ARİF TEKİN

KUR'AN'ın TARİHÇESİ ve YAZIM SERÜVENİ

BERFİN

ARİF TEKİN

KUR'AN'ın TARİHÇESİ ve YAZIM SERÜVENİ

Arif Tekin, "Kur'an'ın Tarihçesi ve Yazım Serüveni" isimli bu kitabında, Hicri üçüncü asrın ikinci yarısında yaşamış ve birçok kitap yazmış İbni Ebi Davud'un Kitabu'l Mesahif/Mushaflar kitabını referans alıp, İslami kaynaklardaki bilgilerle karşılaştırarak; Hz. Muhammed zamanında Kur'an'ın kitap olarak var olup olmadığını inceliyor.

Yazar bu kitabında da, İslami kesimin referans eserlerini temel almış; çalışmasının III. Bölümünden itibaren farklı Mushafları ele alarak, halife Ebubekir, Hz. Ömer, halife Osman, Hz. Ayşe ve Ümmü Seleme'nin Kur'an çalışmalarını değerlendirerek okura sunuyor. Bu Mushaflara tek tek bakıldığında Kur'an ile ilgili birçok soru işaretleri göze çarpmaktadır.

Arif Tekin Kur'an'ın yazım serüvenini sorgulayan bu kitabını, "Her şeyden önce eğer Kur'an'ın arkasında iddia edildiği gibi kainatın yaratıcısı olsaydı, onun ayetleri bu kadar sağlıksız bir şekilde toplanıp kitap haline getirilmezdi. Halife Ömer'in Kur'an bir milyon 27 bin harften ibaretti açıklamasına karşılık bugün var olan Kur'an'daki harflerin sayısı 323 bin civarındadır ki, Ömer'in iddiasına göre Kur'an'ın dörtte üçü şu an yoktur" cümleleriyle bitirmektedir.

Dinin siyasetle iç içe olduğu, bilimsel görüşün ortadan kaldırıldığı ve din savaşlarının dünyayı kan gölü haline getirdiği bugünkü ortamda Arif Tekin'in dini sorgulayan bu çarpıcı kitabı mutlaka okunmalı.

BERFİN

ARİF TEKİN

Kur'an'ın Tarihçesi ve Yazım Serüveni

3. BASKI

BERFİN

Berfin Yayınları : 256
Araştırma-İnceleme : 98

ISBN 978 - 605 - 4399 - 62 - 8
Yayıncı Sertifika No: 44362
Matbaa Sertifika No: 34011

Arif Tekin : Kur'an'ın Tarihçesi ve Yazım Serüveni
Yayın Yönetmeni : İsmet Arslan
Düzelti : Güzide Bulut
Kapak : Mehmet Özalp
Baskı Cilt : Deren Matbaacılık
(Beylikdüzü OSB Mah. Orkide Cad.
No: 9 / Z Beylikdüzü / İstanbul)
Birinci Baskı : Eylül 2017
İkinci Baskı : Aralık 2017
Üçüncü Baskı : Eylül 2019

Berfin Basın Yayın ve Tic. Ltd. Şti.
Cağaloğlu Yokuşu, Evren Han, No: 29 / 62
Kat: 3 Cağaloğlu 34112 / İstanbul
Tel: (0.212) 513 79 00 - **Faks:** (0.212) 512 37 20
www.berfin.net **e-posta:** berfin@berfin.net

ARİF TEKİN

Kur'an'ın Tarihçesi ve Yazım Serüveni



ARİF TEKİN

Diyarbakır iline bağlı Kulp ilçesinin Gavgas köyünde doğdu. Köyünde ilkokul olmadığından medreselerde Arapça tahsiline başladı. Birkaç yıl okuduktan sonra hastalandı ve zorunlu olarak öğrenimine ara verdi. Daha sonra kendi çabasıyla, hocalara gitmeden kaldığı yerden devam etti; özellikle İslam felsefesi hakkında bilgisini geliştirmeye çalıştı. Zaman içinde Latin alfabesini öğrendi. Türkçesini geliştirdi ve okul dışından ilkokul diplomasını aldı. Bu arada bölge düzeyinde yapılan sınavı din görevlisi olarak kazanarak Diyarbakır merkeze bağlı Alıcık Köyü Camii İmamlığına atandı. Süreç içinde sınavlara hazırlandı ve sonuçta Diyarbakır İmam Hatip Lisesi diplomasını yine okul dışından aldı. Girdiği sınavlarda İnönü Üniversitesi matematik bölümünü kazandı; ancak ailevi sorunlarından dolayı okumaktan vazgeçti. Daha sonra yine sınavlara girdi; bu kez İzmir 9 Eylül İlahiyat'ı kazandı ve 1994'te mezun oldu. 1999 yılında *"Kur'an'ın Kökeni"* adlı ilk çalışmasıyla *Turan Dursun Araştırma Ödülü*'nü kazandı. Arif Tekin halen Kur'an, hadis ve İslamî ilimler üzerinde çalışmalarını sürdürmektedir.

Bu çalışmamı dünya emekçi kadınlarına ithaf ediyorum...

* “Bu dünyada tek bir çocuk bile katledildiğinde tanrı seyirci kalırsa ben böyle bir tanrıya inanmıyorum.” (Dostoyevski)

* “Düzgün okunduğunda, kutsal kitaplar ateizm için en büyük güçtür.” (Isaac Asimov)

* “Sizi saçmalıklara inandırabilenler, size kolaylıkla katliam yaptırabilirler.” (Voltaire)

* “Budur benim inancım: Mutluluk tek iyilik; akıl tek meşale; adalet tek ibadet, insanlık tek din ve sevgi tek rahip!” (Robert Ingersoll)

* “Bir zamanlar dünyayı din yönetiyordu. Şimdi ise o zamanlara ‘Karanlık Çağlar’ denir.” (Ruth Hurmence Green)

* “Bilinen tüm tanrısal inançları inceledim: Hepsi masallara ve mitolojilere dayanır.” (Thomas Jefferson)

* “Din zenginleri korumaya yarar en güçlü araçtır.” (Napolyon Bonapart)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Bu çalışmamda, hicri üçüncü asrın ikinci yarısında yaşamış olan ve birçok kitap yazan **İbni Ebi Davud**'un bir eserini (Kitabu'l Mesahif/Mushaflar Kitabını) referans alıp değişik sağlam İslami kaynaklardaki bilgilerle de karşılaştırarak; Hz. Muhammed zamanında Kur'an'ın kitap olarak var olup olmadığı, hatta ayetlerin kaydedilip edilmediği hususunda bir inceleme-araştırma yapacağım. Bence **İbni Ebi Davud**'un bu kitabı çok önemli bilgiler içeriyor. Böyle bir kitabın o zamanki şartlarda hazırlanıp piyasaya sürülmesi gerçekten inanılmaz. Çünkü hem o zamanlar kaynak sıkıntısı vardı, hem de bu gerçekleri yazmak oldukça riskliydi: Nasıl yaşatmışlar, diyorum.

Hep referansım sağlam İslami kaynaklardır, diyorum. Kimi batılı araştırmacılar da Kur'an hakkında yazıp çizmişlerdir. Ben onların kaynaklarından alıntı yapmayacağım. Mesela Alman araştırmacı **Theodor Nöldeke** (1836-1930), 1860'larda Kur'an tarihiyle ilgili bir çalışmaya başlamış. Onun bu çalışması ancak 1937'de tamamlanıp piyasaya sürülmüştür. Üç ciltten oluşan bu çalışmanın ilk cildini 1909'da öğrencisi **Friedrich Schwally** (1963-1919) kitap haline getirmiş. **Nöldeke** 14 yaşında iken bir hastalık geçirmiş. O yüzden topladığı bilgileri öğrencileri kitap haline getirmişler.

Schwally 1919'da vefat edince bu sefer onun öğrencisi **August Fischer** (1865-1945) ikinci cildin çalışmasını sürdürmüş. Üçüncü cildi ise **Gotthelf Bergstresser** (1886-1933) ele almış; ancak tamamlamadan kendisi vefat etmiştir. Onun öğrencisi **Otto Pretzhl** bunu 1937'de tamamlamıştır. Kitabı Almanca olarak *"Geschichte des Qorans"* ismini taşır. Yani Kur'an Tarihi.

Dikkat edilirse konuya ilişkin bir kitap çalışması yaklaşık 60 yıllık zaman almış. Ben bunu, o zamanlar kaynakların kolay temin edilemediğine bağlıyorum. Şimdilerde ise her şey elimizin altında, tüm kitapları internete yüklemişler, imkânlar geniş. Kitap çalışması bu kadar zaman almış; ama yine de **İbni Ebi Davud**'un kitabı kadar sarsıcı bilgiler içermiyor. Bu kitapta, genelde Kur'an ayetleri ne zaman başladı, ne zaman kitap haline getirildi, bunun kaynakları nelerdir, verilen bilgiler doğru mu ve surelerle ayetlerin yerleri neye göre saptanmış gibi konular üzerinde durulmuştur.

Bundan önceki çalışmalarımda yaptığım gibi bu kitabımda da %100 İslami kesimin baş tacı ettiği eserleri kullanarak oyunun kuralları dışına çıkmamaya gayret edeceğim. Malum bugün piyasada bulunan Kur'an yaklaşık 6000 küsur ayetten oluşmaktadır. Oysa, Şia kaynaklarına göre asıl Kur'an 17 bin ayetten ibaretmiş ve ayetler **Ebubekir-Ömer-Osman** tarafından kitap (Mushaf) haline getirilirken; özellikle **Hz. Ali** ve ailesiyle ilgili bölümler bilerek kayda alınmamıştır, şeklinde bilgiler var. Bu çalışmamda Şia kaynaklarına da yer vermeyeceğim.

Aslında ilk başta **İbni Ebi Davud**'un kitabını tercüme edeyim diye düşündüm; ancak baktım ki farklı konuları da içeriyor. O yüzden vazgeçtim. Yazarın kendisi Müslüman biridir ve altı meşhur hadis âliminden **Ebu Davud**'un oğlu-

dur. O, bu kitabı eleştirel bir anlayışla kaleme almamıştır. İslam'a, **Hz. Muhammed**'in peygamberliğine, onun tanrıdan vahiy aldığına inanan biridir. Sunduğu bilgiler ise, Kur'an'ın ancak bir söylentiler derlemesi olduğunu kanıtlar durumdadır. Kitabında anlatılanların büyük çoğunluğu zaten en başta **Buhari** ve **Müslim**'de geçer. Kalan kısmı da diğer sağlam İslami kaynaklarda vardır.

İbni Ebi Davud'un kitabıyla diğer Sünni kaynaklar arasındaki fark şudur: Kendisi konuya ilişkin birçok bilgi ve görüşü bir araya getirip özel bir kitap haline getirmiş; diğerlerinde ise konular parça parça ve dağınık bir şekilde işlenmiştir. Kitabında anlatılanların bir kısmını daha önce bazı yazılarımda ele aldım. Burada ise konuyu daha kapsamlı işleyeceğim.[1]

Bu çalışmamda **Hz. Muhammed**'in vefatından sonra bugün piyasada bulunan Kur'an'ın hangi yöntemlerle hazırlandığı, Hz. Osman zamanında son şeklini alan Kur'an nüshaları/ Mushafların orijinallerinin bugün var olup olmadığı hakkında bilgi sunacağım. Ben doğrudan Kur'an üzerinde duruyorum: Orijinal mi değil mi bunu kanıtlarıyla anlatacağım. Elbette ki Kur'an'dan sonra İslam âleminde ikinci derecede sağlam kabul edilen *Sahih-i Buhari* de orijinal değildir. Ancak asıl olan Kur'an'dır, onun üzerinde duruyorum. Fikir olsun diye *Sahih-i Buhari*'nin orijinal olmadığını, daha doğrusu asıl sahibi tarafından yazılmadığını kanıtlayan kısa bir notu paylaşmak isterim.

Hadis literatüründe bazı gelenekler vardır. Mesela **Buhari** hicri 194-256'da yaşamış. Bir hadisi peygambere mal etmenin şartlarından biri de şudur: Onunla Hz. Muhammed arasında geçen ravileri yazması gerekir. Yani doğrudan **Hz.**

---

[1] Özellikle "Bilinmeyen Yönleriyle Kur'an" adlı kitabımda işledim.

Muhammed şöyle demiş diyemez, çünkü 'Sen bunu kimden aldın?' diye sorarlar. *Sahih-i Buhari*'nin gerçek sahibi tarafından kitap haline getirilmediğini, daha sonra başka insanlar tarafından yazıldığını gösteren güçlü bilgi şöyle: *Sahih-i Buhari*'nin İlim bölümü altıncı babda bir hadisin ravileri sıralanırken şöyle bir liste karşımıza çıkar. Bu zinciri anlatan **Buhari**'nin kendisidir. **Muhammed b. Yusuf Firebri Muhammed b. İsmail**'den aldı diyor. Peki, eğer sahibi (Muhammed b. İsmail Buhari) yazmışsa niye ondan sonra gelen kişinin adı raviler listesinde bulunuyor? **Muhammed b. Yusuf Firebri** hicri 231'de doğmuş 320'de vefat etmiştir. Yani **Buhari** ondan değil; daha sonra o **Buhari**'den yararlanmıştır.[2]

Buhari, aldığı hadisleri kendinden önce kimden almışsa onların isimlerini sıralar, sonra hadis metnine geçer. Peki, sormazlar mı: **Buhari**'den sonra dünyaya gelen **Firebri**'nin adı ne gezer Buhari'deki hadis ravileri arasında? Demek ki *Sahih-i Buhari* kitabını asıl sahibi değil; onun ölümünden sonra **Firebri** gibi isimler yazmışlardır. Sanırım kısa ama güçlü bir kanıt ki, *Sahihi Buhari* kitabı da Kur'an gibi daha sonra birileri tarafından kaleme alınmıştır.[3]

İbni Ebi Davud'un kitabını birden fazla kişi tahkik/redakte etmiş. Birini Mekke'deki Ümmü'l Kura Üniversitesi öğretim üyesi Dr. **Muhibbüddin Abdü Sübhan Vaiz**, diğerini de Prof. **Arthur Jeffery** tahkik etmiştir. Şu not da benim için önemlidir ki, okur okuduklarının içeriğine bakıp geçer. Bu elbette ki önemli; ancak benim için daha da önemlisi, bu bilgilerin nereden geldiği, nasıl sağlandığı, hangi kaynaklarda geçtiğidir.

---

2 Zehebi, Siyeri A'lam, c.15/11-12.

3 Buhari. İlim başlığı, bab 6.

I. BÖLÜM

İBNİ EBİ DAVUD KİMDİR?

İbni Ebi Davud birçok kitap yazmış. Az önce de değinildiği gibi eserlerinden *'Kitabu'l Mesahif'* adlı çalışması önemlidir. Bu kitap, Arapça olarak yazılmıştır.[4] Kur'an hakkında ilginç bilgiler yazdığı için onu tanıtmakta fayda var: Nasıl biridir, İslam otoriterlerince dini konulardaki bilgi seviyesi, güvenilirliği nasıldır; bunlar üzerinde biraz duracağım.

Kitabu'l Mesahif demek, *Mushaflar Kitabı* demek. Yani tek bir Mushaf değil; birçok Mushaftan söz ettiği için bu isim kullanılmıştır. Kur'an ile Mushaf aynı anlamı taşır. Mushaf, Kur'an ayetlerinin yazılıp kitap haline getirilmesi durumudur. Bazen yazılmadığı halde yine Kur'an'dır; ancak Mushaf değildir. Mesela Kur'an birinin ezberindeyse bu Mushaf sayılmaz; ama yine de Kur'an'dır.

İbni Ebi Davud'un tam ismi şöyledir: **Abdullah b. Süleyman b. Eş'as b. İshak b. Beşir b. Şeddad b. Amr b. İmran el-Ezdi el-Sicistani.** Hicri 230'da doğmuş, 316'da (m.844-929)

---

[4] Kitabü'l Mesahif, s.15. Burada birçok kaynak ismi veriliyor.

85 yaşında vefat etmiştir. Lakabı **Ebubekir**'dir.[5] Önsözde de geçtiği gibi bu adam, meşhur hadis âlimi **Ebu Davud**'un oğludur. İlim tahsili için babası ve babasının birçok meslektaşıyla birlikte Sicistan, Horasan, Esbehan, İran, Basra, Bağdat, Kûfe, Cezire, Mekke, Medine, Şam, Mısır gibi merkezlere gitmiştir. Döneminde önemli bir din âlimi olduğu konusunda ünlü İslam âlimlerinin görüş birliği vardır.[6] İlk hadis dersini hicri 241 yılında 11 yaşında iken Tus şehrinde yaşayan hadis âlimi **Muhammed b. Eslem**'den aldığını kendisi söylüyor. Babası da oğlunun ilk dersini böyle bir zattan almasına memnuniyetini belirtmiştir.[7]

İbni Ebi Davud birçok hadis âliminden ders aldığı gibi; o da **İbni Hibban, Hakim el-Kebir, İbni Mukrî el-İsfahanî, Darekutnî, İbni Şahin** ve **Ebu Bekir el-Ebherî** gibi âlimlere hadis dersleri vermiştir. Tefsir, tecvid ve fıkıh dallarında da yetişmiş olan **İbni Ebi Davud**'a; devrin sultanı tarafından hadis okutmak üzere Bağdat'ta bir mescitte özel kürsü tahsis edilmiş, hicri 280 yılında Hemedan'da bölgenin âlimleri kendisinden hadisler yazmışlardır. Sicistan'a gittiğinde yanında yazılı hadisler olmadığı halde ezberinden 30.000 hadis yazdırdığı, daha sonra bunlar yazılı olan hadislerle karşılaştırıldığında kendisinin sadece üç hadiste yanıldığı saptanmıştır. (Buna inanılır veya inanılmaz; bu ayrı bir şey. Ben İslami kaynaklardaki yazılanları paylaşıyorum.) Benzer bir olay Esbehan'da meydana gelmiş ve orada sözlü olarak 36.000 hadis anlatmış; daha sonra o hadisler yazılı olanlarla karşılaştırıldığında sadece ikisinde yanıldığı ortaya çıkmıştır.[8]

---

5 Zehebi, Tezkiret-ü Huffaz, s.772.

6 a-Kezvini, "Kitabu'l İrşad, s.610-611.
b-Hatibi Bağdadi, Tarihü Bağdat, c.11/136, no: 5048.

7 Zehebi, Siyeri A'lam, c.13/222.

8 Zehebi, Siyeri A'lam, c.13/223-124.

İbni Ebi Davud'un bilgisini ilerletmede birçok etken rol alır: Ünlü hadis âlimi **Ebu Davud**'un oğlu olması onun için önemli bir avantajdı. Babası, zeki olan çocuğunu yetiştirmek istiyordu. Bir de **Buhari**, **Müslim** başta olmak üzere **Kütüb-i Sitte** denilen altı hadis âliminin yaşadığı dönemde yaşamış olması onun lehineydi. Zaruri ihtiyaçlar dışında maddiyata önem vermiyor; tüm vaktini okumaya, bilgi edinmeye ayırıyordu. Tahsil için o dönem meşhur olan birçok ilim merkezine gitmesi de, öğrenimi için önemliydi.

İbni Ebi Davud bir anısını şöyle anlatıyor: "Ben Kûfe'ye gittiğimde cebimde bir dirhem (gümüş) param vardı. Onunla 30 avuç bakla aldım. Belli bir süre o bakla ile idare ettim. Bakla bitince baktım ki o süre zarfında 30 bin hadis öğrenmişim." Bu anekdotu **Hatibi Bağdadi**, **Zehebi** ve **Askalani** gibi ünlü âlimler işlemişlerdir. **Zehebi** birçok kitabında ona yer vermiş ve hem **İbni Ebi Davud**'un nasıl bir insan olduğunu, hayat hikâyesini anlatmış, hem de bazı konularda bilgi verirken ondan alıntılar yapmıştır. Birçok âlim neredeyse tüm kaynaklarında **İbni Ebi Davud**'un konumuz olan *Kitabu'l Mesahif* adlı eserinden bilgi aktarmış, kitabını adeta rehber olarak kabul etmişlerdir.[9]

Yazar bu kitap dışında ayrıca birçok konuda eser bırakmıştır. Matbaanın henüz icat edilmediği, yazı malzemesinin sınırlı olduğu o dönemde bu kadar kitap yazması büyük bir başarıdır. **İbni Nedim** (h.385.ö) onun birkaç kitabının ismini şöyle sıralar: 1) Tefsir kitabı. 2) 'Kitabu'l Mesabih' ki, hadisleri ihtiva eden en büyük eseridir. 3) Kur'an'ın nazmıyla ilgili kitabı. 4) Kur'an'ın faziletiyle ilgili eseri. 5) Şeriat'ü Tefsir. 6) Şeriat'ü Mukari. 7) Nasih-Mensuh. 8) 'Bahs ve

---

[9] a-Zehebi, Siyeri A'lam, 1/489 ve c.13/222-237.
b-Hatibi Bağdadi, Tarihü Bağdat, c.11/138.

Nüşur' (ki öbür dünya ile ilgilidir). 9) Kitabımıza konu olan 'Kitabü'l Mesahif'.

Zehebi, Ebubekir Nakkaş'tan aktararak **İbni Ebi Davud**'un yazdığı tefsir hakkında şu önemli notu da ekliyor: 'İbni Ebi Davud'un yazdığı tefsir kitabında 120 bin hadis işlenmiştir' diyor.[10] Zehebi de **İbni Nedim** gibi onun birçok kitabın ismini veriyor.[11] **İbni Nedim** ayrıca *Fihrist* kitabında Berdai adlı kişiden söz ederken; **İbni Ebi Davud**'un, 'Hicri 340'ta Berdai'yi gördüm' sözünü de aktarıyor.[12] Görüldüğü gibi **İbni Nedim**, İbni Ebi Davud'dan hemen sonra gelen bir isim ve o zaman **İbni Ebi Davud** ve eserlerinden bahsetmiştir. Ayrıca **İbni Nedim** dışında birçok âlim de o günden bugüne onun *'Kitabu'l Mesahif'* adlı eserinden yararlanmış ve kendi kaynaklarında ondan alıntılar yapmışlardır.

Bazı kaynaklarda onun şu eserlerinden de söz edilir: 10) 'Müsned-i Ayşe' ki, Urve b. Zübeyir'in Hz. Muhammed'in eşi Ayşe'den aktardığı 102 hadisi içeren bir kaynak. 11) Konusu itikat olan ve otuz üç beyitten oluşan 'el-Haiye' adlı kasidesi meşhurdur. Bu kasidede kendisinin, babasının ve mezhep lideri **Ahmed b. Hanbel** gibi âlimlerin itikadını betimlemiş ve bir bütün olarak Müslüman kişinin itikadının nasıl olması gerektiğini dile getirmiştir. 12) 'Marifet-ü Sahabe'. 13) 'el-Müsnedü Fi'l Hadis'. 14) 'Müsnedü-l Ensar'. 15) 'Sünen' gibi kitapların da yazarıdır.[13] **Zerikli Hayrettin** (1976.ö) de onun bazı eserlerini yazmış ve ondan övgüyle

---

[10] a-İbni Nedim, Fihrist kitabı, s.288. Altıncı makalenin 6. bölümünde geçer.

b-Zehebi, Mizanu'l İtidal, c.4/115, no: 4373.

[11] Zehebi, Siyeri A'lam, c.13/222-237.

[12] Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.21/171.

[13] Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.19/429.

bahsetmiştir.[14] Yazdığı kitaplardan birkaçının listesini **Hatibi Bağdadi** de yazmıştır.[15] Kendisinin ders aldığı yaklaşık 138 hocadan 95'i; **Kütüb-i Sitte** denilen altı hadis âlimlerinin kendilerinden ders aldığı hocalardır.[16]

Bazı âlimlerin yazar hakkındaki görüşleri şöyledir: **Ahmet b. Muhammed b. Esed Ebu Hamid**:[17] Ben İbni Ebi Davud gibi bir âlim görmedim. **Halili**: Bu adam imam oğlu imamdır (Çünkü babası Ebu Davud altı hadis âliminden biriydi), ilim simgesidir ve bu konuda ittifak vardır.[18] **Hatib-i Bağdadi** onun hakkında, hem âlim, hem de abid biriydi, mekânı cennet olsun ifadelerini kullanmıştır. **Muhammed b. Abdullah** onunla ilgili, bu adam takva sahibi bir insandı, diye yazmıştır.

Yukarıda da kısaca değinildiği gibi, Kur'an hakkında farklı ve aynı zamanda sarsıcı bilgiler sunduğu için, az da olsa onu yalancılıkla itham edenler de olmuştur. Elbette ki bu ancak bir iftiradır. Nitekim **Zehebi** gibi bir İslam âlimi onun hakkında söylenen tüm olumsuzlukların bir haksızlık ve iftira olduğunu belirtmiştir.[19] Öne sürdüğü tüm bilgileri en başta **Buhari-Müslim** olmak üzere diğer İslami kaynakları kanıt göstererek yazmıştır. Kanıtsız yazdığı bir şey yoktur. Öz olarak, onun şöhretini çekemeyenler kendisini yıpratmaya ve küçük düşürmeye çaba göstermişlerdir. Hatta kimileri onu **Hz. Ali** düşmanı olarak lanse etmeye çalışmışlar-

---

14 Zerikli, el-A'lam, c.4/91.

15 Hatibi Bağdadi, Tarihü Bağdat, c.11/136.

16 İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, s.41.

17 Bu adam, 463'te vefat eden Hatibi Bağdadi'den önce yaşamış. Tarihü Bağdad, c.6/69, no: 2561.

18 İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, c.1/35.

19 Kitabu'l Mesahif, s.34.

dır. Bu iftirayı bir türlü içine sindiremeyen **İbn Ebi Davud**, aralarında kırgınlık olan herkese hakkını helal ettiği halde; "Beni Hz. Ali karşıtı gösteren müfterilere hakkımı helal etmiyorum!" demiştir. **Muhammed b. Abdullah b. Şiggir**, İbni Ebi Davud takva sahibi, sakin bir kişiydi; vefat ettiğinde üç yüz binden fazla insan onun cenazesine katılmıştır, demektedir.[20]

Muhammed b. Abdullah Kattan anlatıyor: Biz Taberi'nin (meşhur Kur'an yorumcusu ve tarihçi) yanındaydık. Adamın biri, İbni Ebi Davud halka Hz. Ali'nin faziletlerini anlatıyor, ondan övgüyle bahsediyor, dedi. Buna karşı Taberi, İbni Ebi Davud yalan konuşuyor, böyle yapıyor ki töhmet altında kalmasın, diyor.[21] Şayet **Taberi** bunu söylemişse, kendisi onu çekemediği, kıskandığı için söylemiştir. Bu adam **Taberi** ile aynı yıllarda yaşamış. **Taberi**, hicri 310'da, kendisi ise 316'da vefat etmiştir.[22]

Kur'an hakkındaki düşüncelerinden olsa gerek; kimi çevreler onun hakkındaki iftirayı daha da ileriye götürerek onun **Hz. Muhammed**'in eşleri hakkında kötü şeyler söylediğini öne sürmüşlerdir. Amaçları, onu fiziken yok etmek-ortadan kaldırmaktır. Nitekim bundan dolayı idamla karşı karşıya kalmıştır. **Muhammed b. Abdullah Hemedani** araya girip söylenenlerin iftira olduğunu anlatmış ve sonunda onu Esbahan Emiri Ebu Leyla'dan kurtarmıştır. Hatta ona iftirada bulunanlar onun hakkında kezzap (yalancı) şahitler de

---

20 Zehebi, Siyeri A'lam, c.13/230.

21 a-Zehebi, Mizanü'l İtidal, c.4/114.
b-İbni Hacer Askalani, Lisanu'l Mizan, c.4/493.
c-Hatibi Bağdadi, Tarihü Bağdat, c.11/139-140.

22 a-Zehebi, Mizanu'l İtidal, c.4/114-15, no: 4373.
b-Hatibi Bağdadi, Tarihü Bağdat, c.11/140.

ayarlamışlardı. Adam hepsinin yalanlarını Ebu Leyla'ya ispat etmiştir. Bu kezzap şahitlerin isimleri bile kaynaklarda bellidir: **İbni Mündeh, Muhammed b. Abbas el-Ahrem ve Ahmet b. Ali b. Carud.**[23]

Zaten, **İbni Ebi Davud** yazdığı 33 beyitlik iman kasidesinde Hz. Ali'den övgüyle bahsetmiştir. 'Ey insanoğlu! Kabul et ki Muhammed'den sonra en hayırlı insan Ebubekir'le Ömer ve Osman'dır. Dördüncüsü de yeryüzünün en hayırlısı olan Hz. Ali'dir!' diye yazmıştır. Bunlar, kasidesinin 15. ve 16. beyitlerinde geçiyor. Diğer yandan yüzlerce İslam âlimi, onun kitaplarından -özellikle konumuz olan Kitabu'l Mesahif'ten- alıntılar yapmıştır. **Zehebi, İbni Hacer Askalani, İmam Müzi, Sehavi, Suyuti, İbni Kesir** gibi ünlüler bunlar arasındadır.

Fikir olsun diye sadece Müfessir (Kur'an yorumcusu) ve tarihçi **İbni Kesir**'den kısa bir bilgi vermek isterim. **İbni Kesir**, yazdığı 312 sayfalık *'Kitab-ü Fedaili-l Kur'an'* adlı eserinde birçok yerde **İbni Ebi Davud**'un *'Kitabu'l Mesahif'* adlı eserinden alıntı yapmıştır. Neredeyse İbni Kesir'in bu kitabı adeta İbni Ebi Davud kitabının bir özeti gibidir.[24] Yine **Sehavi** bir kitabında sayfa 51'den 90'a kadar yirmi sefer bundan alıntı yapmıştır.[25] **Zehebi** ve **Hatibi Bağdadi** gibi kimi ünlüler adeta onu göklere çıkarmışlardır. Az önce geçtiği gibi; adam vefat ettiğinde onun cenazesi üzerine 300 bin insan toplanıp cenaze namazını kılmıştır bilgisini **Zehebi** de paylaşmıştır. Kendisi o kadar önemlidir ki onun cenaze namazı 80 sefer kılınmıştır. Yine **Zehebi**'nin aktardığı bir rivayete göre bu

---

23 İbni Hacer Askalani, Lisanu'l Mizan, c.4/492.

24 İbni Kesir, Fedailü'l Kur'an, s.51-90 arasında 20 kez İbni Ebidavud'dan alıntı yapmıştır.

25 Sehavi, Cemalü'l Kurra ve Kemalü'l İkra, s.85-90.

adam, hafıza bakımından babası hadis âlimi **Ebu Davud**'dan daha ilerdeymiş. Yukarıda da geçtiği gibi sadece bir ayda; hocası **Sait Esecc**'den 30 bin hadis öğrenmiş.[26]

İmam Zehebi ve **İbni Hacer Askalani** onun şu anısını da yazmışlardır: Bir gün dönemin veziri Ali b. İsa, **İbni Ebi Davud** ve **İbni Said**'i barıştırmak ister. Bunu yaparken de Kadı Ebu Amr'ı da çağırır. Vezir Ali b. İsa **İbni Ebi Davud**'a, 'Sen kalk İbni Said'in elini tut. Çünkü o senden yaşlıdır' der. İbni Ebi Davud, elini tutmam, çünkü o Hz. Muhammed'e iftira eden biridir, der ve vezire dönüp, 'Sen bana maddi yardımda bulunursun diye benim bu kezzaba saygı gösterip bu zilleti kabul edecemi mi sandın!' der ve vezire, 'O ki bana bu zilleti teklif ediyorsun, şayet senden bir maddiyat alırsam yemin olsun ki yüz deve kefaret ödeyeceğim!' der.[27]

İbni Ebi Davud, ömrünün sonlarına doğru gözlerini kaybeder ve sonunda Bağdat'ın Rusafe semtinde vefat edip Babü'l Bustan Kabristanında defnedilir.[28] Kendisi vefat ettiğinde ondan sekiz erkek, beş de kız olmak üzere 13 çocuk kalır.[29]

Buraya kadar başlangıçtan günümüze onun hakkında yazılıp çizilenlerden bir demet sundum. Çağımızda da onun fikir ve yazdıklarına önem veren İslam âlimleri çoktur. Hem yazılı olarak, hem de televizyonlarda yapılan açıkoturum ve panellerde adeta bir önder olarak tanıtılmıştır. Fikir olsun diye sadece onun 33 beyitlik kasidesi hakkında yazılıp çizilenlerle ilgili çarpıcı bir liste sunmak isterim.

---

26 a-Zehebi. Mizanu'l İtidal, c.4/114-15. no: 4373.
b-Hatibi Bağdadi, Tarihü Bağdat, c.11/140.

27 Zehebi, Mizanu'l İtidal, c.4/114. Askalani, Lisanu'l Mizan, c.4/493.

28 a-Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, c.19/429.
b-Hatibi Bağdadi, Tarih-ü Bağdat, c.11/140.

29 a-Zehebi, Mizanu'l İtidal, c.4/114-15, no: 4373.
b-Hatibi Bağdadi, Tarih-ü Bağdat, c.11/140.

Muhammed b. Ahmet Sefarini (h.1188.ö), **İbni Ebi Davud**'un söz konusu 33 beyitlik kasidesi üzerine 2 ciltlik 897 sayfa kitap yazmıştır. Medine Üniversitesi öğretim üyelerinden Dr. **Abdurrazzak el Bedir**, onun kasidesi üzerine *'Tühfetü Seniyye Şerhü Manzumeti İbni Ebi Davud el-Haiye'* adında 129 sayfalık bir kitap yazmıştır. **Abdullah b. Muhammed b. Ahmet Tayyar** 103, **Dr. Salih b. Fevzan** 232, **Halit Sak'abi** 88, **Halit Müşeykih** 45 sayfalık, **Abdullah b. Süleyfik Züfeyri**, **Ali Rişan** ve daha sayamadığım birçok İslam âlimi ilgili kaside üzerine kitap-risale yazmışlardır. Bu isimlerini saydığım hocaların bir kısmı Suudi'de çeşitli üniversitelerde öğretim üyesi, bir kısmı yine orada din işleri yüksek kurulu üyesidir, kimilerinin ise dekan ve diyanet işlerinden sorumlu bakan vekili gibi görevleri var.[30]

Bir de ilgili kaside hakkında birçok uzman, akademisyen kaset-CD hazırlamış, televizyon programlarında açıkoturum, konferanslar vermiştir. Dr. **Salih b. Abdilaziz Senedi** ilgili kaside üzerinde bir sohbetinde 90 dakikalık bir konuşma yapmıştır.[31] Dr. **Abdullah Selemi**, 2 saat 14 dakika bir konferans vermiştir.[32] **Yasir Filimban** 64 dakika kasidenin içeriğiyle ilgili bilgi vermiştir.[33] **Muhammed Hasan Abdul-**

---

30 a-Muhammed b. Ahmet Seferani, Levaihü Envari Seniyye. tahkik Abdullah b. Muhammed Buseyri, Mektebetü Rüşd, Riyad 1994.

b-Dr. Muhammed b. Ahmet Tayyar, Fethu'l Vedud, Mektebetü Rüşd. Riyad /2005.

c-Dr Salih b. Fevzan, Şerhu'l Menzumeti-l Haiye, tahkik Adil Rüfai ve Usam Mervi, Darü'l Asime, Riyad/2007.

d-Abdurrazzak b. Abdilkerim el-Bedr, Tühfetü seriyye şerhü menzumeti ibni Ebi davud el-haiye, Suudi Arabistan/h.1425.

31 https://www.youtube.com/watch?v=KK4ffJq6GfA

32 https://www.youtube.com/watch?v=f7bTiYlsU8c

33 https://www.youtube.com/watch?v=lxKFXXW2wG8

gaffar kaside hakkında 1 saat 45 dakika konuşmuştur.[34] Dört kişilik bir grup (Emced b. İsa İsmail, Halit b. Muhammed, İbrahim b. Süleyman) ilgili kaside hakkında 1 saat 10 dakika bir panelde konuşmuşlardır.[35] **Abdussamet Kerum** 1 saat 14 dakika bilgi sunmuştur.[36] Dr. **Cabir Sümeyri** bir sohbetinde 28 dakika ilgili kasidenin içeriği hakkında açıklamalarda bulunmuştur.[37]

Yine **Abdülkerim Hadir, Fehd Süleyman Füheydi, Abdurrahman Berrâk, Abdü Türeyfi, Abdülaziz Sedhan, Hani'l Cebir** gibi ilahiyatçı, akademisyen, hatta içlerinde hâkimlik yapmış, yüksek fetva heyetinde görev almış kişiler bu kaside hakkında yazıp çizmişlerdir. Bu listeyi daha da uzatabiliriz.

İbni Ebi Davud'un yazdığı 33 beyitlik kaside hakkında bunca olumlu kitap yazmak, konferanslar vermek, onun İslami kesimce ne kadar önemli biri olduğunu göstermeye yeter. Şu da var: **İbni Ebi Davud** ister iyi olsun ister kötü; fark etmez. Her şeyden önce Kur'an hakkında yazdıkları, diğer sağlam İslami kaynaklarda da geçiyor. Diyelim ki adam %100 kötü biri; buna bakmıyoruz. Biz, yazdıklarının kaynaklarına bakıyoruz. Burada bahane aramaya gerek yok. Bu çalışmamda sunacağım bilgiler zaten her şeyi ortaya koyuyor. Şahısların niyetleri değil; yazdıkları önemlidir.

Şimdi de onun Kitabu'l Mesahif'inde Kur'an'la ilgili neler anlatıldığını özetle sunup daha sonra değişik başlıklar altında detaylarına devam edelim.

---

34 https://www.youtube.com/watch?v=hNV24tiPRhE

35 https://www.youtube.com/watch?v=zNl-KtHSJew

36 https://www.youtube.com/watch?v=14-_XFnErxs

37 https://www.youtube.com/watch?v=KvXmt1mLumI

II. BÖLÜM

KİTABU'L MESAHİF'TE ANLATILANLAR

Yukarıda da belirtildiği gibi **İbni Ebi Davud**'un böyle bir kitap yazmasından dolayı İslami kesim tarafından katledilmemesi adeta bir şans eseridir. Nitekim, onu yok etmek için bazı girişimlerde bulunulmuş; ancak başarısız olunmuştur. Yazdıkları ezberi bozan niteliktedir. Çünkü kendisi, Hz. Muhammed vefat ettiğinde ayetler ne kitap halinde, ne de dağınık bir şekilde yazılmamıştı, diyor ve bunu sağlam kanıtlarla teyit ediyor.

Kendisi şu ifadeyi net bir şekilde kullanıyor: 'Ben falanca, falancaların ayrı ayrı Mushafları vardı derken boşuna konuşmuyorum. Öyle ki, her sahabenin Mushafı diğerlerinden farklıydı: Ya içinde fazla, ya da eksikler vardı. Bunu, babamdan (hadis âlimi **Ebu Davud**'dan) öğrendim, o böyle anlatıyordu...' diyor.[38]

Onun farklı Mushaflarla ilgili sunduğu liste ise hayli kabarıktır. Bunlardan 19 kişi sahabilerden, neredeyse bir o kadarı da tabiilerden (sahabilerden sonraki kuşaktan) oluşmaktadır. Sözünü ettiği Mushaf sahipleri şunlardır:

---

[38] İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, c.1/284-285.

Sahabilerden Mushafı olanlar:

1) Hz. Ebubekir'le Hz. Ömer'in Mushaf çalışmaları.
2) Hz. Ömer'in ayrıca Mushaf çalışması.
3) Hz. Osman Mushafı.
4) Hz. Ali Mushafı.
5) Hz. Muhammed'in eşlerinden Ayşe'nin Mushafı.
6) Hz. Muhammed'in eşlerinden Hafsa'nın Mushafı.
7) Hz. Muhammed'in eşlerinden Ümü Seleme'nin Mushafı.
8) İbni Mesut Mushafı.
9) Zeyd b. Sabit Mushafı.
10) Übey b. Ka'b Mushafı.
11) Ebu Musa el-Eş'ari Mushafı.
12) İbni Abbas Mushafı.
13) Enes b. Malik Mushafı.
14) Abdullah b. Zübeyir Mushafı.[39]
15) Salim b. Ma'kıl Mevla Ebi Hüzeyfe Mushafı.[40]
16) Abdullah b. Amr b. As Mushafı.[41]

---

[39] Abdullah b. Zübeyir, Hz. Ayşe'nin ablası Esma'nın oğlu ve Ebubekir'in torunudur. Hicri 1'inci yılında doğmuş, 73'te Haccac tarafından katledilmiştir. Bu adam Hz. Osman zamanında kurulan Kur'an komisyonundaki dört kişiden biri olarak görev almıştı. Hz. Muhammed vefat ettiğinde 10 yaşlarında bir çocuktu. Birçok sahabiden hadisler aktarmıştır. İbni Esir, Üsdü'l Gabe, c.3/241, no: 2949; Zehebi, Siyeri A'lam, c.3/364-380.

[40] Bu adam hakkında, 'Kur'an'ı bundan öğrenin' diye Hz. Muhammed'in önerisi vardır. Ebubekir zamanında hicri 12. yılında meydana gelen Yemame harbinde öldürülür. Zehebi, Siyer-i A'lam, c.1/169-170.

[41] Bu şahıs, babası Amr b. As'dan önce Müslüman olur. 700 hadis aktarmış. Bunlardan 7'si hem Buhari hem de Müslim'de geçiyor. 8'i yalnız Buhari'de, 20'si yalnız Müslim'de geçiyor. Ahmet b. Hanbel'e göre hicri 63'te vefat etmiştir. Zehebi, Siyer-i A'lam, c.3/80-94.

17) Ebu Zeyd Kays b. Seken Mushafı.
18) Muaz b. Cebel Mushafı.
19) Amr b. As Mushafı.

Bunların hepsi sahabi. Elbette ki **Halife Osman** bugünkü Kur'an'ı ortaya koyunca bunlara ait söz konusu tüm nüshaları yakıp imha ediyor. Bu farklı nüshalar her ne kadar imha edilmişse de sahipleri ve onların arkadaşları tarafından sözlü olarak kuşaktan kuşağa aktarılmış ve günümüze kadar gelmiştir. Sahabilerden sonraki kuşak da (tabiin) bu konuda çalışmalar yürütmüş ve onlar da farklı Mushaflar benimsemişlerdir.

Sahabilerden sonraki kuşaktan Mushafları olanlar:

20) Alkama b. Kays.[42]
21) Ubeyd b. Umeyr.[43]
22) Ata b. Ebi Rebah.[44]
23) İkrime Mevla İbni Abbas.[45]

---

[42] Zehebi, Siyeri A'lam, c.4/54-61, İbni Ebi Davud, Kitabu' l Mesahif, no: 342- Alkama, genel kanı hicri 72'de 90 yaşındayken vefat etmiş. Bu durumda bu da Hz. Muhammed zamanında yaşamış demektir.

[43] Hz. Muhammed zamanında doğmuş, h.74'te vefat etmiştir. Hz. Ömer, Hz. Ali, Ebu Zer-i Gıfari, Hz. Ayşe, Ebu Musa el-Eş'ari, İbni Abbas ve daha birçok sahabiden hadisler rivayet etmiştir. Ondan sonra en meşhurlardan olan Ata b. Ebi Rebah ondan almıştır. Zehebi, Siyeri A'lam, c.4/157.

[44] Ata, Hz. Osman'ın halifeliği döneminde doğmuş, hicri 114 yılında 88 yaşında iken vefat etmiştir. Zehebi, Siyer, c.5/79-88.

[45] İkrime Hz. Muhammed'i görmemiş; sahabi değildir. Yalnız birçok sahabi görüp onlardan rivayetler aktarmıştır. Hicri 105'te 80 yaşında vefat etmiştir. Zehebi, Siyeri A'lam c.5/13-36.

24) Sait b. Cübeyr.[46]

25) Esved b. Yezit.[47]

26) Mücahit b. Cebr.[48]

27) Muhammed b. Ebi Musa Şami.[49]

28) Hitan b. Abdullah Rekkaşi.[50]

29) Salih b. Keysan.[51]

30) Talha b. Musarrif.[52]

31) Süleyman b. Mehran.[53]

32) Haccac b. Yusuf Sakifi'nin Kur'an'a müdahalesi (h.95.ö).

Görüldüğü gibi hem sahabiler döneminde, hem de sonraki kuşakta yazılan farklı Kur'an nüshaları hayli fazladır.

---

46 Sait b. Cübeyr de tabiilerdendir. Sahabilerden İbni Abbas'ın elinde yetişmiş, ondan rivayetler aktarmıştır. Hicri 95'te vefat etmiştir. Zehebi, Siyer, c.4/322-42.

47 Esved sahabi değil; tabiilerdendir. Hicri 75'te vefat etmiştir. Zehebi, Siyeri Alam, c.51-53.

48 Bu da sahabi değildir; ancak birçok sahabi görmüştür. Bunlara tabiin denir. Kendisi hicri 21'de doğmuş, 104'te vefat etmiştir. Zehebi, Siyeri A'lam, c.4/450-57.

49 Mesela bu adam, Maide suresinin 103'ncü ayetinde geçen 'Ya'kilune' kelimesini 'Yefkehune' şeklinde yazıp okuyordu. İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, s.384, no: 261.

50 Bu zat 80 hicri yılında vefat etmiştir. Sefedi, el-Vafi bil Vefeyat, c.13/61 no:3739.

51 Salih b. Keysan sahabi değil; tabiidir. Yani Hz. Muhammed'i değil; sahabileri görmüştür. Mesela İbni Ömer, Abdullah b. Zübeyir gibi. Hicri 140 yılında vefat etmiştir. Zehebi, Siyer, c.5/454-56.

52 Talha kendisi sahabi değil; ancak birçok sahabi görmüştür. Enes b. Malik, Abdullah b. Ebi Evfa, Abdullah b. Zübeyir gibi. Hicri 112'de vefat etmiştir. Buhari, Tarihi Kebir, no:3080.

53 H. 168'de vefat etmiştir. Süleyman b. Mehran A'meş, sahabilerden sonra gelen tabiin kuşağındandır. Zehebi, Siyeri A'lam, c.5/27-48.

Bunların önemlilerini izah etmeye çalışacağım. Bütün bunlar *"Mucezü Daireti Mearifi'l İslamiyye'* adlı eserde bu şekilde geçiyor. **İbni Ebi Davud** da bunların çoğunu kitabında işlemiştir. Zamanı gelince anlatacağım gibi; üçüncü halife **Osman**, kurduğu komisyon aracılığıyla bugünkü Kur'an'ı ortaya atınca sahabilere ait diğer tüm Mushafları yakıyor. Bu yakma olayı en başta **Buhari**'de geçiyor.[54]

İslami kesim iddia ediyor ki, şu an var olan Kur'an **Hz. Muhammed** zamanında varmış. Bu çalışmam baştan sona kadar takip edildiğinde rahatlıkla görülecektir ki, **Hz. Muhammed** zamanında Kur'an diye yazılı bir belge söz konusu değildir. Kaldı ki kendisinin, benden sonra ayetleri yazarak kitap haline getirin diye bir teklifi de olmamıştır.

Gerçek şu ki, Kur'an'ı yazılı bir belge haline getirme önerisi, **Ebubekir**'in halifeliği döneminde **Ömer** tarafından yapılmış ve ilk çalışma burada başlamıştır. Ebubekir'den sonra Ömer kaldığı yerden devam etmiş; ancak sonlandırmadan o da dünyasını değiştirmiştir. Daha sonra **Osman** halife olunca bunu tamamlamıştır. Ancak Osman'dan sonra meşhur **Haccac b. Yusuf Sakıfi**, Osman'ın hazırlattığı Mushafta da birkaç yerde değişiklik yapmıştır.

Bunlar İslami kaynaklarda anlatılanlar. Anlatılanların dışında zaman içinde bir değişiklik olmuş mu; bunu bilemiyoruz. Çünkü ortalıkta **Halife Osman**'ın son şeklini verdiği nüshanın orijinali yoktur. Öz olarak; **İbni Ebi Davud**'un söz konusu kitabı bu farklı Mushaflardan söz etmektedir. Ciddi bir iddia; bunun üzerinde ayrıca duracağım.[55]

---

54 Mucezü Daireti'l Mearifi'l İslami, c.26/179.

55 Mucezü Daireti'l Mearif, s.8172, cilt 26.

III. BÖLÜM

FARKLI MUSHAFLARIN VARLIĞINI ANLATAN KAYNAKLARDAN BİRKAÇI

İbni Ebi Davud dışında daha önce de birçok İslami yazar değişik Mushafların varlığıyla ilgili kitaplar yazmışlardır. Ancak **İbni Ebi Davud** konuyu daha kapsamlı, zengin bilgi ve belgeler sunarak kaleme almıştır. Hz. Muhammed'in ölümünden sonra çeşitli Mushafların varlığını kabul edip konuya ilişkin kitaplar yazan âlimlerden bazıları şunlardır:

1) İbni Amır Yah'sebi (h.118.ö), Kitabü ihtilafi mesahifi Şam ve Hicaz ve Irak.[56]

2) Kesai Ebu'l Hasan Ali b. Hamza (ö.189. h), Kitabü ihtilafi mesahifi ehli'l Medine ve ehli'l Kûfe ve ehli'l Basra.[57]

3) Fera Ebu Zekeriya Yahya (ö.207.h), Kitabü ihtilafi ehli'l Kûfe ve'l Basra ve-ş- Şam fi'l mesahif.[58]

---

56 Mucezü Daireti'l Mearifi-l İslamiyye, c.26/8176 ve Zehebi, Siyeri A'lam, c.5/292-93.

57 Mucezü Daireti'l Mearifi-l İslamiyye, c.26/8176 ve Zehebi, Siyeri A'lam, c.9/132-34.

58 Mucezü Daireti'l Mearifi-l İslamiyye, c.26/8176 ve Zehebi, Siyeri A'lam, c.10/119-21.

4) Halef b. Hüşam Bezzar (ö.229.h), İhtilafü'l mesahif.[59]

5) Medaini Ebu'l Hasan Ali (ö.231.h), Kitabü ihtilafi'l mesahif ve camii'l kıraat.[60]

6) Muhammed b. Abdurrahman Esbehani (h.253.ö), İhtilafu'l mesahif.[61]

7) Ebu Hatem Sicistani (h.255.ö), İhtilafü'l mesahif.[62]

8) İbni'l Enbari Ebubekir Muhammed b. Kasım (ö.328.h), Kitabul mesahif.[63]

9) İbni Aşte Esfehani (ö.360.h), Kitabul mesahif.[64]

10) İbni Haleveyh Hüseyin b. Ahmet Ebu Abdillah (ö.370.h), Muhtasarun fi Şevazi'l Kur'an min kitabi-l bedi.[65]

11) İbni Ciniyy Osman Ebü'l Feth (ö.392.h), el-Muhteseb fi tebyini vücuhi şevazi'l kıraat.[66]

Görüldüğü gibi kimisi, Şam, Hicaz ve Irak Mushafları arasındaki ihtilaflar diye kitabına isim vermiş, kimisi isim vermeden mutlak bir şekilde, 'Mushaflar arasındaki ihtilaflar' demiş, kimisi başka bölgelerdeki Mushafları zikredip aralarındaki ihtilaflar diye isimlendirmiştir. Sonuçta hepsi

---

59 Ebu Davud Süleyman b. Necah (ö. 496.ö), Muhtasarü Tebyin li Hicai Tenzil, c.1/167, tahkik Ahmet b. Ahmet Şerşal, Mecmeü Melik Fehd li Tebaeti'l Mushaf, 2002, Medine/Suudi. Sehebi, Siyer-i A'lam, c.10/576-580.

60 Mucezü Daireti'l Mearifi-l İslamiyye, c.26/8176 ve Zehebi, Siyeri A'lam, c.10/401-402.

61 İbni Nedim, Fihrist, s.39.

62 Zehebi, Siyer-i A'lam, c.12/269-270.

63 Mucezü Daireti'l Mearifi-l İslamiyye, c.26/8176-77; Zehebi, Siyeri A'lam, c.15/275-79.

64 Mucezü Daireti'l Mearifi-l İslamiyye, c.26/8176-77; Zehebi, Siyeri A'lam, c.19/183.

65 İbni Haleveyh, el-Hücce fi'l Kıraati-s' Seb'i, s.5.

66 Mucezü Daireti'l Mearifi-l İslamiyye, c.26/8176; Zehebi, Siyer-i A'lam, c.17/18-19.

Mushaflar arasındaki ihtilafları ele almıştır. İsimlerini sunduğum kişiler, genelde ayetlerde bazı farklı okuyuşlardan söz etmişlerdir. Yani kitapları, **İbni Ebi Davud** gibi pek sarsıcı değil. Bu konuda dört kişilik bir komisyon tarafından hazırlanan ve daha sonra Dr. **Muhammed Semir Serhan**, Dr. **Hasan Habeşi**, Dr. **Abdurrahman Abdullah**, Dr. **Muhammed Anani**, Dr. **Halef Abdülaziz** ve Dr. **Sultan b. Muhammed** isimli ilahiyatçı akademisyenler tarafından incelenip takdirle kabul edilen *"Mucezü Daireti'l Mearifi-l İslamiye"* adlı 33 ciltlik eserde, hem yararlı hem de kapsamlı bilgiler var.[67] **İbni Nedim**'in *'Fihrist'* adlı kitabında da yukarıdaki kaynakların çoğu geçiyor.

Az önce sözünü ettiğim kitapların ne yazık ki çoğunun orijinalleri şu an piyasada yoktur. Bunlardan **İbni'l Enbari** ve **İbni Aşte**'nin kitapları âlimler arasında meşhurdur. Hep şunu söylüyorlar: Efendim; bu Mushafların hepsi aynıymış; ancak şive değişikliği veya ayetlerin yerlerinin değişikliği söz konusuymuş... Böyle bir şey yok! Olay çok farklıdır. İslami kaynaklarda anlatılıyor ki, bu Mushaflar arasındaki fark bazen okunuşta, bazen de cümleler ve kelimelerde olmuştur. Öyle ki, kimi sahabilere göre Kur'an 114 sure değil de 112 suredir. Yine kimilerine göre Kur'an 116 suredir, kimilerine göre şu an var olan Kur'an ancak gerçek Kur'an'ın dörtte biri kadardır. Kalanı yoktur. İslami kesim tarafından iddia edildiği gibi Mushaflar arasındaki fark öyle ufak tefek kelime değişikliğinden ibaret değildir. Bunların önemlilerini zaten izah edeceğim.[68]

---

67 Arapçası olup da bu konularda detaylı bilgi edinmek isteyenlere öneririm.

68 Mucezü Daireti'l Mearifi-l İslami, c.26/8176.

IV. BÖLÜM

HALİFE EBUBEKİR İLE ÖMER'İN KUR'AN ÇALIŞMALARI

Bu ikilinin Kur'an çalışmasına geçmeden vahiy kâtiplerinden bir ikisi hakkında bazı bilgiler sunmak isterim. Aslında bu, vahyin kâtipleri olup olmadığı konusuna açıklık getiren somut bir bilgidir. Bunları daha önce bir kitabımda enine boyuna işlediğim için burada bir daha o detaylara girmeyeceğim. Yalnız ayetleri yazan bir iki kâtip hakkında var olan rivayetler üzerinde biraz durmakta fayda görüyorum. Az sonra sunacağım hadisler hem **Buhari**, hem de **Müslim**'de ortak olarak geçmektedir.

Hz. Muhammed'in yaveri **Enes b. Malik** anlatıyor: Neccaroğullarından Hıristiyan bir adam vardı. Sonra Müslüman olup **Hz. Muhammed**'e vahiy kâtibi oldu. Bu adam daha sonra tekrar Hıristiyanlığa döndü ve 'Muhammed bir şey bilmiyor, yalnız benim kendisine Kur'an'a yazdıklarımı biliyor' demeye başladı. Aradan çok zaman geçmeden Allah onu öldürdü ve onu gömdüler. Ancak gömülmenin ertesi sabahı onun cenazesini kabrin dışında buldular; toprak onu dışarı atmıştı. Bunun üzerine çevresi, 'Bu Muhammed ve arkadaş-

larının işidir. Muhammed'den ayrılıp onu eleştirdiği için böyle yapmışlardır!' dedi ve ona daha derin bir çukur açarak yeniden içine bıraktılar/ ikinci kez gömdüler. Fakat sabah olunca gömüldüğü yerden tekrar (ikinci kez) dışarı atıldığı görüldü. Çevresi bir daha, 'Bu, Muhammed ile arkadaşlarının işidir, onlar kabirden dışarı atmışlardır' dediler ve bu sefer daha derin bir çukur kazıyıp onu yeniden gömdüler (üçüncü kez). Ancak sabahleyin kalktıklarında bir daha kabrin dışında buldular. Üçüncü günü yine kabir dışına atılınca, artık orta yerde kaldı ve bir daha da onu gömmediler... diyor.

Elbette ki cenaze üç gün üst üste gömülüp tekrar dışarı atılınca, hele bir de onu dışarı atarken böyle hınçla attıkları muhakkak; eğer aylardan da Temmuz-Ağustos aylarıysa zaten paramparça olmuştur. **Buhari** ve **Müslim**'deki ortak bilgi bu. Bu konuda farklı anlatımlar da var; onları da anlatacağım. Yalnız bu iki kaynaktaki bilgi bile -sansüre rağmen- her şeyi ortaya koyuyor. **Buhari** ve **Müslim** rivayetinde ise, 'Adam ölünce' demek gerekirken; 'Allah onu öldürünce' şeklinde hınç, intikam terimleri kullanılmıştır. Bir de, 'Ona derin bir çukur kazdılar ve bir daha oraya attılar' diye bir ifade var açıklama kısmında. Hâlbuki cenazeye hürmet gereği bir daha ona derin bir kabir açtılar demek icap ederdi. Oraya attılar ne demek! Bu terimlerin kullanılması bence ölüye saygısızlıktır. **Buhari** ve **Müslim**'de, 'En son cenaze orta yerde kaldı' ifadesi de var. Hadisin asıl içeriğine gelince; izaha değmez: Adam **Hz. Muhammed**'i eleştirdiği ve eksiklerini dile getirdiği için, onun talimatıyla adamları geceleyin gidip cenazesini kabirden dışarı atmışlar. Üstelik bu eylemlerinden bir keramet/mucize de çıkarmışlar; Hz. Muhammed'i eleştireni toprak bile kabul etmez, demeye getirmişlerdir.[69]

---

[69] a-Buhari, Menakıb, bab 25/ 3617.
b-Müslim, Sıfati Münafıkun, no: 2781.

Bu adam gibi **Abdullah b. Sad b. Ebi Sarh** ve **Abdullah b. Hatal** da Hz. Muhammed için gelen vahyi yazıyorlarmış yani vahiy kâtipleriymiş. Bir zaman sonra Muhammed'de bir şey yok diyerek ayrılıp kaçıyorlar. Hz. Muhammed buna karşılık onların ölüm fermanını veriyor. Bunlardan **İbni Hatal** Mekke fethinde Muhammed'in talimatıyla Kâbe içinde hunharca infaz ediliyor. **Hz. Muhammed**'in, 'Kâbe perdesine sığınsa bile İbni Hatal'ı gördüğünüzde öldürün!' sözü **Buhari**'de birkaç yerde ve **Müslim**'de geçiyor.[70]

Mekke fethinde Hz. Muhammed, Osman'ın devreye girmesiyle **Abdullah b. Sad**'ı serbest bırakıyor. Çünkü Osman'ın sütkardeşidir (yani torpilliydi). Vahiy kâtiplerinden biri de Ebu Süfyan'ın meşhur oğlu **Muaviye** diye geçiyor kaynaklarda. Hâlbuki **Muaviye** Mekke'nin fethinde mecbur kalınca Kılıç Müslümanı olarak inanmıştı. Diyelim ki iyi bir Müslüman olmuş. Peki, Hz. Muhammed'in ölümüne iki yıl kala Müslüman olan bu kişi hangi vahyin kâtipliğini yapmış? Bu tarihte artık vahiy mi kalmıştı?

Diğer taraftan Muhammed'in **Muaviye**'yi kendine kâtip seçmesi/yakınına almış olması büyük bir felaketin başlangıcıydı. Çünkü başta Muaviye olmak üzere, onun oğlu **Yezit**'in Hz. Muhammed'in torunları **Hasan** ile **Hüseyin**'in başına neler getirdiklerini bilmeyen yoktur. **Yezit** kendisi Şam, Ürdün, Halep, Filistin civarında yönetime el koymuş, duruma hâkim olmuştu. Çoğu Muhammed'in sahabilerinden oluşan Medine halkı, Yezit'in yönetimini kabul etmiyordu. Bu yüzden Yezit, **Müslim b. Ukb**e adındaki şahsın komutasında on bin süvari ve bir o kadar da piyadeyi (kimi kaynaklara göre on beş bin piyade) Medine üzerine gönderip onların çoğunu kılıçtan geçiriyorlar.

---

70 Buhari, C. Seyd, bab 18/1846; Cihad, bab 169/3044; Megazi, bab 48/4286; Müslim, Hac bölümü, bab 48/1357.

Yezit bu askerleri gönderirken adam başı 100 dinar (gümüş para) veriyor. Yani kiralık katiller. Bir de onlara, 'Eğer Medineliler üç gün içinde teslim olurlarsa onlara karışmayın; yoksa savaşın' talimatını veriyor. Medineliler teslim olmayınca, başlıyorlar onları öldürmeye. Binlerce insanı katledip Medine'yi yağmalıyorlar. Bazı rivayetlere göre 700 sahabi (muhacir ve ensardan olmak üzere) ile on bin insan katlediliyor. Ayrıca onların kız ve kadınlarına saldırıyorlar. Öyle ki, 1000 kadın onların tecavüzü sonrasında hamile kalıyor ve bu katliam Zilhicce/yani hac ayında oluyor. Tarihte bu vakanın adı **'Harre Vakası'** diye geçiyor.[71]

Hz. Hüseyin'le birlikte Kerbela'da katledilenlerin çoğu Hz. Muhammed'in torunlarıydı. Baskını gerçekleştirenlerin elebaşı, **Hüseyin**'in başını kesip **Yezit**'e gönderiyor. Bu katliamda Hüseyin'le birlikte oğlu Ali de katlediliyor. **Hz. Hasan**'ın çocuklarından da Abdullah, Kasım ve Ebubekir öldürülüyorlar. Ayrıca **Hz. Ali**'nin çocuklarından (Hüseyin'in kardeşlerinden) Abbas, Abdullah, Cafer, Osman ve Muhammed katlediliyorlar. Hz. Ali'nin Mute harbinde vurulan ağabeyi **Cafer**'in; Muhammed ve Avn adlarında iki çocuğu öldürülüyor. Yine Hz. Ali'nin kardeşlerinden **Akıl**'ın Abdullah adındaki oğlu ile Akıl'ın torunu Abdullah b. Müslim bu katliamda öldürülenler arasında. Dikkat edilirse neredeyse bir aile toptan yok ediliyor.[72]

Kimi kaynaklara göre Kerbela'da Hüseyin'le birlikte Hz. Fatma'nın torunlarından 17 kişi katlediliyor. Bunu yazanlar arasında **İbni Abdilberr**, **Hasan Basri** gibi âlimler var.[73] Da-

---

71 İbni Kesir, Bidaye-Nihaye, c.11/613-626, h. 63. yılı olayları, Harre Vak'ası başlığı altında.

72 Mes'udi, Ebu'l Hasan Ali b. Hüseyin (h.346.ö), Murucu'ü Zeheb, c.3/60-65, tahkik Kemal Hasan, Mektebetü-l Asriyye, Beyrut/2005.

73 D. bekiri, Tarihu'l Hamis, c.2/298-299.

ha vahimi; Medine'yi böyle alt üst ettikten sonra bu sefer Mekke'ye yöneliyorlar. Çünkü Mekke halkı da **Yezit**'i istemiyordu. Bunlar Kâbe'yi mancınıklarla alt üst ediyorlar, yakıp yıkıyorlar; Kâbe yerle bir ediliyor.[74] Bu katliam hakkında verdiğim kısa bilgiyi şunun için sundum: Bir kere baştan beri Hz. Muhammed'e karşı çıkan ve Bedir, Uhud, Hendek gibi ölüm kalım savaşlarında **Ebu Süfyan** ve oğlu **Muaviye**, karşı tarafın yöneticileri, savaşın bizzat idare edenleriydi ve yukarıda da ifade edildiği gibi Mekke fethinde Kılıç Müslümanı olarak inanmışlardı.

Burada kısa bir bilgi daha paylaşalım:

Bedir harbinde **Ebu Süfyan** başkomutandı ve yanında oğulları **Muaviye** ile **Hanzala** da vardı. Yanı sıra Ebu Süfyan'ın kayınpederi **Utbe b. Rabia**, Utbe'nin kardeşi **Şeybe** vardı. Ayrıca Utbe'nin oğlu Velit de vardı. Bu savaşta Ebu Süfyan'ın eşi **Hind** önemli dört yakınını kaybetmişti. Hind'in oğlu **Hanzala**, Hind'in babası **Utbe b. Rabia**, Hind'in amcası **Şeybe** ve öz kardeşi **Velit b. Utbe** Müslümanlar tarafından katledilmişlerdi. Gerçekten hiç uğruna bir savaş ve bu kadar kayıp. Bunlar en çok Muhammed'in amcası Hamza ve Ali tarafından katledilmişlerdi. Hatta Hanzala'yı Ali katletmişti diye bilgiler var.[75]

Üstelik katledilen bu insanlar toplu halde, hayvan gibi Kalib denilen kuyuya atılmışlardı. Bunun için **Hind** intikam planını ortaya koyuyor, Cübeyr b. Mut'im'in kölesi **Vahşi**'yi ayarlıyor. Bu adam keskin nişancıdır. Hem ona mükâfat sözünü verir, hem de özgürlüğü için yardımcı olur. Zaten efendisi Cübeyr'in kardeşi Tuayme b. Adiy de Bedir'de katledilmişti. Dolayısıyla efendisi de amcasının öcünü almak is-

---

74 Mes'udi, Müruc'ü Zeheb, c.3/65.

75 Belazuri, Ensabu'l Eşraf, c.1/355.

terdi, eğer Hamza'yı vurursan seni azat ederim derdi. **Hind** birkaç kadınla birlikte Uhud savaşına katılır. Bunların görevi, öldürülen sahabilerin kulak, burun, dudak gibi organlarını kesmek. Sonuçta **Vahşi**, Hamza'yı katleder. Hind hemen gidip onun kulak, burun, dudak gibi organlarını kesip ipe takar ve bunları halhal, kolye, küpe olarak kullanırlar. Meşhurdur ki bu savaşta Hz. Muhammed'in azı dişi kırılır, yanaklarına miğfer batar ve yüzünden yaralanır. Hatta etrafa haber yayılır ki Muhammed bu savaşta katledilmiştir.[76]

Gerçek **Muaviye** bu iken **Muhammed**'in kalkıp ona bu imkânı tanıması (yakınına alıp kâtip yapması) kabul edilir gibi değildir. Bir de Hz. Muhammed'de bir keramet/mucize, hatta öngörü olsaydı (Mucize diye zaten bir şey yok. Diyelim varsa da beni ilgilendiren projedir, savaşsız bir dünya düzenidir. Bu olmadıktan sonra mucizeyi ne yapacağız ki?) kalkıp böyle bir yetkiyi Muaviye'ye vermezdi. Savaş meydanında kazanamayan **Muaviye**, sinsice çalışıp Muhammed'in projesine siyaseten ağır darbe vurdu. O kadar yakınlarını kaybeden bir Muaviye, ne oldu da Mekke'nin fetih günü kalkıp Müslüman oldu? İslamiyet'i kabul etmesi ancak kılıç gölgesi altında olmuştur, adam mecbur kaldığı için kabul etmiştir.

İşte **Muaviy**e ve oğlu **Yezit** Muhammed'in soyunu bitirdikleri gibi, Osman zamanında hazırlanan Kur'an'da tekrardan bir değişiklik yaptıkları da kuvvetle muhtemeldir. Değişiklik yapmadıklarını kim garanti edebilir ki? Şayet Kur'an'da kendi aleyhlerine ve **Hz. Ali**'nin lehine ifadeler var idiyse bunları yok etmediklerini nerden bileceğiz? Çünkü elimizde sadece Emevi ve Abbasiler döneminden kalma, yani gaddar iktidarın hâkim olduğu dönemden kalma İslami kaynaklar var. Onlar zamanında muhalefet oluşmamış ki farklı şeyler yazılsın. Buna rağmen yine de görüldüğü gibi

---

[76] İbni Kesir, Bidaye Nihaye, Uhud harbi bölümü, c.5/363-419.

bazı gerçekleri bu kaynaklarda bulabiliyoruz. Hele de **Ebubekir** ve **Osman** zamanında hazırlanan Mushafların orijinallerinin piyasada bulunmaması, Kur'an'da zaman içinde değişiklikler olmuştur tezini güçlendirmektedir.

Kısacası, **Ebubekir**'le çalışmasına başlanan, **Osman**'la son şeklini alan Kur'an'ın, **Muaviye** ve oğlu **Yezit** zamanında da değişime uğradığı muhtemeldir. Çünkü o zaman dünya şimdiki gibi değildi ki, her tarafta medya olsun da olup bitenleri anında kamu ile paylaşsın. Orijinal Mushafların günümüze kadar gelip gelmediği konusunda ayrı başlık açacağım. Kâtiplerle ilgili kısa bir bilgiyi de **Zeyd b. Sabit** hakkında vermek isterim.

Zeyd kendisi anlatıyor: Hz. Muhammed bir gün, 'Bana yazılar geliyor. Ben istemiyorum ki herkes onları bilsin. O yüzden sen gel de Tevrat dili olan İbraniceyi ve İncil dili olan Süryaniceyi öğren!' dedi. Ben de teklifini kabul ettim ve öğrenmeye başladım, 17 günde bunu öğrendim... diyor. Bu açıklama en başta **Buhari**'de geçiyor.[77] Bir kere yabancı bir dili 17 günde öğrenmek imkânsızdır. Gerçek şu ki, **Zeyd** daha önce Tevrat dilini biliyordu. İslami kesim şunu gizliyor: Zeyd Yahudi idi ve onun dili zaten İbraniceydi. Elbette ki Araplarla birlikte yaşadığı için Arapça da biliyordu. Müslüman yazarlar onun Yahudi olduğunu bilerek gizliyorlar. Çünkü adam Kur'an ayetlerini hem **Ebubekir**, hem de **Osman** zamanında kitap haline getiren kişi. Müslümanlar **Zeyd** Yahudidir deseler, o zaman denilir ki Kur'an ayetlerini bir araya getiren kişi bir Yahudidir. Bu yüzden de bunu hep gizlemişlerdir. Yahudi olduğunu yazan, neredeyse ilk İslam tarihçilerinden olan **İbni Şebbe**'dir (h.262.ö).[78]

---

77 İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, s.143, hadis numaraları 2,3,4. Buhari, Ahkam bölümü, no: 7195.

78 İbni Şebbe, Tarihu'l Medine, s.1008.

Zeyd'in Yahudi asıllı olduğu ve bunu ölene kadar taşıdığının şöyle bir işareti de var. **Zeyd** çocuklarından pek çoğuna İsrailoğullarının peygamberlerinin isimlerini takmış. Mesela; Süleyman, İbrahim, İshak, İsmail, İmran, Yahya gibi... 28 çocuğu varmış; bunlardan hiçbiri dört halifenin ismini taşımamış. Ben bunu anlamlı buluyorum.[79] Şu da var ki, Yahudiler Yahudi olmayanların çocuklarını okullarına almıyorlardı. Ancak **Zeyd** onların çocuklarıyla birlikte okullarına gidiyordu. İslam âlimleri her ne kadar Zeyd'in Yahudi olduğu konusu üzerinde durmamışlarsa da -ki bence bu bilerektir- gerçek budur işte. **Zeyd** hakkında geniş bilgiyi ilerde **Osman** kısmında ayrıca vereceğim.[80]

Zürkani Kur'an hakkında bilgi verirken; Hz. Muhammed henüz hayatta iken Kur'an'ı hıfz edenler vardı, diyor ve birkaç isim sıralıyor. Onlar arasında **Ebu Hüreyre**, meşhur **Muaviye**, **Abdullah b. Zübeyir** ve Hz. Muhammed'in hanımlarından **Ayşe**, **Hafsa** ve **Ümmü Seleme** isimlerini veriyor. Bu bilgiler ayrıca başka kaynaklarda da geçiyor.[81] Bunlardan **Abdullah b. Zübeyir**, Hz. Muhammed Medine'ye geçerken hicri ikinci yılında Medine'de doğuyor. Hz. Muhammed vefat ettiğinde bu çocuk 8 yaşında ve bunu getirip Kur'an'ı hıfz edenlerden saymışlar.[82]

Yine **Ebu Hüreyre** Hayber'in fethedildiği yıl gelip Müslüman olmuş ve şu kesin ki kendisi okur-yazar da değildi. Bu adam yalanla meşhur biri ve üstelik raviler arasında binlerce hadis aktaran ve bu yönüyle de birinci sırada yer alıyor. Yani

---

79 İbni Sad, Tabakat, c.7/34-35.

80 Fazl b. Şazan Nisaburi (h.260.ö), İdah adlı eseri, s.519. Kitabı tahkik eden Celalettin Hüseyni, Müessesetü Tarihi'l Arabi, Beyrut/2009.

81 Zürkani, Menahilü'l İrfan, c.1/198.

82 Zehebi, Siyeri A'lam, c.3/364.

böyle bir zat Hz. Muhammed'in son üç yılında gelip Müslüman oluyor ve bunu da Kur'an'ı Hz. Muhammed hayatta iken bilenlerden biri olarak saymışlar. İşte insanları inandırmak için her türlü uydurmaya başvurmuşlar. **İbni'l Cezeri** ve birçok âlim (zaten doğrusu da budur), Kur'an'ı birbirlerine aktarmada en doğrusu şudur ki, ezberden bilmişler ve bu yolla birbirlerine aktarmışlardır; değil ki yazma yöntemiyle.

Ebubekir ilk defa Kur'an ayetlerini bir araya getirmeye karar verirken (o da Ömer'in baskısıyla) çok zorlanıyor; Hz. Muhammed'in hem yapmadığı, hem de önermediği bir işi nasıl yaparız diyor. Yine tarihçi **İbni Halkan**, Hz. Muhammed vefat ederken Kur'an ancak kimi insanların ezberinde vardı; yazılmamıştı. Ebubekir zamanında yazılmaya başlandı ve 'Mus'haf' ismi de o zaman kondu' diyor. Yani sağlam kanıtlar, Hz. Muhammed vefat ettiğinde yazılı bir belge olarak Kur'an diye bir kitabın ortada olmadığını gösteriyor. Bunu doğrulayan pek çok bilgi var; kitapta işleyeceğim.[83]

Hz. Muhammed hayatta iken Kur'an'ı bilenlerin sayısı 4-5 kişiyi geçmemiş bilgisi var. Bunlar da Zeyd b. Sabit (ayetleri Mushaf/kitap haline getiren kişi), Ebu Derda, Muaz b. Cebel ve Ebu Zeyd (yani Kays b. Seken). Kimi rivayetlere göre Ebu Derda yerine Übey b. Ka'b ismi geçiyor. Bu bilgi **Buhari** ve **Müslim**'de ortak olarak işlenmiştir. İşte Kur'an ayetleri bir araya getirilirken bu dört kişiden ancak **Zeyd b. Sabit** görev alıyor; diğerleri bu işte yok.[84] Ayrıca **Hz. Muhammed**'in, 'Kur'an'ı İbni Mesut, Übey b. Ka'b, Salim ve Muaz b. Cebel'den öğrenin, bunlar Kur'an'ı iyi bilirler' sö-

---

83 a-Zürkani, Menahilü'l İrfan, c.1/199.
b-İbni Halkan, Vefeyatü'l A'yan, c.3/68.

84 a-Sahih-i Müslim, Fedaili Sahabe, bab 23/2465.
b-Buhari, hadis numaraları: 3810,3996,5003-5004. Menahilü'l İrfan, c.1/199.

zü de vardır. Bu da **Buhari** ve **Müslim**'de ortak işlenen nadir hadislerden biridir. Gerçek bu iken; Kur'an ayetleri sağdan soldan toplanıp kitap haline getirildiğinde bu dört kişiden hiçbiri komisyona alınmamıştır.[85]

Gelelim Hz. Muhammed'in **Zeyd**'e, İbranice ve Süryanice dillerini öğren sözüne. Bu, ilk başta **Buhari**'de geçiyor. Bundan asıl amaç şuydu: Malum Kur'an'daki İsrailoğulları hikâyeleri Tevrat'tan bir alıntıdır. Aynı zamanda İncil'den alınan konular da vardır. **Zeyd**'e bu dilleri öğren demesinin temelinde, Tevrat ve İncil'den aktarmak istediği konuları ona çözdürmek yatıyor. Bu alanda ona eleman lazımdı. Daha önce Mekke'de **Varaka b. Nevfel** Tevrat ve İncil'den çeviriler yapıyordu ve Muhammed de bunlardan Arapça cümleler kuruyordu. **Varaka'd**an sonra bu çeviri konusunda bir boşluk oluşmuştu. İşte bunu Zeyd'le doldurmak istiyordu. O yüzden **Zeyd**'e, bunları öğren diyordu.

Burada şunu sormak lazım: O zaman hangi devletin dili, yazışmaları İbranice veya Süryanice idi ki kalkıp Hz. Muhammed'e bu dillerle yazı yazsınlar da o da bunlardan anlayan birine ihtiyaç duysun! Böyle bir şey yok. Tek neden, Tevrat'ı ve İncil'i Hz. Muhammed'e anlatan biri lazımdı ki, kendisi onlardan istediğini Arapçaya çevirip topluma aktarmış olsun.[86] **Zeyd** aslında önemli bir ipucu veriyor. Şöyle diyor: Muhammed'in dizi dizim üzerindeydi. O sırada vahiy geldi. Onun vücudu o kadar ağırlaştı ki, nerdeyse bacağım kopacak diyordum. Yani çocuk Yahudilik konusunda bilgili olduğu için Muhammed onu hep yanında bulundurmuştur. Evet; Zeyd'in bu açıklaması en başta **Buhari**'de geçiyor.[87]

---

85 a-Buhari, hadis numaraları: 3758,3760,3806,3808 ve 4999.
b-Müslim, Fedaili Sahaben, no: 2464, Menahilü'l İrfan c.1/200.

86 Buhari, Ahkam bölümü, bab 40/7195.

87 Buhari, Namaz bölümü, bab 12.

Zeyd zeki bir çocuktu. Feraiz (veraset meseleleri) konusunda uzman biriydi. Bazı İslami kaynaklarda onun birçok dil bildiği anlatılıyor. Mesela Kıptice, Farsça, Rumca, Habeşçe, İbranice, Süryanice ve Arapça. Bunları tarihçi **Cevad Ali** yazıyor.[88] Zeyd'in ayetleri toplayıp kitap haline getirme çalışmasına gelince; **Abdülkerim b. Heysem Ebu Yahya el-Bağdadi** (h.278.ö), Zeyd'in, Hz. Muhammed vefat ettiğinde Kur'an ayetleri herhangi bir şekilde toplanmamıştı, sözünü aktarıyor.[89]

Hattabi (h.388.ö) gibi bazı İslam âlimleri, Kur'an'ın Hz. Muhammed sağ iken kitap haline getirilmeyişinin nedenini şu gerekçe ile açıklamışlardır: Hz. Muhammed'e sıkça ayetler geliyordu ve bazı ayetler bazılarını yürürlükten kaldırıyordu. Bu durumda geçersiz kılınana mensuh, geçerli olana da nasih denir. İşte en son hangi ayet geçerli kalacak, hangisi yürürlükten kalkacak diye belli olmadığı için; Kur'an o zaman kitap haline getirilmemiştir. Daha sonra Allah ilham yoluyla sahabilerin kalbine Kur'an'ı kitap haline getirme fikrini koymuş ve onlar da bunu gerçekleştirmişlerdir. Hz. Ömer'in önerisiyle bunu ilk defa Hz. Ebubekir yapmıştır... diyorlar.[90]

Birçok ayetin daha sonra ters istikamette gelen başka ayetlerce yürürlükten kaldırılması böyle bir iki örnek falan değil; sayıları hayli fazladır. İslam âlimleri Kur'an'ın toplam **114** suresini nasih-mensuh bakımından tasnif ederken şöyle bir tablo ortaya çıkarmışlar: Kur'an'da **114** sureden yalnız **43** surede bu nasih-mensuh olayı yoktur. **25** surede hem nasih hem de mensuh ayetleri vardır. **6** surede yalnız nasih vardır, **40** surede de yalnız mensuh vardır. Görüldüğü gibi sayı

---

88 Dr. Cevad Ali, el-Müfassal, c.8/133.

89 Suyuti, İtkan, bölüm 18, c.1/164.

90 a-Hattabi, A'lamü'l Hadis, c.3/1856-58.
b-Suyuti, İtkan, bölüm 18, s.377.

çok fazla.[91] Hatta bu nasih-mensuhla ilgili daha ilginç rivayetler de var. Mesela bir gün **Hz. Ali** hâkimin birinden soruyor: 'Sen nasih ve mensuh ayetleri (geçerli ve geçersizleri) bilir misin ki hâkimlik yapıyorsun?' Adam, hayır; bilmiyorum, deyince de Hz. Ali, 'O zaman hem helak oldun hem de başkalarını helak ettin' diyor.[92]

Bu tür tedavülden kalkan ayetlerin var olduğu zaten Kur'an'da açık bir şekilde kabul ediliyor. İlgili ayetin Türkçesi şöyledir: 'Biz herhangi bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak, onun yerine daha hayırlısını ya da mislini getiririz...' deniliyor. Ayetin neresine bakılırsa bakılsın; savunulacak bir tarafı yok. Eğer denilse ki, tanrı ortama göre ayet göndermiş, sonra şartlar değişince daha farklı ayetler göndermiştir. Tamam da; **Hz. Muhammed** döneminde bu kadar sıklıkla duruma göre, ortama göre farklı ayetler gerekmişse, 1400 senedir toplumda hiç mi değişiklik gerektiren olaylar olmamış? Bir de, biz bir ayeti unutturursak deniliyor. Ne demek unutturmak! Hem gönder hem de unuttur! O zaman niye gönderdin![93] Buna benzer şöyle bir ayet de var: 'Sana Kur'an'ı okutacağız, sen onu unutmayacaksın. Allah'ın dilediği hariç!'[94] Ne garip şey! Allah ayetler gönderip sana okutur ve sen unutmazsın; ama Allah onlardan bazılarını sana unutturur, deniliyor.

Ayetler **Ebubekir** zamanında nasıl toplanmış buna da bakalım.

Zeyd b. Sabit anlatıyor: Hz. Ebubekir Yemame harbinden sonra beni çağırdı. Gittiğimde yanında Hz. Ömer de vardı. Hz. Ebubekir, 'Ömer bana gelip Yemame harbinde

---

91 Suyuti, İtkan, Nasih Mensuh bölümü (47), s.1440.

92 İbni Hazm, Nasih ve Mensuh, s.5.

93 Bakara suresi, ayet 106.

94 A'la suresi, ayetler 6-7.

Kur'an hafızlarından birçoğu şehit oldu. (Rivayete göre bu savaşta Kur'an'ı bilen 500 sahabi katledilir.)[95] Diğer savaşlarda da harbin şiddetli olup kalan hafızların şehit edilmeleri durumunda Kur'an'ın yok olmasından endişe ederiz. Bu yüzden Kur'an'ın kitap haline getirilmesi konusunda benden bir görevlendirme yapmamı istiyor. Buna karşı ben de Ömer'e: Hz. Muhammed'in yapmadığı bir işi nasıl yaparız/nasıl Kur'an ayetlerini toplayıp kitap haline getiririz, dedim. Ömer, Vallahi bu işte hayır vardır dedi ve bu konuda ısrar etti. Sonunda Allah benim göğsümü bu iş için açtı. Ben de Ömer'in düşündüğü gibi düşünüyorum: Ayetleri kitap haline getirelim' diyoruz, dedi. Hz. Ebubekir bu açıklamadan sonra bana, 'Ey Zeyd! Sen genç ve akıllı birisin, biz seni hiçbir kusurla itham etmiyoruz. Sen Hz. Muhammed için kâtiplik yapıyordun. Gel de Kur'an ayetlerini takip et; bir araya getir, yaz' dedi.

Buna karşı **Zeyd**, 'Vallahi eğer bana dağlardan bir dağın yerinden nakledilmesi teklif edilse, bu bana, Kur'an ayetlerini toplayıp kitap haline getirmekten daha kolaydır. Siz Hz. Muhammed'in yapmadığı bir işi nasıl yapıyorsunuz, nasıl bana teklif ediyorsun?' diyor. Sonuçta **Ebubekir**, 'Allah'a yemin ederim ki, bu hayırlı bir iştir!' deyip Zeyd'in bu görevi üstlenmesi için ısrar edince **Zeyd** de kabul ediyor.

Bundan sonrasını yine **Zeyd**'den dinleyelim: 'Ben ayetlerin ardına düşüp toplamaya başladım. Onları, yazılı oldukları hurma dallarından, ince taş levhalardan ve insanların ezberinden topladım. En son Tevbe Suresi'nin son iki ayetini Ebu Huzeyme el-Ensarî'nin yanında buldum. Bu yazdıklarım Ebubekir vefat edene kadar onda kaldı. Sonra Ömer halife olunca o aldı. Onun da vefatından sonra, kızı (aynı zamanda Hz. Muhammed'in eşi) Hafsa'da kaldı...' diyor.

---

95 İbni Kesir, Fedaili Kur'an, s.58.

Bir kere, Kur'an yazılı olsaydı binlerce kişi ölse de önemli değildi. Demek ki Hz. Muhammed'den sonra ayetlerden bir şey kalmışsa, ancak insanların ezberinde kalmıştır. **Ebubekir**'in bu teklifinden kesin anlaşılıyor ki, o ana kadar ne Kur'an kitap halinde varmış, ne de ayetler derli toplu bir yerlerde yazılı olarak varmış. Görüldüğü gibi ayetleri toplayıp kitap haline getirmek **Ebubekir**'in zoruna gidiyor: 'Hz. Muhammed'in yapmadığı bir işi nasıl bana teklif edersin, nasıl bunu yaparız?' diyor. **Zeyd** de bunu yapmaktan kaçınıyor, ayetleri yazıp kitap haline getirmek benim için bir dağı yerinden oynatmaktan daha zordur, diyor. Yani bu mesele onlara o kadar garip ve ağır geliyor ki yapmaya yanaşmıyorlar. Bu önemli bir saptamadır.

Ayrıca Kur'an ayetlerinin yazılı hale getirilmesinin esas nedeni, zaman içinde bunu bilenlerin yok olabileceği ve dolayısıyla da Kur'an diye bir şeyin ortada kalmayabileceği ihtimalidir. Bu hadis **Buhari**'de en az beş yerde tekrar edilerek geçiyor. Ayrıca ilgili ayetlerin (Tevbe 128-129) açıklama kısmında bütün müfessirler bunu işlemişlerdir. **İbni Ebi Davud**'un kitabında bununla ilgili hem bir sürü kaynak verilmiş, hem de farklı raviler gösterilmiştir.[96]

Zeyd bu yazma teklifini kabul edince; Ebubekir ona ve Hz. Ömer'e, 'Doğruca caminin kapısına gidin, kim yanındaki ayetler için iki şahit gösterirse siz de onu kabul edip yazın' diyor. **Ebubekir**'in, iki şahit gösteren kişilerin sözlerini

---

96 a-Buhari: Tefsir bölümü, Tevba suresi, bab 20/4679; Fedaili Kur'an, bab 3/4986 ve 4989; Ahkam, bab 37/7191; Tevhid, bab 22/7425.

b-Tefsirlerden de Taberi, İbni Kesir, Fahrettin Razi, Nesefi, Kurtubi, Begavi, Alusi, Durrü'l Mensur, İbni Atiyye, Fi Zilali'l Kur'an, İbni Ebi Hatem ve daha pek çok Kur'an yorumcusu bunu Tevbe suresi son iki ayet bölümünde işlemişlerdir.

c-İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, s.158-163, hadis no: 24.

ayet olarak kabul edin ve Kur'an'a yazın ifadesini işleyen kaynaklardan uzunca bir liste ekliyorum.[97] Zaten en başta **Buhari**'de birkaç yerde geçiyor ki, **Zeyd b. Sabit** kendisi, 'Kimi ayetleri insanların kalbinden (ezberinden) toplamaya başladım' diyor. Bu ifade, o ana kadar kayıt altına alınan ayetlerin söz konusu olmadığını gösteriyor.[98]

Tarihçi **İbni Halkan**, Hz. Muhammed vefat ettiğinde Kur'an yazılı olmayıp ancak kimi sahabenin ezberinde olduğu için Ömer, Yemame harbinde çok sahabi gitti, korkarım ki zaman içinde Kur'an kaybolur demiş, şeklinde bir bilgi aktarıyor. Doğrudur. Çünkü **Ömer**, Ebubekir'e müracaat ederken, gerekçe olarak Yemame şehitlerini göstermiştir.[99]

Konuyla ilgisi nedeniyle **İmam Gazali**'den çarpıcı bazı cümleler aktarmak isterim. Kendisi şöyle anlatıyor: Hz. Muhammed zamanında yazılı kaynaklar yoktu. Keza sahabiler döneminde de yoktu. Onlardan sonra gelen tabiiler zamanında da yazıma başlanmadı. Daha sonra hicri 120'den itibaren İslami kaynakların yazımına geçildi. Doğrusu şudur ki, sahabiler olsun, onlardan sonraki kuşak olsun (bunlara tabiin denir) yazıyla uğraşmak istemezlerdi. Çünkü bununla meşgul olmak onları Allah'ı anmaktan, Kur'an'ı zihinde tutmaktan alıkoyardı. Bu yüzden hep birbirlerine, nasıl biz kafamızda

---

97 a-İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, s.157-158. Buradaki dipnotta birçok kaynak ismi geçiyor.
b-Sehavi, Cemalü'l Kurra, c.1/86.
c-Ebu Şame, Mürşidü'l Veciz, c.1/63.
d-İbni Kesir, Fedaili Kur'an, s.59
e-Kastalani, Letaifü'l İşarat, c.1/102.
f-Suyuti, İtkan, 18. bölüm, s.383-84.
g-Hindi, Kenz, c.2/573, no: 4754.

98 Buhari: Tefsir bölümü, Tevba suresi, bab 20/4679; Fedaili Kur'an, bab 3/4986 ve 4989; Ahkam, bab 37/7191; Tevhid, bab 7425.

99 İbni Halkan, Vefeyat'ül A'yan, c.3/68, Ebubekir bölümü.

tutup sözlü olarak bunu devam ettirmişsek siz de böyle yapın, diyorlardı. Bu yüzden Kur'an ayetlerini kitap haline getirme teklifine **Ebubekir** karşı çıkıyordu. Hatta **İmam Ahmet b. Hanbel**, **İmam Malik**'i, kitap yazdığı için eleştirmiş, sahabenin yapmadığı bir işi (yazmayı) nasıl yapar, bu dinde bidattir/yeni icattır demiştir, diye devam ediyor.[100]

Peki, **Ebubekir** zamanında **Zeyd b. Sabit** ve **Ömer**'in çalışması sonuç verdi mi, tüm ayetler yazıldı mı? Buna, Hz. Osman zamanında yapılan Kur'an çalışması bölümündeki bilgiler daha detaylı yanıt olur aslında; ancak burada özet bazı bilgiler verelim. **Suyuti**, **İbni Aşte**'den aktararak **İbni Sirin**'in şu rivayetini aktarıyor: Ebubekir vefat ettiğinde Kur'an'ın yazma işi bitmemişti/tüm ayetler yazılmamıştı. Sonra Ömer halife olunca bu çalışmayı sürdürdü/kalan yerden devam etti; ancak sonunu getirmeden öldürüldü, diyor.[101]

İslam âlimlerince sağlam olarak değerlendirilmeyen şöyle bir rivayet de var: Bir ara Sakif kabilesinden **Osman b. Ebi'l As** sorumluluğunda bir heyet Hz. Muhammed'e gelir. Kendisi onlara bir Mushaf verir, diye bir rivayet. Bu bilgi altı hadis kaynaklarında yok. Kabul etsek ki onlara yazılı bir belge vermiş. O ancak koyun zekâtı şu kadardan bu kadardır, deve zekâtı şu kadar, öküz zekâtı, ekin zekâtı bu kadar veya namaz şöyle kılınır, oruç böyle tutulur veya bir yere baskınlara, savaşa gidersek siz de eleman vereceksiniz gibi konularda birkaç sayfa vermiş olabilir. Bundan yazılı Kur'an çıkarmak gerçeklere terstir. Demin de belirttiğim gibi, altı hadis kaynaklarında böyle bir rivayet yok. Bilgi olsun diye bunu da ekledim. **Ebubekir** zamanında ayetlerin yazım hikâyesi özetle böyledir.[102]

---

100 İmam Gazali, İhyaü'l Ulum, c.1/94, İlim bölümü.

101 Suyuti, İtkan, bölüm 20, s.464.

102 Taberani, Mucem-i Kebir, c.9/53, no: 8393.

V. BÖLÜM

HZ. ÖMER'İN MUSHAFI

Yukarıda Ebubekir bahsinde anlatıldığı gibi; Kur'an'ı ilk defa kitap haline getirelim düşüncesi **Ömer**'den çıkmış ve kendisi bu konuda **Halife Ebubekir**'e teklif götürüp kabul ettirmiştir. Sağlam İslami veriler gösteriyor ki, **Ömer**'le **Zeyd** Ebubekir döneminde bu konuda bazı çalışmalar yürütmüş; ancak bitirememişlerdir. Daha sonra **Ömer** halife olunca ayetleri toplama işine devam etmiş; ancak sonlandırmadan kendisi öldürülmüştür. **Osman** halife olunca yürüttüğü çalışmalar sonucu bugünkü Kur'an'ı (Mushafı) ortaya koymuştur.[103]

Ebubekir'den sonra **Ömer**'in ayetleri topladığı konusunda şöyle bir bilgi vardır: Ömer kendisi halka hitaben, 'Kim Hz. Muhammed'den ayet adına bir şey almışsa getirsin kaydedelim' diye bir konuşma yapar, ayetleri getirenlerden iki şahit isteyip öyle kabul eder. Ömer öldürülünce; **Halife Osman** bu işe el atar ve o da tıpkı Ömer gibi iki şahit isteyerek ayetleri

103 İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, s.171, no: 33.

yazmaya devam eder (elbette bunu kurduğu komisyon aracılığıyla yapar). Bunlar İslami kaynaklarda anlatılanlar.[104]

Ayetlerin sağlıklı bir şekilde toplanıp toplanmaması konusunda **Hz. Ömer**'den somut ve çarpıcı bir örnekle devam edelim. Kendisi artık halifedir; verdiği uzunca bir hutbesinde şunları söylüyor:

"Sizinle bir gerçeği paylaşmak durumundayım. Kim bilir belki ecelim yakındır (yani bu emaneti yanımda saklamak istemiyorum demek istiyor). Ben size anlatıyorum, siz de gideceğiniz her yerde başkalarına söyleyin: Allah Muhammed'e kitap gönderdi. O kitabın ayetleri arasında recim ayeti de (zina yapanların taşlanarak öldürülmesi) vardı. Biz o ayeti okuduk, kafamıza aldık ve muhafaza ettik. Kaldı ki hem Hz. Muhammed, hem de Ebubekir ve ben bu cezayı uyguladık. Birilerinin zaman içinde, 'Madem recim ayeti Kur'an'da yazılı olarak geçmiyor; biz de bunu kabul etmiyoruz!' demelerinden korkarım. Böyle diyenler Allah'ın ayetini inkâr etmiş olurlar ve dalalete düşerler. Recim Kur'an'da haktır. Evli olanlar zina yaparlarsa ve bu zina eylemi şahitlerle ispat edilirse, ya da kadın başkasından hamile kalırsa veya kişi kendisi zina yaptığını itiraf ederse o zaman taşlanarak infaz edilirler..." diyor ve elbette ki onu dinleyen sahabe kitlesi de buna itiraz etmiyor; edemezlerdi de. Çünkü **Ömer** doğruyu söylüyordu: Hz. Muhammed recim yöntemiyle birçok insana ceza vermiş, onları infaz etmişti.

Ömer'in bu açıklaması en başta **Buhari**'de defalarca tekrar edilerek ve **Müslim** ile diğer hadis külliyatında geçiyor. Dikkat edilirse **Halife Ömer**, üzerine basa basa, 'Recim ayeti vardı. Biz onu ezberledik, kafamıza aldık ve hem Hz. Mu-

---

104 a-İbni Şebbe, Tarihü'l Medine, c.2/705.
b-İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, c.1/172, hadis no: 33, c.1/224, no: 98.

hammed hem de ben ve Ebubekir bu cezayı uyguladık. Bunu inkâr eden Allah'ın ayetini inkâr etmiş olurlar' diyor.[105]

Şöyle bir bilgi daha var ki, bunun da kaynakları güçlü; ayrıca bunu aktaran sahabe sayısı da fazla. Örneğin; Kur'an'ı kitap haline getiren sahabi **Zeyd b. Sabit** ve **Übey b. Kab** da Hz. Ömer gibi, Hz. Muhammed hayatta iken, 'Şayet yaşlı bir erkek veya yaşlı bir kadın zina yaparsa Allah'tan bir ceza olarak taşlanarak öldürülür' ayeti vardı, biz okurduk diye aktarıyorlar. Malum bugünkü Kur'an'da yaşlılarla ilgili böyle bir ayet yok. Neden yazılmamış! Gerekçe şu: **Zeyd b. Sabit** ve komisyonun diğer üyeleri, ayetleri kitap haline getirirken bunu yazıp yazmama konusunda tartışırlar. Burada deniliyor ki: **Hz. Ömer** daha önce bu ayet için Hz. Muhammed'e gidip bilgi edinmek istemiş, Hz. Muhammed'in tavrından, 'Bunu yazmayın' diye anlaşılmış. Hal böyle olunca komisyon da bunu kayda geçirmemiştir.[106]

Elbette ki bu, yukarıda geçen 'Zina yapan evliler taşlanarak infaz edilirler' ifadesi ayetti, açıklamasından farklı bir konu. Şöyle ki: İnsan yaşlanıp da hâlâ zina yaparsa bunun statüsü farklı olmalı. Bu da ister evli olsun ister olmasın taşlanarak infazdır. Nitekim sahabi **Übey b. Kab** bu zina cezalarıyla ilgili şu açıklamada bulunmuştur: Bazı zinakârlar hem kırbaçlanır hem de taşlanırlar. Bunlar yaşlı olanlardır (utanmadan bu

---

105 a-Buhari, Hudud, bab 2/6829 ve bab 31/6830. İtisam maddesi, bab 16/7323.

b-Müslim, Hudut, bab 4/1691.

c-İbni Mace, Hudud, bab 9/2553.

d-Tirmizi, Hudud, bab 7/1421-32.

e-Ebu Davud, Hudud, bab 23/4418.

f-Nesai, Recim bölümü, bab 4/ 7118-7122.

106 a-Hakim Nisaburi, Müstedrek, Hudud bölümü, bab 47/8070 ve 48/8071.

b-Ahmet b. Hanbel, Müsned, no: 21932.

yaşta hâlâ zinaya bulaştıkları için cezaları farklıdır). Bazıları sadece kırbaçlanırlar. Bunlar da (yaşlılar dışında) evli olmayıp zina yapanlardır. Bir kısmı da sadece recimle cezalandırılır. Bunlar (yaşlılar dışında) evli olan orta yaşlılar ve gençlerdir. Yineliyorum; burada madem bu ihtiyarlar utanmadan bu yaşta hâlâ zina yapıyorlar, o zaman evli olsun olmasın cezaları infazdır gibi bir mantalite söz konusudur.[107]

Yaşlı olup da zina yapıyorsa statüsü farklıdır demenin bir diğer kanıtı da hadislerde geçiyor. Mesela; yaşlı erkek ve yaşlı kadın zina yaparlarsa Allah kıyamet günü rahmet nazarıyla onlara bakmaz anlamında rivayetler var.[108] **Übey b. Kab** da, Ahzab suresinden yazılmayan ayetler arasında, ister erkek olsun isterse kadın; yaşlılar zina yaparlarsa recimle cezalandırılırlar ayeti vardı, diyor. Bunu **Ayşe** de söylüyor; yeri gelince daha detaylı anlatacağım.[109] Gelgelelim bu kadar şahit kitlesi olduğu halde ne zina yapan evli gençlerin cezasıyla ilgili, ne de zina yapan ihtiyarların cezasıyla ilgili Kur'an'da herhangi bir ayet bulunmamaktadır. Şunu vurgulamaya çalışıyorum: Ayetler hakkında onca çalışma yürütülmüş, ta **Ebubekir**'le başlamış **Osman**'a kadar devam etmiş; ancak görüldüğü gibi yine de tüm ayetler kayda geçmemiştir. Benzer örnekler çoktur; kitabın sonuna kadar bu tür örnekleri sunmaya devam edeceğim.[110]

Ayet olmadığı halde (veya varmış da Kur'an'a yazılmamış) **Hz. Muhammed** zina yapan evlilere recim cezası uygu-

---

107 Nesai, Recim bölümü, bab 3/7111-7112.

108 Heysemi, Mecmeü Zevaid, Hudud, c.6/389, no: 10538-43.

109 a-Hakim Nisaburi, Müstedrek, Hudud bölümü, c.4/400, bab 45/8068.
b-Nesai, Recim başlığı altında, bab 3/7111-7112.
c-Elbani, Silsiletü'l Ehadisi Sahiha, c.6/974.

110 Elbani, Silsiletü'l Ehadisi Sahiha, c.6/974-978.

lamış ve bu yöntemle birçok insanın canına kıyılmıştır. Halifelerden sonraki dönemlerde de Müslümanların iktidarında bu yöntem uygulanmış ve kimi İslam ülkelerinde hâlâ uygulanmaktadır. Bunun kanıtı, Hz. Muhammed'in yaptıklarıdır. En başta **Buhari**, **Müslim** ve diğer sağlam hadis kaynaklarında geçen bunlarla ilgili özet şeklinde birkaç örnek sunmak isterim.[111]

* Sahabi Cabir b. Abdullah anlatıyor: Bir adam zina yapmıştı. Hz. Muhammed ilkin ona 100 kırbaç ceza uyguladı. Sonra anladı ki zina yapan kişi evlidir; bu sefer onu taşlayarak öldürdü, diyor.

* Ebu Hureyre ve Zeyd b. Halit anlatıyorlar: Evli bir kadın zina yapmıştı ve Hz. Muhammed'e gelip zina yaptığını bildirdi, bunu itiraf etti. Bunun üzerine Hz. Muhammed talimat verdi, o kadın taşlanarak öldürüldü.

* Cüheyne kabilesinden evli bir kadın zina yaptığı için Hz. Muhammed'in emriyle taşlanarak infaz edilir.

* Bir erkek, kadının birine tecavüz eder; kendisi evli olduğu için Hz. Muhammed onu da recimle infaz eder.

* Maiz adında biri zina yaptığını kabul edince o da hz. Muhammed'in talimatıyla taşlanarak öldürülür.

* Gamidiye adındaki evli bir kadın zinadan dolayı hz. Muhammed'in emriyle bu yöntemle katledilir.

* Yahudi bir erkekle Yahudi bir kadın zina suçundan dolayı Hz. Muhammed'in direktifiyle recim yöntemiyle infaz edilirler.

Bu konuda örnekler çoğaltılabilir. Yanı sıra İslam'da hak olan her dört Sünni mezhepte de (Hanefi, Şafii, Maliki, Hanbeli) Muhammed'in bu uygulaması kanıt gösterilerek,

---

111 Kur'an'ın Kökeni, s.193-198.

evliler zina yaparlarsa recimle infaz edilirler diye görüş birliği vardır.[112]

Dört mezhep dışında diğer İslam âlimleri de, 'Evliler zina yaparlarsa taşlama yöntemiyle infaz edilirler' ayeti Kur'an'a yazılmamakla birlikte hükmü geçerlidir, demişlerdir. Peki, hükmü geçerliyse o zaman niye kayda geçmemiş? Hâlbuki bakıyoruz, duruma göre tek kişinin getirdiği ayet bile (Tevbe suresinin son iki ayeti ve Ahzab suresinin 23. ayeti gibi) o zaman komisyon tarafından kabul edilip Mushafa eklenmiş; ama konumuz olan recim ayeti yazılmamıştır.[113]

Hadis külliyatında Hz. Muhammed'in şu sözü de geçiyor: Hz. Osman ile Hz. Ayşe ve İbni Mesut Hz. Muhammed'in, 'Bir Müslüman ancak ya zina yaparsa, ya cinayet işlerse (kısas) ya da dinden çıkarsa (mürted) öldürülür' dediğini aktarmışlardır.[114]

---

112 A. Rahman Cezeri, el-Fıkhü Ale'l Mezahibi'l Arba, Hudut bölümü, Zina kısmı, c.5/56.

113 a-İbni Mace, Nikah, no: 1934.
b-Zemahşeri, Keşşaf tefsiri, Ahzab suresi, c.5 /41.
c-Suyuti, Dürrü'l Mensur, Ahzab suresi, c.11/714; İtkan, 47. bölüm, s.1457.
d-İbni Hemmam, Musannaf, c.3/365 no: 5990 ve 7/330, no: 13363.
e-Teyalisi, Müsned, c.1/437, no: 542.
f-Hakim Nisaburi, Müstedrek, c.2/450, no: 3554.
g-Taberani, Mucemi Evsat, c.4/332, no: 4352.
h-Nesai, Sünen, c.6/408, no: 7112.
i-Sahihi İbni Hibban, c.10/271, no: 4428 ve 4429.
j-Suyuti, Dürrü'l Mensur, Ahzab suresi, c.11/714.
k-Kasım b. Selam, Fedaili Kur'an, c.2/146, no: 701.

114 a-Buhari, Diyat, bab 7/6878.
b-Müslim, Kasame, bab 4/1676.
c-Ebu Davud, Diyat, no: 4502.
d-Nesai, Tahrim-i Dem, bab 4-5/4017-19.
e-Tirmizi, Diyat bölümü, no: 1402.
f-İbni Mace, Hudud, no: 2534.

Ben burada İslam'daki cezaları anlatmaya çalışmıyorum. Bunları daha önce değişik kitaplarımda işledim. Şunu demeye çalışıyorum: Madem bu kadar sağlam kanıt böyle bir ayetin olduğunu gösteriyor ve **Hz. Muhammed** bunu uygulamış, daha sonra dört halife bunu tatbik etmiş; zaman içinde ortaya çıkan her dört Sünni mezhepte de bu ceza geçerli; o zaman böyle bir ayet mutlaka Kur'an'da bulunmalıydı. Kur'an'da Ebabil kuşları, Salih peygamberin devesi, İsrailoğullarının ineği, Yusuf-Züleyha mitolojisi, Ashab-ı Kehf denilen beş-altı kişilik bir grubun köpekleriyle birlikte 309 yıl mağarada yaşayıp tekrar kalkıp piyasaya çıktıkları vs anlatılıyor; ancak bu ağır cezaya, hayati konuya gelince Kur'an'da bilgi yok! Şöyle denilebilir: Madem Kur'an'da bilgi yok; demek ki Allah bu suça ceza vermek istemiyor. O zaman da **Hz. Muhammed**'in bu suçtan dolayı gerçekleştirdiği infazlara ne deriz? Yine bu kadar şahit ve bu kadar sağlam kaynak var ki hepsi böyle bir ayet varmış diyorlar.

Hz. Ömer'in ayetleri toplayıp kitap haline getirme çalışması bir yana; kendisi kimi ayetleri bugün mevcut olan Kur'an'dan farklı bir şekilde okuyordu ve en başta bunun örneği Fatiha suresinde geçiyordu. Mesela Fatiha'da geçen 'Sıratellezin enamte aleyhim' yerine; **Ömer**, 'Sırate men enamte aleyhi' şeklinde okuyordu. Yine Fatiha'da geçen 'Dallin' kelimesine ilaveten **Ömer**, 'Gayriddallin' diye okuyordu. Keza Al-i İmran suresinin başında geçen 'Kayyüm' kelimesini 'Keyyam' diye okuyordu. Müddessir suresinde, 'Ma selekeküm fi Seker' diye geçiyor. **Ömer** burada da 'Ya fülan! Ma selekeke fi Saker' şeklinde (tekil olarak) okuyordu.[115] 'Aslında Kur'an 1 milyon 27 bin harften ibaretti' sözü

---

[115] İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, Hz. Ömer'in Mushafı başlığı altında, c.1/284, no: 143-149.

de Hz. Ömer'e ait![116] Bugün var olan Kur'an'daki harflerin sayısı 323 bin civarındadır ki, Ömer'in iddiasına göre Kur'an'ın dörtte üçü şu an yoktur. Birçok İslam âlimi onun bu açıklamasına kaynaklarında yer vermişlerdir.[116]

Hani derler ya; acaba şu an yeryüzünde var olan Kur'an orijinal mi, aslının aynısı mı? Bir kere Hz. Muhammed zamanında orijinal Kur'an diye bir kitap piyasada yoktu ki böyle bir soru sorulsun. Hatta **Osman**'ın hazırlatıp çoğalttığı ve değişik bölgelere gönderdiği nüshaların bile bugün orijinalleri yoktur. Bununla ilgili ilerde Osman kısmında daha detaylı bilgi vereceğim. Ayetlerin eksik olduğuna ilişkin az önce zina cezasıyla ilgili **Ömer**'den verdiğim somut örnekler, yüzlerce örnekten ancak birkaçıdır. Yeri gelince değişik sahabilerden de benzer örnekler sunacağım.

Bu başlıktan çıkan sonuç ise şu: **Ömer**, ayetleri kitaplaştıralım diye o kadar gayret ettiği halde yine kendisi kabul ediyor ki tüm ayetler yazılmamıştır. Buna ilaveten, bazı ayetleri de bugünkü Kur'an'da geçtiği gibi okumamış/farklı okumuştur. Nitekim Fatiha suresinden bunun da örneklerini verdim.[117]

---

116 a-Taberani, Mucem-i Evsat, c.6/361, no: 6616.

b-Hindi, Kenz, c.1/541, no: 2426.

c-Suyuti, İtkan, s.456. Burada ayrıca Heysemi ve Zehebi'nin de bunu işledikleri geçiyor dipnotta.

d-İbni Nedim, Fihrist, s.30. Burada Kur'an harflerin 323.500 olduğu belirtiliyor.

117 Ayrıntılı bilgi için bkz. Arif Tekin, Hz. Ömer'in Kur'an'daki İzleri, Berfin yay., İstanbul/2016.

VI. BÖLÜM

HALİFE OSMAN'IN KUR'AN ÇALIŞMASI

Enes b. Malik anlatıyor:

Hz. Osman zamanında Ermenistan'a karşı Suriyelilerle, Azerbaycan'a karşı da Iraklılarla birlikte savaşan Müslümanların başındaki **Huzeyfe b. Yeman** (h.36.ö)[118] Müslümanların Kur'an'ı farklı okuduklarını görünce endişe duyuyor. Irak'ta onun yanında Kur'an ayetleriyle ilgili tartışmalar yaşanıyor: Kur'an'ı Ebu Musa el-Eş'ari'nin nüshasına göre okuyanlar onun evinin yanındaki şu köşeye gelsinler, Abdullah b. Mesut nüshasına göre okuyanlar da falan yere gelsinler diye çağrı yapılıyor. Örneğin; birinin Mushafında Bakara suresinin 196. ayeti, 'Allah için Hac ve Umre'yi tamamlayın' şeklinde (şu andaki Kur'an'da böyle geçiyor). Diğerininkinde ise, 'Beytullah için Hac ve Umre'yi tamamlayın' şeklinde geçiyordu. Huzeyfe bu gibi farkları görünce

[118] Huzeyfe b. Yeman önemli bir sahabi. Onun hadislerinden 12'si hem Buhari hem de Müslim'de var. 8'i yalnız Buhari'de, 7'si de yalnız Müslim'de geçiyor. Toplam 27 rivayeti bu iki kaynakta geçiyor. Zehebi, Siyeri A'lam, c.2/361-369.

gözleri kıpkırmızı oluyor ve bu kızgınlıktan ötürü camide sinirden fistanını çekip Kur'an'la ilgili nasihat şeklinde konuşma yapıyor.[119]

Hatta **Huzeyfe** burada **İbni Mesut**'la tartışıyor; ben Osman'a gider ayetlerin bu ihtilaflarıyla ilgili olup bitenleri anlatır, bu farklı Mushafları imha et derim, diyor. Buna karşı İbni Mesut, Allah da o zaman seni imha etsin, diyerek ona beddua ediyor. **İbni Ebi Davud**, Huzeyfe ile İbni Mesut arasında geçen bu tartışmalarla ilgili beş ayrı rivayet aktarmıştır. Bunlar ayrıca **Sehavi**, **İbni Hacer Askalani**, **İbni Kesir**, **Kastalani** ve **Ebu Şame**'nin de kaynaklarında geçiyor.[120]

Bu olup bitenlerden sonra **Huzeyfe** Halife Osman'ın yanına gelip, 'Durum vahimdir; meseleyi ele al' diyor. Bunun üzerine Osman, daha önce Ebubekir zamanında yazılıp **Hafsa**'ya teslim edilen Kur'an nüshasını Hafsa'dan alıp dört kişilik bir komisyon oluşturarak yeni çalışmalar başlatıyor. Komisyon; **Zeyd b. Sabit**, **Abdullah b. Zubeyir**, **Sait b. As** ve **Abdurrahman b. Haris** adındaki kişilerden oluşuyor. Osman'ın bu dört kişiyi görevlendirdiği hadisesi zaten en başta **Buhari**'de birçok yerde geçiyor.[121] Yazım işi devam ederken **Huzeyme b. Sabit** adındaki sahabi Ahzab suresinden 23. ayeti getirince onu da ekliyorlar.

Dikkat edilirse Ebubekir'le Osman zamanındaki Kur'an çalışmaları farklı. Ebubekir dönemini **Zeyd b. Sabit**, Osman dönemini de genelde Zeyd'in oğlu **Harice** -babasından- aktarıyor. Zeyd'in bu oğlu sahabi değil. Hz. Muhammed za-

---

119 İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, s.176. Burada dipnotta birçok kaynak ismi veriliyor.

120 İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, s.179-182, no: 45-49.

121 Buhari, Kitabu'l Menakıb, bab 3/3506, Fedaili Kur'an, bab 2/4984 ve bab 3/4987.

manında henüz yoktu. Çünkü Muhammed vefat ettiğinde Zeyd daha küçüktü, yirmi yaşlarındaydı. **Harice**, Osman dönemindeki Kur'an çalışmasını da ben izledim, gördüm demiyor; babamdan duydum, ondan öğrendim, diyor.[122]

Aynı zamanda her iki halife döneminde ayetlerin kitap haline getirilme nedenleri de farklı: **Ebubekir** zamanında **Müseyleme**'ye karşı yapılan Yemame savaşında öldürülen birçok sahabi Ömer'i korkutuyor ve bu yüzden Ebubekir'e teklif sunarak ayetleri toplayıp kitap haline getirelim, garantiye alalım diyor. Bunu yukarıda Ebubekir bahsinde izah ettim. **Osman** zamanındaki yazma nedeni ise, Irak'la Suriye'de Azerbaycan ve Ermenistan'a karşı yapılan savaşlar döneminde sahabiler arasında Kur'an ayetleriyle ilgili yaşanan ihtilaflardır. Yine her iki çalışmada Kur'an'a eklenen ayetler farklı: Biri Ahzab suresi 23. ayeti, diğeri Tevbe suresinin son iki ayeti.[123] Bütün bunlar en başta **Buhari**'de defalarca tekrar edilerek geçmektedir.[124]

Ayrıca **Ebubekir** zamanında Tevbe suresinden iki ayeti getirenle **Osman** zamanında Ahzab suresinden bir ayeti getiren sahabi, çoğu âlimlere göre farklı kişiler. **Ebu Şame** bunlarla ilgili şu bilgiyi veriyor: Biri Huzeyme b. Sabit Evs kabilesindendir ki, Uhud ve daha sonra meydana gelen savaşlara katılmış, Sıffin vakasında öldürülmüştür. Diğeri de Ebu Huzeyme b. Evs b. Zeyd Naccaroğullarından, Bedir ve sonraki savaşlara katılmış ve Hz. Osman'ın halifeliği döneminde vefat etmiştir, diyor.[125] Burada bir kişi daha rivayet-

---

122 Zehebi, Siyeri A'lam, c.4/438-441, cilt 2/427-441.

123 Ebu Şame, Mürşidü'l Veciz, s.60.

124 Buhari, Cihad bölümü, bab 12/2807; Megazi, bab 17/4049; Tefsir, Tevbe, bab 20/4679; Ahzab suresi, 23. ayet, bab 3/4784; Fedaili, Kur'an, bab 3/4986-89; Tevhid, bab 3/7425.

125 İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, s.198.

lerde geçiyor; o da **Haris b. Hüzeyme**'dir. Bu adam Bedir harbine katılmış, Medineli Müslümanlardandır ve Hz. Osman'dan sonra hicri 40'ta vefat etmiştir. Bunu **İbni Ebi Davud**, **İbni Hacer Askalani** ve **Kastalani** işlemişlerdir.[126]

Şu da var ki, kimi rivayetlere göre -**Buhari**'de olduğu gibi- her iki ayeti getiren kişi aynıymış: İkisi de Hz. Muhammed'in, şahitliğini tek kişi şahitliği gibi kabul ettiği Huzeyme adındaki şahısmış diye. Peki, o zaman sormak lazım; bu adam kaç ayet getirip komisyona sunmuş? Başka bir tabirle hep kendisi mi şahitsiz bir şekilde ayetleri getirmiş ve komisyon da kabul etmiş. Bir kere üç halife (Ebubekir, Ömer, Osman) dönemine yayılan bir Kur'an çalışması var. Bunlar birbirlerinden bağımsız çalışmalardır. Zaten bu kitaptaki bilgiler yan yana getirilince görülecektir ki Kur'an birçok aşamalardan geçerek ancak bugünkü halini almıştır.[127]

Tarihçi **Yakubi** (h.292.ö), Ebubekir zamanında Kur'an ayetleri kitap haline getirilirken Hz. Ömer 50 kişi Medineli, 25 kişi de Mekkeli olmak üzere toplam 75 kişilik bir komisyon kurup onlara, ayetleri toplayıp kitap haline getirin ve sonunda Sait b. Zeyd'e gösterin (h.52.ö), çünkü onun Arapçası güzeldir, diyor. Her ne kadar tarihçi **Yakubi** bunu yazmışsa da hadis külliyatında böyle bir rivayet geçmiyor; ama doğru da olabilir.[128]

Bazı kaynaklarda **Halife Osman** Medine ve Mekkeli Müslümanlardan 12 kişilik bir komisyon oluşturuyor. Daha

---

216 İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, no: 96; Kastalani, Letaifü'l işarat, s.107 ve ikinci dipnot.

127 İbni Ebi Davud, age, no: 94, c.1/219.

128 a-İbni Kesir, el-Bidaye ve'l Nihaye, hicri 35. yılı olayları, Hz. Osman'ın Menkıbesi başlığı altında c.10/394.

b-Tarihi Yakubi, c.2/22.

c-Zehebi, Siyeri A'lam, 1/140.

sonra bunlar arasından da dört kişilik bir grup seçiyor ve Sait b. Zeyd yazının gramatik kısmına dikkat etsin, Zeyd b. Sabit'in de yazısı güzeldir o yazsın, diyor. **İbni Ebi Davud**, Hz. Osman'ın 12 kişilik bir komisyon kurduğuna ilişkin birçok rivayet sunmuştur. Ayrıca bunları aktaran başka birçok âlimin de ismi geçiyor kitabın dipnotunda. Örneğin; **Suyuti**, **İbni Hacer Askalani**, **İbni Kesir** gibi. Kısacası; ayetleri toplayıp bir araya getirmek için Osman ilk önce 12 kişilik bir komisyon kuruyor, daha sonra son noktayı koysunlar, ayetleri kitap haline getirsinler diye bunlardan da dört kişiyi seçiyor ve çalışma bu şekilde seyrediyor.[129]

Zeyd, 'Bir ayette veya kimi ayetlerde ihtilafa düştüğümüzde kendi aramızda konuşur, fikir birliği eder, öylesine yazardık' diyor. **Malik b. Enes** şöyle bir rivayet aktarıyor: Bu komisyon ayetleri yazarken; bazen bir ayet veya ayetler hakkında şüpheye düşerdi. O zaman bu şüpheli olanları bırakır, diğerlerine devam edilirdi. Daha sonra bir bilen gelip o şüpheli ayetler hakkında bilgi verince o zaman ilgili yere yazılırdı diyor. Hatta bazı rivayetlerde şu detay da vardır: Ayetleri toplamak için kimde ne varsa komisyona getirirdi. Bazen kimi ayetler hakkında şüpheler vardı ve o zaman, falanca/falancalar belki bilirler diye öneri getirilirdi. O falanca dedikleri de birkaç mil uzaklardaydı. O zaman o şüpheli ayetler bir yana bırakılır, o adam veya adamlar gelip şahitlik ettikten sonra yazılırdı.[130]

---

129 İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, no: 67,70, 87-89-90-91.

130 a-Muhammed b. Ebubekir Ensari, el-Cevheretü fi Nesebi Nebi, s.797, Hz. Osman bölümünde.

b-İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, c.1/204, no: 75 ve s.213, no: 88-89.

c-Ed-Dani, Muk'ni', c.1/152. Burada ayrıca Tehavi ve Suyuti'nin de bunu işledikleri belirtilmiştir.

d-Suyuti, el-İtkan, bölüm 18, s.390.

Yukarıda da belirtildiği gibi, **Hz. Ömer** Kur'an çalışmalarını sürdürürken ayet getiren insanlardan iki şahit ister, öylesine kabul edip kayda geçirirdi. Hayatta olduğu sürece bu çalışmayı yürütmüş; ancak sonunu getirmeden öldürülmüştür. Ondan sonra halife olan **Osman** bu çalışmayı sürdürürken kendisi de ayetleri getirenlerden iki şahit istemiştir. Burada soru şu: Eğer denilse ki, Osman'la Ebubekir ve Ömer tarafından hazırlanan Mushaf aynıdır; o zaman Osman dönemindeki çalışmada neden bir daha şahitler istenmiş olsun?[131]

Kaynaklarda şu bilgi de var: Osman'ın bu Kur'an çalışması, hicri 25-30. yılında olmuştur.[132] Rivayetlere göre beş yıllık bir zaman almıştır.[133] Bu da şu demektir ki, Kur'an'ın **Osman** zamanında son şeklini alması uzun bir maraton sonucu ancak gerçekleşebilmiştir. Hep vurguluyorum; ayetleri toplayıp kitap haline getirme işi Ebubekir'le başlamış, Ömer'le devam etmiş; ancak bitirilmeden Ömer vurulmuştur. Daha sonra Osman halife olunca konuyu tekrar ele alıp bugünkü Mushafı ortaya koymuştur. Bunu yapmış; ancak onun da hayatına mal olmuştur: Çünkü Osman, o zaman Kur'an'ın diğer nüshalarını yaktığı için Müslümanların tepkisini çekmiş ve sonuçta değişik bölgelerden gelen Müslümanlar onu katletmişlerdir.

İşte **Ebubekir**'le başlayan, **Ömer**'le devam eden; ancak bir türlü bitmeyen ve daha sonra **Osman** zamanında kurulan komisyonlar tarafından çalışması sürdürülen ayetlerin

---

131 İbni Ebi Davud, age, no: 33.

132 a-Kastalani, Letaifu'l İşarat, c.1/105.
b-İbni'l Cevzi, en-Neşr'ü fi'l Kıraati'l Aşer, c.1/7
c-Suyuti, el-itkan, bölüm 18, s.389.

133 Zehebi, İslam Tarihi, c.3/387, dipnot.

toplanma ve kitap haline getirilme hikâyesi böyledir. Buna rağmen, Osman'ın da belirttiği gibi içinde eksikler vardır. Bu yanlışlar hakkında ilerde ayrıca bağımsız bir başlık altında detaylı bilgi sunacağım.[134]

Peki, bu kadar çalışmaya rağmen, bunca uzun maratondan sonra acaba tüm ayetler kayda geçti mi? Burası da önemli. Zaman zaman buna değiniyorum. Her sahabinin Mushafından söz ederken aslında bu sorunun yanıtı da ortaya çıkıyor. Ama burada yine kısa bir işaret vereyim. Halife Osman'a Kur'an'la ilgili sahabiler arasında yaşanan ihtilafları sunan **Huzeyfe**, Tevbe suresi hakkında şunları diyor: Siz zannedersiniz ki şu an 129 ayetten oluşan Tevbe suresi bu kadarmış! Hayır; bu kadar değildi. Şu an var olanı, ancak gerçek surenin dörtte biri kadardır, diyor. Kur'an yorumcusu **Suyuti** bunu **İbni Ebi Şeybe**, **Taberani**, **Hakim Nisaburi**, **Ebu Şeyh** ve **İbni Merdüveyh**'ten aktarıyor.[135]

Bilindiği gibi Kur'an'ın 113 suresinin başında besmele yazılı olarak geçiyor; ancak Tevbe suresinin başında besmele yok. Bu konuda çeşitli yorumlar var. Mezhep lideri **İmam Malik b. Enes** bununla ilgili şöyle diyor: 129 ayetten oluşan Tevbe suresi 286 ayetten oluşan Bakara suresi kadar uzundu. Onun başlangıç bölümü yazılmayınca/kaybolunca besmele de onunla birlikte gitmiş ve bu yüzden yazılmamıştır diyor.[136]

Az önce sahabi **Hüzeyfe**'den de böyle bir bilgi aktardık. Benzer rivayetler çoktur. Daha önce **Ömer**'den zinayla ilgili örnekler verdim. Demek ki bu kadar çalışmaya rağmen tüm ayetler kayda geçmemiştir.[137] Bir de yazarken %100

---

134 İbni Ebi Davud, age, no: 82-83.

135 Suyuti, Dürrü'l Mensur, Tevbe suresi, ilk başta, c.3/208.

136 Zerkeşi, el-Burhan s.263, bölüm 13. Suyuti, el-İtkan, bölüm 19, s.423.

137 Suyuti, Dürrü'l Mensur, Tevbe suresi, c.3/209.

düzgün de yazmamışlardır. Bunca komisyon, bu kadar disipline rağmen yine de Kur'an birçok yönden eksiklerle doludur. Yani yazım hataları, gramer hataları çoktur. Buna zaten özel bir başlık açacağım.

Burada kısa bir örnek vereyim: Komisyon üyeleri Kur'an'ı Mushaf haline getirince **Osman**'a sunuyorlar. Osman gözden geçirdikten sonra, 'Güzel bir iş yaptınız; ancak bakıyorum yazdıklarınızda yanlışlar, hatalar vardır. Umarım, Araplar zaman içinde bunları okuyunca düzeltecekler...' diyor. Bir de, 'Eğer Kur'an'ın gramer kısmına Hüzeyl kabilesinden, yazı kısmına da Sakif kabilesinden biri bakmış olsaydı o zaman içinde eksikler olmazdı' diyor.

Suyuti, Osman'ın bu açıklaması için üst üste dört rivayet göstermiştir. **İbni Ebi Davud** da bu açıklamalarla ilgili birçok rivayet sunmuştur. Bunları, İbni Ebi Davud'dan önce **Kasım b. Selam** (h.224.ö), **İbni Şebbe** (h.262.ö) ve **İbni Kuteybe** (h.276.ö) de işlemişlerdir. Yine müfessirlerden (Kur'an yorumcularından) **Taberi**, **Suyuti**, **Kurtubi** kendi tefsirlerinde, tarihçi ve hadis âlimi **Zehebi** ile **Dani** de Osman'ın az önceki sözlerine yer vermişlerdir.[138] Ömer de Kur'an çalışmalarına başladığında, 'Kur'an'ın imlasına Kureyş ve Sakif kabilesinden başkası bakmasın' diyordu. Onun bu sözüne birçok İslam âlimi yer vermiştir. **İbni Ebi Davud**

---

138 a-İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, s.215-232, no: 92, 104,105,106, 107-108, 110.

b-İbni Şebbe, Tarihü Medine, s.1013.

c-Kasım b. Selam, Kitabü Fedaili'l Kur'an, c.2/103, no:562.

d-İbni Kuteybe, Te'vilü Müşkili'l Kur'an, s.25.

e-Suyuti, Dürrü'l Mensur tefsiri, Nisa suresi, ayet 162, c.5/128-130 ve İtkan, 41. bölüm, c.2/270, s.1236.

f-Zehebi, Siyeri A'lam, c.4/442, no: 170, Yahya b. Yamer başlığı altında ve Marifetü'l Kürrai'l Kübbar, c.1/68, no: 24.

g-Dani, el-Mükni, s.605.

bununla ilgili birçok rivayet sunmuş; ayrıca kitabını tahkik/redakte eden Dr. **A. Subhan Vaiz** daha pek çok kaynak göstermiştir. Bunlar arasında **İbni Hacer Askalani**, **İbni Kesir**, **Kastalani**, **Hatib-i Bağdadi**'nin isimleri de var.[139]

Nitekim **Osman**, kimi ayetleri komisyonun hazırladığı Mushaftan farklı bir şekilde okuyordu. Mesela Kehf suresinde Hz. Musa ile Hızır arasında yaşanan bazı olaylarda Hızır sebepsiz bir şekilde bir gemiyi bozuyor/batırıyor. Nedenini de 'Bu bölgede zalim bir kral tüm gemilere el koyduğu için buna da koyabilir diye bozdum' şeklinde belirtiyor. İşte burada **Osman**, **İbni Abbas**, **Übey b. Kab** ve **İbni Mesut** ayette, 'Zalim bir kral tüm kullanışlı' şeklinde okuyorlardı. Yani **Osman** ve birçok sahabi bu ayette ekstradan 'kullanışlı' kelimesini okuyorlardı ki, Kur'an'da bu kelime yazılı olarak geçmiyor.[140]

İbni Abbas da bu ayeti Kur'an'da geçtiği gibi okumuyordu. Onun bölümünde bunlara ayrıca değineceğim. Mesela; Nur suresinin 27. ayetinde izin talebinde bulunmak anlamına gelen 'Tes'te'nisü' fiili geçiyor. Bu kelimenin izin almak gibi bir anlamda kullanılması Arapçada yaygın değildir. Yani şu an bir Arap ülkesinde bu kelime kullanılsa bundan izin istemek gibi bir anlam çıkarmak kimsenin aklına gelmez. İzin talep etmek anlamına gelen yaygın kelime 'Tes'te'zinü' fiilidir. **İbni Abbas** bu ayette geçen 'Tes'te'nisü' kelimesi yerine, 'Tes'te'zinü' diye okuyordu, Mushafında böyle geçiyordu. **Hakim Nisaburi** İbni Abbas'ın ayeti bu şekilde okuduğu rivayetini yazarken, senedi, Buhari ve Müslim şartlarına uygundur, diye not düşmüştür.[141]

---

139 İbni Ebi Davud, age, no: 34-37. Dipnotlarda birçok kaynak ismi geçiyor.

140 Suyuti, Dürrü'l Mensur, Kehf suresi, ayet 60-82, c.4/238.

141 Hakim Nisaburi, Mustedrek, Tefsir bölümü, Nur suresi, ayet 27, c.2/430, no: 3496.

İbni Hacer Askalani bu hadis hakkında teferruatlı bilgi verirken, aslında Übey b. Kab ve İbni Mesut'un da Kur'an nüshalarında bu kelime İbni Abbas'ın dediği şekilde (tes'te'zinü) geçiyordu, diyor. **Askalani** bunu **Sait b. Mansur**, **Beyhaki** ve **İmam Taberi**'den aktarıyor. Ayrıca, hadisin senedi sahihtir/ sağlamdır diye not da düşüyor. **Suyuti** kendi tefsirinde birçok kaynak gösteriyor ki onlarda da bu bilgiler geçiyor diye.[142]

Benzer bir yanlış yazım açıklaması da **Hz. Ayşe**'den gelmiş. Ayşe'nin ablasının oğlu Urve, kendisinden birkaç ayet hakkında soru soruyor. Hz. Ayşe, 'Sözünü ettiğin ayetlerde yazım hatası var. Kâtipler Kur'an'ı yazarken yanlış yazmışlardır' diyor; o da bu konuda **Osman**'la hemfikir. Ayşe'nin bu açıklaması, çoğu müfessirlerden oluşan birçok İslami kaynakta geçiyor.[143] Hatırlanacağı üzere kitabın bir yerinde şunu aktarmıştım: **İbni Ebi Davud**, ben falancanın Mushafı dediğim zaman, ya Mushaflar arasında kelimelerde fark var, ya da kimilerinde fazla, kimilerinde de eksikler vardır; bunu babam Ebu Davud'dan öğrendim, diyordu.[144]

---

142 a-İbni Hacer Askalani, Fethu'l Bari, Şerhü Sahihi-l Buhari, Tefsir başlığı altında, Nur suresi, ayet 27, c.11/8, no: 6229.

b-Suyuti, Dürrü'l Mensur, Nur suresi, ayet 27, c.5/39.

c-Zehebi, Siyeri A'lam, c.10/115-118, 10/587,12/235,13/269, 14/491, 15/275, 18/350, 23/127 ve 26/207.

143 İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, s.235, no: 113, Kasım b. Selam, Kitabü Fedaili'l Kur'an, c.2/103, no: 563.

Ayşe'nin yukarıdaki sözü şu Kur'an tefsirlerinde geçiyor:

1) Fera, Meani'l Kur'an, Taha suresi, ayet 63, c.2/183.
2) Taberi tefsiri, Nisa 162, c.6/36.
3) Suyuti Dürrü'l Mensur tefsiri, Nisa 162, c.5128-130.
4) İbnil Cevzi, Zadü'l Mesir tefsiri, c.2/251.
5) Begavi, Meâlimü Tenzil tefsiri, Nisa 162, c.2/39.
6) Hazın tefsiri, Nisa 162, c.1/477.

144 İbni Ebi Davud, age, c.1/284.

Kur'an hakkında değişik kaynaklar yazan **Suyuti**, birçok örnek göstererek Ayşe'nin bu ayetlerdeki yanlışın yazım hatasından kaynaklandığı sözüne yer veriyor.[145] **Suyuti** gibi önemli bir Kur'an yorumcusu Ayşe ve Osman'ın bu anlatımlarına karşı hem, 'Kur'an hakkında ortalıkta ciddi bir sorun vardır' diyor, hem de aslı esası olmayan yorumlar yaparak savunmaya geçiyor.[146] Üstelik Ayşe'ye mal edilen hadisin isnadı **Buhari** ve **Müslim** şartlarına da uygundur, diyor.[147]

En başta **Buhari**'de birkaç kez tekrarlanan şöyle bir bilgi var: Malum Osman'ın oluşturduğu dört kişilik komisyondan Sait b. As, Abdullah b. Zübeyir ve Abdurrahman b. Haris Mekkeli, Zeyd b. Sabit ise Medineliydi. Osman bu üç Mekkeliye, şayet kimi ayetlerde sizinle Zeyd arasında ihtilaf olursa, siz onları Kureyş (Mekke) lehçesi üzerine yazın, diyor. Hâlbuki Ebubekir zamanında Kur'an'ı yalnız **Zeyd b. Sabit** yazmıştı ve bu Zeyd de Medineliydi. Peki, ilk başta Ebubekir zamanında Zeyd hangi Arapça ile yazmıştı![148]

Osman tüm nüshaları yakınca kendi hazırlattığı Mushaf nüshalarını değişik bölgelere gönderiyor. Bunları halka anlatsınlar diye ayrıca yeni hocalar da görevlendiriyor. Örneğin Medine'de **Zeyd b. Sabit**'i görevlendiriyor. **Abdullah b. Saib**'i Mekke'ye gönderiyor, sen git onlara anlat, diyor. **Muğire b. Ebi Şihab**'ı Şam'a, **Amir b. Abdi Kays**'ı Basra'ya,

---

145 Suyuti, Dürrü'l Mensur tefsiri, Nisa 162, Maide 69, Taha 63, Mü'minun 60 ve Tekvir 24.

146 Suyuti, İtkan, bölüm 41, s.1241.

147 Suyuti, İtkan, bölüm 41, s.1238.

148 Buhari, Kitabu'l Menakıb, bab 3/3506; Fedaili Kur'an, bab 2/4984 ve bab 3/4987.

Ebu Abdurrahman Sülemi'yi Kûfe'ye gönderiyor. Yani yepyeni bir Mushaf ve onu icra edecek yepyeni bir kadro.[149]

Öyle ilginç bir durum ki, **Osman**'ın hazırlatıp değişik memleketlere gönderdiği Mushafı halka anlatsınlar diye gönderdiği az önceki insanların çoğu sahabi bile değildi; ikinci kuşaktı. Bunlardan **Abdullah b. Saib** Mekke'nin fethinde Müslüman olur ve Muhammed Medine'ye dönünce o Mekke'de kalır. Yani Muhammed'le iletişimi yok. Hz. Muhammed'den bir hadis aktarmış; o da bir şey ifade etmeyen boş bir rivayet: Hz. Muhammed sabah namazında Müminun suresini okurdu, diyor. Üstelik bu da şüpheli bir hadis diye belirtiliyor kaynaklarda. Kûfe'ye gönderdiği **Ebu Abdurrahman Sülemi de** sahabi değildi. Kimisine göre hicri 105'te, kimisine göre de 74'te vefat etmiştir. Basra'ya gönderilen **Amır b. Abd-i Kays** de sahabi değildi. İşte bu kadar kurmay sahabi varken Osman'ın kalkıp yeni ortaya koyduğu Kur'an'ın eğitim-öğretimini sahabi olmayan bu çocuklara vermesi başlı başına sorundur. Bunlar adeta merkeze alınan valiler gibi, kendilerine karşı gelenleri hep önemli görevlerden uzaklaştırmış; hatta ağır cezalar bile vermişlerdir.[150]

Elbette ki ayetler kitap haline getirildikten sonra daha önce **Hafsa**'dan aldıkları nüshayı tekrar ona veriyorlar. Şu da var ki, Hafsa vefat ettiğinde cenazesi gömülür gömülmez aynı gün alel acele **Mervan**, Abdullah b. Ömer'e (Hafsa'nın kardeşine) talimat veriyor, onun yanındaki Kur'an nüshası-

---

149 a-Dr. Şaban Muhammed İsmail, Resmü'l Mushaf, s.19. Dar'ü Selam matbaası, Mısır/2007. Burada ayrıca Dr. A. Hay Hüseyin'in de Resmü'l Mushaf adlı eserinde yazdığını dipnot olarak ekliyor, s.77.

b-Dr. Seyyit Rızk Tavil, "Fi Ulumi'l Kıraat", s.271.

150 Müslim, Namaz, bab 35/455. Zehebi, Siyeri A'lam, c.4/268. Askalani, İsabe, no: 4466.

nı bana gönder, diyor. İbni Ömer gönderince de **Mervan** onu da yakıyor/imha ediyor. Yakma nedenini de, Osman'ın nüshasıyla Hafsa'nın yanındaki nüsha birbirlerine uymayabilir diye belirtiyor. Hatta **Sehavi** Enes b. Malik'ten şunu da aktarıyor: Mervan Medine valisi olunca henüz Hafsa hayatta iken o nüshayı yaksın diye ondan istiyor; ancak Hafsa vermiyor, diyor. İşte fırsattan istifade; Hafsa vefat edince aynı gün mezar dönüşü Mervan onu alıp yakıyor. **Mervan**'ın Ebubekir ve Osman zamanında hazırlanan ve en son Ömer kızı/Muhammed'in eşi Hafsa'da kalan Kur'an nüshasını yaktığına dair bilgi birçok İslami kaynakta geçiyor.[151]

İş bununla da kalmıyor. Daha sonra Emevi valilerinden zalim **Haccac** da Kur'an'da 11-12 ayetle ilgili değişiklikler yapıyor. Bunlar İslami kaynaklarda anlatılan, kabul edilen değişiklikler. Kim bilir daha neler olmuştur neler...[152]

Osman'ın hazırlattığı nüshaların sayısı hakkında ihtilaf vardır. Kimisi dört nüsha, kimisi daha fazla. Ancak öyle anlaşılıyor ki bir nüsha Medine'de bırakmış, birer nüsha da Mekke, Bahreyn, Kûfe, Basra, Şam ve Yemen'e gönder-

---

151 a-Kasım b. Selam, Fedaili Kur'an, s.282, c.2/98, no: 552.
b-İbni Kesir, Fedaili Kur'an, s.86.
c-İbni Abdilberr, Temhid, c.8/300.
d-Taberani, Mucemi Kebir, c.23/189, no: 310.
e-İbni Hacer Askalani, Fethu'l Bari, Ce'ul Kur'an başlığı altında, no: 4702.
f-İbni Şebbe, Tarihü Medine, c.3/1004.
g-Ebu Şame, Mürşidü'l Veciz, s.61-64.
h-Sehavi, Cemalü'l Kurra, c.1/88 ve s.309.
i-Hindi, Kenz, no: 4754 ve 4759.
j-İbni Ebi Davud. Kitabu'l Mesahif, c.1/203, no: 73 ve 1/211, no: 85.

152 Haccac'la ilgili bu konudaki bilgiyi Bilinmeyen Yönleriyle Kur'an adlı kitabım s.216'da verdiğim hatırlatırım.

miştir.[153] Osman'ın kendine bıraktığı nüsha hakkında **Halit b. İyas** şunu diyor: Ben Hz. Osman'ın nüshasını okudum; başka bölgelere gönderdiği nüshalardan 12 yerde fark gördüm diyor. Bu farklı yerleri **İbni Ebi Davud** yazmış, teker teker anlatmıştır. Ayrıca kitabın redaktörü birçok kaynak daha göstermiştir.[154]

Hz. Osman'ın hazırlatmış olduğu Kur'an nüshasının bir darbe nüshası olduğunun başka bir kanıtı, onun bu olaydan dolayı Müslümanlar tarafından hunharca katledilmiş olmasıdır diye az önce belirttim. Müslümanlar onu öldürünce ibreti âlem olsun diye Yahudilere ait 'Haş Kevkeb' denilen yere atıyorlar. Hz. Ali'nin devreye girip isyancılara ricada bulunması sonucu, isyancı Müslümanlar onun aynı yere gömülmesine izin veriyorlar. Bu, aslında Mushafın ne gibi entrikalarla hazırlandığının da önemli bir kanıtıdır.[155]

En başta **Ebubekiroğlu Muhammed**, Halife Osman'ın evine baskın düzenleyenler arasında yer alıp Osman'ın yanına varınca ona, bugün ne Muaviye ne de başkası seni kurtaramaz, diyor ve onun sakalından tutup yerde süründürüyor. Osman soruyor: Sen Ebubekir'in oğlusun. O benim dostumdu, neden bana bunu yapıyorsun? Muhammed, sen Kur'an'ı yaktığın için suçlusun, diyor. Ebubekir'in oğlu ayrıca ona, 'Sen hangi dindensin?' diyor. Yani dinin imanın yoktur, demek istiyor.[156] Hatta birçok kaynağa göre Ebube-

---

153 a- İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, s.239, no: 116.
b-Ebu Şame, Mürşidü'l Veciz, s.75, Ebu Hatem Razi'den aktararak.
c-Suyuti, İtkan, bölüm 18, s.393.

154 İbni Ebi Davud, agc, c.1/245, no: 122.

155 Hz. Osman'ın niçin ve nasıl katledildiği konusunda bkz: "Bilinmeyen Yönleriyle Hz. Muhammed'in Ölümü" adlı kitabım.

156 a-İbni Kesir, Bidaye-Nihaye, c.10/307.
b-İbni Asakir, Tarihi Dımaşk, c.39/405. →

kir'in oğlu **Muhammed**, Osman'ı ağır yaralıyor, başka şahıslar da onu öldürüyorlar diye geçiyor.

Mısırlı Müslümanlar **Osman**'ı öldürmeye gelince; Osman kendisi onlardan da soruyor, benden neyin intikamını almaya geldiniz, diyor. Onlar, 'Sen Mushafları imha ettin/yaktın, Mervan'a hazineden 200 bin dirhem (gümüş para) bağışladın, yakınlarını önemli görevlere getirdin/torpil yaptın, Hz. Muhammed'in birçok ashabını (İbni Mesut, Ebu Zerr, Ammar b. Yaser gibi) azarladın, ağır cezalar verdin, hazine malını yakınlarına peşkeş çektin. Bundan dolayı senden intikam almaya geldik' diyorlar.[157]

Osman'ın öldürülmesinden sonra zaman içinde iktidar Muaviye'nin eline geçince onun talimatıyla Ebubekir'in bu oğlu yakalanıp bir merkebin içine konuyor ve merkeple birlikte yakılıyor. **Muhammed b. Ebubekir**'in Muaviye emriyle az önceki işkenceyle öldürüldüğünü içeren kaynaklardan uzunca bir listeyi aşağıya alıyorum.[158]

---

c-İbni Sad, Tabakat, c.3/68-69.
d-Taberi Tarihi, c.4/372 ve 4/393.
e-İbni Şebbe, Tarihu'l Medine, c.4/1303.
157 a-Ebu Naim Esbehani, Marifetü Sahabe, c.1/63, no: 240.
b-Tarih'ü Halife, s.174-175.
c-İbni Şebbe, Tarihü'l Medine, c.2/1136.
d-İbni Ebi Davud, age, c.1/243, no: 121.
158 a-İbni Sad, Tabakat-i Kübra, Tabakati Bedriyyin bölümü, c.3/79.
b-İbni Ebi Şeybe, Musannaf, Kitabu'l Ümera, c.10/188, no: 31334.
c-İbni Şebbe Nümeyri, Tarihü'l Medine, c.4/1285.
d-Belazuri, Fütuhü'l Buldan, 1/319.
e-Taberi Tarihi, hicri 38. yılı olayları, c.5/105.
f-Taberani, Mucemi Kebir, c.1/85, no: 123.
g-Ebu Naim, Marifet-ü Sahabe, c.1/68, no: 261.
h-İbni Esir, Üsd'ül Gabe, c.5/97, no: 4751.
i-Heysemi, M. Zevaid, c.9/97, no: 14568.

İmam Suyuti şunları yazıyor: Müslümanların Hz. Osman'a karşı yaptıkları darbe ve sonuçta Osman'ı katletmeleri, birçok nedene bağlıydı. Bunlar arasında siyasi, iktisadi ve dini nedenler vardı. Akrabalarını ve yandaşlarını önemli görevlere getirmesi, devletin malını yakınlarına ve yandaşlarına peşkeş çekmesi, kendisine muhalif olanlara şiddet uygulaması gibi.

Muhammed Şefik Gerbal başkanlığında kurulan 10'dan fazla akademisyenin hazırlamış olduğu İslam Ansiklopedisinde de Osman'ın Kur'an çalışmasına, neden öldürüldüğü konusuna geniş yer verilmiştir.[159] Halife Osman'ın hazırlattığı nüsha dışında diğer Mushafları yakması/imha etmesi hadisesi, en başta **Buhari**'de geçiyor; zaten İslami kesimde buna itiraz eden de olmamıştır/olamaz da. Çünkü kanıtlar güçlü.[160]

Sait b. Müseyyeb'den soruyorlar: Sence Osman niye Müslümanlar tarafından infaz edildi? Şu yanıtı veriyor: Osman ilk altı yılda güzel yönetti; ancak son altı yılda yakınlarını kilit noktalara getirdi, onlara ayrıcalık tanıyıp devlet malından aşırı derecede onlara verdi. Bu ise Müslümanlar tarafından iyi karşılanmadı. Emevilerden öyle adamlara görevler verdi ki, sahabiler onları sevmiyorlardı. Aralarında öyle insanlar vardı ki, Hz. Muhammed'i bile görmemişlerdi.

---

159 El-Mevsuatü'l Arabiyyetü-'l Müyessere, s.2219. Hz. Osman başlığı altında. Bu ansiklopedi; Dr. Hüseyin Muhammed Nassar, Dr. Mahmut Muhammed, Dr. İbrahim Ali, Dr. Suphi A. Hakim, Dr. Hüseyin Muhammed, Dr. Zeynep Muhammed Afifi, Dr. Ahmet Emin, Dr Mahmut Fevzi, Dr. Muhammed Atıf, Dr. Hatim Ali, Fayiz Fereh İskender, İtimat A. Aziz ve İzzet İbrahim tarafından hazırlanmıştır. 2010'da Mektebetü-l Asriye/Beyrut'ta basılmıştır.

160 a-Buhari, Fedaili Kur'an, bab 3/4987.

b-İbni Kesir, Bidaye, h.35. yılı olayları, Hz. Osman menkıbeleri bölümü, c.10/395.

Bir de kendisi o sırada var olan değişik Kur'an nüshalarını toplayıp yakınca, en başta büyük sahabi İbni Mesut karşı çıktı. Bu nedenle Osman ona hem maddi hem de manevi ceza verdi. Osman'ın emriyle adamı bayıltıncaya kadar dövdülerr... diye anlatıyor.

Osman'ın tüm Kur'an nüshalarını yakması konusunda **Mus'ab b. Sad b. Ebi Vakkas** şuları anlatıyor:[161] Baktım ki insanlar toplanmış, Osman da Kur'an nüshalarını yakıyor. Bunlar hayretle bakıyorlar; ancak kimse de sesini çıkarmıyordu, diyor. Karşı koyamazlar. Elbette ki, karşı koyanın iflahını keserlerdi. Şimdi de demokrasisi gelişmemiş ülkelerde yöneticilere karşı sesini çıkaranlar rahat bırakılıyor mu? **İbni Ebi Davud**'la birlikte buna **Buhari**, **İbni Kesir**, **Kasım b. Selam** ve **Dani** de kaynaklarında yer vermişlerdir.[162]

İslami kesim savunma amaçlı hep şunu öne sürüyor: Efendim **Osman** ile **Ebubekir** zamanında hazırlanan nüshalar aynıymış. Çünkü **Osman** komisyon kurup Mushaf hazırlatınca Hafsa'daki nüshayı alır, komisyon ona göre Mushaf çalışmalarına başlar. Hal bu iken ikisinin farklı olması düşünülemez gibi bir iddia. Bu yersiz bir iddia. Hem yukarıdan beri anlattıklarım, hem de bundan sonra anlatacaklarım gösterir ki böyle bir iddianın şansı hiç yok. Osman'ın **Hafsa** nüshasını alması doğrudur. Kısmen ayetler onda varmış, komisyon onlardan da yararlansın diye almıştır. Bu şu demek değildir ki ikisi aynıymış. Bir ülkede diyelim yeni bir anayasa hazırlanırsa; komisyon doğal olarak eski yasalara bakar; bu normal bir şeydir ve tekâmülün gereğidir. Burada komisyonun eski yasalara bakması, hazırlayacağı yeni anayasa ile eskisinin aynı olduğunu göstermez.

---

161 El-Müzi, Tehzibü'l Kemal, c.28/25, no: 5982.

162 İbni Ebi Davud, age, no: 41.

Ebubekir'le **Osman** zamanındaki nüshalar da böyleydi: Komisyon **Hafsa**'daki nüshadan yararlanmış; ama çok ilaveler de yapmıştır. Burada ilginç bazı detaylar var; paylaşmak isterim. Gerçekten bazen enteresan şeyler detaylarda saklıdır. Bu, **Halife Osman**'ın Kur'an'ı kendilerine teslim ettiği o dört insanın kişilikleri (sicilleri) ve yaşlarıyla ilgilidir. Tabi ki Osman nasıl biriydi diye hakkında kısa bazı önemli bilgiler vermemde fayda var. Bakalım Kur'an ayetlerini hangi eller toplayıp kitap haline getirmiş görelim. Az önce **Osman**'ın niçin Müslümanlar tarafından öldürüldüğüne dair kısa notlar şeklinde bazı ipuçları verdim. Şimdi onun hakkında daha geniş bazı bilgiler aktaracağım.

Osman öldürüldüğü zaman, ardında 150 bin dinar altın para miras bırakır. Her dinardan ortalama 4 gram alsak 600 kg altın eder. Bu, genelde Afrika baskınlarında ele geçmişti. Deve ve at hariç; sadece Huneyn ve Vadi-l Kura'daki serveti 100 bin dinar altını geçermiş (yani 400 kg altın).[163] **İbni Sad** bunlarla birlikte 3,5 milyon dirhem gümüş para ile 200 bin dinar (altın para) değerinde ayrıca bir servet bırakmış, diye yazmıştır.[164] Bu servetin kaynağı hep talan, ganimetler. Nitekim **Buhari** bu konuda 'savaşçının malı bereketlidir' adıyla özel bir başlık açmış ve **Zübeyir b. Avam**'dan önemli bir örnek de vermiştir.[165]

Belazuri ve **İbni Sad** gibi tarihçilerin yazdıklarına göre, Osman'ın üzerindeki abanın kıymeti yüz dirhem (gümüş para). Kimisine göre yüz dinar (altın para) yani yaklaşık 400 gram altın değerinde. Sebebini de, ben bu güzel elbiseyi giyi-

---

[163] O zamanki para biriminin bugünkü değeri hakkında Türkiye Diyanet Vakfı Ansiklopedisi, c.14/345'te detaylı bilgiler var.

[164] a-Mes'udi, Muruc'ü Zeheb, c.2/261.
b-İbni Sad, Tabakat, c.3/73.

[165] Buhari, Farzu'l Humus, bab 13/3129.

yorum ki eşim Naile üzerimde görünce sevinsin şeklinde açıklamış.[166] **Ebu Musa el-Eş'ari** komutasında gerçekleşen bir baskında ele geçen altın ve gümüşler getirilip Osman'a teslim edilir (Yani hazine malı). Osman bunları kendi hanım ve kızlarına dağıtır şeklinde bir bilgi de var kaynaklarda.[167]

Buna benzer bir dağıtım hikâyesi de şöyledir: **Osman**, Medine'de depo edilen talan, ganimet, haraç gibi mallar arasında kadınların kullandığı altın-gümüş gibi mücevherleri görünce onları alıp ailesine, yakın fertlerine dağıtır. Halk bunu görünce olumsuz tepki gösterir. Buna karşı Osman, sizden kimilerin zoruna gitse de ben bu maldan istediğimi alırım, der. Orada **Hz. Ali** ve **Ammar b. Yaser** karşı çıkarlar. Hz. Ali'ye kolay kolay bir şey yapamayacağı için Ammar'a yönelir. Adamlarına talimat verir, onlar Ammar'ı döve döve komaya sokarlar.[168]

Abdullah b. Halit Osman'ın damadıydı (Mervan'ın bacanağı). Osman hazineden ona 600 bin dirhem gümüş para bedava verir. Bazı kaynaklarda 100 bin dirhem, bazılarında 400 bin dirhem diye geçiyor. Anlaşılan değişik zamanlarda gelen haraç, ganimet, talandan hep vermiştir. 600 bin dirhemi, kızını verirken düğün masrafı olarak verir ve **Abdullah b. Amir**'e, bu parayı Basra malından (haraç ve ele geçen talandan) ver, diye talimat verir. 300 bin dirhem hadisesi ise Osman'la ambar müdürü Abdullah b. Erkam arasında yaşanan olayda geçer; bu ayrı bir hadisedir. Elbette ki talanların ardı arkası kesilmeyince Osman da bol keseden habire yakınlarına ve istediklerine para dağıtmıştır.[169]

---

166 İbni Sad, Tabakat c.3/54 ve Yakubi Tarihi, c.6/102.

167 İbni Hacer Heytemi, Sevaik'ul Muhrika, s.340.

168 Belazuri, Ensab, c.6/161.

169 Yakubi Tarihi, c.2/64. İbni Kuteybe, Mearif, s.195.

Osman'ın iltiması yüzünden **Abdullah b. Mesut** hazinenin anahtarlarını getirip teslim eder. Olayın özeti şöyledir: Abdullah Kûfe'de ambar memuru iken, Osman'ın valisi Velit b. Ukbe (ki aynı zamanda Osman'ın kardeşiydi, anneleri birdi) ondan borçla para isteyince o da verir. O zaman bu bir gelenekti, bir yere giden valiler hazineden borç alır, sonra öderlerdi. Ancak vali o parayı vermek istemeyince Abdullah'la arası açılır. Vali durumu Osman'a bildirince kendisi **İbni Mesut**'a, sen ancak memursun, itiraz edemezsin, der. Bunun üzerine **İbni Mesut** Kûfelilere şu açıklamayı yapıp anahtarları bırakır: Haberiniz olsun Beytülmalden 100 bin dirhem gitti (Valiye verdiği borcu kastediyor) der ve görevden ayrılır.[170]

Malum **Mervan** da Osman'ın damadıydı, kızı Ümmü Eban ile evliydi. Osman döneminde Afrika alınınca, o talandan altın kısmı olarak 2,5 milyon dinar ele geçirilir. Osman bunun 1/5'ini Mervan'a verir (torpil yapar). **İbni Kuteybe**, Osman bunun tümünü Mervan'a hibe eder diye yazmış. Bir de Hz. Muhammed zamanında Hayber alındıktan sonra Muhammed ve yandaşları Fedek'i de alırlar. Burası Yahudilere ait bir yerleşim merkezidir. Muhammed bunu kimseye vermez/şahsına tahsis eder. Kendisi vefat edince kızı Fatma veraset yoluyla bunu almak ister; ancak Ebubekir ve Ömer, 'Peygamberlerin malı veraset yoluyla varislere geçmez!' diyerek Fatma'ya vermezler. Bu konuyu bir kitabımda detaylıca anlattım. İşte Fatma'ya bile vermedikleri

---

170 a-Belazuri, Ensab, c.6/140

b-İbni Abdi Rabbih (h.328.ö), Ikdu'l Ferid, 8 cilt, tahkik Müfit Muhammed Kumeyha, Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut/1983. Yukarıdaki açıklama c.5/57'de geçiyor.

bu Fedek arazilerini Osman, kendi halifeliği döneminde Mervan'a hibe eder.[171]

Zehebi, Afrika talanıyla ilgili şöyle bir bilgi de vermiş: Afrika baskınında karşı tarafın askeri 120 bin ile 200 bin arasındaymış; buna rağmen mağlup olmuşlar. Burada ele geçen ganimetten her askere üç bin dinar altın düşer. Yani adam başı yaklaşık 12 kg altın sahibi olurlar. İki yüz bin kişilik bir orduyu yenen asker az değildir; onların da sayıları herhalde çok fazla. Adam başı üç bin aldıklarına göre; tüm ordunun aldığı altın artık tonları geçmiş olmalıdır. **Zehebi**, Halife Osman'ın ayrıca bin kölesi vardı diye yazmış. Osman'a karşı çıkılmasının bir nedeni de onun bu mal varlığıydı, diye belirtiyor **Zehebi**.[172]

Osman, devlet malından -ki devlet malı zaten yoktu, burada kastım talandan, ganimetten sağlanan mal demektir- kendi amcası Hakem b. Ebi-l As'a 100 bin dirhem (gümüş para) hibe eder. **Belazuri** buna ilaveten ayrıca Kudaa bölgesinden değeri 300 bin dirhem olan bir mal da ona verir, diye yazmış. **Taberi** de Osman'ın, gelen develeri Hakem ve ailesine verdiğini yazmıştır.[173] Hz. Muhammed zamanında Medine'de bir semt insanlara serbest bırakılmıştı (bir nevi umuma açık bir alan, park gibi). Osman halife olunca bunu Mervan'ın kardeşi (Hakem'in oğlu) Haris'e hibe eder. Ayrıca bir ara bu ada-

---

171 a-Yakubi Tarihi, c.2/59.
b-İbni Kuteybe, Mearif, s.195.
c-Bilinmeyen Yönleriyle Hz. Muhammed'in Ölümü adlı kitabım.
d-Belazuri, Ensabu'l Eşraf, c.6/137.
e-Taberi Tarihi, c.4/256.

172 Zehebi, Düvelü'l İslam, c.1/18-23.

173 a-Belazuri, Ensabu'l Eşraf, c.6/137.
b-İbni Kuteybe, Mearif, s.194. İbni Kuteybe 100 bin dirhem diye yazmış.
c-Taberi Tarihi, c.4/365.

ma baskınlarda ele geçen develeri de hibe eder.[174] O zaman Osman'ın bu icraatını şiirlerinde işleyenler bile vardı.[175] Osman'ın damadı **Mervan** o günün şartlarına göre harika bir ev yapınca insanları davet eder. O sırada, malım helaldir, hepsi alınterimdir deyince davetlilerden birileri, sen bizimle Afrika'ya gelirken hepimizden fakirdin; Osman sana Afrika ganimetlerinden verince ve sen de devletten çalınca elbette ki zengin oldun, diye karşılık verirler.[176]

Bir gün **Osman** sahabilerle toplantı yapıp şunları söyler: Biliyorsunuz ki Muhammed yakınlarına pozitif ayrımcılık tanıyordu (Doğrudur. Çünkü Enfal suresi 41'e göre savaşlarda ele geçen ganimetlerden Hz. Muhammed'in akrabasına da pay verin diye kesin hüküm vardır). Ben de herkese rağmen Emevilere farklı bakıyorum, onlara daha fazla veriyor, imkân tanıyorum. Hatta bana cennet anahtarları teslim edilse ben yakınlarıma dağıtırım, diyor.[177] Bunu anlatanlar arasında mezhep lideri **Ahmet b. Hanbel**, ilk İslam tarihçilerinden **İbni Şebbe**, müfessir ve tarihçi **İbni Kesir**, tarihçi ve hadis âlimi **Zehebi** var. Yani kenardan bir rivayet değildir. Evet; insan çocuklarını, yakınlarını sever; ama kamuya ait bir malı (ki temeli zaten zorbalıkla sağlanmış olan talan ve ganimeti) getirip onlara vermez.

Sanırım **Halife Osman**'ın nasıl biri olduğu konusunda verdiğim bu birkaç örnek yeterli. O ve Kur'an'ı yazan dört

---

174 Belazuri, Ensab, c.6/137.

175 İbni Kuteybe, Mearif, s.195.

176 Belazuri, Ensabu'l Eşraf, c.6/137.

177 a-Ahmet b. Hanbel, Müsned, Hz. Osman rivayetleri, no: 439.

b-İbni Şebbe, Tarihu'l Medine, s.1099-1102.

c-İbni Kesir, Bidaye-Nihaye, c.12/291, hicri 35. yılı olayları, Hz. Osman'ın ablukaya alınması başlığı altında.

d-Zehebi, Tarihu'l İslam, c.3/432.

kişi hakkında bu bilgileri sunmakla aslında bir yere varmak isterim.

Şimdi de Kur'an ayetlerini kitap haline getiren o dört kişinin sicillerine bakalım ve ilkin yaşlarından başlayalım: Zeyd b. Sabit, Hz. Muhammed Medine'ye hicret ettiğinde **10** yaşında bir çocuktu. Abdurrahman b. Haris b. Hüşam, Hz. Muhammed vefat ettiğinde **6**, Abdullah b. Zübeyir **8**, Sait b. As da **9** yaşlarındaydı. Ayrıca bu **Sait b. As**'ın babası Bedir harbinde müşrikler safında çarpışırken öldürülmüştü. O sırada elbette ki Sait de henüz bir kâfirin oğluydu.[178]

Babası Müslümanlar tarafından katledilmiş, kendisi de Kur'an ayetlerini bir araya getiren komisyonun üyesi! Acaba bu çocuk kendi iradesiyle mi İslamiyet'i seçti? Elbette hayır! Bir kere, büyüdüğü yer olan Medine'de muhalefet kalmamıştı. Dolayısıyla yeni doğan çocuklar da aynı inancı benimsemek durumundaydı. Bir de baskınlar bir nevi gelir kaynaklarıydı. Cariye-ganimet-talan vardı. O yüzden İslamiyet cazip gelirdi. Hele mantalite de 14 asır önceki bir mantalite olunca bu tür inanç değişiklikleri garip görülmemeli. Diğer yandan baskı da vardı: Kim İslamiyet dışına çıkabilirdi ki?

Peki, **İbni Mesut** gibi, **Übey b. Kab** ve **Hz. Ali** gibileri ortada durup dururken onlar değil de bu çocukların Kur'an'ı kitap haline getirmeleri normal mi? İnsan sadece buna baksa, acaba aklına bir şey gelmez mi? Bu durum, tek başına işin içinde ne gibi skandallar olduğunu göstermeye yeter. Şimdi de biraz bunların diğer yanlarına bakalım.[179]

a) Zeyd b. Sabit: Malum bu insan hem ilk başta Ebubekir zamanında başlatılan Kur'an çalışmasında, hem Ömer

---

[178] İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, c.1/211, no: 84.

[179] Zehebi, Siyeri A'lam, c.2/427. 3/364, 465 ve 485.

döneminde ve hem de Osman zamanında komisyonda görev alan biri. Kendisi çok evlilik yaşayan biri. Tam 28 çocuğu varmış. **İbni Sad** bunların teker teker isimlerini sunuyor. Bu çocuklardan 7'si kız, 21'i de erkek olarak belirtiliyor. Eşleri arasında savaş esiri kadınlar da varmış.[180]

Ayrıca bu **Zeyd**'in sadece cinsel zevki için cariye kullandığı, hamile kalmasını istemediği; ancak kadıncağızın hamile kaldığı ve Zeyd'in buna çok kızdığı, 'Sen hamile kalmayasın diye ben tedbirimi alırdım. Dolayısıyla bu çocuk benden değildir' dediği bilgisi de var kaynaklarda. Bunu yazanlar arasında **İmam Şafii** ve Hanefi mezhebi ünlülerinden **Serahsi** ile **Ali el-Kari**, Hanbeli mezhebinden ünlü **İbni Kudame**, yine hadis âlimi **İbni Hacer Askalani** var. Zeyd üstelik kadına yüz değnek/kırbaç cezası verir. Hatta kaynaklarda Zeyd'in bu cariyesi Fars idi diye detayına kadar bilgi var.

Cariyelerin başına bunu getiren sahabiler çoktu. Örneğin **Halife Ömer**, **İbni Abbas** da kimi cariyelerini sadece cinsel zevkleri için kullanırlardı. Kullandıkları bu cariyeler hamile kalınca da bunlar da Zeyd gibi itiraz ederler, hamile kalmayasınız diye tedbirimizi almıştık; bu çocuk bizden değildir, gibi çirkin ithamlarda bulunurlarmış. Bunları, "İslam'da Cinsellik" adlı kitabımda detaylıca işledim.[181]

Zeyd vefat ettiğinde sadece altın ve gümüş cinsinden öyle külçeler bırakır ki, varisler bunu balta ile parçalayarak bölü-

---

180 İbni Sad, Tabakat-i Kübra, c.5/307.

181 a-Serahsi, Davalar bölümü, c.17/99.

b-İbni Hacer, Telhis'ül Habir, c.4/7.

c-İbni Hazın, Muhalla, c.10/322 İstibra bölümü.

d-Ali el-Kari, Mirkatü'l Mefatih, Nikah/Lian bölümü, c.6/431-32.

e-İbni Kudame (h.620.ö), Muğni, Itk'ü Ümmehati'l Evkad başlığı altında, c.11/274. Bu kitabı tahkik eden Abdullah b. Abdilmuhsin ile Abdulfettah, Dar'ü Alemi'l kütüb, Riyad/ 1997.

şürler. Bunlar dışında ayrıca 100 bin dinar (altın para) değerinde servet bırakır.[182] Hz. Osman halifeliği döneminde ona devlet malından 100 bin dirhem (gümüş para) verince sahabi **Ebu Zer-i Gıfari**'nin zoruna gider ve 'hazine sahiplerini acıklı azapla müjdele' anlamında Osman hakkında bir ifade kullanır. Elbette ki **Ebu Zer** muhalif olduğu için **Osman**'dan çekmediği yoktu.[183] Yine en başta **Buhari**'nin *'Tarihü'l Kebir'* eserinde geçiyor ki, Hz. Osman döneminde Zeyd hazineden sorumluydu, devletin ambarı ona emanetti.[184]

Zeyd'in ambar müdürü olma hadisesi de ilginç. **Belazuri** bunu şöyle anlatıyor:

Osman bir gün ambar memuru Abdullah b. Erkam'dan kendi şahsına yüz bin dirhem alır. Memur bunu verirken de Hz. Ali, Talha, Zübeyir, Sad b. Ebi Vakkas ile Ömer'in oğlu Abdullah'ı şahit gösterir. Daha sonra zamanı gelince ambar memuru bu borcu ister; ancak Osman vermez/adeta devlet malı benimdir, istediğim gibi kullanırım der. Sonra Osman'ın damadı Abdullah b. Halit ve onunla beraber bir grup (ki bunlar baskınlara gitmişlerdi) Mekke'den Medine'ye gelirler. Osman ambar memuruna, damadıma üç yüz bin, heyetin diğer fertlerine yüzer bin dirhem para ver der. Memur bunu kabul etmez (iltimastır diye). Bu yüzden aralarında sözlü tartışma yaşanır. En son memur anahtarları Osman'a bırakır. Osman da bunları Zeyd b. Sabit'e teslim eder, sen mal müdürü ol der! Elbette ki bundan sonra artık böyle bir Zeyd'in ne yaptığı herhalde tahmin edilir.

---

182 Mesudi, Müruc-ü Zeheb, c.2/262.

183 Belazuri, Ensabu'l Eşraf, c.6/166.

184 a-Buhari, Tarih-i Kebir, c.8/373, no: 3373.
b-İbni Abdilber, İstiab, Zeyd başlığı altında, no: 840.

Zeyd'le ilgili bu kadar bilgi yeterli.[185] Şu da var ki bu **Zeyd** Ömer ve Osman için öyleşine önemliydi ki, bunlar Medine'den bir yere giderken genelde bunu vekil bırakırlardı. **Hz. Ömer** iki sefer hacca, bir sefer de Şam'a giderken Medine'de Zeyd'i yerine vekil bırakır. **Hz. Osman** da hacca giderken onu yerine vekil bırakırdı. **Hz. Ali** gibileri varken, bu önemli görev niye Zeyd'e bırakılsın! Bu da düşündürücü değil midir?[186]

b) Sait b. As: Muhammed vefat ettiğinde dokuz yaşlarında bir çocuktu.[187] Bunun oğlu Amr, Yezit b. Muaviye zamanında Medine sorumlusuydu ve onun 300 kölesi vardı.[188] Sait büyüdüğünde birçok kadınla evlenir. Bunlardan ikisi **Halife Osman**'ın kızlarıydı: Ümmü Amr ve Meryem. Ümmü Amr dört erkek, bir de kız çocuk dünyaya getirir (Küçük Osman, Davud, Süleyman, Muaviye ve Amine). Meryem'in de bir erkek çocuğu olur. Ona da babasının adını takarlar: Sait. İlkin Osman'ın bir kızıyla evlenir, o vefat edince/ondan ayrılınca diğer kızını alır. Tıpkı Halife Osman'ın, Hz. Muhammed'in iki kızıyla (Rükiyye, Ümmü Gülsüm) evlendiği gibi.

Sait o kadar fazla kadınla evlenmiştir ki, tarihçiler onun eşleri hakkında tam bir bilgiye sahip değiller. **İbni Sad**'ın aktardığına göre onun toplam 16 hanımından 19 kızı, 23 de oğlu dünyaya gelmiş. **İbni Sad** bunların teker teker isimlerini veriyor, hanımlarından da 13'ünün isimlerini veriyor; ayrıca eş olarak kullandığı birçok cariyesinin var olduğunu da belirtiyor ve onlardan dünyaya gelen 14 çocuğun da isimlerini veriyor.

---

185 a-Belazuri, Ensabu'l Eşraf, c.6/173.
b-Yakubi Tarihi, c.2/63.

186 İbni Abdilber (h.463.ö), İstiab, no: 840. Zeyd bölümü. Bu kitap 1992'de Beyrut'ta Darü'l Cebel'de basılmış, tahkik Muhammed Ali Becavi.

Şu da var ki bu **Sait**, Remle adında bir kızını da Muaviye'nin meşhur oğlu Yezit'e veriyor. Aynı bilgiler **Mas'ab Zübeyri**'nin (h.156-236) kitabında da geçiyor. **Mas'ab** da işin içinden çıkamamış. Bazen kimi çocukların isimlerini yazmış; ama annelerinin isimlerini tespit edememiş. Evet; bu kadınların çoğu savaş esiri cariyelerdi. İlginçtir ki Kur'an ayetlerini bir araya getiren bu dört kişi, daha sonra kimisi **Muaviye** taraftarı (Sait b. As gibi), kimisi de **Hz. Ali** taraftarı olmuş (Abdullah b. Zübeyir gibi) ve birbirlerini yemişlerdir.[189]

Sait b. As aynı zamanda Kur'an komisyonunda görev alan Abdurrahman b. Haris'in de damadıydı, onun kızı Ümmü Seleme ile evliydi. **Muaviye** ise Abdurrahman'ın damadıydı. Dolayısıyla Sait b. As ile Muaviye bacanaktı. Burada şunu da hatırlatalım ki, Muaviye Hz. Muhammed'e karşı cepheden cepheye koşan; Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarını, babası Ebu Süfyan'la birlikte yöneten biri. **Abdurrahman b. Haris** ise, Hz. Muhammed vefat ettiğinde on yaşlarında bir çocuktu. Peki, ne zaman büyüdü, ne zaman kızı olup da evlilik yaşına geldi ve Muaviye onunla evlendi! Anlaşılan Muaviye 55-60 yaşlarında, kızcağız ise ancak 8-10 yaşlarında idi.[190] Daha sonra Osman bu Sait'i (damadını) Kûfe Valiliğine tayin etti.[191]

Şu bilgi de önemli! **Osman** halife iken bu damadına devlet malından (ele geçirdikleri ganimetten, talandan) 100 bin

---

[187] Zehebi, Siyeri A'lam, c.3/446 ve İbni Sad, Tabakat, c.7/35, no: 1441.

[188] İbni Kesir, Bidaye-Nihaye, Hicri 62. yılı olayları kısmında, c.11/607.

[189] a-İbni Sad, Tabakat, c.7/34-35, no: 1441.

b-Mus'ab Zübeyri, Kitabu Nesebi Kureyş, s.178-184. Kitap Darü'l Mearif matbaası, Kahire/1982.

[190] İbni Sad, Tabakat, c.6/34, no: 1029 ve c.7/7.

[191] Belazuri, Ensab'ül Eşraf, c.6/151.

dirhem (gümüş para) hibe eder. Her dirhemi ortalama olarak üç gram kabul etsek, 300 bin tutar ki bunu kiloya çevirdiğimizde 300 kg gümüş tutar. Hz. Ali, Zübeyir b. Avam, Talha, Sad b. Ebi Vakkas, Abdurrahman b. Avf buna itiraz ederler, neden torpil yapıyorsun diye. Osman, yakınımdır yaparım karşılığını verir. Sait b. As için bu kadar bilgi sanırım yeterlidir.[192]

c) Abdurrahman b. Haris: Bu adam Hz. Muhammed öldüğünde altı yaşlarında bir çocuk. Babası Amvas kıtlığında ölünce Hz. Ömer onun Fatma binti Velit adlı hanımıyla (yani Abdurrahman'ın annesiyle) evlenir ve bu çocuğu da yanına alıp büyütür. Büyüyünce Hz. Osman'ın Meryem adındaki kızıyla evlenir ve onlardan Zeynep adında bir kız dünyaya gelir. Yani bu adam aynı zamanda az önce sözü edilen **Sait b. As**'ın bacanağıdır (ikisi de Osman'ın damatları). Daha bitmedi! Bu adam, Hanteme ve Rayte adında iki kızını Kur'an'ın diğer komisyon üyesi **Abdullah b. Zübeyir**'e verir. Ümmü Seleme adındaki kızını da komisyonun diğer üyesi **Sait b. As**'a ve Ayşe adındaki kızını da **Muaviye b. Ebi Süfyan**'a verir. Bu durumda Muaviye, Sait ve Abdurrahman bacanak olurlar. Diğer yönüyle de **Abdurrahman b. Haris** bunların kayınpederi olur.

Daha bitmedi, hikâye devam ediyor. Abdurrahman b. Zübeyir'in kız kardeşi Ümmü Hasan, aynı zamanda bu Abdurrahman b. Haris'in eşiydi ve birkaç tane de çocukları olmuştu. Yani **Abdullah b. Zübeyir** hem onun damadı olur (iki kızıyla evlendiği için), hem kayını ve bacanağı. Kısacası, Kur'an komisyonu üyesi olan bu zatın (Abdurrahman b. Haris'in) 35 çocuğu vardı. Bunlardan 17'si kız, 18'i de erkek. Bu çocuklardan isimleri Ebubekir, Ömer ve Osman

---

192 Belazuri, Ensabu'l Eşraf, c.6/137.

olanları vardı; ancak içlerinde Ali yoktu. Bu da dikkat çekicidir. **İbni Sad**, bu adamın hanımlarından yedisinin isimlerini vermiş; diğerlerini yazmamış/ulaşamamış. Şu da var ki, bunların da çoğu savaş esiriydi/cariyeydi.[193]

d) Abdullah b. Zübeyir: Osman'ın, Kur'an ayetlerini toplayıp Mushaf haline getirin diye görev verdiği dört kişiden biri de bu zattı. Bu en başta zaten **Buhari**'de geçiyor. Bunun 12 erkek, 5 de kız çocuğu varmış. Eşleri de 7 diye geçiyor kaynaklarda. Bunlardan ikisi yukarıda geçen **Abdurrahman b. Haris**'in kızlarıydı: Hanteme ve Rayte diye. Elbette ki biri ya ölmüş ya da boşanmış ondan sonra diğerini getirmiş. Kaynaklarda zaten bu da belirtiliyor. Çünkü Kur'an'a göre iki kız kardeşle (biri boşanmadan veya ölmeden) birlikte evlenmek haramdır.[194] Hanteme'den beş çocuk dünyaya gelir (Amir, Musa, Ümmü Hakim, Fatma ve Fahite). Rayte'den de Ebubekir adında bir çocuğu olur. Bu adam ayrıca Hz. Osman'ın kızı Ayşe ile evlenir ve bu çiftten de Bekir ile Rukiyye adında iki çocuk dünyaya gelir. Ne ilginç bir durum; dünya tarihinde buna benzer bir örnek yoktur. Görüldüğü gibi ayetleri toplayıp kitap haline getiren dört kişiden üçü **Halife Osman**'ın damatları ve aynı zamanda birbirlerinin kayınpederleri, kayınçoları, enişteleri, bacanaklarıdır.[195]

Buhari'den daha enteresan bir örnek vereyim. Bu Abdullah'ın babası **Zübeyir** (Hz. Muhammed'in cennet müjdesi verdiği on kişiden biri; Ebubekir'in damadı, aynı zamanda Muhammed'in de bacanağıydı, çünkü Muhammed, Ebubekir'in Ayşe kızıyla, o da Ayşe'nin ablası Esma ile evliydi) vefat ettiğinde, onun nikâhında dört kadın sağ kalır. Onun malından

---

193 Muhammed b. Sad, Tabakat-i Kübra, c.7/6-7.

194 Nisa suresi, ayet 23.

195 İbni Sad, Tabakat, c.6/473.

1/3'ü çıktıktan sonra kalanın 1/8'i bu dört kadının hakkı. Her kadına bir milyon iki yüz bin dirhem (gümüş para) düşer.

Bu hadisteki diğer önemli nokta; adam ölmüş ve arkasında dört dul kadın kalmış (cariyeler buna dahil değiller). **Buhari**'nin aynı hadisinde, Zübeyir'den dokuz kız dokuz da erkek varis kaldığı ifade ediliyor. Evet; bu bilgi en başta **Buhari**'den. Onun için hep söylüyorum; İslam'da cariyelik, cinsellik ve ganimet-talan ticari sektör haline gelmiş ve bunlar sayesinde İslam etrafa yayılmıştır.[196]

Mevcut Kur'an ayetleri bu zatlar (Osman'ın damatları) tarafından toplanıp kitap haline getirilmiş. Matematiğim iyi, doğuştan matematiğe hevesim var: Öyle ki, üniversiteye hazırlanırken matematikten 20-25 net bırakır, rahatlıkla herhangi bir mühendisliğe girerdim. Ama bunların bu çocuklarını, kimin kimle evli olduğunu, kimin damat, enişte, bacanak, kayınpeder olduğunu tasnif ederken hayli zorlandım. İnanıyorum ki bu kitabı okuyanlar da en çok bu hesaplarda zorlanacaklardır.

İşte Kur'an ayetlerini toplayıp kitap haline getiren ekip bu. Harika bir ekip! İnsanlar bu detayları bilmiyorlar. Sadece Kur'an ayetlerini kitap haline getirmişler deyip geçiyorlar. O yüzden, bazen detaylarda enteresan şeyler saklıdır diyorum. Hz. Muhammed de dahil olmak üzere bunlar birbirlerine küçük kızlarını vererek bir sistem kurmuşlar ve bu şekilde birbirlerine kenetlenmişler. **Hz. Muhammed** Ebubekir ve Ömer'in kızlarını almış (Ayşe ve Hafsa). Ayrıca iki kızını Osman'a vermiş. Daha sonra görüldüğü gibi bu gelenek hızlı ve yaygın bir şekilde devam etmiştir. **Hz. Ali**, **Übey b. Kab** ve **İbni Mesut** gibi Kur'an konusunda yüzlerce uzman sahabi varken, görevin bu çocuklara verilmesi, aslında her şeyi apaçık ortaya koymaktadır.

---

196 Buhari, Farzu'l Humus, bab 13/3129.

VII. BÖLÜM

HZ. OSMAN'IN HAZIRLATTIĞI MUSHAFLARIN ORİJİNALLERİ NEREDE?

Zerkani (m.1948.ö) bu konuda şöyle diyor: Hz. Muhammed zamanında yazılan bir Kur'an belgesi zaten günümüze ulaşmamıştır. Aynı zamanda Hz. Osman'ın hazırlatıp değişik bölgelere gönderdiği Kur'an nüshalarının mevcudiyetiyle ilgili de elimizde kat'i bir kanıt yoktur. Daha ilginci, **Osman**'ın değişik bölgelere gönderdiği nüshaların yerlerini bile şu an bilemiyoruz/ en son bu nüshalar nerede kaldı, kim korudu, ne oldu diye bir bilgi yoktur, diyor. Yalnız **İbni'l Cezeri** (h.833.ö), ben Şam'daki nüshayı gördüm; ayrıca Mısır'da da bir nüsha vardı onu da gördüm diye bir iddiası vardır, diyor.

Zerkani bunları aktardıktan sonra şunları yazıyor: Mısır'daki nüshanın ta Osman zamanındaki Mushaf olduğunu iddia edemeyiz. Çünkü Osman zamanında yazılan Mushafa birkaç yönden uymuyor. Mesela; Osman zamanında yazılan nüshalarda harfler üzerinde noktalar, harekeler yoktu. Bunlar çok sonraları uygulandı. Bir de var olan nüsha çok süslü yazılmış ki o zaman bu şekilde hazırlanması söz konusu değildir, diyor. Malum harfler etrafında bulunan işaretler ancak

daha sonra **Nasr b. Asım Leysi** (h.89.ö) ve **Yahya b. Ya'mer** (h.90.ö?) gibi kişiler tarafından ortaya atılmıştır, diyor.[197]

İbni'l Cezeri gibi **İbni Kesir** (h.774.ö) de, 'Ben Şam'daki nüshayı gördüm: İnce bir cisim üzerinde yazılmıştı; kanımca deve derisiydi, diyor. Daha önce bu nüsha Taberiye'de imiş, tahminen h.518 yılında oradan Şam'a getirtilmiştir, diyor. **Halife Osman** hicri birinci asrın ilk çeyreğinde Kur'an ayetlerini kitap haline getirmiş ve o günden bugüne bunun ne olduğu, nerede olduğu sorusuna yanıt yok. Ancak sekiz asır sonra **İbni Kesir**, dokuz asır sonra da **İbni'l Cezeri** dünyaya gelip biz Şam'da bilmem nerede gördük diyorlar. Kaldı ki - yalan değilse şayet- bu iki zat belgelerin hangi tarihe ait oldukları konusunda uzman mı ki böyle karar veriyorlar? Bir deri parçası üzerinde gördükleri yazının ta Osman zamanındaki yazı olduğunu nasıl bilirler? Burada en doğrusu **Zerkani**'nin görüşüdür.[198]

Şöyle bir bilgi de var kimi kaynaklarda: **Kasım b. Selam**, bana bazı yöneticilerin özel yerleri gösterildi; onlarda Hz. Osman'ın şahsen kullanmış olduğu Kur'an nüshasını da gördüm. Çünkü Hz. Osman katledildiği sırada Kur'an okuyormuş. Öldürülünce kan lekeleri onun elindeki Kur'an üzerine düşmüş. Benim de gördüğüm nüsha üzerinde kan lekeleri vardı, diyor. Bunu yazan **Sehavi**, hicri 643'te vefat etmiş. Sözünü ettiği **Kasım b. Selam** ise hicri 224'te vefat etmiştir. Aralarında dört asırdan fazla zaman vardır ve diyor ki Kasım'ın bu sözü onun *'Kitabu'l Kıraat'* adlı eserinde geçiyormuş. Böyle bir kitap Kasım'a mal ediliyor, kaynaklarda geçiyor,

---

197 Zerkani, Menahilü'l İrfan, c.1/330-333; İbni-l Cezeri (h.833.ö), Tabakatü'l kurra, c.2/331, no: 3873; Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut/1971; Zehebi, Siyeri A'lam, c.4/442.

198 İbni Kesir, Fedaili Kur'an, s.89. Burada 3. dipnotta böyle bir kitap piyasada yoktur bilgisi geçiyor.

ancak piyasada yok. Kim bilir belki böyle bir şey de yok! Şayet varsa da böyle bir laf kanıt olarak makbule geçmez. Zaten **Sehavi**'nin kitabını tahkik eden **Muhammed İdris Tahiri** de söz konusu kitabın piyasada bulunmadığını belirtiyor.[199]

Halife b. Hayyat'ın (h.240.ö) kitabında da benzer bir hikâye var. Bilgi şu: Ebu Hüreys ve Süheyl Nümeyri'ye bir Mushaf nüshası gösterilmiş; o nüsha üzerinde kan lekeleri varmış. Bu da gösteriyor ki Osman'ın şahsen kullandığı Kur'an nüshasıymış gibi bir söylenti.[200]

İbni Veheb **İmam Malik**'ten soruyor: 'Hz. Osman'ın Mushafı nerede?' Kendisi, 'Gitti/yani piyasada yok' diyor. **İbni Ebi Davud**, **İbni Abdilberr**, Kur'an yorumcusu ve tarihçi **İbni Kesir**, Usul'ü tefsir âlimi **Zerkeşi** gibi âlimler, İmam Malik'in az önceki sözüne kaynaklarında yer vermişlerdir. İlginçtir ki **İbni Kesir** hem gördüm diyor hem de **İmam Malik**'ten aktararak Osman nüshası yok olmuş, piyasada yoktur sözüne yer veriyor.[201]

Konuya ilişkin özet bir bilgiyi de Dr. **Abdulaziz Salim**'den paylaşalım. **Salim** şunları anlatıyor: Hz. Osman Kur'an'ı kitap haline getirip nüshalarını değişik merkezlere gönderince; bir nüshayı yanına alır. İşte Osman'ın bu nüshası, kimilerine göre İspanya'nın Gırnata şehrindeki camide bulunmuş ve üzerinde kan lekeleri varmış. Bu nüsha hicri 522'ye kadar orada kalmış. Bu tarihte yönetim değişikliği olunca oradan alınmıştır. Bundan sonra izi yok. Mushaf dört yapraktan oluşuyormuş ve o kadar ağırmış ki ancak iki kişi kaldırabiliyormuş, diyor.

---

199 Sehavi, Kitabu'l Vesile... s.82.

200 Tarihü'l Halife, s.175.

201 a-İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, s.242, no: 119.
b-İbni Abdilber, İstizkar, Kur'an bölümü, c.8/47, no: 10458.
c-Zerkeşi, el-Burhan adlı kitabı, 11. Bölüm, c.1/222.
d-İbni Kesir, Fedaili Kur'an, s.90.

Burada sormak lazım: Mekke-Medine'de ortaya çıkan bir dinin kutsal kitabı ne gezer İspanya'da! Bazı âlimler de, hayır; Osman'ın nüshası Medine'de yok olup gitmiştir, derken; bazıları da, Hz. Osman katledilince o sırada onun nüshası da imha edilmiştir, diyorlar. Az önce de geçtiği gibi hicri 179'da vefat eden ve dört hak mezhepten birinin kurucusu olan **İmam Malik**, Osman nüshasına ne olduğunu İslam âlimleri bilmiyorlar, diyor. Bazıları, biz onu Abbasi halifesi **Mutesim** zamanında hicri 223'te Irak'ta gördük ki, onun her yaprağı iki arşın ve dört parmak uzunluğunda 28 satırdan ibaretti, iddiasında bulunmuşlar. **İbni Cübeyr** de, ben hicri sekizinci asırda gördüm, üzerinde de, 'Zeyd b. Sabit bunu hicri 18'de yazmış' diye bilgi de vardı, diyor. Başka biri, ben hicri 696'da Mekke'de Yahudi bir kadının mezarında gördüm, diye iddiada bulunuyor.

Bir kere **Osman**'ın o zaman var olan tüm nüshaları yaktığı, tek bir nüsha ortaya koyup çoğalttığı ve değişik merkezlere gönderdiği bilgisi kaynaklarda bolca geçiyor. Ama ilginçtir, üzerine yazdıkları deri parçası mıydı, hayvan postu muydu, taş mıydı, kemik miydi, tahta mıydı; herhangi bir maden-metal miydi bu belirtilmiyor. Durum bu iken biz gördük, bilmem şöyleydi-böyleydi demek ancak temelsiz bir bilgi, kuru bir iddia olur. Çünkü bir kere üzerine yazıldığı malzeme hakkında bir bilgi yok.[202]

Kur'an'ın içeriği şöyle dursun; hem Allah kelamı olup hem de bize sağlıklı bir şekilde ulaşmaması ciddi bir sorundur. **Hz. Muhammed**'den yaklaşık 2500 yıl önce yaşamış olan **Hammurabi** gibi bir Sumer kralına ait kanunlar bile gayet sağlıklı bir şekilde günümüze ulaşmış, müzelerde saklanıyor; ama Allah kelamıdır denilen kitabın durumu böyle! Durup bir düşünmek gerekmiyor mu?

---

202 Dr. A. Aziz Salim, Edvaün ala Mushafı Osman, s.32-50.

VIII. BÖLÜM

HZ. ALİ'NİN KUR'AN ÇALIŞMASI

Hz. Ali'nin de özel olarak Kur'an çalışması varmış, o da ayetleri toplayıp Mushaf haline getirmeye çalışmış ve bunu sonlandırmıştır. Ben **Hz. Ali**'nin Mushafıyla ilgili Sünni kaynakları tarayarak kapsamlı bir şekilde bilgi sunmaya çalışacağım. **İbni Sirin**'in anlatımlarıyla başlayalım. İlkin bu kişi hakkında kısa bir bilgi sunup sonra konumuza devam edelim.

Bu şahıs, sahabi **Enes b. Malik**'in kölesiydi. Enes, Hz. Muhammed'e 10 yıl yaverlik yapan ünlü bir isim ve hadisleri en çok aktaran altı kişiden biri. Zaman içinde **Enes** onu azat etmek için kendisinden birkaç bin para (o günkü para birimi gümüşten yapılan dirhem idi) istiyor ve adam da (yeter ki özgür olayım diye) teklifini kabul edip parayı temin etmeye çalışıyor. En son istenilen miktarı getirip Enes'e vermek isterken; Enes pişman oluyor. Gerekçe de şu: İbni Sirin yanımda kalsa ekonomik olarak benim için daha avantajlıdır, o yüzden de azat etmek istemiyorum, diyor ve bunu Halife Ömer'e bildiriyor.

Bu kısa nottan amacım, Müslümanlar sahabi derken bayılırlar, onlara hayranlık duyarlar. İşte bu **Enes** sahabenin en seçkin olanlarından, neredeyse 24 saat **Hz. Muhammed**'den ayrılmayan biri ve çıkar için köle azat etmem diyor, bir insanı özgürlüğüne kavuşturmak istemiyor.

İbni Sirin Hz. Ömer zamanında doğup birçok sahabi görmüş ve hicri 110'da vefat etmiştir.[203] Kendisi **Hz. Ali**'nin Kur'an çalışmasıyla ilgili şunları anlatıyor: Hz. Muhammed vefat edince Hz. Ali'nin, ant olsun ki ben ancak Cuma namazları için dışarı çıkacağım, kalan zamanımda hep evde kalıp Kur'an ayetlerini toplayıp kitap haline getirmeye çalışacağım dediğini aktarıyor ve şöyle devam ediyor. Bir gün **Ebubekir**, Hz. Ali ile konuşurken, 'Sen görünmüyorsun, toplum içine gelmiyorsun. Acaba halifeliğim senin hoşuna gitmiyor bundan mı?' diye soruyor. **Hz. Ali**, 'Ben Kur'an ayetlerini kitap haline getirmeden dışarı çıkmayacağım diye yemin ettim, olay bundan ibarettir' diyor. Benzer bir bilgiyi **Ebu Hilal** de aktarmış. Hatta Ebu Hilal (h.395.ö), Hz. Ali'nin üzerine ayetler yazdığı malzeme tuğlaydı diye bu detayı da veriyor.[204]

İbni Sirin, 'Şayet Hz. Ali'nin Mushafına ulaşabilseydim içinde çok şeyler varmış, yararlanırdım' diyor. Peki, hem ulaşmamış hem de çok şeyler varmış diyor; bu nasıl bir şey! Öyle anlaşılıyor ki, o ana kadar birbirlerine sözlü olarak, 'Ali'nin hazırladığı Mushaf farklı içerik taşıyordu, içinde şu şu bilgiler vardı' gibi bilgiyi aktarmışlar ki kendisi böyle söy-

---

203 Zehebi, Siyeri A'lam, c.4/606-622.

204 a-İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, s.169, no: 31.
b-Ebu Hilal Askeri (h.395.ö), El-Evail, s.144, tahkik eden Dr. Muhammed Vekil, Darü'l Beşir, Mansure, Mısır/ ilk baskı 1987.

lemiş. İbni Sirin'in bu açıklamasını **İbni Sad**, **Zehebi**, **Suyuti**, **Hindi** gibi âlimler işlemişlerdir.[205]

İslami kaynaklarda az önceki açıklamalar farklı bir versiyonla anlatılmıştır: Hz. Ebubekir halife seçilince Hz. Ali evine kapanır. Bu arada Ebubekir'c dcrler ki, Ali senin halifeliğini tanımadığı için evinden çıkmıyor. Bunun üzerine Ebubekir, niye evden çıkmıyorsun diye Ali'den sorunca; o, bakıyorum Kur'an'dan olmayan şeyleri getirip ayet sayıyorlar; o yüzden namaz dışında evden çıkmayıp ayetleri toplamaya çalışacağıma yemin ettim, diyor. Bu açıklamadan sonra Ebubekir, 'Güzel bir iş yapıyorsun' diye karşılık veriyor.

Evet; bunu anlatan ilk hadis âlimlerinden **İbni Ebi Şeybe** (h.235.ö). Bu adam böyle önemsiz biri değil. Örneğin; başta **Buhari**, **Müslim**, **Ebu Davud**, **İbni Mace** ve birçok İslam âlimi bundan hadisler aktarmışlardır. Bunu, Kur'an yorumcuları **Suyuti** ve **İbni Kesir** de yazmışlardır. Yine Hanefi mezhebi âlimlerinden **Ali el-Kari** ve eski İslam tarihçilerinden **İbni Sadile Belazuri** de az önce Ebubekir'le Ali arasında geçen konuşmayı yazmışlardır. Hz. Ali'nin şu ifadesi önemlidir: 'Kur'an'dan olmayanları getirip ayet sayıyorlar; bunun önlemini almalıyım' diyor. Peki, bunun önlemi nasıl alındı? Ayetleri kitap haline getirmek üzere oluşan komisyonların hiçbirinde Ali'ye görev verilmedi ki.[206]

---

205 a-İbni Asakir, Tarihi Dımaşk, c.42/399.

b-Hindi, Kenzu'l Ummal, c.2/588, no: 4792, İbni Sad'dan naklen.

c-Suyuti, Camiu'l Ehadsi, Mesanid bölümü, c.1/164, hadis no: 579, İbni Sad'dan aktararak.

d-Zehebi, Siyeri A'lam, c.28/239.

206 a-Zehebi, Siyeri A'lam, c.11/123.

b-İbni Ebi Şeybe, Musannaf, Fedaili Kur'an bölümü, c.10/65, no: 30839.

c-Suyuti, el-İtkan, 18. bölüm, s.377.

d-Ali el-Kari, Miraktü'l Mefatih, Fedaili Kur'an başlığı altında, c.5/105, no: 2220. →

İslami kaynaklarda şu bilgi de var: Hz. Muhammed'in ölümünden sonra Hz. Ali Kur'an ayetlerini tek başına kitap haline getirmeye çalışır. Bunu bitirince bir gün deveye binip toplum içine gelir ve 'Bu Kur'an'dır, işte kitap haline getirdim' diye halka bildirir.[207] **İbni Nedim** (h.385.ö), ben Hz. Ali'nin hazırlamış olduğu Kur'an nüshasını gördüm. Bu, Ebu Yahya Hamza Haseni'nin yanındaydı, onun bazı yaprakları düşmüş-yıpranmıştı, diyor. **İbni Nedim** ayrıca Hz. Ali'nin yemin ederek, Kur'an ayetlerini kitap haline getirmeden evden çıkmayacağım, sözüne de yer veriyor.

Görüldüğü gibi rivayetler arasında çelişkiler çok: Biri kâğıt üzerine yazılmıştı ve yaprakları yırtılmıştı derken, diğeri tuğla üzerinde yazılmıştı diyor. Hepsi söylenti. Tıpkı **Halife Osman**'ın hazırlattığı nüshalar gibi. Onlar hakkındaki bilgi de mesnetsiz ve ancak söylentilerden ibaret. Bunu yukarıda izah ettim.[208]

Hz. Ali ile ilgili Kur'an'da yazılmayan bir ifade var. Bu, Sünni kaynaklarda anlatılır. Kur'an'ın Hz. Muhammed'den sonra yazıldığına ilişkin önemli bir kanıttır bu. O yüzden bunun üzerinde biraz durmakta yarar var. Maide suresinin 67. ayetinde, 'Ey peygamber! Sana rabbinden geleni duyur; yoksa peygamberlik görevini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan korur' deniliyor. Bununla ilgili sağlam kabul edilen birçok İslami kaynakta; 'Aslında bu ayette bir iki terim eksiktir, yazılmamıştır', o da 'Ali müminlerin mevlasıdır/lideridir' şeklinde bir bilgi var. Bu durumda ayetin doğrusu, "Ey peygamber! Sana rabbinden gelen 'Ali müminle-

---

e-Belazuri, Ensabu'l Eşraf, c.2/268.

f-Hindi, Kenzu'l Ummal, c.2/588, no: 4792.

g-İbni Kesir, Fedaili Kur'an, s.88.

207 Tarihi Yakubi, c.2/21.

208 İbni Nedim, Fihrist, s.30.

rin mevlasıdır/yöneticisidir' mesajını duyur; yoksa peygamberlik görevini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan korur" şeklinde olmalıdır.

Ayette böyle bir eksiğin var olduğunu Kur'an yorumcularından (müfessirlerden) **İbni Ebi Hatem er-Razi**, **Vahidi**, **İbni Kesir**, **İbni Merdüveyh**, **Suyuti** ilgili ayetin tefsirinde işlemişlerdir. Tarihçi **İbni Asakir** de buna yer vermiştir. Bunlar ayrıca sahabi **Ebu Sait Hudri** ve **Ebu Hüreyre**'den şu bilgiyi de aktarmışlardır: Maide suresinin 3. ayetinde geçen, 'Bugün size dininizi tamamladım' cümlesi, Hz. Muhammed'in, 'Ben kimin mevlası isem Ali de onun mevlasıdır' sözünden hemen sonra indi, diyorlar.[209]

Az önceki ayette (Sana geleni duyur; yoksa görevini yapmamış olursun ayetinde) dikkat çeken bir nokta daha var: Allah seni kâfir, münafık-inanmayanlardan korur demiyor; Allah seni insanlardan korur, diyor. Bu da gösteriyor ki konu halifelik meselesidir. Yani ey Muhammed! Sen Ali'nin halife olacağını ilan et; başta Ebubekir-Ömer ve diğer ünlü sahabilerden korkma demek isteniyor. İnsan denince elbette ki bunlar da işin içine giriyor.

Daha da önemlisi, 'Sana geleni duyur; yoksa görevini yapmamış olursun' denilen ayetin, Kur'an'ın son inen ayetlerinden olması. Peki; 23 yıllık peygamberlik süresi bitmiş, artık Hz. Muhammed vefat etmek üzere ve bu durumda ayet gelir ki endişelenme, sana geleni halka duyur! Bir kere

---

209 a-Suyuti, Dürrü'l Mensur, Maide 67, c.5/383: Burada birçok yazar ismi geçiyor.

b-Vahidi, Esbabi Nüzul, Maide 67, no: 403, s.204.

c-İbni Ebi Hatem tefsiri, Maide 67, c.4/1174, no: 6609.

d-Hatibi Bağdad-i, Tarihü Bağdat, c.9/22.2

e-İbni Asakir, Tarihü Medineti Dımaşk, c.42/237

f-Megazili, "Menakıbi Emiri-l Müminin Ali b. Ebi Talip", hadis no: 24 ve dipnotu.

biten bir Kur'an'ın sonunda 'Korkma anlat' demenin bir mantığı yoktur. Burada kesin olanı şu ki, ilk başta ayette **Hz. Ali** ismen varmış; ancak **Ebubekir-Ömer** ve daha sonra **Osman** Kur'an ayetlerini toplayıp Mushaf haline getirirken ayette geçen Ali ismini kayıt dışı bırakmışlardır. Çünkü Hz. Ali kelimesi yazılsaydı o zaman onların halifeliği meşru sayılmazdı, ayete ters düşerdi.[210]

Bazı Sünni kaynaklarda -örneğin **Alusi** gibi- şu bilgi de var. Az önceki ayet Hz. Ali'nin liderliğiyle, halifeliğiyle ilgilidir. Şöyle ki, bu ayet henüz yok iken **Hz. Muhammed** kendisi, 'Benden sonra halife Ali olacak' diye halka duyurmak istermiş; ancak cesaret edememiş: **Ebubekir, Ömer** ve diğer ileri gelen sahabiler, 'O kadar insan varken Muhammed kalktı damadını halife yaptı' diyecekler endişesini taşıyormuş. İşte ayet bu yüzden inmiştir ki korkma, görevini yerine getir, benden sonra halife Ali'dir de!

Alusi kendi tefsirinde ayrıca ayette Hz. Ali isminin var olduğunu, Maide suresinin 3. ayetinde geçen 'Bugün dininizi tamamladım' ayetinin de Hz. Muhammed'in bu açıklaması üzerine indiğini belirtiyor. **Fahrettin Razi** ve **Şevkani** de sahabi **İbni Abbas**, **Bera b. Azıb** ve **Muhammed b. Ali**'den aktararak ayetin Hz. Ali hakkında indiği rivayetini işlemişlerdir. **Fahrettin Razi** ayrıca; ilkin bu ayetin indiğini, daha sonra Hz. Muhammed velayetle ilgili açıklamayı yaptığını ve Ömer'in Ali'yi tebrik ettiğini de belirtiyor. Burada önemli olan neyin daha önce veya sonra söylendiği değil; ayetin neyle ilgili olduğudur.[211]

---

210 Konuyu daha iyi anlamak için 'Bilinmeyen Yönleriyle Hz. Muhammed'in Ölümü' adlı kitabımda detaylı bilgiler var; bunu öneririm.

211 a-Alusi, Ruhu'l Meani, Maide 67, c.6/193.
b-Fahrettin Razi, Tefsiri Kebir/Mefatihu'l Gayb, Maide 67, c.12/53.
c-Şevkani, Fethü'l Kadir, Maide suresi, ayet 67, c.2/86.

Hakim Heskani (h.5. asrın sonlarına doğru vefat etmiştir), az önceki hadisle ilgili hem uzun bir ravi listesini sunmuş,[212] hem de **Alusi** gibi, aslında Hz. Muhammed kendinden sonra Ali'nin halife olmasını istiyormuş; ancak bunu halka duyurmaya cesaret edememiş (Belki diyecekler halifeliği damadına ikram etti diye), bu yüzden ilgili ayet (sana geleni duyur), inmiştir, diyor.[213]

Hz. Muhammed'in, ben kimin mevlası/yöneticisi isem Ali de onun mevlasıdır, sözünü aktaran sahabilerin sayısı da (sözün şahitleri) çok fazla. Bunların bir kısmını yazan İslam âlimleri olduğu gibi; hepsini bir araya getirenler de vardır. Mesela **İbni'l Meğazili** (h.483) Hz. Muhammed'in bu sözünü aktaranlardan 14 sahabenin ismini ve aktardıkları ifadeleri detaylı bir şekilde sunmuştur. Kitabını redakte eden kişi, ayrıca her bir sahabenin rivayetinin geçtiği kaynaklardan geniş bir liste de aktarmıştır.[214] **Hindi** de bu konuda neredeyse tüm ravi ve aktardıkları cümleleri bir araya getirmiştir.[215]

Elbani, bu hadisi aktaranlardan on kişilik bir liste sunmuş ve ve aktardıklarını detaylıca izah etmiştir. Bunlar, Hz. Ali, Ebu Sait Hudri, Enes b. Malik, Zeyd b. Erkam, Ebu Hüreyre, Sad b. Ebi Vakkas, Bera b. Azıb, Ebu Eyyub el-Ensari, İbni Abbas ve Büreyde'dir diye yazmıştır. Kimi Sünni kay-

212 Zehebi, Siyeri Alam, c.18/269-270.

213 Heskani, Şevahid'ü Tenzil, c.1/190-193.

214 Ebu Hüreyre, Ebu Sait Hudri, Büreyde, Hz. Ali, Ebu Eyyub Ensari, Hz. Ömer, Abdullah b. Mesut, Abdullah b. Ebi Evfa, Cabir b. Abdullah, Ensar'dan bir süvari, ayrıca 12 kişi birden şahitlik etmiş, Zeyd b. Erkam, Enes b. Malik ve Sad b. Ebi Vakkas, İbni'l Meğazili, Menakıb'ü Emiri'l Mu'minin Ali b. Ebi Talip, s.66. Tahkik eden Ebu Abdürrahman, Darü-l Asar, Yemen 2003.

215 Hindi, Kenzü'l Ummal, c.1/187, hadis no: 951-952, c.1/188-190, no: 958, c.5/289-290, no: 12911, c.11/449, no: 31662, c.11/603, no: 32916, c.11/608, no: 32945, c.11/609, no: 32950, c.13/104-105, no: 36342, c.13/131, no: 36317, c.13/133-136, no: 36420 ve 26430, c.13/ 154-158, no: 36480 ve 35485, c.13/162-168, no: 36495 ve 36511.

naklarda (İbni Merdüveyh gibi) **İbni Mesut**'un da ilgili rivayeti aktardığı geçiyor. Kimilerinde Cabir b. Abdullah'ın (Hindi ve Heskani gibi), kimilerinde (İbni Kesir, Heysemi gibi) Muhacir b. Mismar, Ayşe Binti Sad, Hübşi b. Cünade, İbni Ömer, Malik b. Hüveyris gibilerin isimleri de geçiyor.[216]

Bu konuda önemli detaylar da var. Bunlara, Dört hak mezhepten birine mensup olan **Ahmet b. Hanbel** çok yer vermiştir; yine Kur'an yorumcuları **İbni Kesir** ve **Suyuti**, ayrıca hadis âlimi **Elbani** ve daha sayamadığım birçok İslam âlimi de geniş şekilde yer vermişlerdir. Söz konusu detaylar şunlardır: Bir defasında 30 kişilik bir grup veya biraz fazlası; **Hz. Muhammed**'in, 'Ben kimin mevlası/yöneticisiysem Ali de onun mevlasıdır' sözüne şahitlik etmiştir.[217] Bir defasında 16 kişilik bir grup,[218] başka bir zamanda 13 kişilik bir grup az önceki hadis için şahitlik etmiştir, rivayetlerine de yer vermişlerdir.[219] Yine Bedir harbine katılan sahabilerden 12 kişi bu hadis için şahitlik etmiş.[220] 12 kişilik ayrı bir sahabi kitlesi,[221] 9 kişilik bir grup ilgili hadis hakkında şahitlik etmiş, diye aktarmışlardır.[222]

---

216 a-Elbani, Silsiletü-l Ehadisi Sahiha, c.4/330-344, no: 1750.
b-İbni Kesir, Bidaye Nihaye, hicri 10. yılı olayları, c.7/665-680 ve c.11/65-72.
c-Heysem, Mecmeü Zevaid, c.9/128-136.

217 a-Elbani, Silsiletü-l Ehadisi Sahiha, no: 1750, c.4/331.
b-İbni Kesir, Bidaye, c.7/675.
c-Ahmet b. Hanbel, Fedaili Sahabe, 2/682, no: 1167.

218 a-Elbani, age, c.4/333.
b-İbni Kesir, age, c.11/66.

219 a-Elbani, age, c.4/337.
b-Ahmet b. Hanbel, Müsned, no: 641

220 a- Ahmet b. Hanbel, Müsned, no: 670 ve 961.
b-Elbani, age, c.4/339.
c-İbni Kesir, Bidaye ve Nihaye, c.11/67.

221 a- Ahmet b. Hanbel, Müsned, no: 950.
b-Elbani, age, c.4/339.
c-İbni Kesir, Bidaye ve Nihaye, c.11/67.

Şahitlik eden bir grup arasında **Ebu Hüreyre**, **Ebu Sait Hudri** ve **Enes b. Malik** de varmış rivayetine de yer vermişlerdir. Benzer sayıları sunan kaynaklar çok. Kısacası, bu hadisin şahitleri çok fazla.[223]

Daha ilginç ve önemlisi, **Hz. Muhammed** bu açıklamayı yapınca; **Hz. Ömer** Hz. Ali'ye, 'Ne mutlu sana, seni tebrik ederim/kutlarım' demiş. **Bera b. Azıb** ve **Ebu Hüreyre** bunu aktarmışlardır. Bazı rivayetlerde şu farklı versiyon da var: Hz. Ömer Hz. Ali'ye, 'Ne mutlu sana ki benim de tüm Müslümanların da mevlası oldun; tebrik ederim' demiş. Evet; en başta mezhep lideri **Ahmet b. Hanbel**, ilk hadis âlimlerinden **İbni Ebi Şeybe**, **Hatibi Bağdadi**, **Cezeri**, **İbni Esir**, **Suyuti**, **İbni Asakir**, **İbni Kesir**, **Hindi**, **Muhibbüddin Taberi**, **Hakim Heskani** ve **Elbani** Hz. Ömer'in bu açıklamasıyla ilgili rivayetlere kaynaklarında yer vermişlerdir.[224]

Bazı kitaplarda Hz. Muhammed'in Ali hakkındaki bu sözünden sonra hem Ebubekir, hem de Ömer birlikte Ali'ye, ne mutlu sana deyip onu tebrik etmişler diye geçiyor.[225]

---

222 Ahmet b. Hanbel, Müsned, no: 964.

223 Elbani, age, c.4/341.

224 a-Ahmet b. Hanbel, 1)Müsned-i Kufiyyin bölümü, Bera b. Azıb kısmı, no: 18479, 2)Fedaili Sahabe, no: 1016, 1042.

b-Suyuti, el-Havi li'l Fetava, Bayram Namazı bölümü, bab 10/79.

c-Elbani, Silsiletü-l Ehadisi Sahiha, c.4/340, no: 1750.

d-Muhibbüddin Taberi, Zehairü-l Ukba, s.127.

e-İbni Kesir, Bidaye ve Nihaye, Hicri 10. yılı hadiseleri, c.7/670.

f-Heskani, Şevahit, s.213.

g-İbni Ebi Şeybe, Musannaf, Fedaili Ali bölümü, c.12/78, no: 32781, tahkik Muhammed Avvame.

h-Hatibi Bağdadi, Tarihi Bağdad, c.9/222.

i-İbni Asakir, Tarih-ü Medinet-i Dımaşk, c.42/222.

j-Hindi, Kenzü'l Ummal, c.13/114, no: 36420.

k-İbni Esir, Üsd'ül Gabe, Hz. Ali başlığı altında, c.4/103.

l-Cezeri, Garibü'l Hadis, c.5/228.

225 İbni Hacer Heytemi, Sevaiku'l Muhrika, s.143.

Yukarıdaki ayetin (Duyur ki Ali halifedir ayeti) Hz. Ali velayetiyle ilgili olduğunu teyit eden başka bir ayet de var. Buna yukarıda biraz değindim; biraz daha açmak isterim. Maide suresinde geçen, 'Bugün size dininizi tamamladım' ifadesinden kasıt velayettir/halifeliktir. Şöyle ki: Maide 67. ayetinde, velayet Ali'nindir, denildikten sonra bu ayet iner ki artık bu konu halledilmiş/kapanmıştır demektir. Diyelim ki **Hz. Muhammed** 63 yaşında değil de; daha fazla yaşasaydı artık ayetler gelmeyecek miydi; başka bir ifadeyle ayetler inmeyecek miydi? Elbette ki aynı tempo daha hızlı bir şekilde devam edecekti. Burada maksat, artık vahiy sonlandı, ayetler gelmeyecek demek değil; amaç, belirtildiği gibi **Hz. Ali**'nin velayetidir; bu konu bitmiş, kapanmıştır.

Buhari'de defalarca geçen şöyle bir hadis var: Sahabi Bera b. Azıb, Kur'an'ın son inen suresi Tevbe suresidir; son inen ayeti de Nisa suresinin son ayetidir, diyor. Hal böyle olunca; az önceki ayette geçen 'Bugün size dininizi tamamladım' cümlesinden kasıt Hz. Ali'nin halifeliğidir; yoksa bu ayetten sonra yine inen birçok ayet, hatta sure vardır ve İslam âlimleri nezdinde bu konuda ihtilaf yoktur.[226]

Az önceki ayetin (Bugün size dininizi tamamladım ayeti) Hz. Muhammed'in Ali hakkındaki velayetle ilgili söylediği sözle ilgilidir derken; bu benim yorumum değil. Bununla ilgili sahabilerin aktardıkları var. Bunu az önce **Ebu Hüreyre** ve **Ebu Sait**'ten aktardım ve birçok kaynak da sundum.[227]

Bu olup bitenlere, bu güçlü kanıtlara karşın en ilginç açıklamayı **İmam Gazali** yapmıştır. Şöyle diyor: Hz. Ömer'in Hz.

---

226 Buhari: Megazi bölümü, bab 66/4363, Tefsir bölümü, Nisa 176. ayet kısmı, bab 27/4605, Tefsir, Tevbe suresi bölümü, bab 1/4654; Feraiz bölümü, bab 14/6744.

227 Suyuti, Dürrü'l Mensur tefsiri, Maide 3, c.2/259.

Ali'yi tebrik etmesi, aslında Ali'nin halifeliğini kabul etmesi ve buna rıza göstermesi demektir; ancak ne yazık ki Hz. Muhammed'in vefatından sonra Ömer bu sözünü tutmamıştır. Bu, onun halifelik hırsından kaynaklıdır. Kendisi ucuz hesaplar yüzünden maalesef yanlış yapmıştır, diyor. **Zehebi** gibi bir İslam âlimi **İmam Gazali**'nin bu sözlerini aktarırken şunları yazıyor: Gazali gibi bir ilim küpünün böyle bir açıklamada bulunmasına hayret ederim. Kim bilir belki Gazali bu sözlerinden dönmüştür diyor.[228]

Hz. Muhammed'in Hz. Ali velayetiyle ilgili söylediği yukarıdaki sözlerine karşı bazı İslam âlimleri zorda kalınca hadisin sağlam olmadığı iftirasında bulunmuşlardır. Mesela **İbni Hazm** bu hadis hakkında, hiçbir şekilde sağlıklı değildir demiştir. Ancak **İbni Hazm**'ın bu sözü bir iftiradır, kafadan atmadır: Çünkü bu hadisin hem geçtiği kaynaklar, hem de ravileri çok fazla; bunları yukarıdan beri anlatıyorum. Durum bu iken; kim İbni Hazm'ın kuru bir laf olarak ortaya attığı sözüne inanır![229]

İbni Hazm'ın çarpıtmasına bir örnek verelim: Hz. Ali bir gün sahabilere seslenerek; içinizde Hz. Muhammed'in hakkımda Gadir-i Hum'da ne dediğini bilen varsa ortaya çıksın, demiş. Buna karşı 30 sahabi, 'Biz Hz. Muhammed'in senin hakkında o gün kullandığı ifadenin şahidiyiz' demişler. Yukarıda da geçtiği gibi; bir defasında 16, bir defasında Bedir harbine katılan sahabilerden 12 kişi, bir defasında 9 kişi bu hadise şahitlik etmiş.

---

228 Zehebi, Siyeri A'lam, c.19/328, Gazali'nin "Sirrü'l Alemeyn" kitabından aktarmıştır. Gazali bunu bu kitabın 4. sayfasında, halifelik bölümünde işlemiştir.

229 İbni Teymiyye, Minhac'ü Sünne, c.7/320.

İşte **İbni Hazm** burada şöyle bir savunma yapıyor kendince: Hz. Ali kendi halifeliği zamanında konuyu gündeme getirmiş, kim şahitlik eder diye sormuştur, diyor. Peki, halifeliği zamanında sormuşsa sanki bir şey mi değişir! Burada önemli olan Hz. Muhammed'in böyle bir söz söyleyip söylemediğidir. Ki söylediğine dair kanıtlar çok güçlüdür. Hz. Ali daha sonra söylemişse, Ebubekir'le Ömer halifeliği başlangıçta ondan gasp ettikleri için bir şey yapamamış, halife olunca fırsatını bulup bunu söylemiştir. Bunda ne var ki? Demek ki **İbni Hazm**'e göre Hz. Ali daha sonra söylemişse yalan mı konuşmuş sayılır!

İbni Hacer Heytemi, Hz. Muhammed'in Ali'nin velayetiyle ilgili söylediği sözü sağlamdır, bunda şüphe yoktur; çünkü İmam **Ahmet b. Hanbel**, **Nesai**, **Tirmizi** gibi güvenilir birçok İslam âlimi bunu işlemiştir, diyor, ayrıca 16 sahabi bu hadisi bize aktarmıştır bilgisine de yer veriyor.[230] Birçok Sünni kaynakta Muhammed'in Ali velayetiyle ilgili söylediği sözün devamında şu ifadelerin de yer aldığı belirtiliyor: **Hz. Muhammed**, 'Allah'ım, her kim Ali'yi mevla/yönetici kabul ederse sen ona dost ol, onu koru! Kim onun velayetini kabul etmeyip ona düşmanlık ederse sen de ona düşman ol!' diye dua ve bedduada bulunmuştur. **Zeyd b. Erka**m'dan soruyorlar: Sen şahsen bu ifadeyi Hz. Muhammed'den duydun mu? Kendisi, evet ben de duydum, orada bulunan tüm sahabiler de duydular, diyor.[231]

İbni'l Cevzi velayetle ilgili hadis hakkında şunları anlatıyor:

Hz. Muhammed veda haccından sonra Zilhicce ayının 18'inde Mina'dan Mekke'ye geçerken Gadir-i Hum denilen

---

230 İbni Hacer Heytemi, Sevaiku'l Muhrika, s.137-139.

231 a-Nesai, Fedaili Sahabe, s.15, no: 45.

b-Muhibbüddin Taberi, Zehairu'l Ukba, s.125.

yerde yüz binden fazla insan huzurunda Ali'nin Müslümanların mevlası olduğunu söylemiş ve bu söz etrafa yayılmıştır. Bu arada Hz. Ali'nin velayetini/halifeliğini istemeyen Haris b. Numan Fihri bunu duyunca; devesine binip yaşadığı Ebtah bölgesinden yola çıkarak Hz. Muhammed'in yanına gelip sormuş: Sen bu yetkiyi Ali'ye verirken bu senin kendi kararın mı, yoksa Allah'tan aldığın vahye mi dayanır? Sen bize namaz, zekât, hac... önerdin, biz de kabul ettik; ancak bununla yetinmeyip şimdi de amcan oğlu Ali'ye bu yetkiyi veriyorsun, diye sert eleştiride bulunmuş. Haris'in bu çıkışı Muhammed'in zoruna gitmiş, yüzü mosmor olmuş. Orada üç sefer Allah'a yemin ederek bunun vahye dayandığını söyleyince de Haris b. Numan, 'Allah'ım! Muhammed'in dediği doğruysa üzerimize taş yağdır ya da bize başka bir ceza ver!' diyerek tepki göstermiştir.

Bu olayın devamında saçma sapan bir bilgi de geçiyor. Deniliyor ki, bu adam oradan ayrılıp yola çıkınca -Muhammed'e karşı böyle bir tepki gösterdiği için- Allah tarafından kafasına bir taş gelip alnından çıkmış ve orada ölmüştür. Şayet adam yola çıkarken kafasına taş gelip ölmüşse; belli ki yaptığı çıkıştan dolayı Hz. Muhammed'in talimatıyla onun yolu kesilmiş ve Müslümanlar tarafından katledilmiştir.[232] Neymiş; adam yola çıkınca Muhammed'e karşı geldiği için yukarıdan taş inmiş de onun kafasına gelmiş ve paramparça etmiş. Bu olay da kitabın başında vahiy kâtiplerinden ölen birinin geceleyin habire kabirden atıldığına benzer bir olaydır.[233]

---

232 Hz. Muhammed'in benzer cinayetleri işlettiğiyle ilgili, 'İslam'da Şiddet' adlı kitabımda birçok örnek sunmuşumdur. Detaylı bilgi isteyenler oraya bakabilir.

233 a-İbni'l Cevzi, Tezkiretü-l Havas, s.30-31.
b-Kurtubi tefsiri, Mearic suresi, c.21/219.
c-Tefsir-ü Sa'lebi, el-Keşfü ve'l Beyan, c.10/35.

Konuyu toparlayacak olursak; aslında bu kadar nakli kanıtlar bir yana; her şeyden önce Hz. Ali isminin ayette var olduğu savı inandırıcıdır. Çünkü Hz. Muhammed'in kendisi yeni bir sistem kurmuş, onu sağlama almak zorundaydı. Bu durumda kendinden sonra kim başa geçecek diye bir beyanatta bulunmamışsa bu ciddi bir eksikliktir ve zaten ihtimal dahilinde de değildir. Öbür yandan; Ali hem onun amcaoğlu ve damadı, hem de ilk Müslümanlardan ve Muhammed'den hiç ayrılmayan, onun mantalitesini çok iyi bilen ve ayrıca okur-yazar, bilgili biriydi. Bu yüzden aklın ve bugüne kadar gelip geçmiş idarelerdeki teamüllerin gereği Ali isminin ayette zikredilmiş olması en doğrusu ve makul olanıdır.

Sait b. Müseyyeb anlatıyor: Sahabeler arasında Hz. Ali dışında hiçbir şahıs, buyurun istediğiniz soruyu sorun, ben yanıtlamaya hazırım, diye ortaya çıkmadı; ama Hz. Ali bunu söyledi diyor. **Ebu Tufeyl** aynı cümleyi paylaşıyor ve ilaveten şunu aktarıyor: Hz. Ali, Kur'an hakkında benden istediğiniz soruyu sorun yanıtlayayım; çünkü ben bir ayetin gece mi yoksa gündüz mü, dağda mı yoksa vadide mi indiğini iyi bilen biriyim (yani Kur'an'la ilgili detayına kadar bilgim var demek istemiş), sözünü aktarıyor. Bu açıklamalar **İbni Abdilberr**, **İbni'l Esir**, **Suyuti**, **İbni Asakir**, **Muhibbüddin Taberi** gibi âlimlerin kaynaklarında geçiyor.[234]

Hep söylüyorum: Baştan bari Hz. Muhammed'le beraber olan, Muhammed'in ayetlerini herkesten daha iyi bilen böylesine bir Ali'nin; gerek Ebubekir zamanında ve gerekse daha sonra yapılan Kur'an çalışmalarında yer almaması; tam tersine Hz. Muhammed'in Medine'ye gidişi sırasında henüz

---

234 a-Suyuti, İtkan, 80. Bölüm, s.2325-2326.
b-Muhibbüddin Taberi, Zehairu'l Ukba, s.151. Dipnotta birçok yazar ismi geçiyor.

10 yaşında olan **Zeyd b. Sabit** gibi bir çocuğun Kur'an ayetlerini toplamakla görevlendirilmesi; başlı başına ciddi bir skandaldır. Yukarıdan beri anlatmaya çalıştığım Maide suresi 3. ve 67. ayetleriyle diğer veriler gösteriyor ki ayetlerin kitap haline getirilmesi konusunda ciddi bir bilgi kirliliği vardır.

Burada **Selim b. Kays Hilali**'den de kısa bir bilgi eklemek isterim. Bu adam hicri 2. yılında henüz Hz. Muhammed hayatta iken dünyaya gelir, hicri 72'de vefat eder. Neredeyse İslam tarihinde ilk kitap yazan kişidir. Kitabı ilginç konular içeriyor. İlerde kitabı hakkında bir derleme, değerlendirme yapmayı da düşünüyorum.

Selim b. Kays Hilali konumuzla ilgili şunları anlatıyor: Hz. Muhammed'in vefatından sonra bir ara Hz. Ali toplum içine gelerek, 'Ey kavim! Hz. Muhammed vefat ederken ben onun defniyle ve daha sonra da ayetleri bir araya getirmekle meşgul oldum, tüm ayetleri toplayıp bir araya getirdim; işte burada. Ne bir ayet fazla ne de eksiktir. Hz. Muhammed hem bana öğretti, hem de ayetlerin anlamını bana açıkladı. Yarın demeyin haberimiz yoktu. İşte ben sizi haberdar ediyorum!' dedi. O sırada **Hz. Ömer**, 'Senin hazırladığın Kur'an nüshasına ihtiyacımız yok; bizdeki bize kâfidir!' dedi. Bunun üzerine Hz. Ali geri dönüp evine gitti, diyor.

Hatırlanacağı gibi buna benzer bir rivayeti de yukarıda sunmuştum. Sünni kaynaklarda Hz. Ali'nin Mushafında ne gibi farklılıklar vardı sorusuna pek yanıt yok. Belli ki o zaman iktidar yüzünden yaşanan hoşnutsuzluklar nedeniyle yöneticiler baskı kurup onun nüshasından bir iz bırakmamışlardır.[235] **Hz. Ali** olsun, **İbni Mesut** olsun, **Übey b. Kab** ve diğerleri olsun; bunların Kur'an nüshalarındaki surelerin dizilişi farklıydı. Mesela bugün var olan Kur'an'da ilk başta

---

235 Selim b. Kays Hilali, Esrar'ü Al-i Muhammed adlı yapıtı, s.147.

Fatiha suresi gelir. Hz. Ali'ninki böyle değildi. O en başta İkra suresini yazmıştı ve onun dizilişinde sıralama surelerin iniş kronolojisine göreydi. İlk inen sure ne ise o başa yazılıyordu. Sonra ikinci inen sure yazılıyordu ve tempo bu şekilde devam ediyordu.[236]

Muhammed İbni Cüzey el-Kelbi (h.741.ö) ve başkaları **Hz. Ali**'nin Kur'an nüshası hakkında şunları yazmışlardır: Hz. Ali, Hz. Muhammed'in ölümünden sonra Kur'an'ı yazarken surelerin sıralamasını iniş sırasına göre yapardı. Mesela onun nüshasında ilk başta İkr'a gelirdi. Bu da **İbni Sirin** gibi, Hz. Ali'nin nüshası bulunsaydı içinde birçok bilgi vardı, diyor.[237] Şu da ilginçtir ki, Kur'an tefsiri konusunda Hz. Ali'den yararlanan **İbni Abbas**'ın kendi tefsiri var ve şu an benim kitaplığımda mevcut;[238] ancak Hz. Ali'ninki yok. Kaldı ki **İbni Abbas**, ben Kur'an tefsiri hakkında ne biliyorsam hepsini Hz. Ali'den öğrendim, ondan aldım diyor.[239]

İnsan, yukarıdan beri Sünni kaynaklardan sunduğum bilgilere bakınca (ki daha bitmedi; bundan sonra da farklı bilgileri sunmaya devam edeceğim) Şia'nın, 'Kur'an ayetleri 17 bin idi; ancak Ebubekir ile Ömer ayetleri kitap haline getirirken hesaplarına gelmeyenleri yazmamışlar' demelerinde doğruluk payı vardır diye inanmak durumunda kalır.[240] **Hz. Ali**'nin hiçbir aşamada Kur'an komisyonunda görev almama-

---

236 Suyuti, İtkan, bölüm 18, s.406. Mucezü Daireti'l Mearif, c.26/8179.

237 İbni Cüzey el-Kelbi (h.741.ö) "Kitab'ü teshil", 2 cilt, tahkik Muhammed Salim Haşimi, Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut/1995, c.1/6'da bu bilgi geçiyor.

238 Tenvir'ul Mikbas min Tefsiri İbni Abbas, tahkik eden Abdulaziz b. Abdillah Hümeydi, Ümmü'l Kura Üniversitesi yayını, Mekke/1992.

239 İbni Cüzey el-Kelbi,'Teshil', birinci Mukaddime, c.1/13.

240 Muhammed Bakır Meclisi (h.1111.ö), Mir'atü'l Ukul fi Şerhü Ahbari Ehli Resul, c.12/525, Darü'l Kütübü'l İslamiye, h.1323/Tahran, 26 cilt.

sı kabul edilebilir bir olay değildir. Kendisi meydan okuyor, Kur'an'la ilgili ne sorarsanız sorun ben yanıtlarım; ben ayetlerin nerede, niçin indiğini detayına kadar bilen biriyim, diyor. Zaten baştan beri bu işin içinde, ilk Müslümanlardan.

Ben bu anlattıklarımdan, efendim halifelik Ali'nin hakkıydı, bakın işte ayetler bile bunu teyit ediyor gibi bir sonuç çıkarmıyorum. Bunu, Kur'an'ın hangi yöntemlerle yazıldığı bağlamında dile getiriyorum, işin senaryosunu anlatıyorum. Yoksa ha Ali halife olmuş, ha Veli fark etmez. Çünkü sistem aynı. Biz şahıslar üzerinde değil; sistem üzerinde duruyoruz.[241]

---

241 Suyuti, İtkan, bölüm 80, s.2325, c.4/204.

IX. BÖLÜM

İBNİ MESUT HALİFE OSMAN'IN MUSHAFINA NEDEN KARŞIYDI?

Hz. Muhammed, 'Kur'an'ı şu dört kişiden öğrenin: İbni Mesut, Übey b. Ka'b, Salim Mevla Ebi Huzeyme ve Muaz b. Cebel' demiş. Bu hadis **Buhari** ve **Müslim**'de ortak olarak geçiyor. Bunu zaten daha önce de sundum.[242] Ayrıca **Buhari**'de tekrar edilerek geçen şöyle bir bilgi daha var: **İbni Mesut** Hz. Muhammed'in ailesinden sayılırdı. O ve annesi sıkça Hz. Muhammed'in evine giderlerdi. Bir de sahabeler arasında hal ve davranışlarıyla, ahlakıyla Hz. Muhammed'e benzeyen biriydi.[243] Kendisinin anlatımına göre, ondan önce sadece beş kişi Müslüman olmuş/yani ilk Müslümanlardandır. Ayrıca Mekke'de Kur'an ayetlerini korkmadan aşikâr okuyan ilk kişidir. Mekkeli muhaliflerden kaçıp Habeşistan'a gidenlerdendir. Kısacası, Hz. Muhammed'e aşırı derecede bağlı olan biridir.[244]

---

242 a-Buhari, Fedaili Kur'an, bab 8/4999.
b-Müslim, Fedaili Sahabe, no: 2464.

243 Buhari, Menakıbı Eshab, İbni Mesut bölümü, bab 27/3762-63.

244 İbni Hacer Askalani, İsabe, İbni Mesut başlığı altında, c.4/235.

Yine Hz. Ali'nin yaptığı gibi **İbni Mesut** da sahabiler topluluğuna seslenerek yeminle, 'Kur'an'ı benden daha iyi bilen yoktur. Bunu söylemekle sizin en hayırlınız olduğumu iddia etmiyorum; ancak bu konuda hepinizden daha fazla bilgiye sahibim' diyor. Burada şöyle bir itiraz olabilir: **Hz. Ali** de ben herkesten fazla Kur'an'ı bilirim demiş, **İbni Mesut** da. Peki, bu nasıl olur? Bunun yanıtı şöyle: Belli ki İbni Mesut bunu, Hz. Ali'nin içinde bulunmadığı belli bir topluluk içinde söylemiş.

İbni Mesut Muhammed'e bağlı biriydi. Dolayısıyla herkesten daha fazla bilmiş olsa bile Hz. Muhammed ve Ali'ye hürmeten bu sözü Ali'ye karşı kullanmazdı. Nitekim **Şakik b. Seleme**, İbni Mesut bu sözü söylediğinde orada bulunan sahabilerden itiraz eden çıkmadı, diyor. **İbni Mesut** başka bir sözünde, 'Ben Hz. Muhammed'den 70 sureyi bizzat öğrendim. Bilsem ki yeryüzünde Kur'an'ı benden daha iyi bilen bulunur ve oraya ulaşabilme imkânım da olur; mutlaka gider o bilmediğim eksikleri öğrenir gelirim' diyor.[245]

Evet; bunlar **Buhari** ve **Müslim**'de ortak işlenen açıklamalar.

Müslim üzerine şerh yazan **İmam Nevevi** ise şunları yazıyor: İbni Mesut'un Mushafı diğerlerinden farklıydı. Halife Osman Kur'an ayetlerini bir araya getirince kalan nüshaları yakıyor/imha ediyor. Bu arada İbni Mesut'un nüshasını da alıp yakmak isteyince kendisi buna direniyor ve arkadaşlarına, 'Yanınızdaki Mushaf nüshasını sakın teslim etmeyin/koruyun, gizleyin. Ben de yanımdakini gizliyorum-teslim etmiyorum. Eğer siz saklayıp vermezseniz kıyamet günü kazanmış olacaksınız. Ben Kur'an'dan 70 sure bildiğim zaman, Kur'an ayetlerini bir araya getiren Zeyd b. Sabit he-

---

245 a-Buhari, F. Kur'an, bab 8/5000 ve 5002.
b-Muslim, Fedaili sahabe, no: 2462.

nüz çocuktu. Dolayısıyla ben nasıl bildiğim Mushaf'ı bırakır da Zeyd'in hazırladığı Mushaf'ı kabul ederim?' diyor.

İbni Mesut'un Kur'an'ı kitap haline getirme konusundaki çıkış ve direnişiyle ilgili birçok rivayeti **Zehebi** kendi siyer kitabında güzel bir şekilde bir araya getirmiş; **İbni Ebi Davud** ise bununla ilgili neredeyse tüm rivayetleri aktarmıştır.[246]

İbni Mesut'un nasıl önemli biri olduğu konusunda rivayetler çoktur; onların detayına girmiyorum. **Buhari**'de şöyle bir hadis var: Meşhur sahabilerden **Ebu Musa el-Eş'ari**, 'İlim küpü İbni Mesut hazır iken benden bir şey sormayın' diyordu. Bu açıklama ayrıca mezhep lideri **Ahmet b. Hanbel**, **Ebu Davud**, **Tirmizi**, **İbni Mace** gibi hadis âlimlerin kaynaklarında da geçiyor.[247]

Yine İbni Mesut da tıpkı Hz. Ali gibi, 'Kur'an ayetlerinin nerede, hangi olay üzerine indiğini detayına kadar iyi bilen biriyim' diyor. Bu da **Buhari** ve **Müslim**'de ortak işlenen ender hadislerden biridir.[248]

Daha somut bir bilgi sunayım: Hz. Osman diğer Kur'an nüshalarını toplayıp yaktığında **İbni Mesut** Irak ve Kûfelilere şöyle sesleniyor: 'Ey Irak halkı, ey Kûfe halkı! Yanınızdaki Kur'an nüshalarını gizleyin, kimseye vermeyin (imha endişesiyle)' diyor.[249] **Tirmizi** bunu işlerken 'hadis sahihtir'

---

246 a-Zehebi, Siyeri A'lam, c.1/473.

b-İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, s.179-193, no: 45-65.

247 a-Buhari, Feraiz bölümü, bab 8/6736.

b-Zehebi, Siyeri A'lam, c.1/493, dipnotta pek çok kaynak ismi geçiyor.

248 İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, s.182, Buhari, Fedaili Kur'an bab 8/5002. Müslim, Fedaili Sahabe, no: 2463.

249 a-Zehebi, Siyeri A'lam, c.1/487.

b-İbni Kesir tefsiri, Al-i İmran suresi, ayet 161 açıklamasında, c.2/157.

c-Zerkani, Menahilü'l İrfan, c.1/383.

d-İbni Hacer Askalani, Fethu'l Bari, Fedaili Kur'an, bab 8/5000, c.9/49.

e-Kasım b. Selam, Kitabü Fedaili'l Kur'an, c.2/97, no: 550.

diye ayrıca not düşmüştür. Buna benzer bir açıklamayı zaten az önce de sundum.[250]

Halife Osman Kur'an ayetlerini Mushaf/kitap haline getirmek üzere oluşturduğu komisyonun başına **Zeyd b. Sabit**'i geçirince; **İbni Mesut** şiddetle karşı çıkıyor: 'Ben Kur'an'ın 70 suresini (ki tüm Kur'an 114 suredir) Hz. Muhammed'den aldığım zaman Zeyd b. Sabit daha ufak bir çocuktu. Ben nasıl yanımdaki nüshadan vazgeçip Zeyd'in hazırladığı Mushafı kabul edeyim?' diyor.[251] Farklı bir versiyonla, 'Ben Hz. Muhammed'den yetmiş sure aldığımda Zeyd b. Sabit henüz babasından doğmamıştı' diyor. **İbni Ebi Davud** İbni Mesut'un bu açıklamasıyla ilgili üst üste yedi rivayet sıralamıştır.[252]

Bazı rivayetlerde, 'Ben yetmiş sure Hz. Muhammed'in ağzından aldığımda Zeyd b. Sabit henüz kâfir bir babadan doğmamıştı' şeklinde açıklaması aktarılıyor.[253] Tarihçi **İbni Şebbe**'nin (h.173-262) kaynağında ise İbni Mesut'un şu ifadesi geçiyor: 'Ben Hz. Muhammed'den yetmiş sure aldığımda Zeyd b. Sabit henüz Yahudi bir babadan doğmamıştı' diyor.[254]

Şerahbil Ebu Meysere adındaki kişi anlatıyor: Bir ara ben camide namaz kılıyordum. O sırada bir adam gelip bana, 'Yazıklar olsun! Namaz mı kılıyorsun; olup bitenlerden haberin yok mu? Talimat verilmiş; Allah'ın kitabını yakıyorlar (Osman'ı kastederek)' dedi. Ben yerimden fırlayıp

---

250 a-Tirmizi, Tefsir bölümü, Tevbe suresi, bab 10, no: 3104.
b-Zehebi, Siyer-i A'lam, c.1/488.

251 İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, s.1183, no: 50-65.

252 a-Zehebi, Siyer, c.1/488.
b-İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, s.181-189, no: 50-61.

253 Tirmizi, no: 3104.

254 İbni Şebbe, Tarihu'l Medine, s.1008.

doğruca eve gittim; ama hiç sabrım yoktu, ne yapacağımı bilemiyordum. Bir ara baktım ki Mushafları birleştirelim fikrini ortaya atan ve Halife Osman'a bunu öneren Hüzeyfe, İbni Mesut'a, 'Sen de Mushafını ver, Osman onu da yaksın' diyor. İbni Mesut da direniyor, savunma yapıyordu ve 'Ben yetmiş küsur sureyi bizzat Hz. Muhammed'in ağzından aldım; asla Mushafımı vermem' diyordu.[255]

Rivayetlere göre, **İbni Mesut**'un Mushafı hicretten iki asır sonra da piyasada varmış. Bunu, İslam tarihçilerinden **İbni Nedim** (h.385.ö) aktarıyor. İşin ilginç yanı; hem yazıp çizmişler ki, Kur'an Osman zamanında yazılmış, bilmem kimin Mushafı varmış; ancak üzerine yazıldığı malzemeden söz edilmiyor. Bununla birlikte bilmem şurada görünmüş burada görünmüş gibi rivayetler öne sürülüyor. Bu doğru bir bilgi değildir.[256]

Peki, Kur'an hakkında bu kadar birikimli ve ilk Müslümanlardan olan, Hz. Muhammed'in özel olarak takdirini kazanan, hatta Hz. Muhammed'in kendisi hakkında, Kur'an'ı ondan öğrenin dediği halde; Ebubekir ve Osman dönemlerinde Kur'an ayetleri Mushaf haline getirilirken tıpkı Hz. Ali'yi saf dışı bıraktıkları gibi **İbni Mesut**'u da saf dışı bırakıp komisyona almamalarının bir izahı olur mu?

Buraya kadar **İbni Mesut**'un nasıl bir sahabi olduğunu, Kur'an'la ilgili bilgi birikimini, ayetler kitap haline getirilirken gösterdiği tepkisini anlattım. Şimdi de İbni Mesut'un Mushafı hakkında kısa bazı bilgiler sunmaya geçelim; bakalım ne gibi farklar varmış! Kendisi, şu an Kur'an'da bağımsız iki ayrı sure (bölüm) olarak yer alan Nas ve Felak sure-

---

255 Kasım b. Selam, Fedaili Kur'an, c.2/99.

256 Mucezü Daireti'l Mearif, c.26, s.8180.

leri hakkında, 'Hz. Muhammed bunları zaman zaman birer dua olarak Hasan ve Hüseyin için okurdu, bunlar Kur'an ayetleri değildir' diyordu. Bunu **İbni Ebi Davud** birkaç rivayetle işlemiştir. Ayrıca İbni Ebi Davud'dan önce yaşamış olan **İbni Kuteybe** de (h.276.ö) bu bilgiyi aktarmıştır. Her ne kadar **Buhari** bu iki surenin ismini vermemişse de, Hz. Muhammed'in zaman zaman Hasan ile Hüseyin'e benzer dualar okuduğunu kabul ediyor.[257]

İbni Hacer Askalani, Buhari üzerine yazdığı şerh kitabında İbni Mesut'un Falak ve Nas surelerini Kur'an'dan saymadığı rivayetleri sahihtir; ancak yorum yapmak lazımdır, diyor. Yani hadis o kadar sağlamdır ki **İbni Hacer** kurtuluşu ancak yorumda buluyor.[258]

İbni Kuteybe de (h.276.ö) bu rivayet hakkında yorum yapıyor. Şöyle ki: Biz İbni Mesut'un Falak ve Nas surelerini Kur'an'dan saymamakla ve Übey b. Kab'ın bugün Kur'an'da olmayan 'Kunut dualarını' Kur'an'dan saymakla onlar haklıdır; diğer sahabiler yanlıştır, diyemiyoruz. Ola ki İbni Mesut Hz. Muhammed'in zaman zaman bu iki sureyi Hasan ve Hüseyin'e okuduğunu görünce sanmış ki bunlar ancak birer duadır, diyor. **Übey b. Kab** da, Hz. Muhammed'in kunutta sürekli o iki duayı okuyunca sanmış ki bunlar birer Kur'an sureleridir, şeklinde yorum yapıyor. Ne diyelim; Hz. Muhammed'le beraber büyüyüp yaşamış olan İbni Mesut bilmiyor da, üç asır sonra dünyaya gelen **İbni Kuteybe** kalkıp İbni Mesut ve Übey hakkında böyle bir yorum yapıyor, niyet okuyor.[259]

---

257 İbni Kuteybe, Tevilü Müşkili'l Kur'an, s.34. Buhari, Ehadisi Enbiya, bab 10/3371.

258 Mevarid'ü Zem'an, c.5/432, hadis no:1756 dipnotunda.

259 İbni Kuteybe, "Tevilü Müşkili'l Ku'ran", s.34.

Taberani (h.360.ö), İbni Mesut bu iki sureyi Kur'an'dan saymadığı gibi; uyarıda bulunup 'Kur'an'dan olmayanı ona eklemeyin, yazmayın; bunlar Kur'an ayetleri değildir' deyip uyarıda bulunmuştur, diyor.[260]

Kur'an yorumcusu **Alusi**, kendi tefsirinde bu konuda birçok rivayet aktarıyor. Onlardan biri şöyledir: Mezhep lideri Ahmet b. Hanbel, Bezar, Taberani ve İbni Mendeveyh'in aktardıklarına göre İbni Mesut bu iki sureyi Kur'an'dan saymadığı için kendi Mushafına almamıştır, diye aktarıyor. Ayrıca bu rivayet sağlıklı bir yolla aktarılmıştır, diye ekliyor.[261] Mezhep lideri **Ahmet b. Hanbel** de Müsned'inde, İbni Mesut'un bu iki sureyi Kur'an'dan saymadığına dair birkaç rivayet aktarıyor.[262]

İmam Nevevi İbni Mesut'un bu sözleri üzerine şu bilgiyi veriyor: 'İbni Mesut ile arkadaşlarının Mushafı diğer nüshalarından farklıydı. Bu yüzden direniyordu' diyor.[263] **Fahrettin Razi**, İbni Mesut'un hem Falak ve Nas sureleri, hem de Fatiha suresini Kur'an'dan saymadığı konusunda rivayetler var. Biz bu konuda iyi niyetli olmalıyız ve belki de İbni Mesut daha sonra fikrinden vazgeçmiştir demek durumundayız, diyor.[264]

Kısacası birçok İslam âlimi İbni Mesut'un bu iki sureyi Kur'an'dan saymadığını, bunların ancak birer dua olduğunu

---

260 Taberani, Mucemi Kebir, c.9/286, no: 9151-9152.

261 Alusi, Ruhu'l Beyan tefsiri, Falak suresi, c.30/279.

262 Ahmet b. Hanbel Müsnedi Şuayıp, Arnavud tahkiki, c.35/1 18, hadis numaraları 21188-89. Kitabı tahkik eden Şuayıp Arnavut ve iki kişi daha. Kitap 50 ciltten oluşuyor. Risale matbaası/Beyrut.

263 İmam Nevevi Şerhü Sahihi'l Müslim, Fedaili Sahabe bölümü, c.16/16 Abdullah b. Mesut başlığı altında.

264 Heysemi, Mevaridü Zem'an, c.5/432, dipnottan Er-Razi'den aktarıyor.

yazmışlardır. Hadis âlimlerin ilklerinden **İbni Ebi Şeybe** (h.235.ö), 'İbni Mesut bu iki sureyi kendi Mushafına almıyordu ve etrafındakilere de, Kur'an'dan olmayanı Kur'an'la karıştırmayın diye uyarıda bulunuyordu' diyor.[265] İbni Mesut aynı zamanda Fatiha suresini de Kur'an'dan saymıyordu.[266]

Elbette ki olay sadece bu iki sure değildir. O birçok yerde bugünkü Kur'an'dan farklı ifadeler, cümleler kullanıyordu. Buna birkaç örnekle devam edelim. İsra suresinde şöyle bir ayet var: 'Sana ruh hakkında soru soruyorlar. De ki Ruh, rabbimin bileceği bir şeydir. Size, ilimden sadece az bir şey verilmiştir' diyor.[267] **İbni Mesut**, 'Size ilimden sadece az bir şey verilmiştir' yerine; 'Onlara ilimden az bir şey verilmiştir' şeklinde okuyordu. Bu bilgi en başta **Buhari**'de geçiyor.[268]

Yine Kur'an'da Leyl (gece) suresi var. Tanrı bazı şeylere yemin ederek başlıyor. Şöyle ki: Örttüğü zaman (gece karanlığından söz ediyor) geceye, açılıp aydınlandığı zaman gündüze ve erkek ile dişiyi yaratana andolsun, diyor. Kur'an'da bu şekilde geçiyor; ancak **İbni Mesut**'un Mushafında ilk iki cümle olduğu gibi geçiyordu, 'Erkek ile dişiyi yaradana and olsun' yerine, 'Erkek ve dişiye and olsun' diye geçiyordu. Bu hadis en başta **Buhari**'de geçiyor. Ayetin anlamı şöyle dursun; kurgusu İbni Mesut gibi olsa daha gerçekçi olur. Anlam olarak da tanrının bu gibi şeylere yemin etmesi çok anlamsızdır.

Gelelim **İbni Mesut** cümlesinin daha gerçekçi olmasına... Bir kere surenin ilk başında gece ile gündüze yemin ediliyor. Sonra tanrı erkek ile dişiyi yaradana (yani kendine) yemin ol-

---

265 İbni Ebi Şeybe, Musannaf, Fedaili Kur'an, c.10/61, no: 30813.

266 İbni Şebbe, Tarihu'l Medine, 1009.

267 İsra suresi, ayet 85.

268 Buhari, İlim bölümü, bab 47/25.

sun, diyor. Tanrının kendini ilk başa almayıp da üçüncü sıraya alması doğru bir şey değildir. Çünkü ilk sıra onun olmalıdır. Diğer bir argüman, tanrı ilk başta eşyalara yemin ediyor, gece diyor, gündüz diyor ve daha sonra eşya dışına çıkıp kendine yemin ediyor. Bu ise anlatımın ahengine uymuyor. Bu yüzden şu anki ayet kalıbı değil de; **İbni Mesut**'un okuduğu cümle daha uyumlu ve mantıklıdır diyorum.[269]

Verdiğim örnekler, anlamda değişiklik yapan örneklerdir. Bir de onun Mushafında yüzlerce kelime bugünkü Kur'an'a uymuyordu. **İbni Ebi Davud** bu örneklere 64 sayfalık yer ayırmıştır. Öyle ki, neredeyse Kur'an'ın tüm surelerinde birçok yerde bu farklar var. Bunlar, aynı zamanda birçok tefsir usulü kaynaklarında da geçiyor. Ben, ciddi anlam değişikliğine neden olmayan bu gibi örneklere girmiyorum. Ama bir bakıma bunlar da önemli. Çünkü birileri ayetlerin matematiksel değerinden kerametler çıkarmışlar (**Said Nursi** gibi); bu kelime değişikliği bu gibi saçmalıklar peşinde olanlara geçit vermez. Yeri gelince bu konuyla (ebced hesabıyla) da ilgili bilgi sunacağım.[270]

İbni Mesut bu çıkışından dolayı **Halife Osman**'dan ağır cezalar almıştır. Bir gün Osman hutbe okuduğu bir sırada İbni Mesut camiye gelir. Osman onu görünce, 'Bakın işte şu an kötü bir hayvan camiye doğru geliyor. Onunla yemek yiyen onun pisliğinden dolayı kusar' diyor. **Hz. Ayşe** bunu duyunca Osman'a tepki gösterir, Hz. Muhammed'in önemli bir sahabisine nasıl böyle dersin, der. Osman, ben böyle derim, çünkü kendisi hakkımda 'Osman'ın katli vaciptir' demiş. Elbette ki Osman Ayşe'yi dinlemiyor. Adamlarına talimat verip onu yerde süründürerek camiden çıkartıyor. Ay-

---

269 Buhari, Tefsir başlığı altında, Leyl suresi, no: 4944.

270 İbni Ebi Davud, Kitabul Mesahif, s.294-357.

rıca onu yere serip üzerine basarak tekmeliyorlar. O sırada kaburga kemiği kırılıyor. Hz. Ali onu alıp götürüyor. Ayrıca Osman'ın talimatıyla **İbni Mesut** ölene kadar Medine'de ikamete tabi tutuluyor. Gaye, başka yerlere gidip Osman'ın haksızlıklarını yaymasın. Mecburi iskânı üç yıl devam ettikten sonra kendisi vefat ediyor.

Ölüm döşeğinde iken **Osman** bir gün ona uğrayıp 'Şikâyetin nedir?' diye sorar. İbni Mesut: Şikâyetim günahlarımdır, der. Osman sorar: Canın ne ister? **İbni Mesut** yanıtlar: Allah'ın rahmetini. Osman: Sana doktor çağırayım, der. **İbni Mesut**: Doktorum beni hasta etti, der. (Osman daha önce onun maaşını kesmişti.) Osman: Sana maaşını tekrar vereyim ne dersin, diye sorar. İbni Mesut: Bana lazımken kestin, şimdi ölüyorum vereyim diyorsun. Ben bu aşamadan sonra maaşı ne yapacağım, der. Osman: Çocuklarına kalır, der. **İbni Mesut ise**; gerek yok, çocuklarımın rızkını Allah verir, diye onu yanıtlar. Osman, o zaman bana hakkını helal et, der. **İbni Mesut**, ben hakkımı helal etmem, seni Allah'a havale ederim der.

Bu arada **İbni Mesut** vasiyet eder ki; ölürsem Osman cenazeme gelmesin! Kendisi Osman'dan iki yıl önce vefat eder ve **Osman**'dan gizli olarak Beki' mezarlığında toprağa verilir. Elbette ki aralarındaki çekişmenin en büyük nedeni Kur'an meselesidir. Çünkü **İbni Mesut** bu konu üzerinde çok duruyordu, kaldığı yerlerde halka hep anlatıyordu. Sonuçta başka nedenler de araya girince Osman onu cezalandırır.[271]

İşte **İbni Mesut** da tıpkı **Hz. Ali** gibi baştan beri Hz. Muhammed'le beraber iken ve onun ayetlerini en iyi bilen biri olduğu halde komisyona alınmadığı gibi; Osman'ın hazırlat-

---

271 a-Belazuri, Ensabu'l Eşraf, c.6/148.
b-Tarihi Yakubi, c.2/65.

tığı Mushafa da şiddetle karşı çıkmış, bu yüzden de ağır bedeller ödemiştir. Burada bir şey daha var. Gerçi ben pek benimsemiyorum ama hatırlatmak isterim. **İbni Mesut**'un Mushafında (Kur'an nüshasında) surelerin sıralaması bugünkü Kur'an'dan farklıydı. Bunu Hz. Ali bölümünde de dile getirdim. Mesela bugünkü Kur'an'da ilk başta Fatiha suresi gelir, sonra Bakara, Al-i İmran, Nisa ve Maide şeklinde devam eder. Onunki ise Bakara ile başlardı, sonra Nisa, Al-i İmran, A'raf, En'am, Maide şeklinde devam ederdi. Yani hem Nas, Falak -kimi rivayetlere göre Fatiha da dahil- sureleri onun nüshasında yoktu, hem de kalan surelerin yerleri mevcut Kur'an'dan farklıydı.

Übey b. Kab'ın da Mushafında surelerin yerleri Kur'an'daki dizilişe göre değildi. Mesela Kur'an'da beşinci sırada olan Maide, A'raf suresinden sonra gelirdi, neredeyse tüm surelerin yerleri değişikti.[272] **Hz. Ali**'ninki ise bambaşkaydı. Bunu zaten daha önce izah ettim.

---

272 İbni Nedim, Fihrist, s.29.

X. BÖLÜM

HZ. AYŞE, ÜMMÜ SELEME VE HAFSA'NIN MUSHAFLARI

Konumuza ilişkin savlarımıza bu sefer Hz. Muhammed'in hanımlarından Ayşe, Hafsa ve Ümmü Seleme'den kanıtlar göstermeye devam edelim.

Birçok Kur'an yorumcusu, hadis âlimi ve İslam tarihçisi, Hz. Muhammed'in eşlerinden **Ayşe**, **Hafsa** ve **Ümmü Seleme**'nin de farklı Mushafları olduğunu yazmışlardır. Bunlardan çarpıcı bazı örnekler sunmadan önce şu önemli notu paylaşmak isterim: Hz. Muhammed'in kızı ve aynı zamanda Hz. Ali'nin de eşi olan **Fatma**'nın; İslami kaynaklarda Mushafından söz edilmiyor/onun Kur'an nüshası yok. Ben bunu da, tıpkı **Hz. Ali**'nin bilerek Kur'an komisyonuna alınmaması kadar anlamlı buluyorum. Çünkü Fatma, Ayşe'den yaşça büyüktü ve ta Mekke'de işin başından beri Hz. Muhammed'le birlikteydi, aynı evde yaşıyorlardı. Ayşe'den büyük olduğu konusunda ihtilaf yoktur. Hatta Fatma, Hz. Muhammed henüz peygamber olmadan dünyaya gelir.[273] Ayşe ise Medine

[273] Zehebi, Siyeri A'lam, c.2/119.

döneminin ikinci yılında 9 yaşında iken Muhammed'le evlenir. Yine Hz. Muhammed Hafsa ve Ümmü Seleme ile Medine'de evlenir. Buna rağmen Ayşe ile Hafsa ve Ümmü Seleme'nin özel Mushafları var; ancak Fatma'nınki yoktur.

Hz. Fatma bu kadar Hz. Muhammed'le birlikte kaldığı halde; bakıyoruz hadis konusunda da kendisinden kalan bir rivayet yoktur. Mesela en başta **Buhari** ve **Müslim**'de onun adına tek bir hadis yok; yalnız ona atfedilen bir hadisi Ayşe aktarmıştır. Dolayısıyla bu örnek de ona ait olamaz/onunki sayılamaz. **Ayşe**'nin Buhari ve Müslim'de ortak işlenen rivayetleri sayısı **175**, yalnız Buhari'de geçenler **53**, yalnız Müslim'de geçenlerin sayısı **67**'dir. **Ayşe**'nin Buhari ve Müslim'de toplam olarak geçen rivayetleri **295**'tir. Yine **Hafsa**'nın Buhari ve Müslim'de ortak olarak işlenen rivayetleri dört, yalnız Müslim'de altıdır. **Ümmü Seleme**'nin ise Buhari ve Müslim'de ortak işlenen rivayetleri **13**, yalnız Buhari'de **3**, yalnız Müslim'de ise **13**'tür. Dolayısıyla bu iki kaynakta geçen toplam rivayetleri **29**'dur.

Diğer yandan Hz. Muhammed'in ölümüne yaklaşık üç yıl kala gelip Müslüman olan ve okur-yazar da olmayan **Ebu Hüreyre** gibi biri Hz. Muhammed'den 5 binden fazla hadis aktarmıştır. Mesela Ebu Hüreyre'nin yalnız **Buhari**'deki rivayetleri toplamı (tekrarlarla birlikte) **1011**'dir.[274] **Fatma**'ya gelince durum sıfırdır. Bu basit örnek bile aslında Kur'an ve hadislerin ne gibi senaryolarla hazırlandığını göstermeye yeterli bir kanıttır.

Şimdi de asıl konumuza geçip Kur'an'la ilgili Hz. Muhammed'in eşlerini dinleyelim.[275]

---

274 TDV Ansiklopedisi, c.10/164. Yaşar Kandemir'in kaleminden.

275 Hümeydi, el-Cem'ü Beyne Sahihayn, c.4/5-247.

Hz. Ayşe, 'Ahzab suresi Hz. Muhammed sağ iken 200 ayet idi; Hz. Osman Kur'an ayetlerini bir araya getirirken ancak bu kadarına ulaşıldı (yani şu an var olan 73 ayet ancak kayda geçti)' diyor ve daha önce Ahzab suresinde olup da kayda geçmeyen ayetlerden örnekler veriyor. Mesela; 'Evliler zina yaparlarsa taşlanarak öldürülürler, büyük insanlar/ergenlik çağındakiler başkasının sütünü on defa içerlerse artık onun evladı sayılırlar ayeti vardı' diyor. Ayşe'nin bu açıklamasını **İbni Ebi Davud**, **Kasım b. Selam** (h.224.ö), mezhep lideri **İmam Malik** (h.179.ö) ve altı hadis âliminden biri olan **İmam Müslim** (h.261.ö) işlemişlerdir. Daha sonra gelen **Suyuti**, **Kurtubi** gibi birçok müfessir ve usulü tefsir âlimleri de bunu yazmaya devam etmişlerdir.[276]

Ayşe'nin, 'Evli olanların zina yapmaları durumunda cezaları taşlama yöntemiyle infazdır' ifadesi ayetti açıklamasını **Halife Ömer**, **Zeyd b. Sabit**, **Übey b. Ka'b** ve **Acma** da söylemişlerdir. Bunu yukarıda Hz. Ömer bahsinde yazdım. Ayşe ile birlikte bu ünlü sahabilerin de bunun ayet olduğunu söyledikleri halde bugün var olan Kur'an'da böyle bir cümle yoktur.[277]

---

276 a-Müslim, Reda bölümü, no: 1452.

b-Suyuti, Dürrü'l Mensur, Ahzab suresi bölümü, c.11/718 ve İtkan 47. Bölüm, s.1440 ve 1456.

c-Kurtubi tefsiri, Ahzab suresi başlığı altında, c.14/113.

d-İmam Malik, Muvatta Reda kısmı, c.3/345, no: 1407.

e-Kasım b. Selam, Fedaili Kur'an, c.2/146, no: 700.

277 a-İbni Mace, Nikah, no: 1934.

b-Zemahşeri, Keşşaf tefsiri, Ahzab suresi, c.5 /41.

c-Suyuti, Dürrü'l Mensur, Ahzab suresi, c.11/714, İtkan, 47. Bölüm, s.1457.

d-İbni Hemmam, Musannaf, c.3/365 no: 5990 ve ve 7/330, no: 13363.

e-Teyalisi, Müsned, c.1/437, no: 542.

f-Hakim Nisaburi, Müstedrek, c.2/450, no: 3554.

g-Taberani, Mucemi Evsat, c.4/332, no: 4352. →

Ayşe'nin bu açıklamasının bir de ilginç bir hikâyesi vardır. Kendisi, yazdığımız ayetler arasında zina ve süt konusuyla ilgili ayetler de vardı ve biz onları yatağımızın altına koymuştuk. Hz. Muhammed vefat ettiğinde biz onun defin işleriyle meşgul olduğumuz sırada keçi o ayetleri imha etmiş, diyor. İlginç bir olay: Allah kelamı ve keçi onu yiyip imha ediyor. Bu açıklama, altı hadis âliminden **İbni Mace**, mezhep lideri **Ahmet b. Hanbel**, **Taberani**, **Ebu Ya'li Mevsıli**, **İbni Hazm**, **Darekutni**, **Beyhakı**, **İbni Kuteybe** gibi âlimlerin kaynaklarında geçiyor. Birinin sütünü on sefer içen onun evladı sayılır kuralı büyükler içindir diyor Ayşe.

Malum Kur'an'a göre ancak sütte olan çocuklar birinin sütünü içerlerse süt sahibinin evladı sayılırlar diye ayet var (Nisa 23).[278] Ama kaç sefer içseler evlat sayılırlar bilgisi Kur'an'da yok. Hadislerde bunun sayısı beş olarak geçiyor. İşte burada **Hz. Ayşe**'nin Mushafında farklı bir ayet daha varmış. Şöyle diyor: İlk gelen ayet, bir çocuk on sefer birinin sütünü içti mi onun evladı sayılır şeklindeydi. Daha sonra on sayısı yerine beş sayısı geçerlidir diye ayet geldi ve Hz. Muhammed vefat edince de bu ayet vardı, biz okuyorduk,

---

h-Nesai, Sünen, c.6/408, no: 7112.

i-Sahihi İbni Hibban, c.10/271, no: 4428 ve 4429.

j-Suyuti, Dürrü'l Mensur, Ahzab suresi, c.11/714.

k-Kasım b. Selam, Fedaili Kur'an, c.2/146, no: 701.

278 a-İbni Mace, Reda bölümü, no: 1944.

b-Taberani, Mucemi Evsat, c.8/12, no: 7805.

c-Ebu Ya'li Mevsıli, Müsned, c.8/64, no: 4588.

d-Beyhakı, Marifetü Sünne, c.11/261, no: 15468.

e-Darekutni, Sünen, Reda bölümü, bab 22/4296.

f-İbni Hazm, Muhalla, c.11/236.

g-İbni Kuteybe, Tevilü Muhtelifi'l Hadis, s.439.

h-Ahmet b. Hanbel, Hz. Ayşe hadisleri bölümünde, Ebu Ya'li Müsnedi, 8/64 dipnotunda geçiyor.

diyor. Bu, en başta *Sahihi Müslim*'de geçiyor. Bütün bu anlatılanlar bugün mevcut bulunan Kur'an'da yoktur.[279]

Ayşe'nin Mushafına başka örnekle devam edelim: Kur'an'da Ahzab suresinde, 'Allah ve melekleri, Peygamberin şerefini gözetmeğe, şanını yüceltmeğe özen göstermekteler. Ey inananlar, siz de onun şanını yüceltmeğe özen gösterin); ona esenlik dileyin!' anlamında bir ayet var. **Ayşe**'nin Kur'an nüshasında ise bu ayette bir fazlalık vardı. Olayı aktaran ravi şöyle diyor: Hz. Osman henüz diğer Mushafları ortadan kaldırmadan/imha etmeden **Ayşe**'nin Kur'an nüshasında Ahzab suresinin -az önceki ayetinde- 'Ey inananlar; birinci safta namaz kılanların da şanlarını yüceltmeğe özen gösterin, onlara da esenlikler dileyin' cümlesi fazladan vardı, diyor. Bunu **İbni Ebi Davud**, **Kasım b. Selam** da (h.224.ö) kitaplarında işlemişlerdir.[280]

Ayşe'nin Mushafında böyle bir cümle olduğunu söyleyen, Ayşe'nin Kur'an nüshasını (Mushafını) yazan **Ebu Yunus**'tur. Üstelik bu adam bu açıklamayı yaparken artık Hz. Osman çoktan ölmüş ve adam da o sırada 80 yaşlarındaydı diye kaynaklarda bilgi var.[281]

Görüldüğü gibi Kur'an'da geçmeyen; ancak Kur'an ayetleri olduğu söylenen konulardan söz ediyoruz. Mesela, zina suçunun cezası taşlama yöntemiyle idamdır ayeti gibi. Bunu daha önce Halife Ömer bölümünde de anlattım ki, o da veryansın ediyordu, böyle bir ayet vardı diyordu. Ayrıca birçok ayetin denklemi de **Hz. Muhammed**'in yukarıda isimleri geçen hanımların Kur'an nüshalarında farklıydı. Ben, ayetin özünü değiştirmeyen bu gibi farkları ciddi bir sorun olarak

---

279 Müslim, Reda kısmı, bab 6/1452, Ebu Davud, Nikah, bab 10/2062, İbni Mace, Reda, bab 35/1942.

280 Kasım b. Selam, Kitabü Fedaili'l Kur'an, c.2/151, no: 711.

281 Suyuti, İtkan, s.1458, Bölüm 47, Nasih-Mensuh.

değerlendirmiyorum. Çünkü bundan daha önemlisi, şu an var olan Kur'an'da kayda geçmeyen konular var. Ama fikir olsun diye bu cümle değişiklikleriyle ilgili de bu hanımların Mushaflarından bazı örnekler vermek isterim.

Bakara suresinde, 'Namazları ve orta namazı muhafaza edin/ kılın' diye bir ayet var. Hz. Muhammed'in eşlerinden **Ayşe**, **Hafsa** ve **Ümmü Seleme**'nin Kur'an nüshalarında az önceki ayet, 'Namazları ve orta namazı, ikindi namazını muhafaza edin/ kılın' şeklindeydi. **Übey b. Kab**, **İbni Abbas** ve **Ubeyd b. Umeyr** de ayeti Hz. Muhammed'in hanımları gibi bu fazlalıkla okuyorlardı.[282] Bunların da Mushaflarında Kur'an'da olmayan 'İkindi namazı' terimi ayette vardı. **İmam Suyuti**, İbni Ömer'in de Mushafında bu fazlalık mevcuttu, diye aktarıyor. Görüldüğü üzere bunun şahitleri hayli fazla.[283]

İbni Ebi Davud, Hz. Muhammed'in eşlerinin Mushaflarında ayetin bu fazlalıkla geçtiğine ilişkin üst üste 20 ayrı rivayet sunmuştur. Ayrıca tüm bu rivayetlerle ilgili dipnotlarda onlarca başka kaynak da gösterilmiştir.[284] Hele orta namaz denince zaten hiçbir şey anlaşılmaz. Çünkü burada sabah namazını ilk namaz kabul etsek İkindi ortanca olur. Akşam namazından başlasak o zaman sabah namazı orta olur. Öğleden başlasak Akşam namazı ortanca olur. Yatsıdan başlasak bu sefer Öğle namazı orta sayılır. İkindiden başlasak Yatsı ortanca olur. Hatta **Dımyati** gibi bir âlim de bununla ilgili bilgi verirken ihtimaller 19'a kadar uzar diyor. Şu önemli ki, Hz. Muhammed'in yukarıda isimleri geçen

---

282 a-Ebu Hayyan Endülüsi tefsiri, Bahru'l Muhit, Bakara 238, c.2/249. b-İbni Ebi Davud, Mesahif, s.352. Buradaki dipnotta birçok kaynak ismi veriliyor.

283 İbni Hazın, Muhalla, c.4/255, Suyuti, Dürrü'l Mensur, Bakara 238, c.3/90.

284 İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, no: 231'den 251'e kadar.

her üç hanımı da kâtiplerine talimat verip ayeti bu fazlalıkla yazdırmışlardır.[285]

Hatta bu ayetle ilgili şu detay da vardır: Hafsa'nın azatlı kölesi ve aynı zamanda onun Mushafını yazan **Ebu Rafi'** şunu belirtiyor: Ben Hafsa'nın talimatıyla ayeti bu şekilde yazdıktan sonra hemen sahabi Übey b. Ka'b'a gidip durumu anlattım. Buna karşı Übey bana, 'Doğrudur, ayet Hafsa'nın dediği şekildedir' dedi. **İmam Suyuti** bunu en başta **Buhari**, **İbni Hemmam**, **Taberi** ve **İbni Ebi Davud**'dan aktarıyor. Ama bugünkü Kur'an'da bu terimler yok.[286] Ayetin Ayşe ve Hafsa Mushaflarında az önceki fazlalıkla geçtiğini altı hadis âliminden **Buhari**, **Müslim**, **Ebu Davud**, **Nesai** ve **Tirmizi** de yazmışlardır.

Az önce Hafsa'nın kendi kâtibine talimat verip ayeti bu fazlalıkla yaz dediğini belirttik. Aynı durum diğer hanımları için de geçerlidir. Onlar da kâtiplerine talimat verip ilgili ayete geldiğinizde bize haber verin demişlerdir. Kâtipler haber verince de söz konusu fazla ibareyi kâtiplerine yazdırmışlardır.[287] Biraz önce isimlerini sunduğum hadis âlimlerinden başka birçok Kur'an yorumcusu/müfessir de ayetin Hz. Muhammed'in yukarıda isimleri geçen hanımlarının Mushaflarında farklı olduğunu yazmışlardır. Bu kaynaklardan uzunca bir liste ekliyorum.[288]

---

285 Askalani, Fethu'l Bari, Tefsir bölümü, Bakara 238, c.8/196-200.

286 Suyuti, Dürrü'l Mensur tefsiri, Bakara 238, c.3/77.

287 a- Buhari, Tarihi Kebir, Abdurrahman b. Ebi Rafi' kısmında, c.5/281, no: 914.

b-Müslim, Mesacit bölümü, bab 36/629.

c-Tirmizi, Tefsir bölümü, Bakara suresi, no: 2982.

d-Ebu Davud, Namaz başlığı altında, bab 5/410.

e-Nesai, Süneni Kübra, Namaz bölümü, bab 24/365, Tefsir bölümü, Bakara suresi, bab 41/10980.

İslami kaynaklarda bu kadınların Kur'an nüshalarını yazan kâtiplerin isimleri bile belli. Hz. Ayşe'nin kâtibi -ki aynı zamanda olayı da anlatan kişidir- **Ebu Yunus**, Ümmü Seleme'ninki **Abdullah b. Rafi'**, Hafsa'nın da **Ebu Rafi'** idi. İşte hem Hz. Muhammed hanımlarının nüshalarına göre, hem de başka sahabilerin Mushaflarına göre -örneğin İbni Abbas, İbni Ömer, Übey b. Ka'b ve Saib b. Yezid gibi-[289] şu an Kur'an'da ilgili ayette bir iki kelime eksiktir.[290] Ayşe'nin Mushafında ayetin yukarıdaki gibi geçtiği konusunda **İbni Ebi Davud** sekiz rivayet üst üste sunmuştur. Burada ayrıca dipnot olarak birçok kaynak da gösterilmiştir. Kaldı ki rivayeti aktaranların sayısı da epey fazladır. Mesela Urve, Ebu

---

288 a-İbni Hemmam, Musannaf, c.1/578-79, no: 2202-04.

b-Taberi Tefsiri, Bakara suresi, ayet 238 açıklaması, c.2/555-57 ve dipnotları.

c-İbni Hazm, Muhalla, c.4/254-56.

d-Sealibi tefsiri, 'Cevahirü-l Hisan', Bakara suresi, ayet 238, c.480.

e-İbni Kesir tefsiri, Bakara 238, c.1/651-52.

f-İbni Atiyye tefsiri, Muharraru'l Veciz, Bakara suresi, ayet 238, c.1/215.

g-Zemahşeri tefsiri, Keşşaf, Bakara 236, c.1/65.

h-Ebu Hayyan Endülüsi tefsiri, Bakara suresi, ayet 238, c.2/249.

i-Suyuti, Dürrü'l Mensur, Bakara 238, c.3/77-79.

j-Nesefi tefsiri Medarik, c.1/200, Bakara 238.

k-Şevkani tefsiri, Fathu'l Kadir, Bakara 238 c.1/443.

l-Fahrettin Razi tefsiri, Mefatihu'l Gayb, Asr suresi c.32/85.

m-Alusi tefsiri, Asr suresi, c.30/227-28.

n-Begavi, Meâlimü Tenzil tefsiri, Bakara 238, c.1/288.

o-Askalani, Fethu'l Bari, Tefsir bölümü, Bakara suresi, bab 42/4533, c.8/198.

p-Ayni, Umdetu'l Kari, Elámel fi Salat, bab 2, c.7/273.

r-İmam Malik, Muvatta, Namaz bölümü, bab 8/25, c.1/138.

s-Ahmet b. Hanbel, Müsned, no: 24448, Suyuti, Dürr, dipnot 3/78, Bakara 238 açıklamasında.

t-İbni Ebi Şeybe, Musannaf, c.2/504, no: 8686 ve 8687.

289 Suyuti, Dürrü'l Mensur, Bakara 238, c.3/89.

290 Suyuti, Dürrü'l Mensur, Bakara 238, c.3/78-80, Buhari, Tarihi Kebir, c.5/281, no: 914, Abdurrahman b. Ebi Rafi' başlığı altında.

Yunus, Hamide (Ebu Yunus'un kızıdır), Ümmü Hamid, Kabise gibi şahıslar bunu aktarmışlardır.[291]

İbni Ebi Davud Hafsa'nın Mushafında da az önceki ifade vardı dedikten sonra dokuz farklı ravi zinciriyle ilgili rivayetleri sıralıyor. Bunlar Hafsa'nın kardeşi İbni Ömer, Salim b. Abdullah, Nafi (İbni Ömer'in azatlı kölesi), Amr b. Rafi' (Hz. Ömer'in azatlı kölesi). Dipnot olarak da birçok kaynak gösterilmiştir burada. **Ümmü Seleme**'nin Mushafında az önceki fazlalıkla ilgili **İbni Ebi Davud** dört ayrı rivayet sunmuştur.[292]

Ayşe'nin Mushafıyla ilgili **Buhari**'den bir hadis sunayım: Bir gün bir Iraklı Ayşe'nin yanına gelip bazı sorular sorar. Onlardan biri şöyle: Ey Ayşe! Sen kendi Kur'an nüshanı bana göster ben onu telif ederim/yazarım, der.[293]

Farklı örneklerle devam edelim: Nisa suresinde, 'Onlar (şirk koşanlar), Allah'ı bırakıp onun dışında tanrıçalara tapıyorlar. Hâlbuki (böylelikle) azgın bir şeytana tapmaktalar...'[294] diye bir ayet var. Şu an var olan Kur'anda bu ayette, 'İnasen' kelimesi geçiyor. Bu çoğul bir kelimedir ve bundan kasıt Lat, Uzza ve Menat tanrıçalarıdır. Ancak **Hz. Ayşe**'nin Mushafında 'İnasen' kelimesi yerine 'Evsanen' kelimesi geçiyordu. Evsan, ayrımsız bir şekilde tüm putlar demek. Ben Ayşe'nin bu kelimesini daha kapsamlı ve yerinde buluyorum. Çünkü putlar denince hem Lat, Uzza, Menat içine girer, hem de bunlar dışında ne varsa. Kaldı ki bu ayetin içinde bulunduğu Nisa suresi Medine'de inmiştir. Lat, Uzza ve Menat ise Mekke'deydi. Hal bu iken Medine'de bunu işlemenin bir anlamı ve ihtiyacı da yoktu.

---

291 İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, s.365-371, hadis no: 231-238.

292 İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, s.371-377, hadis no: 239-247 ve s.377-3379, no: 248-251.

293 Buhari, Fedaili Kur'an başlığı atında, bab 6/4993.

294 Nisa suresi, ayet 117.

Kimi İslami yazarlar burada zorda kalınca; efendim her ne kadar Nisa suresi Medine'de inmişse de bu ayet Mekke'de inmiştir yorumunda bulunmuşlardır. Bir kere bunun hem kanıtı yok, hem de mantığı yoktur. Eğer Mekke'de inmişse bir Medine suresinde ne işi var! Bu yüzden Ayşe'nin kullandığı terim daha uygundur diyorum. Ayşe'nin Mushafında böyle geçtiğini, Kur'an yorumcularından **Taberi**, **İbni Ebi Hatem**, **İbni Atiyye**, **Zemahşeri**, **Kurtubi** ve **Suyut**i gibileri işlemişlerdir.[295]

Şimdi daha ilginç bir örnek sunacağım. **Hz. Muhammed**'in hanımlarının Kur'an nüshasında, Bakara suresinde fazla bir harf vardı ki ayetin anlamını çok farklı kılar. Uzunca bir ayette bir yerde şu ifade vardır: Oruç tutmaya muktedir olan/tutabilen kişi fidye versin (yani oruç tutmasın; bunun yerine muhtaçlara fidye versin). Hz. Muhammed'in hanımlarının Kur'an nüshasında ise, 'La' harfi fazladan vardı. Yani 'yütikune' kelimesi yerine 'La yütikune' geçiyordu. Bunun anlamı şu: Oruç tutmaya muktedir olmayanlar oruç tutmayıp fidye versinler, demek oluyor. **İbni Abbas**'ın Mushafında da fazladan 'La' harfi vardı. Doğru olanı da budur; ancak Kur'an **Halife Osman** zamanında yazılırken bu harf kayda geçmemiştir.[296]

Çoğu din âlimleri burada zorda kaldıkları için şu yorumda bulunmuşlardır: Oruç hakkında ilkin bu ayet inmiş ki, isteyen tutar, isteyen tutmayıp fidye verir diye. Nitekim sahabeler arasında böyle yapanlar çokmuş. Daha sonra 'Kim hilali görürse Ramazan'da oruç tutsun' anlamındaki ayet inince bu

---

295 a-Suyuti, Dürrü'l Mensur, Nisa suresi, ayet 117, c.5/20. Burada birçok yazardan alıntı yapıyor.

b-İbni Atiyye tefsiri, Nisa 117, c.2/249.

c-Kurtubi tefsiri, Nisa 117, c.5/387.

d-Zemahşeri, Keşşaf tefsiri, Nisa 117, c.2/150.

296 Maverdi, en-nüketü ve'l uyun, Bakara suresi ayet 184, c. 1/238

keyfilik ortadan kalkmıştır/yani ayet mensuh olmuştur, hükmü yürürlükten kaldırılmıştır, yorumunda bulunmuşlardır.

Bu yoruma göre; şu an Kur'an'da bulunan 'Oruç tutmaya gücü/ takati olan oruç tutmayabilir, bunun yerine fakire fidye versin' ayeti mensuhtur/ hükmen geçersizdir, demektir. İlgili ayetin neredeyse tüm tefsirlerinde bu açıklama geçiyor. Hâlbuki bu kadar anlamsız ve zoraki yorumlara gerek kalmadan; Kur'an ayetleri yazılırken olumsuz anlamını içeren 'La' harfi yazılmamış dense ve ayetin anlamı, 'Oruç tutmaya artık takati olmayanlar fidye versinler' denilse, sorun kalmaz. İşte o zaman da, 'Bakın işte Kur'an orijinal değildir' korkusu var.

Buhari'de şöyle bir hadis geçiyor: İki kişi **İbni Abbas**'ın yanına varırlar. Onlardan Şeddad b. Ma'kıl adındaki şahıs sorar: Hz. Muhammed arkasında bir şey bıraktı mı? İbni Abbas, şu iki kap arasındakini bıraktı, yanıtını verir. Bu iki kişi doğruca Hz. Ali'nin oğlu **Muhammed b. Hanefiye**'nin yanına gidip aynı soruyu ondan da sorarlar. Kendisi de İbni Abbas gibi yanıt verir. Burada sanki, bak işte Kur'an iki kapak arasında varmış gibi bir algı mümkün. Bir kere az önceki soru, **Ebubekir** zamanında kısmen de olsa Kur'an kitap haline getirildikten sonra sorulmuş. Çünkü Hz. Ali'nin az önceki oğlu, Halife Ebubekir vefat ederken yoktu; 3 yıl sonra dünyaya gelir. Dolayısıyla şu iki kapak derken; Ebubekir'in hazırlatmış olduğu Mushaf kastedilmiştir.

Kimileri bu gibi ufak tefek cümlelerle, 'Bakın işte Kur'an yazılı olarak varmış' deyip kafaları karıştırabilirler diye buna açıklık getirdim. Kaldı ki hem **İbni Abbas**'ın, hem de **Muhammed b. Hanifiye**'nin babası **Hz. Ali**'nin özel mushafları vardı.[297] **İbni Hacer Askalani** de, 'Bu rivayetten Hz. Muhammed toplu halde kitap biçiminde Kur'an'ı bırakıp gitmiş anlamı çıkmaz. Çünkü şu kesindir ki ayetlerin topla-

---

[297] Buhari, Fedaili Kur'an, bab 16/5019

nıp kitap haline getirilmesi ancak Ebubekir'le başlamış, Osman'la devam etmiştir...' diyor.[298]

Kafa karıştırıcı bazı cümleler geçiyor kimi kaynaklarda. Ancak bunlar iyi incelendiğinde net anlaşılır ki maksat başkadır. Mesela **Ebu Cüheyfe** adında biri Hz. Ali'den soruyor: 'Sizin yanınızda yazılı bir şey var mı?' **Hz. Ali**, 'Hayır yoktur; ancak Allah'ın kitabı vardır, ya da Allah tarafından Müslüman bir erkeğe verilen anlayış veya şu sayfada yazılı olanlar vardır' diyor. Adam sormaya devam ediyor: Peki sözünü ettiğin sayfada neler var? **Hz. Ali**, 'İşlenen cinayetlerde verilmesi gereken diyet, esirleri kurtarmak ve Müslüman bir kişinin bir kâfire karşı öldürülmeyeceği bilgisi var' diyor. Yani bazen Mushaf denilirken bunlardan özel bazı cümleler, bilgiler kastedilmiştir; yoksa Kur'an değil. Mesela burada olduğu gibi: **Hz. Ali** sayfadan bahsediyor ve içeriği tek üç maddedir, diye izah ediyor. Zaten bunlar ayet de değil; bunların çoğu hadistir.[299]

Daha önce de belirtildiği gibi; ayetin anlamını bozmayan Mushaflar arasındaki kelime farklarını pek sorun yapmıyorum; ancak burada ince bir hesap var. Kimi softalar kalkıp Kur'an ayetlerini Ebced hesabına göre değerlendirmiş, ayetlerde her bir harfin matematiksel değeri vardır deyip bundan istedikleri tarihleri ortaya çıkarmışlar. Mesela **Said Nursi** nerdeyse bir kitabını bu gibi konulara ayırmıştır (Sikke-i Tasdik-i Gayb adlı eseri). Adam kalkmış bazı ayetleri rakamlara vurmuş ve 'İşte bakın benim Nurculuk projem Kur'an'da geçiyor, hatta doğum tarihim bile Kur'an'da geçiyor' deyip davasına Kur'an'da yer bulmaya çalışmıştır. İşte Mushaflar arasında bu kelime farkları da bundan önemli. Doğrusu ortaya konulursa, Kur'an'da Ebced hesabını uygulayan zevatın saçmalıkları da alt üst olur. Bu Ebced hesabıyla ilgili ayrıca özel bir başlık açacağım.

---

298 Askalani, Fethu'l Bari, Fedaili Kur'an, bab 16/5019, c.9/65

299 Buhari, İlim bölümü, bab 39/111.

XI. BÖLÜM

ÜBEY B. KA'B'IN MUSHAFI

Bilindiği gibi yukarıda Mushafları olan sahabilerden söz ederken sunduğum listede **Übey b. Kab** da vardı. Bunun Mushafıyla ilgili kaynaklarda epey bilgi ve örnekler var. Önemli gördüklerimi sunmaya çalışacağım. Ahzab suresinde, 'Peygamber, müminlere kendi canlarından önce gelir. Eşleri de müminlerin anneleridir' anlamında bir ayet var.[300] **Übey b. Kab**'ın Mushafında bu ayet, 'Peygamber, müminlere kendi canlarından önce gelir ve onların babasıdır. Eşleri de müminlerin analarıdır' şeklinde geçiyordu.

Übey'in Kur'an nüshasına göre Hz. Muhammed'in hanımları nasıl müminlerin anneleri durumunda olup müminler onlarla evlenemiyorlarsa kendisi de müminlerin babasıdır şeklindeydi. Aslına bakılırsa adil olanı da budur. Çünkü az önceki ayete göre, Muhammed'in hanımları müminlerin anneleridir denilmekle birlikte; aynı surenin başka bir ayetinde (Ahzab 53), Muhammed ölse bile onun eşleri hayat boyu kimseyle evlenemezler, denilir.

---

300 Ahzab suresi, ayet 6.

Kadınları için bu kadar sıkı tedbir var iken, Muhammed için de olmalıydı. Ama bakıyoruz Hz. Muhammed kendisi serbest, habire kadın üzerine kadın getirmiş, çok evlenmiş. O yüzden **Übey**'in cümlesi daha adildir diyorum. Ama ne yazık ki **Übey**'inki realiteye aykırıdır. Çünkü Muhammed aleyhine böyle bir ayetle yaptırım uygulanamazdı. Çünkü Muhammed Medine döneminde neredeyse her yıl yeni kadınlarla evlenmiştir.

Übey'in Kur'an nüshasında, 'Muhammed inananların babasıdır' ifadesi vardı rivayetini **İbni Ebi Davud** ve **İbni Hemmam** (h.126-211) işlemişlerdir. Ayetin şöyle bir hikâyesi vardır: Bir gün adamın biri ilgili ayeti Übey gibi okuyunca, Hz. Ömer duyuyor ve neden böyle okuduğunu soruyor. Okuyan kişi, Übey b. Kab'ın Kur'an nüshasında böyle geçiyor; o yüzden ayeti böyle okuyorum, diyor. **Ömer** hemen **Übey**'e gidip bunu araştırıyor. Übey, evet; ayet bu şekildedir diyor. Ömer, 'Böyleyse peki ben niye senin okuduğun gibi bilmiyorum?' diyor. **Übey**, 'Ben ayetleri merak eder, sağlıklı bir şekilde not ederim. Sen ise piyasada alkış tutarsın (yani benim gibi ilgilenmiyorsun, merak etmiyorsun)' diyor.[301]

Söz, Ömer'le Übey'in zaman zaman ayetler üzerine tartıştıklarından açılmışken bir olay daha var; hemen sunayım: Fetih suresinde bir yerde, 'İnkâr edenler, kalplerine öfkeli taassubu, o cahiliye taassubunu yerleştirmişlerdi. Allah ise huzur ve mutluluğu resulünün, inananların üstüne indirmişti' deniliyor.[302] Bu ayette **Übey b. Kab**'ın Mushafında şu fazlalık da vardı: 'Eğer siz de kalbinize o cahiliye taassubunu

---

301 a-İbni Hemmam, Musannaf, c.10/181, no: 18748.
b-Kasım b. Selam, Fedailü'l Kur'an, c.2/148, no: 705.

302 Fetih suresi, ayet 26.

yerleştirirseniz o zaman Mescid-i Haram/Kâbe fesat olur' diye. Dikkat edilirse bayağı uzun bir cümlelik fark var. Bunun da ayrı bir hikâyesi var.

Sahabi **Ebu Derda** bir grupla birlikte Şam'dan Medine'e gidiyor. Niyetleri, Şam'dan götürdükleri Mushaf nüshasını Hz. Ali, Übey b. Kab ve Zeyd b. Sabit'e gösterip yanlışlar olup olmadığını öğrenmekti. O nüshayı Hz. Ömer'e gösterince az önceki fazla cümleyi Ömer görüyor. Bu arada soruyor, kim size ayetin böyle olduğunu söyledi diye. Onlar, Übey b. Kab ismini veriyorlar. Ömer iki kişi gönderiyor, gidin söyleyin Übey gelsin diyor. Übey gelince ayeti gösteriyor, sen mi böyle öğretmişsin diyor. Kendisi evet diyor ve 'Ey Ömer! Sen bilirsin ki insanlar kayboluyordu, herkes işiyle meşguldü; ben ise ayetlere önem verirdim, çağırılıyordum (Muhammed tarafından). Allah'a yemin ederim ki isteseydim evime kapanır, bir şey konuşmazdım!' diyor.

Hadisin **Nesai**'deki versiyonuna göre **Ömer** Übey'e, 'Sen ilim sahibisin, Kur'an'ı iyi bilirsin. İstediğini oku ve istediğin şekilde halka öğret' diyor. Bu hadis **İbni Ebi Ebi Davud**'da geçiyor. Ayrıca **Nesai**, **Suyuti** ve **Hakim Nisaburi** de işlemişlerdir. **İbni Hacer Askalani**, *Telhis* adlı kitabında bu hadis sahihtir ve **Buhari** ile **Müslim**'in şartlarına da uygundur diye belirtmiştir.[303]

Übey'in oğlu anlatıyor: Bir gün Irak'tan bir heyet geldi, benden Übey'in Mushafını/Kur'an nüshasını istediler. Ben de dedim ki Osman Kur'an nüshalarını yakınca onu da aldı. Onlar ısrar ettiler, inanmadılar/ver dediler. Ben de Os-

---

303 İbni Ebidavud, age, no: 516. Nesai, Tefsir başlığı altında Fetih suresi, c.10/263, hadis no: 11441; Hakim Nisaburi, Müstedrek, Tefsir bölümü ilk başta giriş kısmında, c.2/225, no: 2890-2891; Askalani'nin Telhis'deki açıklaması, Hakim'in ilgili hadis dipnotunda geçiyor.

man aldı dedim. Bu da ayrı bir kanıttır ki, Übey'in Mushafı varmış.[304]

Übey'in özel Kur'an nüshasıyla ilgili **Rafi' b. Mehran Reyahi Ebu'l Aliye** (h.93.ö) şöyle bir olayı anlatıyor:[305] Biz bir grup arkadaş Übey'le birlikte onun Mushafının ayetlerini toplarken/her ayeti ilgili yere yazarken Übey bize yazdırırdı, diyor. Bu da ayrı bir kanıttır ki Übey'in ve elbette ki her sahabenin ayetlerle ilgili ayrı notları varmış. **İbni Ebi Davud**'un bu açıklamayla ilgili aktardığı rivayetin dipnotunda ayrıca uzunca bir kaynak listesi sunulmuştur.[306]

Übey, Hz. Ömer zamanında Kudüs alınınca yapılan anlaşmayı yazan kişidir aynı zamanda. Yine Ömer bir yere gittiğinde Medine'de kendi yerine Übey'i vekil olarak bırakırdı. Bir de Hz. Muhammed hazır olmadığı zaman **Übey** İslam adına fetva veren bir sahabiydi. Rivayetlere göre, **Hz. Osman** bugünkü Kur'an nüshasını ortaya atıp kalanları yakınca, Übey de kendi nüshasını Osman'a teslim eder, onunki de yakılır/imha edilir.

Bu rivayetin doğruluğu biraz şüpheli. Çünkü eğer tüm nüshalar o zaman imha edilmişse, o vakit sonradan gelen tabiiler (sahabilerden sonraki kuşak) yeni Mushafları neye dayanarak ortaya atmışlar? Demek ki o eski Mushaflardan kalan varmış ki devam ettirmişler. Ancak şu da mümkündür: Bu sahabilere ait özel Mushaflar varmış ve imha edilmiş. Bunları bilenler birbirlerine sözlü olarak aktarmış ve böylece yayılmıştır; bu da mümkündür.[307]

---

304 İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, c.1/212, no: 86. Aynı zamanda Kasım b. Selam da bunu aktarmış.

305 Zehebi, Siyeri A'lam, c.4/208-213.

306 İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, no: 97.

307 a-Mucezü Daireti'l Mearif, s.8178.

b-Zehebi, Siyer-i A'lam, c.2/427-28.

İbni Abbas'ın Mushafında da bu ayet Übey'in Mushafındaki gibi geçiyordu, kendisi de 'Muhammed onların babasıdır' ifadesini ekstradan kaydetmişti. Birçok yazar, ayetin Übey ve İbni Abbas Mushaflarında az önceki fazlalıkla geçtiğini belirtmişlerdir. Mesela **İbni Hemmam**, **Hakim Nisaburi**, **Suyuti**, **İbni Ebi Hatem**, **Beyhakı**, **İshak b. Rahüveyh**, **Sait b. Mansur**, **Tehavi**, **Firyabi**, **İbni Ebi Şeybe** ve daha sayamadığım birçok yazar gibi. **Suyuti**, İbni Abbas'ın ayeti bu şekilde okuduğuna dair dört farklı rivayet aktarmıştır.[308]

Zirr b. Hübeyş (h.82.ö) anlatıyor:[309] Bir gün Übey b. Kab benden, 'Sence Ahzab suresi kaç ayetten oluşur?' diye sordu. Ben de **70** küsur (kimi rivayetlere göre 73) ayetten oluşur dedim (ki zaten şu an 73 ayetten ibarettir). Übey bana, bu sure değil ki 70 küsur ayet; Bakara suresi kadardı (yani **286** ayet), hatta fazlaydı ve içinde 'Evli olanlar zina yaparlarsa taşlanarak infaz edilirler' ayeti de vardı, dedi.

Evet; bugün bu surede sadece **73** ayet vardır. Kaldı ki zina yapanlar evli iseler taşlanarak infaz edilirler ayeti ne bu surede, ne de Kur'an'ın başka herhangi bir suresinde yoktur. Bu durumda şu an var olan Kur'an'da Ahzab suresinde yaklaşık **200** ayet kayıptır. Bugün **73** ayetten oluşan Ahzab suresinin aslında Bakara suresi kadar yani **286** veya daha fazla ayetten oluştuğunu; ancak hepsinin kayda geçmediğini söyleyen sadece **Übey b. Kab** değildir. Bunu yukarıdaki bölümlerde izah ettim. Mesela Hz. Ömer, Hz. Ayşe, İbni Abbas, İkrime ve Hüzeyfe gibi. **Buhari** de Hüzeyfe'nin,

---

308 a-Suyuti, Dürrü'l Mensur, Ahzab suresi bölümü, ayet 6, c.11/729. Burada birçok yazarın ismini veriyor.

b-Hakim Nisaburi, Müstedrek, Tefsir bölümü, Ahzab suresi, c.2/450, no: 3556.

309 Zehebi, Siyeri A'lam, c.4/167-168.

'Ben Ahzab suresini okudum; ancak ondan 70 ayet unuttum, şu an yoktur' sözünü aktarmıştır.[310]

Übey b. Kab'ın Ahzab suresi hakkındaki açıklamasını **Nesai**, **Kasım b. Selam**, **İbni Hemmam**, mezhep lideri **Ahmet b. Hanbel**, **Teyalisi** gibileri de işlemişlerdir. Ayrıca birçok müfessir/Kur'an yorumcusu da bunu ilgili surede gündeme getirmiştir. Mesela **Zemahşeri**, **Taberi**, **Kurtubi**, **İbni Kesir**, **Suyuti**, Dr. **Hikmet b. Beşir** ve yanı sıra birçok hadis âlimi de bunu işlemiştir.[311]

---

310 Buhari, Tarih-i Kebir, c.4/241, no: 2659 Şerik Gamiri rivayeti kısmında.

311 a-Zemahşeri, Keşşaf tefsiri, Ahzab suresi, c.5 /41.

b-Suyuti, Dürrü'l Mensur, Ahzab suresi, c.11/714, İtkan, 47. Bölüm, s.1457.

c-Kurtubi tefsiri, Ahzab suresi bölümü, c.14/113.

d-Taberi, Tehzibu'l Asar, Hz. Ömer müsnedleri bölümünde.

e-İbni Hemmam, Musannaf, c.3/365 no: 5990 ve ve 7/329, no: 13363.

f-Teyalisi, Müsned, c.1/437, no: 542.

g-Hakim Nisaburi, Müstedrek, c.2/450, no: 3554.

h-Taberani, Mucem-i Evsat, c.4/332, no: 4352.

i-Nesai, Sünen, c.6/408, no: 7112.

j-Sahihi İbni Hibban, c.10/271, no: 4428 ve 4429.

k-Kasım b. Selam, Fedaili Kur'an, c.2/146, no: 701.

l-Sahihi İbni Hibban, c.10/274, no. 4428-4429, Hudut bölümünde.

m-Beyhakı, Süneni Kübra, c.8/211, no: 16911.

n-İmam Ahmet b. Hanbel'in oğlu 'Zevaid'ül Müsned' adlı kitabında bunu iki ayrı rivayetle anlatıyor. Kitabı redakte eden Dr. Amır Hasan Sabri ise bununla ilgili dipnotta 20'den fazla kaynak gösteriyor. s.364-66, no: 158-159, Mezhep lideri Ahmet b. Hanbel, Müsned, Müsned'il Ensar başlığı altında, no: 21525-21526.

o-İbni Hazm, Muhalla, c.11/235.

p-Heysemi, Mevaridü Zem'an, c.5/431, no: 1756.

r-Nasiruddin Elbani, Silsiletü'l Ehasisi Sahiha c.6/975.

s-Askalani, Telhisü'l Habir, Zina cezası bölümü, c.4/97, no: 2021.

t-Diyau'l Makdisi, Ehadisiü'l Muhtare, c.3/370, no: 1164.

u-İbni Kesir tefsiri, Ahzab suresi ilk başta, c.6/375.

v-Dr Hikmet b. Beşir, İslam Üniversitesi tefsir anabilim dalı hocalarından, 'Tefsir-ü Sahih' adlı kitabı, c.4/110. Kitap, Darü'l Measir matbaası, Medine/1990.

Burada şu soru akla gelir: Hz. Muhammed zinadan dolayı birçok evli kadın ve erkeği taşlayarak infaz etmiş; bunda ihtilaf yok. Bununla ilgili ayetin Ahzab suresinde geçtiğini söyleyen sahabilerin sayısı da epey fazla. Mesela Übey b. Ka'b, Hz. Ömer, Hz. Ayşe, Zeyd b. Sabit ve Ebu Emame'nin teyzesi Acına; 'Evliler zina yaparlarsa taşlanarak infaz edilirler' ayeti Kur'an'da vardı, diyorlar. Ama bugün var olan Kur'an'da böyle bir ayet yok. Bunu daha önce Ömer konusunda da işledim.[312]

Şu an Kur'an'da 98. sırada yer alan 'Beyyine' suresi, 8 ayetten ibarettir. Bununla ilgili **Übey b. Kab** şunları anlatıyor: Hz. Muhammed'le birlikte bu sureyi okuduk; içinde şunlar da vardı: İnsanoğlu bir vadi dolusu servet isteyip ona verilse bu sefer başlar ikinci vadi istemeye. O da verilse üçüncü vadi ister. İnsanoğlunun içini ancak toprak doldurur. Allah tövbeleri kabul edendir. Din Allah katında Hanif dinidir; Yahudilik ve Hıristiyanlık değildir. Kim bir iyilik yaparsa onun iyiliği kaybolmaz, şeklinde anlatıyor. İşte onun ayet dediği bu cümleler şu an değil ki Beyyine suresinde; Kur'an'ın hiçbir yerinde yoktur. **Suyuti** bununla ilgili üst üste birçok rivayet göstermiştir. Übey'in bu açıklamaları ayrıca birçok İslami kaynakta geçiyor. Bunlar arasında mezhep lideri **Ahmet b. Hanbel** de vardır.[313]

Farklı bir örnekle devam edelim. Kur'an'da deniliyor ki: Hac zamanı kimi durumlarda hacı adayı on günlük oruç tutmakla mükellef olur. Bunlardan üç günü hacda iken tutsun,

---

312 a-Suyuti Dürrü'l Mensur, Ahzab suresi kısmında, c.11/717 ve İtkan 47'nci bölüm, s.1458.

b-Hakim Nisaburi, Müstedrek, c./400, bab 47/8070, Hudud başlığı altında.

c-Nesai, Süneni Kübra, Recim başlığı altında, c.6/406, bab 3/7108-09 ve 3/7111-7112.

313 Ahmet b. Hanbel, Müsned, Müsned-i Ensar, no: 21521.

kalan yedi günü de memleketine dönünce. Ama bunları üst üste mi tutsun yoksa aralıklarla da olur mu buna açıklık yok. Bu ayet **Übey b. Kab**'ın Mushafında, 'Hac esnasında üç gün üst üste tutsun' şeklindeydi. Bunu aktaranlar arasında Kur'an yorumcuları **Taberi**, **Suyuti**, **İbni Ebi Şeybe**, **Hakim Nisaburi**, **Zehebi**, **Beyhakı**, **İbni Hemmam** gibi âlimler var. Rivayetlere göre **İbni Mesut**'un Mushafında da Übey gibi az önceki fazlalık geçiyordu.[314] Übey b. Kab Mushafında geçen bazı farklar, **İbni Abbas**'ın da Mushafında geçiyordu. İlerde İbni Abbas kısmında bununla ilgi bilgileri sunacağım. Az sonra Ebu Musa'nın Mushafından bilgi verirken, onun Mushafında da ayetin bu şekilde olduğu görülecektir.[315]

Bilindiği gibi Kur'an'ın 114 suresi (bölümü) vardır. **Übey b. Kab** Mushafında ise bu surelerin sayısı 116 idi. Yani Übey'e göre şu an Kur'an'da iki sure eksiktir/yazılmamıştır. Bugün Hanefi mezhebi mensuplarının sabah namazında okudukları 'Kunut' duaları, **Übey**'e göre birer Kur'an sureleriydi. Bunlardan birinin adı 'Hafd' suresi, diğerinki ise 'Hal' suresi idi.

Hafd suresinin Türkçe tercümesi şöyledir: Biz yalnız sana kulluk ederiz. Namazı yalnız senin için kılarız, ancak sana secde ederiz, sana koşar, sana yaklaştıracak şeyleri kazanmaya çalışırız. Rahmetinin devamını ve çoğalmasını dileriz. Cezandan korkarız, şüphesiz senin cezan kâfirlere ve inançsızlara ulaşır.

---

314 Bakara suresi, ayet 196. İbni Ebi Davud, age, no: 163 ve dipnotu; İbni Hemmam, Musannaf, c.8/513-14, no: 16102-16104.

315 a-Suyuti, İtkan, 47. Bölüm, s.1460. Dürrü'l Mensur, Beyyine suresi, İmam Ahmet'ten naklen, c.15/572.

b-Askalani, Fethu'l Bari, c.11/257.

c-Hakim Nisaburi, Müstedrek, Tefsir bölümü, Beyyine suresi, c.2/579, no: 3962.

d-Tirmizi, Menakıb, bab 65/3898.

Hal' suresinin tercümesi ise şöyledir: Allah'ım! Senden yardım ister, günahlarımızın bağışlanmasını dileriz, razı olduğun şeylere bizi yönlendirmeni isteriz. Sana inanır, tövbe eder, güveniriz. Bize verdiğin bütün nimetleri bilerek, seni hayır ile överiz. Sana şükrederiz. Hiçbir nimetini inkâr etmez ve onları başkasından bilmeyiz. Nimetlerini inkâr eden ve sana karşı geleni bırakırız.[316]

Evet; **İmam Suyuti**, Kur'an'ı tefsir ederken bu iki sureye de ayrıca özel bir başlık açmış ve konuya ilişkin birçok rivayet aktarmıştır. Verdiği rivayetlere göre ayrıca **Hz. Ali**, **Hz. Ömer**, **İbni Abbas,** kimi rivayetlere göre **İbni Mesut** ve **Enes b. Malik** de bunların birer Kur'an sureleri olduklarını belirtmişlerdir.[317]

Hz. Ali'nin bu iki sureyi Kur'an'dan saydığına ilişkin **Abdullah b. Züreyr el-Gafiki**'nin bir anısı da var. Bir gün Mervan bu kişiye, senin Hz. Ali'yi niçin sevdiğini biliyorum: Sen saf-cahil bir köylüsün, rastgele ona değer veriyorsun, diyor. Abdullah, ben Hz. Ali'den Kur'an öğrenip topladığım zaman senin anne-baban daha ayetleri toplamamıştı, diyor ve Kur'an'da geçmeyen az önceki iki surenin (Hafd ile Hal') Hz. Ali'nin ağzından Kur'an ayetleri olduğunu öğrendim, diyor.[318]

İşte bu iki sure Kur'an'da yok. Fikir olsun diye çarpıcı bazı örnekler sundum; yoksa **Übey b. Kab**'ın mushafında başka farklılıklar da var.

---

316 Suyuti, İtkan, bölüm 19, s.423.

317 Suyuti, Dürrü'l Mensur tefsiri, c.6/419, İtkan, bölüm 19, s.426.

318 Suyuti, İtkan, bölüm 19, s.424.

XII. BÖLÜM

EBU MUSA EL-EŞ'ARİ'NİN MUSHAFI

Bu sahabinin farklı olan Mushafı, Basra bölgesinde tutunuyordu. Onun Mushafıyla ilgili kapsamlı bir bilgi yok; ancak sağlam kaynaklara dayalı bazı çarpıcı örnekler var; onları paylaşmak isterim. En başta *Sahih-i Müslim*'de geçen bir örnekle başlayalım:

Ebu Musa Basra, tüm Kur'an okurlarını çağırıp topluyor. Gelenlerin sayısı 300. Onlara uzunca bir vaaz verip bir yerde şunları söylüyor: Kur'an'da bir sure vardı; onun ayetleri sayısı Tevbe suresi (yani 129 ayet) kadardı. Tümünü unuttum/bana unutturuldu; ancak ondan, 'İnsanoğlu bir vadi dolusu mal isteyip ona verilse başlar ikinci vadi istemeye. O da verilse üçüncü vadi ister ve istekler sonsuza dek devam eder. İnsanın gönlünü ancak toprak doldurur' anlamındaki ayet hatırımda kaldı, diyor.

Daha önce de yukarıda bir iki yerde bundan bahsettik. Çünkü başka sahabiler de böyle bir surenin varlığından bahsetmişlerdi. **Ebu Musa** farklı şeyleri de söylüyor. Biz Kur'an'dan bir sure okurduk. O sure 'Müsebbihat' denilen Kur'an'daki surelerden birine denk gelirdi (bu surelerin en

büyüğü 29, en küçüğü de 11 ayettir). O da bana unutturuldu; yalnız ondan şu ayet aklımda kaldı: 'Ey inananlar! Neden yapamayacağınızı söylüyorsunuz! Bu, boynunuza yazılıp aleyhinize şahitlik edecek ve kıyamet günü bundan sorumlu tutulacaksınız' diye. İşte bu ayetler bugünkü Kur'an'da yok.[319]

Buna benzer bir açıklama da **Haris b. Avf Ebu Vakıd Leysi**'den gelir. Bu da sahabi ve Bedir harbine katılanlardan.[320] Kendisi şöyle diyor: Vahiy Hz. Muhammed'e geldiğinde biz ona gelirdik, o da yeni vahyi bize anlatırdı. Söylediği ayetlerden biri şöyleydi: Biz insanlara mal verdik ki namaz kılsın, zekât versin. Şayet insanoğluna bir vadi dolusu altın verilse bir vadi daha ister. O da verilse üçüncü vadi ister ve bu istekler sonsuza kadar devam eder. İnsanın gönlünü ancak toprak doldurur. Allah istediğini bağışlar, şeklinde aktarıyor.[321]

Halife Osman tüm nüshaları yakıp hazırlattığı yeni nüshayı değişik coğrafyalara gönderirken; o bölgelerin yetkililerine, 'Nerede başka Kur'an nüshaları varsa imha edin' diye talimat da verir. Bunu yukarıda Osman kısmında zaten dile getirdim. Osman'ın bu çağrısı Basra halkına da duyurulur. O sırada **Ebu Musa** Basralılara seslenerek, 'Sakın ola elinizdeki nüshayı vermeyin; Mushafımı Osman'ın hazırlattığı nüsha ile karşılaştırın. Benim Mushafımdakini asla değiştirmeyin; ancak benimkinde olmayıp da Osman'ınkinde farklı ayetler varsa onları ekleyebilirsiniz' diyor.

---

319 a-Sahih-i Müslim, Zekat bölümü, no: 1050
b-Esfehani, Hüliyyetü'l Evliya, c.1/257

320 Zehebi, Siyeri A'lam, c.2/575

321 Suyuti, İtkan, 47. Bölüm, s.1459. İtkan'da bu hadisle ilgili dipnotta birçok kaynak daha verilmiştir.

Zaten bazı rivayetlere göre **Ebu Musa**'nın Mushafı çok kalın/hacimliymiş: İçinde daha fazla ayetler varmış. Bir kere kendisi de **Übey b. Ka'b** gibi kunut dualarını iki farklı sure olarak sayıyordu: Ona göre de şu an 114 sureden oluşan Kur'an 116 sureden ibaretti. Bunlara ek olarak bazı farklı ve fazla ayetler de vardı onun nüshasında. Daha önce de yazdığım gibi; şu an Kur'an'da yazılı olmayan iki sure (ki Hal' ile Hafd sureleridir) hem Übey b. Ka'b'ın, hem de İbni Abbas, Ebu Musa el-Eş'ari, Enes b. Malik, Abdullah b. Zurer Gafiki, İbni Mesut, Hz. Ali ve Abdullah b. Zübeyir'in Mushaflarında birer sure olarak geçiyordu. Bunları, müfessir **Suyuti** güzel bir şekilde izah etmiştir.[322]

Bir gün **Hüzeyfe b. Yeman**, **İbni Mesut** ve **Ebu Musa el-Eş'ari** üçlüsü bir araya gelirler. **Osman** o sırada onlara da, 'Yanınızdaki Kur'an nüshalarınızı imha edeyim diye bana gönderin' diye haber gönderir. **Ebu Musa** bu haberi alınca etrafındakilere seslenerek, 'Sakın ha! Benim Kur'an nüshamda (Mushafımda) var olanları bozmayın/kalsın' diyor. **Huzeyfe** o sırada, 'Acaba ne yapacağız! Vallahi kimse ne İbni Mesut'un, ne de Ebu Musa'nın Mushaflarından vazgeçmez!' diyor. Bu **Huzeyfe**, Hz. Osman'a, 'Kur'an'ı tek nüsha etrafında birleştirelim' önerisini getiren kişidir. Görüldüğü gibi bu sahabilerin Mushaflarında değil ki ufak tefek harfler; şu anki Kur'an'da bulunmayan kocaman surelerin ve konuların varlığından söz ediliyor.[323]

---

322 a-Mucezü Daireti'l Mearifi'l İslamiyye, c.26/8178.
b-Suyuti, Dürrü'l Mensur, Nas suresi, c.15/810-815.
c-Suyuti, İtkan, bölüm 19, s.424-426.

323 İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, s.240, no: 117.

XIII. BÖLÜM

İBNİ ABBAS'IN MUSHAFI

Bu adam Hz. Muhammed'in amcası Abbas'ın oğludur. Onun da hem özel Mushafı, hem de özel tefsiri vardı. Buna yukarıda değindim. Kur'an'da bulunmayan; ancak **İbni Abbas**'ın Mushafında bulunan bazı örnekler sunacağım. Bunlardan ufak tefek kelime değişiklikleri olan kısmına girmeyeceğim; ayetin anlamını değiştiren örneklerden sunacağım.

Nisa suresinde uzunca bir ayetin bir yerinde şu cümle geçiyor: "Mut'a (paralı cinsel ilişki) yoluyla kadınlarla anlaştığınızda onların ücretini verin. Ücret belirlendikten sonra karşılıklı hoşnutluğa bağlı olmak kaydıyla üzerinize günah yoktur' deniliyor. Elbette ki konu paralı cinsellik olunca Sünni kesim bundan rahatsız. Gerçi Şia kesimi bunu ayıp olarak saymaz. Malum onlarda para ile cinsel ilişki haram değil. Bu yüzden Sünni kesimin Kur'an yorumcuları bin bir dereden sular getirmek misali; ayeti farklı mecralara çekmişlerdir. Ben bununla ilgili bir kitabımda detaylı bilgi sundum. O yüzden bir daha onları tekrar etmeyeceğim. Burada konumuzla ilgili ayetin farklı bir yanı üzerinde duracağım.[324]

---

324 Nisa suresi, ayet 24, "İslam'da Cinsellik" adlı kitabımda anlattım.

İbni Abbas ve **Übey b. Ka'b** gibi sahabiler ve daha sonra tabiilerden **Sait b. Cübeyir** (h.95.ö) ve **İmam Süddi** (h.127.ö)[325] gibileri az önceki ayette, 'Belirli bir süreliğine' ifadesini ekstradan okuyorlarmış. Yani ücret karşılığı belli bir süreliğine bir kadınla anlaşırsanız onun ücretini verin, bunda sorun yoktur demek isteniyor ayette.

İbni Abbas'tan soruyorlar: Sen ayeti bu fazlalıkla okuyorsun, bunun Kur'an'ın bir parçası olduğu hususunda emin misin? Kendisi üç sefer yemin ederek ayet bu şekilde inmiştir, diyor. Ayetin **İbni Abbas** ve **Übey b. Kab**'ın Kur'an nüshalarında böyle geçtiğini yazanlardan uzunca bir liste ekliyorum. Bunların çoğu müfessirler (Kur'an yorumcuları). Bir kere ayette geçen 'Müt'a' terimi, belli bir süreliğine paralı cinsellik demektir. **İbni Abbas**'ın, fazladan 'Belli bir süreliğine' ifadesini kullanması adeta müt'a kelimesinin açıklaması olur.[326]

İbni Ebi Davud kendi kitabında ayetin İbni Abbas ve Übey b. Ka'b'ın Mushaflarında yukarıdaki fazlalıkla geçtiğine ilişkin birçok rivayet aktarmıştır. Örneğin; Munzir b.

---

325 Zehebi, Siyeri A'lam, c.4/342 ve c.5/265.

326 a-Taberi tefsiri, Nisa 24, c.6/587-88.

b-Zemahşeri tefsiri, Nisa 24, c.2/57.

c-Kurtubi tefsiri, Nisa 24, c.5/130.

d-İbni Kesir tefsiri, Nisa 24, c.2/259.

e-Suyuti, Dürrü'l Mensur tefsiri, Nisa 24, c.2/140-141. Burada birçok rivayet vardır.

f-İbni Hemmam, Musannaf, c.7/498, no: 14022.

g-Hakim Nisaburi, Müstedrek, tefsir bölümü, Nisa 24, c.2/305, no: 3192.

h-Ebu Hayyan Endülüsi, Tefsirü'l Bahru'l Muhit, Nisa 24, c.3/225.

i-Nisaburi, Geraibu'l Kur'an ve Regaibu'l Furkan, Nisa suresi, ayet 24, c.2/393.

j-İbn-l Münzir, Tefsirü'l Kur'an, Nisa 24, s.641, no: 1589.

k-İbni Ebi Davud, Kitabul'l Mesahif, c.1/353 dipnot 5'te İbni Ebi Hatem'in bunu tefsirinde işlediğini belirtiyor. Ayrıca burada Suyuti de Dürrü'l Mensur tefsirinde bunu işlemiştir: c.2/743.

Malik Ebu Nedre, Ebu Hilal, Amr b. Hazm, Hübeyre b. Yeryem, Sait b. Cübeyir ve Umeyr b. Yeryem bunu **İbni Abbas** ve **Übey**'den aktarmışlardır diye yazmıştır. Hatta **İbni Abbas**, 'Hz. Ömer paralı cinselliği yasaklamamış olsaydı bugün kötü insanlar dışında kimse zina yapmazdı: Yani bu Müslümanlar için bir çözümdü...' diyor.[327]

Aynı ifade **Hz. Ali** tarafından da dile getirilmiştir diye rivayetler vardır. Bunu **İbni Hemmam**, **Suyuti** ve **Taberi** aktarmışlardır.[328]

İbni Ebi Davud, İbni Abbas'ın Kur'an'dan farklı bir şekilde işlediği bazı kelimelerden örnekler veriyor. Az önce de ifade ettiğim gibi; ben en çok anlam değiştiren örnekler üzerinde durduğum için o farklı kelimelere değinmekte fayda görmüyorum.[329]

Bakara suresinde hac hakkında bilgi verilirken bir yerde şöyle bir ifade geçiyor: '(Hac mevsiminde ticaret yaparak) Rabbinizin lütuf ve keremini istemekte size bir günah yoktur.'[330] **İbni Abbas**, parantez içinde geçen 'Hac mevsiminde ticaret yaparak' ifadesini de ayet sayardı. Bu bilgi en başta **Buhari**'de geçiyor. Ben de derim ki, madem ayet hac mevsimindeki alışverişle ilgilidir o zaman neden **İbni Abbas**'ın dediği gibi 'Hac mevsimi' ifadesi olmasın. Doğrusu, İbni Abbas haklıdır.[331] Kaldı ki, **Abdullah b. Zübeyir** de ayeti İbni Abbas gibi okuyordu. Yukarıda **Hz. Osman** kısmında belirttik ki, Abdullah b. Zübeyir Kur'an'ı bugünkü hale geti-

---

327 İbnü'l Münzir, Tefsirü'l Kur'an, Nisa 24, s.642, no: 1590.

328 a-İbni Hemmam, Musannaf, c.7/500, no: 14029.

b-Suyuti, Dürrü'l Mensur tefsiri, Nisa 24, c.2/141.

329 İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, c.1/291, hadis no: 160 ve c.1/352-358, no: 211, 213-218'e kadar.

330 Bakara suresi, ayet 198.

331 Buhari, Buyü', no: 1945.

ren dört kişiden biriydi. **İbni Ebi Davud**, İbni Abbas'ın Mushafında ayetin bu fazlalıkla geçtiği konusunda dört rivayet göstermiştir. Bunu **Taberi**, **İbni Hemmam**, **Suyuti** de kaynaklarında işlemişlerdir.[332]

Başka bir örnekle devam edelim. Bakara suresinde şöyle bir ayet var: 'Şüphesiz Safa ile Merve, Allah'ın nişanelerindendir. Onun için her kim hac ve umre niyetiyle Kâbe'yi ziyaret ederse onları tavaf etmekte günah yoktur.'[333] **İbni Abbas**'ın Mushafında ayet şu şekildeydi: 'Şüphesiz Safa ile Merve, Allah'ın nişanelerindendir. Onun için her kim hac ve umre niyetiyle Kâbe'yi ziyaret ettiğinde onları tavaf etmezse, bunda bir günah yoktur.' Görüldüğü gibi anlam tam da bozulur. Daha önemlisi, **İbni Mesut**, **Übey b. Kab** ve **Mücahit** de ayeti İbni Abbas gibi okumuşlardır. Bunlar birçok kaynakta geçiyor. Bu konuda **Suyuti**'nin tefsirinde ilgili ayet kısmında birçok yazar ismi geçiyor.[334]

Kehf suresinde **Musa** ile **Hızır** arasında bazı mitolojik öyküler anlatılır. Bu ikili arkadaş oluyorlar. Bunlar bir yere varınca durduk yerde, sebepsiz bir şekilde Hızır bir genci katlediyor. Hz. Musa, neden böyle yaptın diye soruyor. Hızır, 'Onun anne ve babası müminlerdi. Onları azgınlık ve küfre (inkâra) sürüklemesinden korktuğum için katlettim' diyor.

Anlam gayet açık; üzerinde durmaya değmez. Neymiş; anne babası inançlıymış da, genç büyüseymiş onlara zarar verecekmiş. İşte bu yüzden öldürülmesi gerekiyormuş. Peki, o zaman insanlara zarar veren bugünkü zalimleri neden tanrı yaşatıyor? Bunlar milyonlarca insana zarar veriyorlar. İşte **İbni Abbas**; ayette geçen 'Onun anne ve babası mümin-

---

332 İbni Ebi Davud, Kitabu'l Mesahif, s.359-60 no: 220-223. Buradaki dipnotta birçok kaynak ismi verilmiştir.

333 Bakara suresi, ayet 158.

334 Suyuti, Dürrü'l Mensur, Bakara 158, c.1/161.

lerdi' ifadesinden hemen sonra 'o da (öldürülen kişi de) kâfirdi' ibaresini ayet sayardı, onun Mushafında 'kâfirdi' kelimesi geçiyordu. Bu hadis de en başta **Buhari** ve **Müslim**'de geçiyor. Ama Kur'an'da böyle bir ifade yok.[335]

Yine Kehf suresinde Hz. Musa ile Hızır arasındaki anlaşmazlıklarda şöyle bir olay yaşanıyor: Hızır boş yere bir gemiyi batırınca Hz. Musa itiraz ediyor, batırmaya ne hakkın var diyor. Hızır, o gemi bir grup yoksul kişiye aitti, onu denizde işletirlerdi. Burada zalim bir kral var, bulduğu gemilere el koyar. Şayet bunu bozmasaydım onu da alırdı, diyor.

Anlam olarak faydasız bir cümle; ancak konumuzla ilgili burada hatırlatılması gereken bir durum söz konusu. Ayette geçiyor ki, zalim bir melik her gemiyi gasp ediyordu. **İbni Abbas**'ın Mushafında ise 'Her sağlam gemiyi gasp ediyordu' şeklinde geçiyor. İbni Abbas haklı aslında. Çünkü kral harabe gemiyi ne yapsın?

İbni Abbas'ın Mushafında ayetin böyle geçtiğini **Buhari** ve **Müslim** ortak işlemişlerdir. Ayrıca nerdeyse tüm meşhur tefsirlerde ilgili ayet kısmında **Hz. Osman**, **Übey b. Kab** gibi ünlü sahabiler de ayeti İbni Abbas gibi okumuşlardır diye geçiyor. Örneğin **Kadi Beydavi**, **Suyuti**, **İbni Kesir**, **Begavi**, **Şevkani**, **Taberi**, **Kurtubi** gibi Kur'an yorumcuları, bu sahabilerin ayeti bugün Kur'an'da yazılı olduğundan farklı okuduklarını yazmışlardır. Özellikle **Suyuti** bu konuda ilgili ayet kısmında kapsamlı bir bilgi sunmuştur.[336]

---

335 Kehf suresi, ayetler 74 ve 80.
a-Buhari, Enbiya başlığı altında, bab 4/4725 ve 4727.
b-Müslim, Fedaili Hızır, bab 46/2380.

336 a-Müslim, Fedaili Hızır, bab 46/2380.
b-Buhari, Enbiya başlığı altında bab 4/4725 ve 4727.
c-Suyuti, Dürrü'l Mensur, Kehf suresi, ayet 60-80 açıklamalarında, c.4/238.

XIV. BÖLÜM

BUHARİ VE MÜSLİM'E GÖRE KUR'AN

Her ne kadar İslam literatüründe ve Müslümanlar nezdinde **Buhari** ile **Müslim**'in aktardıkları hadislerin değeri biliniyorsa da; yine de bilgileri tazelemek babından bu iki kaynak hakkında özet bir bilgi paylaşıp ondan sonra asıl konuya geçerim.

a) Şeyhül islam **İbni Teymiyye** (h.728.ö), 'Gök kubbesi altında Kur'an'dan sonra Buhari ve Müslim hadisleri kadar sağlam bir İslami kaynak yoktur ve bunda İslam âlimleri fikir birliği içindedir' diyor.[337]

b) Buhari üzerine şerh kitapları yazan **Muhammed Enver Keşmiri** (h.1352.ö) ile Hanefi mezhebi ünlülerinden **Ayni** (h.885.ö) ve Müslim üzerine hacimli şerh kitabı yazan **İmam Nevevi** (h.676.ö), 'Buhari ve Müslim'deki hadislerin sağlamlığı konusunda İslam âlimleri arasında görüş birliği vardır' diye belirtmişlerdir.[338]

---

[337] Mecmu'ül Fetava, Hadis başlığı altında, c.18/74.

[338] a-Keşmiri, Feydu'l Bari ala Sahihi'l Buhari, c.1/43.

b-Nevevi, Müslim şerhi, c.1/14 ve Tehzibü'l Esma, c.1/73.

c-Umdetü'l Kari, c.1/5.

c) İmam Zehebi (h.748.ö), 'İslam'da Kur'an'dan sonra en sağlam kaynak Buhari gelir' ifadesini kullanmıştır.[339]

d) İbni Salah (h.643.ö), 'İslam âlimlerine göre Kur'an'dan sonra en sağlam kaynaklar Buhari ile Müslim'dir' diye belirtmiştir. Aynı **İbni Salah** şunu da yazmıştır: İmamu'l Haremeyn Ebu'l Meali el-Cüveyni (h.478.ö), 'Şayet biri, eğer Buhari ve Müslim'deki hadisler sağlam değilse eşim boş olsun diyorsa; böyle demekle ne onun eşi boşanır, ne de kendisi günaha girer. Çünkü İslam âlimleri bu iki kaynaktaki hadislerin sağlamlığı konusunda ittifak etmişlerdir' diyor.[340]

Bir nebze de olsa bu iki kaynağın güvenilirliği hakkında sunduğum bu bilgiden sonra bir de acaba ne gibi harika bilgiler içeriyor ki, İslam âlimleri nezdinde bu kadar değerli ve sağlam kabul edilmişler; buna da birkaç örnek gösterip daha sonra asıl konumuza devam edelim.

a) Ebu Hureyre ile **Ebu Seleme** aktarıyorlar: Hz. Muhammed bir gün sabah namazını kıldırdıktan sonra cemaate dönüp vaaz verirken şunları söyledi: 'Bir çobanın sürüsüne kurt saldırdı ve bir koyununu alıp götürdü. Çoban koyunu geri almak için ardından koştu ve koyunu kurtardı. O sırada kurt çobana döndü ve konuşarak şunları söyledi: Yırtıcı hayvanların sürüye saldıracağı günde, koyun sürüsünün benden başka çobanı bulunmayacak, o zaman ben kurtaracağım dedi.

(Kurt ne zaman koyuna çoban olmuş, onu kurtarmış bu da ilginç. Her ne ise; konumuza devam edelim.)

Hz. Muhammed şöyle devam etti: Bir adam bir sığır üzerine yük yükleyip yolda giderken sığır dönüp onunla konuşarak, 'Ben yük taşımak için yaratılmadım; ben çift sürmek için yaratıldım' dedi. Hz. Muhammed bunları anlatırken

---

339 Kastalani, İrşad'ü Sari, c.1/29.

340 İbni Selah, Ulumü'l Hadi (Mukaddime), s.16.

orada bulunanlar[341] 'Fesubhanallah!' dediler (demek istediği inanmamışlar). Buna karşı Hz. Muhammed, 'Ben bu hayvanların böyle konuştuklarına inanırım; ayrıca Ebubekir'le Ömer de buna inanırlar' dedi. Bunu söylerken de o sırada Ebubekir'le Ömer bu toplantıda yoktular. Evet; bunlar **Buhari**'de üç önemli başlık altında dört sefer tekrar edilmek suretiyle ve **Müslim**'de ortak olarak işlenmiştir.[341]

b) Yine **Buhari** ve **Müslim**'de ortak işlenen bir örnek var. Sahabilerden **Sad b. Ebi Vakkas** anlatıyor: Hz. Muhammed, 'Kim sabahleyin aç karna yedi tane acve hurması (bir çeşit hurma; nebi hurması, Medine hurması da denir) yerse, o gün ona akşama kadar (süre de veriyor) ne sihir ne de zehir etki yapmaz/zarar vermez' dedi. Bu hadis **Buhari**'de dört kez tekrar edilerek geçiyor. Elbette **Müslim**'de de var. Hurma zehire ilaçtır/panzehirdir diyen, buna inanan biri varsa, gelsin ona zehir içirelim, bunu bir deneyelim, o da istediği kadar hurma yesin; bakalım kurtulacak mı?[342]

c) Ebu Sait el-Hudri anlatıyor: Hz. Muhammed, 'Allah ahirette bacağını açıp baldırını insanlara gösterecek' dedi. Bu hadis de en başta **Buhari**'de geçiyor.[343] İslam âlimleri, müfessirler bu hadisi şu ayetle ilişkilendirmişlerdir: 'Baldırın çıplak kalacağı, secdelere çağrılacakları gün, onu da yapamayacaklar' ayetinde geçen baldır, kimisine göre az önceki hadiste geçtiği gibi Allah'ın baldırıymış.[344]

---

341 a-Buhari: Hars bölümü, bab 4/2324, Ehadisi Enbiya bölümü, bab 54/3471, Fedaili Sahabe, bab 5/3663 ve bab 6/3690.

b-Müslim, Fedaili Sahabe, bab 1/2388.

342 a-Buhari: Et'ime bölümü, bab 43/5445, Tıp bölümü, bab 51/5768 ve 5769, bab 56/5779.

b-Müslim, Eşribe, bab 27/2047.

343 Buhari, Tefsir bölümü, Kalem suresi, bab 2/4919.

344 Kalem suresi, ayet 42.

d) Yine **Ebu Sait el-Hudrî** anlatıyor: Hz. Muhammed bir askeri birliği sefere gönderdi. Bunlar Arap kabilelerinden bir kabile üzerine gittiler ve onlardan kendilerini konaklamalarını istediler. Ancak o kabile bunları misafir etmedi. O sırada bu kabilenin büyüğünü bir akrep soktu. Bütün kabile halkı harekete geçip onun için her çareye başvurdular. Fakat ona hiçbir şey fayda vermedi. Kabile halkından bazıları, bizden birileri gidip şu yakınımıza inen kafileden sorsun, belki bunların yanında hekimlikten anlayan biri bulunur, dediler. Bunun üzerine kabile halkından bir grup bu Müslümanların yanına geldi ve 'Büyüğümüzü akrep soktu, biz bir çare bulamadık. Şayet sizden anlayan biri varsa gelsin yardımcı olsun!' dediler. Müslümanların kafilesinden biri, 'Evet; ben varım. Allah'a yemin ederim ki, ben muhakkak dua eder, onu iyileştiririm. Fakat biz size konuk olmak istedik, siz bizi kabul etmediniz. Şimdi ben de size derim ki siz bize bir ücret belirlemezseniz gelmem.'

O kabile halkı bir sürü koyun üzerine sahabilerle anlaştı. (hadiste koyunların sayısı da belli: 30 koyun). O sahabi, sokulmuş olan kabile reisine gitti. Elhamdu lillahi rabbi'l-alemin (yani Fatiha suresini) okudu ve o sokulan adam üzerine nefes etti (üfürüp püfürdü). Akabinde adam hemen iyileşti, kendisinde hiçbir eser kalmadı. Onlar da üzerine anlaştıkları koyunları verdiler. O sırada Müslümanlardan bazıları, 'Bu iş dine uygun mu değil mi hele önce bir Hz. Muhammed'den soralım, sonra gerekeni yapalım' dediler. Daha sonra Muhammed'in yanına gelip olup bitenler hakkında bilgi verdiler.

Muhammed, bu işi yapan (üfürükçüye), 'Fatiha suresinin tedavide kullanılabileceğini kimden öğrendin?' diye sordu (yani adeta seni gidi seni deyip adamı takdir etti, bunu onayladı). Sonra da baskına giden o Müslümanlara; 'İyi bir şey yapmışsınız, kararınız isabetlidir. Haydi kalkın o koyun-

ları kendi aranızda bölüşün ve onlardan benim için de bir pay ayırın!' dedi ve keyiften bu işe gülümsedi, diyor **Ebu Sait**. Evet; bu olay da **Buhari**'de en az dört yerde tekrar edilerek ve **Müslim**'de ortak olarak işlenmiştir. Bu da tıpkı az önceki hurma meselesi gibidir: Hurma nasıl zehire panzehir sayılmışsa Fatiha da akrebin zehrine panzehir olmuş.[345]

e) Ebu Hüreyre Hz. Muhammed'in bir açıklamasını anlatıyor. Hz. Musa'nın ruhunu alsın diye Allah Azrail'i gönderir. Kendisi Musa'ya varınca Musa onu tokatlar ve bir gözünü çıkarır (Adeta: Sen ha! Gelip ruhumu mu alacaksın?). Bunun üzerine Azrail Musa'nın ruhunu almadan tek bir gözle doğruca Allah'ın huzuruna gidip durumu anlatır. Allah tekrardan Azrail'in gözünü takar/eski haline kavuşturur. Evet; bunlar **Buhari** ve **Müslim**'de anlatılan hadisler. Ne diyelim; helal olsun Musa'ya![346]

f) Bir de ağaç kütüğünün ağlama hikâyesi var. Hz. Muhammed hutbe okuduğunda ağaç kütüğüne yaslanırmış. Bir gün kadının biri ona, 'Benim bir marangozum var, istersen söyleyelim sana ağaçtan güzel bir minber yapsın, ne dersin?' demiş. Muhammed de, olur demiş ve marangoz ona bir minber yapmış, getirip camiye bırakmış. Elbette Muhammed daha önce yaslandığı ağaç kütüğünü bırakır, minber üstüne çıkıp hutbe okur. Bir gün minberde konuşurken o eski ağaç kütüğü, çocuk gibi ağlamaya başlar. O sırada Muhammed iner, onu kucaklayıp sakinleştirir. Böyle yapınca artık onun sesi çıkmaz.

---

345 a-Buhari: İcare, bab 16/2276, Fedaili Kur'an, bab 9/5007, Tıp, bab 33/5736 ve bab 39/5749.

b-Müslim, Selam, bab 23/2201.

346 a-Buhari, Cenaiz bölümü, bab 68/1339 ve Ehadisi Enbiya, bab 31/3407.

b-Müslim, Fedail bölümü, no: 2372.

Şu da var ki, bu olayı aktaran sahabi sayısı da epey fazla. Mesela; **İbni Ömer**, **Cabir**, **Tufeyl b. Ka'b**, **İbni Abbas**, **Enes b. Malik** ve **İbni Büreyde** gibi. Evet; bu da en başta **Buhari**'de birkaç yerde geçiyor. Bazen diyorum yazık bana ki kendimi bu masallarla meşgul ediyorum; ama bunlara inanan milyonlarca insan var. Keşke sadece inanmak olsa! Bunlar Allah için edip başımıza bela olurlar. Görüyoruz işte Ortadoğu'nun halini.[347]

Buraya kadar anlattıklarım, **Buhari** ve **Müslim**'de anlatılan mitolojik örneklerdi. Bir de değişik konularda verilen bilgiler var ki, onlar da bir o kadar gülünçtür. Mesela bir ara Hz. Muhammed'in hizmetlilerinden 'Enceşe', kadınların (çoğu Muhammed hanımları) üzerine bindikleri develeri biraz hızlı sürerken, belki düşerler diye Muhammed adama, 'Cam gibi olan kadınlara dikkat et, hızlı sürme, düşebilirler' der. Bu hadis **Buhari** ve **Müslim**'de kaç kez tekrar edilerek anlatılır.

Peki, adam deveyi biraz hızlı sürmüşse ve **Hz. Muhammed** de onu uyarıp yavaş sür demişse; bundan kalkıp keramet mi çıkaralım, bunu da mucize mi sayalım! Dağ başındaki eğitimsiz bir insan da oğluna, hayvanı hızlı sürme, çünkü üzerindekini düşürür, uyarısında bulunabilir; bunda ne var? Hadiste şu ifade de geçiyor: Muhammed adama, cam gibi olan kadınlara dikkat et, demiş. Yani kadına değer vermiş. Bu normal bir sözdür ve her insan bunu diyebilir. Zaten o kadınların çoğu da Muhammed'in hanımlarıydı. Bunlar Haccu'l Veda için yola çıkmışlardı. Erkek-kadın arasında kullanılabilen gayet normal bir sözdür bu. Bundan keramet çıkarmanın bir mantığı var mı?[348]

---

347 Buhari: Cuma namazı bölümü, bab 26/918, Buyu' (alışveriş) bab 32/2095 ve Ehadisi Enbiya, bab 25/3583-85.

348 a-Buhari: Edep, bab 90/6149, 95/6161, 111/6202, 116/6109-11.
b-Müslim, Fedail, bab 18/2323.
c-Semtü Nücumi'l Avali, s.16.

Buhari ve **Müslim** benzer masallarla dolu. Fikir olsun diye bu kadar örnek yeterli. Şimdi de konumuza geçip Müslümanların baş tacı ettikleri bu **Buhari** ve **Müslim**'e göre Kur'an orijinal mi değil mi onu da görelim. Aslında hiçbir zaman yazılı Kur'an yoktu ki orijinali olup olmadığından söz edilsin. Burada maksat şu: İslami kurallar çerçevesinde olaya baksak bile Kur'an diye bir kitap, yazılı bir belge Hz. Muhammed zamanında yoktu. Bunun kanıtı, baştan beri anlattıklarımdır. Evet; konumuza geçiyoruz. Bakalım bu iki kaynağa göre Kur'an orijinal mi?

1) Bakara suresi 198'inci ayette, 'Rabbinizden rızık istemenizde size bir günah yoktur' deniliyor. Bu ayet, Müslümanların hac mevsiminde alışveriş yapmalarında, ticaret etmelerinde bir günah olmadığını belirtiyor. Ancak ayette hac mevsimi ibaresi yok. Bu durumda, 'Alışveriş yapmanızda, ticaret etmenizde bir günah yoktur' demek oluyor ki çok anlamsız bir cümle. Çünkü alışveriş yaşamın olmazsa olmazıdır. Belli ki ayette 'Hac mevsiminde' ibaresi eksiktir. Bunun böyle olduğunu anlamak için ayetin iniş nedeni de önemlidir. O da şöyledir: İslamiyet'ten önce, Zü'l Mecaz, Ukaz gibi yerler bölge insanının ticaret yaptığı panayır yerleriydi. İslamiyet gelince sanki hac mevsiminde buralarda alışveriş yapmak dine aykırıymış gibi bir fikir oluşur Müslümanlarda. İşte az önceki ayet bu olay üzerine iner ki, bu mevsimde ticaret yapılabilir diye. Bu olay **Buhari**'de defalarca geçiyor.

Sahabilerden **İbni Abbas**, şu an Kur'an'da yazılı olduğu şeklinde okumuyordu. Onun Mushafında hac mevsimi ifadesi vardı. Zaten demin de belirtildiği gibi en uygunu da budur. Nitekim en başta Diyanet İşleri Başkanlığı olmak üzere birçok Kur'an meallerinde parantez içinde 'Hac mevsiminde' ibaresi kullanılmıştır. Dolayısıyla; madem buna ihtiyaç var,

bu terimler ayetin açıklama kısmında kullanılıyor; o halde en uygunu İbni Abbas'ın cümlesidir. Bunu zaten daha önce de izah ettim. Burada maksat, **Buhari** ve **Müslim**'de geçen hadislere göre Kur'an'ın orijinal olmadığını göstermek.[349]

2) İsra suresinde, 'Sana ruhtan sorarlar (ruh nedir diye). De ki ruh, Rabbimin emrindendir. Size ilimden az bir şey verilmiştir' diye geçiyor.[350] **İbni Mesut** 'Size ilimden az bir şey verilmiştir' ifadesi yerine, 'Onlara ilimden az bir şey verilmiştir' şeklinde okuyordu. Bu da en başta **Buhari**'de geçmektedir.[351]

3) Bir grup sahabi Bir-i Maune denilen yerde muhalifler tarafından katledilir. Hz. Muhammed bunların haberini alınca şöyle bir ayet indiğini söyler: Tanrı onlar adına, 'Kavmimize bildirin ki biz Allah'a kavuştuk. Allah da bizden razı, biz de ondan razıyız' diye. Muhammed belli bir süre sonra bu ayet mensuh olmuştur/yürürlükten kaldırılmıştır, der. Elbette ki şu anki Kur'an'da böyle bir ayet yok. Bu da, **Buhari** ve **Müslim**'de ortak işlenen hadislerdendir.[352]

4) Kehf suresinde Musa ile Hızır arasında yaşanan mitolojik bir olay anlatılır. Bu ikili arkadaş olurlar. Hızır Musa'ya der ki, ben ne yaparsam sabırlı ol, niye yaptın diye hemen itiraz etme. Bunlar arkadaş olurlar. O süre zarfında Hızır 2-3 olay gerçekleştirir. Onlardan birinde, suçsuz yere bir erkek çocuğu öldürür. Musa bunun nedenini sorunca; Hızır,

---

349 Buhari: Hac bölümü, bab 150/1770, Büyû', bab 1/2050 ve bab 35/2098, Tefsir, Bakara, bab 34/4519.

350 İsra suresi, ayet 85

351 Buhari: İlim başlığı altında, bab 47/125 ve Tevhid bölümü, bab 29/7462.

352 Buhari: Cihad, bab 9/2801, bab 19/2814, bab 184/3064; Megazi, bab 29/4090 ve 4095.

‘Çocuğun anne babası mümin insanlardı. Onları azgınlığa ve küfre sürüklemesinden korktum’ der ve bu nedenle öldürdüğünü belirtir.[353]

İşte Hz. Muhammed’in amcaoğlu Abdullah (ki hadis literatüründe buna **İbni Abbas** denir) bu ayette ekstra bir ifade olduğunu belirtir ve onun Mushafında, ‘Çocuk kâfirdi, anne babası ise mümin insanlardı. Onları azgınlığa ve küfre sürüklemesinden korktum’ şeklinde geçiyordu. Yani ‘çocuk kâfirdi’ ibaresi fazladan vardı onun Mushafında. Ayrıca Hızır suçsuz yere bir gemi batırır. Onun da gerekçesini Hz. Musa’ya şöyle izah eder: Bu gemi yoksul bir gruba ait. Bölgede ise zalim bir kral var. Bu adam gelen giden tüm gemilere el koyar. Ben bunu bozdum/batırdım ki el koyamasın.

Bu mitolojik öyküler Kehf suresinde uzun uzadıya anlatılır. Amacım bunları anlatmak değil; bu ayetlerle ilgili şu anki Kur’an’da bulunmayan bazı eksik terimlerin varlığından söz edildiğini anlatmak. Mesela ayette, zalim kral her gemiye el koyardı; **İbni Abbas**’ın Mushafında ise, zalim kral her sağlam gemiye el koyardı, şeklinde geçiyordu.

Kısacası; **İbni Abbas** bugünkü Kur’an’da olmayan ‘çocuk kâfirdi’ ifadesiyle ‘her gemiye el koyardı’ cümlesini de, ‘Her sağlam gemiye el koyardı’ şeklinde okurdu. Bu da en başta **Buhari**’de tekrar edilerek geçmektedir. Bunları daha önce de belirttim.[354] Ayeti bu şekilde okuyanlar arasında meşhur sahabi **Übey b. Kab** da vardı, onun da Mushafında ayet böyle geçiyordu. **Hz. Osman** da ayeti bu fazlalıkla okurdu.[355]

---

353 Kehf suresi, ayet 80.

354 Kehf suresi, ayetler: 71-82. Buhari: Tefsir bölümü, Kehf suresi, bab 2/4725 ve Ehadisi Enbiya, bab 27/3401.

355 Suyuti, Dürrü’l Mensur, Kehf suresi, ayet 80, c.4/238.

5) Buhari'de geçiyor ki İbni Mesut'un Mushafında Leyl suresinde farklı bir yazılış söz konusuymuş. Ayetler şu anki Kur'an'da, 'Karanlığı ile etrafı bürüyüp örttüğü zaman geceye, açılıp ağardığı vakit gündüze, erkeği ve dişiyi yaratana (yani Allah'a) yemin ederim' diye geçiyor.[356] İşte burada meşhur sahabi **İbni Mesut**'un Mushafında şu fark vardı: 'Erkeği ve dişiyi yaradana' (ki bu durumda Allah kendisiyle yemin ediyor) yerine; 'erkek ve dişiye yemin olsun' diye okuyordu. Bu daha uygundur. Çünkü tanrı geceye, gündüze yemin ediyor ve daha sonra üçüncü sırada kendine geçiyor, kendisiyle yemin ediyor. Bu, iki nedenden dolayı yanlıştır. Biri, madem tanrı kendisiyle yemin ediyor, o zaman ilk sırada kendinden başlamalıydı. Çünkü o her şeyin üstündedir. Bir diğeri de, madem yarattıklarından başlayıp onların başına yemin ediyor; o halde bu tempo sürmeliydi. Yani geceyle gündüz ve erkekle dişi şeklinde yarattıklarıyla devam etmeliydi. Evet; bu da en başta **Buhari**'de birçok yerde tekrar edilerek ve **Müslim**'de geçiyor.[357]

6) Kur'an'da eksikler olduğuna ilişkin **Hz. Ömer**'in yakarışları anlatılır kaynaklarda. Halifeliği döneminde verdiği bir hutbesinde; 'Allah Muhammed'e kitap gönderdi. O kitapta, evliler zina yaparlarsa taşlanarak öldürülürler, ayeti de vardı. Biz onu aklımıza aldık, koruduk. Muhammed de recimle insanları infaz etti, ben ve Ebubekir de bunu uyguladık' diyor. Ömer'in bu açıklaması en başta **Buhari**'de birkaç yerde, **Müslim**'de ve diğer hadis külliyatında geçiyor.

---

356 Leyl suresi, ayetler 1-3.

357 Buhari: Tefsir, Leyl suresi, bab 2/4944. Müslim, Selatu'l Müsafirin, no: 824.

Ayrıca Ömer bunu son haccında Mina'da (şeytan taşlama yeri) hacılara verdiği hutbede söylüyor ve yıl da hicri 23.[358]

Diğer yandan böyle bir ayetin var olduğunu; ancak bugünkü Kur'an'da bulunmadığını aktaran sahabilerin sayısı da hayli fazla: Hz. Ömer dışında Hz. Ayşe, Übey b. Kab, Zeyd b. Sabit ve İbni Abbas da bunu rivayet etmişlerdir. Bunları daha önce Ömer kısmında anlattım. Burada farklı bir şeyden bahsediyorum:[359] **Hz. Ömer** aynı hutbede şu cümlenin de ayet olduğunu söylüyor: 'Sakın babalarınızdan yüz çevirip uzaklaşmayın (yani aslınızı inkâr etmeyin)! Her kim babasından yüz çevirip onu inkâr ederse nankörlük etmiş olur/küfre girer.' Ama Ömer'in söylediği bu ayet şu an Kur'an'da yoktur.[360]

7) Hz. Ayşe'nin şu açıklaması da önemlidir: 'Ergenlik çağındaki bir kişi başkasının sütünü on defa içerse onun evladı

---

358 a-Buhari, Hudud, bab 31/6830 ve Fethu'l Bari, Hudud bölümü, hadis no: 6830, c.12/147.

b-Müslim, Hudud, no: 1691.

359 a- İbni Mace, Nikah, no: 1934 ve Hudud, bab 36/1944.

b-Hakim Nisaburi, Müstedrek, Hudud bölümü, c.4/400, bab 45/8068.

c-Nesai, Recim başlığı altında, bab 3/7111-7112.

d- Elbani, Silsiletü'l Ehadisi Sahiha, c.6/974.

e-Zemahşeri, Keşşaf tefsiri, Ahzab suresi, c.5 /41.

f-Suyuti, Dürrü'l Mensur, Ahzab suresi, c.11/714. İtkan, 47. bölüm, s.1457.

g-İbni Hemmam, Musannaf, c.3/365 no: 5990 ve 7/330, no: 13363.

h-Teyalisi, Müsned, c.1/437, no: 542.

i-Hakim Nisaburi, Müstedrek, c.2/450, no: 3554.

j-Taberani, Mucemi Evsat, c.4/332, no: 4352.

k-Nesai, Sünen, c.6/408, no: 7112.

l-Sahihi İbni Hibban, c.10/271, no: 4428 ve 4429.

m-Suyuti, Dürrü'l Mensur, Ahzab suresi, c.11/714.

n-Kasım b. Selam, Fedaili Kur'an, c.2/146, no: 701.

360 Buhari, Hudud, bab 31/6830.

sayılır diye ayet vardı' diyor. Bunu daha önce Ayşe başlığı altında anlattım. Burada yine dile getirmemin nedeni, sadece **Buhari** ve **Müslim**'i baz alarak acaba bugünkü Kur'an orijinal mi değil mi sorusuna yanıt bulmak. Ayşe'nin bu açıklaması en başta **Müslim**'de, **Kasım b. Selam**'ın kaynaklarında, mezhep lideri **İmam Malik**'in eserlerinde geçmektedir. Ancak bu anlamda Kur'an'da herhangi bir ayet yoktur.[361]

Yine Hz. Ayşe, daha önce bir çocuk bir yabancı kadının sütünü on sefer içerse onun evladı sayılır ayeti inmişti; ancak daha sonra inen başka bir ayetle bu sayı beşe indi. Hz. Muhammed vefat edene kadar biz bu ayeti okurduk, diyor. Bu hadis de en başta **Müslim**'de, **Ebu Davud**, **İbni Mace** ve mezhep lideri **İmam Malik**'in kitabında geçiyor. Ama bugünkü Kur'an'da böyle bir ayet mevcut değil.[362]

8) Ebu Musa el-Eş'ari anlatıyor: Biz Kur'an'dan bir sure okurduk. O sure 'Müsebbihat' denilen Kur'an'daki surelerden birine denk gelirdi. O sureden şu ayet aklımda kaldı: 'Ey inananlar! Neden yerine getirmediğiniz şeyleri söylüyorsunuz! Bu, boynunuza yazılıp aleyhinize şahitlik edecek ve kıyamet günü bundan sorumlu tutulacaksınız' diye. Yine en başta **Müslim**'de geçen rivayete göre; **Ebu Musa el-Eş'ari** üç yüz kişi huzurunda, 'Kur'an'da bir ayet vardı, anlamı şuydu:

---

361 a-Müslim, Reda bölümü, no: 1452.

b-Suyuti, Dürrü'l Mensur, Ahzab suresi bölümü, c.11/718 ve İtkan, 47. bölüm s.1440 ve 1456.

c-Kurtubi tefsiri, Ahzab suresi başlığı altında, c.14/113.

d-İmam Malik, Muvatta Reda kısmı, c.3/345, no: 1407.

e-Kasım b. Selam, Fedaili Kur'an, c.2/146, no: 700.

362 a-Müslim, Reda kısmı, bab 6/1452.

b-Ebu Davud, Nikah, bab 10/2062.

c-İbni Mace, Reda, bab 35/1942.

d-İmam Malik, Muvatta, Reda bölümü, c.2/608.

İnsanoğlu bir vadi dolusu mal isteyip Allah ona verse başlar ikinci vadi istemeye. Allah onu da verse üçüncü vadi ister ve isteklerin ardı arkası kesilmez' diye. İşte bugün bu ayetler Kur'an'da yoktur. Yineliyorum; bunlar en başta **Müslim**, **İmam Malik**'in kaynağında ve bazı tefsirlerde geçiyor.[363]

Ebu Musa şu farklı açıklamayı da yapıyor: Kur'an'da Tevbe suresi kadar şiddetten bahseden bir sure daha vardı. O sure mensuh oldu/yürürlükten kaldırıldı. Onun içinde, 'Allah İslam'ı, dinde nasibi olmayan (ahirette payı olmayan kötü insanlar) eliyle güçlü kılacaktır' ayeti vardı diyor. Ama bu ayet de bugünkü Kur'an'da yoktur.[364]

Bu başlıktan çıkan sonuç şu: Madem İslam âlimleri nezdinde **Buhari** ve **Müslim** hadisleri tartışmasız bir şekilde sağlam ve gerçektir; o halde, bunlara göre şu andaki Kur'an bir söylentiler derlemesidir.

---

363 a-Sahih-i Müslim, Zekat bölümü, no: 1050.
b-Esfehani, Hüliyyetü'l Evliya, c.1/257.

364 Suyuti, Dürrü'l Mensur, Bakara suresi ayet 106, c.1/106.

XV. BÖLÜM

KUR'AN'IN TEK BİR HARFİ DEĞİŞİK İSE?

Hatırlanacağı üzere ben farklı Kur'an nüshalarından (Mushaflardan) söz ederken, 'Benim için önemli olan kayıp ayetlerdir, büyük farklardır; ben kelimelerdeki ufak tefek farklara bakmam' demiştim. Örneğin; birçok sahabinin, 'Ahzab suresi 73 ayet değil; belki Bakara suresi kadardı yani 286 ayetten ibaretti; ancak Kur'an yazılırken hepsine ulaşılamadı' diyen rivayetlerini sunmuştum ve bunları sağlam kaynaklara dayandırmıştım. Buraya kadar, **Hz. Muhammed** zamanında Kur'an diye yazılı bir belge olmadığını, daha sonra söylentiler derlemesi şeklinde, o da uzunca zaman bir dilimi içinde (Ebubekir, Ömer ve Osman dönemlerine yayılarak) ortaya atıldığını vurgulamaya çalıştım.

Aslında, bir yanıyla da kelimeler veya harfler arasındaki en ufak fark önemlidir, diye belirtmek isterim. Şöyle ki: Çoğu okurlar bilirler, bazı İslam yazarları kalkıp Kur'an harflerine sayısal bazı değerler vererek bundan mucize çıkarmaya çalışırlar. Bu yönteme 'Ebced' hesabı denir. İşin akıl ve ilim boyutunu bir yana koyalım. Bir kere, oyunun kuralları-

na göre hareket edersek bu tür ebced hesaplarının büyük yalan, uydurma olduğu ortaya çıkar. İlkin Ebced hesabıyla ilgili cetvelimizi verip sonra örneklerimize devam edelim.

Ebced hesabı cetveli (Arapça harflerin rakamsal değeri)

Ebced hesabı cetveli(Arapça harflerin rakamsal değeri)

Ye	Tı	Ha	Ze	Vav	He	Dal	Cim	Be	Elif
10	9	8	7	6	5	4	3	2	1
Ra	gaf	Sad	Fe	Ayın	Sin	Nun	Mim	Lam	Kef
200	100	90	80	70	60	50	40	30	20
		Ğayın	Zı	Dad	Zel	Hı	Se	Te	Şın
		1000	900	800	700	600	500	400	300

Mesela **Said Nursi**, benden soruldu diyor. Hâlbuki soru yönelten kimse yok; kendisi senaryosunu kuruyor ve kendisi yanıt veriyor. Şöyle soruldu diyor: Ey Said; ortaya attığın Nurculuk hareketini sen ta Hz. Ali'ye dayandırıyorsun. Hâlbuki asıl olan Kur'an'dır. Peki, Kur'an senin ortaya attığın Nurculuk projene nasıl bakıyor, Kur'an'da bunun yeri var mı? Soruyu bu şekilde oluşturuyor kendisi. Şimdi de verdiği cevaba bakalım: Ben bu ilginç sual karşısında Kur'an'dan yardım istedim. O sırada birden bire otuz üç ayetin çok net bir şekilde benim ortaya koyduğum Nurculuk hareketini içerdiğini, bundan bahsettiğini gördüm; bunu bir saat zarfında keşfettim. Öyle oldu ki bende projem (Nurculuk) hakkında zerre kadar şüphe kalmadı, diyor.

Bakalım Nurculuk hareketi nasıl Kur'an'da varmış görelim.

Aynı kitabın bir başka yerinde şöyle diyor: Benden sorulan soruya karşı (ki az önce soruyu belirttim: Kur'an Nurculuğa nasıl bakıyor diye) Kur'an'dan yardım istedim, bir saat zarfında bana kapı açıldı (kerametinden söz ediyor) ve baktım ki Kur'an otuz üç yerde Nurculuktan söz ediyor. Bundan bir iki sayfa sonra, 'Üç saat zarfında bana Kur'an'dan bu bilgiler gösterildi' diyor. Hem saçma sapan açıklamalar, hem de görüldüğü gibi iki sayfadaki beyanatları birbirini tutmuyor: Birinde bir saat diyor, diğerinde üç saat.[365]

Adam kurnaz biri; ilkin bu ebced hesabıyla İstanbul'un Türkler tarafından **1453**'te fethedileceği bilgisi Kur'an'da vardır, diye bir söz ortaya atıyor ve bunu Sebe suresinin 15. ayetiyle ilişkilendiriyor. Bununla Türkleri kutsayıp Kur'an'a koyunca, elbette ki işini kolaylaştırıyor. Çünkü bu yaklaşım cahil insanların hoşuna gidiyor: Vay demek ki biz Kur'an'da varmışız, Allah övgüyle bizden bahsetmiş gibi bir sonuç ortaya çıkıyor. İşte **Said** ilkin Türkleri bu örnekle kutsuyor ve ondan sonra da sözü kendine getiriyor, projesine Kur'an'da yer vermeye çalışıyor.

İlkin **Said Nursi**'nin sözünü ettiği ayet neyle ilgilidir anlamını verelim, sonra da öne sürdüğü komik yoruma geçelim. Ayet şöyle: 'Andolsun ki, Sebe halkı için yurtlarında bir ibret vardı: Biri sağda biri solda iki bahçe bulunuyordu. Onlara şöyle denilmişti: Rabbinizin rızkından yiyin ve ona şükredin. Beldeniz güzel bir belde, rabbiniz de çok bağışlayıcı bir Rabdir.'[366]

---

365 Said Nursi, Sikke-i Tasdik-i Gaybi, s.59 ve 64, Yeni Asya Neşriyat, 7. baskı, İstanbul, 2011.

366 Sebe suresi, ayet 15.

Bu ayet, Hz. Süleyman zamanında Yemen'de yaşayan Belkıs adında bir kraliçe ve onların evlerinden söz ediyor, doğru veya yanlış bu hikâye anlatılıyor. **Said Nursi** burada 'Beldetün teyyibetün/yani güzel bir belde' ibaresini ebced hesabıyla değerlendiriyor ve bundan hicri 857'yi ortaya çıkarıyor. Bu tarihi miladiye çevirdiğimizde rakam 1453 oluyor ki, tam da İstanbul'un fethini gösteriyor, diyor. Bunu **Hamdi Akseki** de ilgili ayetin açıklama kısmında dile getirmiş. Ayrıca kaynaklarda bu yöntemi daha önce **Molla Camii**'nin de işlediği bilgisi vardır.

Said Nursi her ne kadar bu ayetle Türkleri kutsamak istemişse de -ki bana göre onun yaptığı çirkin bir yağcılık, büyük bir yalandır. İlkin Türkleri kutsamış ki daha sonra kendi kurduğu Nurculuk projesine Kur'an'da yer verince kimse ona itiraz etmesin. Hâlbuki en başta **Buhari** ve **Müslim**'de ve diğer birçok hadis kaynağında Hz. Muhammed tarafından Türkler hedef gösterilmiş; Müslümanlar Türklerle savaşmadıkları sürece kıyamet kopmaz, denilmiştir. **Buhari** bunu, 'Türklerle Savaş' başlığı altında aktarmıştır. **Müslim** ve diğer birçok hadis kaynaklarında Türklerle ilgili bu hadis, 'Fitneler ve kıyamet alametleri' başlığı altında işlenmiştir. Burada açık bir şekilde Türkler hedef gösterilmiş, fitne unsuru olarak belirtilmiştir.[367]

Hz. Muhammed'in Türklerle ilgili bu gibi sözlerinden dolayı Emeviler Orta Asya'ya seferler düzenlemişlerdir. Bu seferlerde Türkleri öylesine katletmişlerdir ki, kanları sel gibi akmış ve Türkler zorunlu olarak Müslüman olmuşlardır (Kılıç Müslümanlığı). Bu konuda gerekli kaynakları bir kitabımda yazdım. Yani Türkler aleyhine Hz. Muham-

---

367 Buhari, Cihad, bab 95/2928 ve Menakıb, bab 25/3587. Müslim, Fiten, no: 2912.

med'den hasıl olan bu kadar net bilgi varken, **Said Nursi**'nin kalkıp da (elbette ki gerçek niyeti bu değil; ancak projesine zemin hazırlamak niyetiyle) ayeti akıl almaz bir şekilde, hiç ilgisi olmayan İstanbul'un fethiyle ilişkilendirmesi ancak gülünç olur. Bir kere ayetin ne ile ilgili olduğu gayet açık: Belkıs'ın yaşadığı yerleşim yerinden bahsediyor, güzel bir yerdir diyor. Elbette ki ayetin anlamı da ayrıca faydasız: Bunu anlatmanın bir yararı yok.[368]

Kaldı ki ayetle ilgili onun yaptığı hesap da yanlıştır. Çünkü 'Beldetün teyyibetün' ifadesindeki harfleri rakamsal olarak/ ebced hesabıyla topladığımızda **857 hicri/1453 miladi** çıkmıyor. Buyrun cetvel yukarıda, isteyen hesaplayabilir. Her ne kadar bu gibi hadisler sağlam İslami kaynaklarda geçiyorsa da; acaba gerçekten Hz. Muhammed Türkler aleyhine böyle bir hadis söylemiş mi; yoksa daha sonra kimi Arap yöneticiler (Emevi-Abbasi) tarafından uydurulmuşlar mı; bunu bilemiyoruz. Şayet söylemişse bu ancak hedef göstermedir, tehlikeli bir yaklaşımdır. İnsanları ırka göre sınıflandırıp takdir veya tahkir etmek; ilim, hümanizm/insanlık ve mantık işi olamaz.[369]

---

368 Sümerlerden İslam'a Kutsal Kitaplar ve Dinler, başlangıç bölümünde.

369 İlgili cümleyi toplayalım. Harflerin rakamsal değeri yukarıda listede geçti. Ayette geçen "Beldetün teyyibetün" kalıbında şu Arapça harfler vardır: Be=2, Lam=30, Dal=4, Te=400, tenvin (ün)=50, Tı=9, Ye=10, Be=2, Te= 400, tenvin (ün)=50 ve toplam 957. Bunu Miladiye çevirirsek 928 olur. Buna hicretten önceki miladi tarihini -ki 622'dir- eklersek toplam 1550 olur. Gene de 1453 çıkmaz. Hele şeddeli Ye harfini 2 kabul edersek, rakam daha da artar. Said Nursi cümle içindeki tenvini, kimi durumlarda hesabına gelirse sayar, gelmezse saymaz. Burada iki tenvin vardır ve her tenvin bir (n) harfine denk düşer. N harfinin değeri 50'dir. Dolayısıyla ikisinin toplamı 100 eder. Bu durumda cümledeki tüm harflerin rakamsal olarak toplamı (Y harfini 1 olarak kabul edersek; yoksa daha fazla çıkar) 1550 olur. İstanbul'un fethinden yaklaşık bir asır sonraki tarih ortaya çıkar. Konu zaten saçma; ancak bu gibilerin diliyle konuşsak bile yine de ortalıkta bir çarpıtma vardır demek isterim.

Said Nursi'nin kendi projesine bu yöntemle Kur'an'da yer vermesine ilişkin verdiği örneklere devam edelim. Kur'an'da Fil suresi var. Bu surede Yemenli Ebrehe ve ordusunun başına gelenler anlatır. Henüz Muhammed dünyaya gelmeden; Ebrehe bir gün ordusuyla birlikte yola çıkıp Kâbe'yi yıkmaya gelir. Bunu yapmaması için Allah Ebabil kuşlarını gönderir. Onların gagalarında çamurdan yapılmış çok ufak/saçma şeklinde cisimler varmış. İşte o kuşlar o çamurdan yapılmış saçmalarla Ebrehe ve ordusunu imha etmiş. Bu kısa surede bu mitolojik olay anlatılır. Olay bu iken **Said Nursi** bu sureden şunları çıkarmış: Ayette geçen 'Termihim bi hicaretin min siccilin' yani onlara ateşte pişirilmiş taşlar attılar ifadesindeki harflerin ebced hesabıyla toplamı, hicriye göre **1359** oluyor. İşte bu tarihte sözde medeniyette ilerleyenler ağır darbe almışlar; ayet buna işarettir, diyor. Yani ikinci cihan harbini kastediyor.

Said Nursi açıklamalarına devam ediyor: Bu surede geçen 'fi tedlilin' (Ebrehe ve ordusunun gayretinin boşa çıkması demek) kalıbındaki harflerin matematiksel değerlerini topluyor, sonuç hicri **1360** çıkıyor. İşte az önceki örnekte olduğu gibi bu tarihte de sözde medeniyette ilerleyen gayrimüslimler semavi bombardımana uğramışlar, diyor. Daha ilginci, 'Elem tere keyfe feale rebbüke bi eshabi'l fil', yani görmedin mi ki rabbin fil sahiplerinin başına neler getirdi anlamındaki cümlenin de harflerini topluyor. Bundan **1359** çıkmıyor; ama onun amacı bu ayetten **1359** çıkarmak. Bu yüzden kalkıyor, ayette kelime değiştiriyor ki istediği rakam ortaya çıksın. Ayette geçen 'Fil' kelimesi yerine 'Dünya' kelimesini kullanıyor ve istediği rakam olan **1359**'u böylece bulmuş oluyor. Bu açıklamaları değişik kaynaklarında geçiyor. Ancak onun bir kitabı özel olarak bu tür konulara ait.[370]

---

370 Sikke-i Tasdik-i Gaybi adlı kitabı.

Bu surede anlatılanlarla ilgili kısa bir iki söz söylemek lazım. Hani tanrı diyor ki, Kâbe'yi yıkmaya gelenleri ben ebabil kuşlarıyla imha ettim. Acaba bugün ateist ve teist, ya da deist her ne ise bir pilot kalkıp da kutsal bir yeri yerle bir etse tanrı yine ebabil kuşlarını gönderir mi?[371]

Said'in örneklerine devam edelim: Kur'an'da bir ayette, 'Bizim uğrumuzda cihat edenlere biz de yollarımızı gösteririz' deniliyor. **Said** burada 'Lenehdiyennehüm' kelimesinin harflerini rakamsal olarak topluyor, **1294** çıkarıyor ve bu tarih benim doğum tarihimdir, diyor. Bir ayet onun doğum tarihine yetmiyormuş gibi, başka bir ayeti de ilave ediyor: 'Fe ehyeynahü ve ceelna lehü nuren yemşi bihi fin-nasi' kısmını da topluyor. Bu da **1294** eder ki benim doğum tarihime işarettir, diyor.[372] Yine Kur'an'da, biz sana her zaman tekrarlanan yedi ayetli Fatiha'yı verdik, deniliyor. Kendisi bu ayetin de harflerini topluyor, yekûn **1335** eder ki bu, benim *İşaratu'l İcaz* adlı kitabımı kaleme aldığım tarihtir, diyor.[373]

Yine Kur'an'da, 'Ölü iken diriltttiğimiz ve kendisine, insanlar arasında yürüyeceği bir nur verdiğimiz kimsenin durumu, karanlıklar içinde kalmış, bir türlü ondan çıkamamış kimsenin durumu gibi olur mu?' diye bir ayet var. **Said Nursi** burada da yine kendine pay çıkarıyor; ayetin kendisinden bahsettiğini, kendisinin de daha önce bir hiç/bir ölü olduğunu; ancak Nurculuk hareketini ortaya çıkarmakla hayat bulduğunu, söylüyor ve yine harfleri toplamaya başlıyor. Ayette geçen 'Meyten' kelimesinin harflerinin rakamsal toplamı **500** eder diyor. Benim **Said Nursi** ismimdeki rakamların da toplamı **500**'dür diyor. Dolayısıyla nerden bakılırsa bakılsın

---

371 Said Nursi, Sikke-i Tasdik-i Gaybi, s.50-52.

372 Ankebut suresi, ayet 69, Sikkei Tasdik-i Gaybi, s.70.

373 Hicr suresi, ayet 87, Sikkei Tasdik-i Gaybi, s.71.

ayet benimle ilgilidir diyor. Devam ediyor; az önceki ayette, 'evemen kane meyten feehyeynahü ve ceelna lehü nuren' ifadesini topluyor, bundan da **1334** çıkıyor. Bu tarih benim birinci cihan harbinde kurtuluş tarihimdir diyor.[374]

Belki çoğu okuyucularım bilmezler; şunu da hatırlatayım: Adamın ismi **Said**'dir. Kendine yeni bir sıfat takmış: **Bediüzzaman**. Bunu da Kur'an'dan almış. **Bedi'** kelimesi Kur'an'da iki yerde tanrı sıfatı olarak geçiyor. Yani Allah göklerin ve yerin eşsiz yaratıcısıdır deniliyor ayetlerde. **Said Nursi** kendisi için bu sıfatı seçmiş ki, eşi benzeri olmayan bambaşka bir kişi demek. **Said** bir bakıma da haklıdır. Çünkü kendini bu inanılmazlarla Kur'an'a soktuğuna göre gerçekten o bambaşkadır, onun gibisi yoktur! Aklı başında bir insan kendisi hakkında 'Ben zamanın harikasıyım' der mi? Birçok yazısında, 'Avrupa İslamiyet'e gebedir, er-geç Müslüman olacaktır' diyor. Avrupalıların Müslüman olup olmayacağını bir yana bırak da; Avrupa ve dünya şu anda İslam terörüyle karşı karşıya, sen ona bak, demek gerekmiyor mu?[375]

Yazdıklarına bakıyoruz; Kur'an'da **Muhammed** ismi dört sefer geçerken bakıyoruz nerdeyse her ayette **Said Nursi** ismi ve projesi (her ne projeyse) fışkırıyor: Onun doğum tarihinden, hangi kitabı ne zaman kaleme aldığından, birinci cihan harbinde esaretten kurtulmasından tutalım da en basit yaşantısına varana kadar hep Kur'an'da varım diyor. Mübarek neredeyse Kur'an'ın yarısını kendine ayırmış. İşte kof, bomboş olduğu halde devleti yönetenler ta **Adnan Menderes**'ten bu yana hep desteklediler bunu ve milletin başına bela ettiler.

---

374 En'am suresi, ayet 122, Sikkei Tasdik-i Gaybi, s.71.

375 Bakara suresi, ayet 117, En'am suresi, ayet 101.

Çıkar çatışması yüzünden şimdi bu hareket de hedefte; ancak bu gitse başkası gelir. Bir kere bırakmıyorlar ki bu coğrafya aydınlansın. Çünkü toplum ne kadar cahil kalırsa oy devşirmek o kadar kolay olur. Diyelim bu hareket tarihe gömüldü. Peki ya Diyanet, ya İmam-Hatipler? Bunların olduğu yerde demokrasi gelişir mi! Bana göre **Said Nursi** hareketi ve onun yerine ikame edilen hareketin durumu Nizam-ı Cedit, Yeniçeri Ocağı ve Asakir-i Mansure-i Muhammediye'ye benzer: Biri gider, başkası gelir. Çünkü siyasiler için bu işte çıkar var.

Yeri gelmişken bir konuya daha değinelim: **Cenk Koray** da (1944-2000), *'Kur'an-İslamiyet, AtaTürk ve 19 Mucizesi'* adında bir kitap yazmıştı. Kendisi, eğer keramet harflerin toplanmasındaysa, bakın **Atatürk**'ün de bu konuda kerametleri hayli fazladır... diye anlatıyordu. Elbette ki o, bu kurala eleştirel yaklaşıyordu. **Edip Yüksel** de Kur'an'da 19 sayısı geçerlidir ve birçok örnekleri vardır şeklinde bir kitap yazmıştı. Bir gün **Hulki Cevizoğlu**'nun konuğuydu, bu konuyu konuşuyorlardı. O sırada **Edip Yüksel** kendi yazdığı kitabı hakkında, 'Bunu çöpe atın, hiçbir değeri yoktur' dedi.

Bu başlıktan kastım şu: Evet; ben Mushaflar arasındaki büyük farklardan söz ettim; kelimeler arasındaki farklar, harflerin eksik veya fazlalığı benim yanımda o kadar önemli değildir dedim. Ancak mademki kimileri Kur'an'daki harflerden kerametler çıkarırlar, o zaman Mushaflar arasındaki bu farklı kelimelerden doğan farklı tarihlerin hiç değeri kalır mı? Ebette hayır! Hep söylüyorum: Ömrümü bu boş şeylerle geçirmek çok zoruma gider; ancak realite ortada. Bu bela geçici değil; gelecek kuşakları da etkiler.

XVI. BÖLÜM

KUR'AN'A GÖRE KUR'AN

Kitabın buraya kadarki bölümlerinde Hz. Muhammed'den sonra ayetlerin nasıl, hangi yöntemlerle kitap (Mushaf) haline getirildiğini anlatmaya çalıştım. Bu başlıkta ise Kur'an'ın içeriği hakkında bazı bilgiler sunacağım. Kur'an'da defalarca, bu kitapta asla şüphe yoktur, bütün kâinat birleşse bunun gibisini ortaya koyamaz gibi çok iddialı cümleler var. Adeta bir meydan okuma söz konusudur. İşte bu başlıkta gerçekten Kur'an bu meydan okumayı hak ediyor mu sorusunu sağlam örnekler göstererek detaylı bir şekilde izah etmeye çalışacağım.

Bu meydan okuma ayetlerinden birkaçını sunarak işe koyulalım:

* 'Eğer kulumuz (Muhammed'e) indirdiğimizde (Kur'an'da) şüphe duyarsanız (Allah kelamı değildir diye), buyurun siz de ona benzer bir sure/bölüm getirin! Hatta Allah dışındaki destekçilerinizi de çağırın. Eğer yapmazsanız -ki asla yapamazsınız- korkun o ateşten ki yakıtı insanlarla taşlardır.'[376]

---

[376] Bakara suresi, ayetler 23-24.

Burada kısa bir not ekleyip devam edelim: Kur'an'da Allah kendine şirk/ortak koşulmasını asla kabul etmez. Öyle ki, 'her günahı bağışlayabilirim; ancak bana şirk koşanları asla' denilir. Ama bakıyoruz, Kur'an'da kendisine şirk koşuluyor/ortak yaratılıyor. Tıpkı bu örneğimizde olduğu gibi; 'Kulumuza gönderdiğimizde şüpheniz varsa' deniliyor. Hâlbuki normalde, kuluma gönderdiğim, denilmesi gerekiyordu: Tekil olarak. Bu da, Kur'an'ın arkasında tek tanrı değil; tanrılardan oluşan bir komisyon olmalı fikrini akla getiriyor. Aslında Kur'an'da 'Allah tektir' diye ayetler var; ama kendisi hakkında çoğul kelimeleri kullanılınca haklı olarak bu itiraz edilir.[377]

Meydan okuma ayetlerine devam edelim:

* 'Bir yerde cinleri de (varsa eğer) işin içine katarak, 'De ki; bu Kur'an'ın bir benzerini ortaya koymak üzere insanlar ve cinler bir araya gelip birbirlerine destek de olsalar, bunu yapamazlar.'[378]

* 'Yoksa onu (Kur'an'ı) -Muhammed- uydurdu mu diyorlar! De ki, eğer doğru sözlü iseniz Allah dışında istediklerinizi de çağırın, ona benzer bir sure ortaya çıkarın.'[379]

* 'Yoksa onu kendisi (Muhammed) uydurdu mu diyorlar? De ki, ona benzer uydurulmuş on sure getirin. Eğer doğru iseniz Allah'tan başka gücünüzün yettiği kimseleri de çağırın!'[380]

* 'Kur'an'ı düşünüp anlamaya çalışmıyorlar mı? Eğer o, Allah'tan başkası tarafından (ortaya atılmış) olsaydı, içinde mutlaka çok çelişkiler bulurlardı.'[381]

---

377 Nisa suresi, ayetler 48, 116.

378 İsra suresi, ayet 88.

379 Yunus suresi, ayet 38.

380 Hud suresi, ayet 13.

381 Nisa suresi, ayet 82.

* ‘Biz bu Kur’an’ı bir dağa indirseydik, o dağı Allah korkusundan baş eğmiş, çatlamış ve yarılmış görürdün. Biz bu örnekleri, insanlar düşünsünler diye anlatıyoruz.’[382]

Hatırlıyorum; biz küçükken anne babamız bize bir iş verirken onları dinlemediğimiz zaman, ‘Taşa söylesek taş bile yumuşardı’ derlerdi. Hele ayetin sonunda, ‘Bunu insanlara anlatıyorum ki ibret alsınlar’ denilmesi daha da ilginç. Şöyle bir düşünelim: Farz edelim ki, adamın biri bir kitap yazmış; onu tanıtmak için bir televizyona çıkıp ‘Ey ahali! Benim kitabım dünyada birincidir, eşi-benzeri yoktur, kâinat birleşse bile benimki gibi asla yazamaz’ diyorsa; kimse ona inanır mı? Ebette ki hayır! Ayrıca, Kur’an’da aynı şeyi bu kadar tekrar etmek de tek başına problemdir.

Şimdi de değişik açılardan Kur’an’ı ele alıp gerçekten söylendiği gibi olağanüstü bir içeriğe sahip mi, değil mi görelim.

a) Kur’an’daki Alıntılar:

Kur’an’daki alıntılarla ilgili çarpıcı bazı örnekler sunacağım. Bunu yaparken de şöyle bir anımla başlamak isterim.

1) Bir gün bir arkadaşla konuşuyoruz. Benim kutsal dinler hakkında bir şeyler yazdığımı duymuş olmalı ki, Ortadoğu’nun başına ne gelmişse bu İslam’dan gelmiştir, dedi. Amacı, İslam hakkında biraz konuşalım istiyor, düşüncelerimi merak ediyor. İlkin, ‘Kur’an Muhammed’in kendi kitabıdır, tanrıyla alakası yoktur, hatta çoğu kopyadır’ dedi. Sanki bilgiye dayanarak konuşuyor diye algıladım. Sonra farklı şeylere devam etti. Mesela Kur’an 11 yıldızdan söz

---

382 Haşr suresi, ayet 21.

ediyor (Güneşin 11 gezeni var demek istiyor). Peki, eğer Kur'an Muhammed'in sözü ise bundan 14 asır önce o Arap çölünde kendisi bunu nasıl biliyordu, dedi. Buna benzer bir iki örnek daha söyledi.

Baktım ki adamın pek bilgisi yok. Söyledikleri bilgiye dayalı değil; sadece söylentiler. Kendisi ayrıca Şeriat Fakültesi mezunu (Bir Arap ülkesinden). Şu da var ki, gerçekleri anlatsam kendisi fanatik değil; zararsız biri. Bu konuda rahatım. Dedim ki, sen sorularını sordun. Lütfen beni dinle. Yanımda Kur'an, Tevrat ve İncil hazırlar; hemen açtım. Tevrat ile Kur'an'ı karşılaştırmaya başladık. İlkin onun gezegen olayından başladık.

Bak dedim: Kur'an'da deniliyor ki; Hz. Yusuf babasına, 'Baba ben güneşi, ayı ve on bir yıldızı bana secde ederken (rüyamda) gördüm' demiş. Bu hikâye aynen Tevrat'tan bir alıntıdır, dedim ve elbette ki ilgili yerleri gösterdim. Yusuf babasına bunu anlatırken (Tevrat'taki bilgiye göre) şu sıralamayı yapmış: 'Güneşi, ayı bana secde ederken gördüm' diye. Bu hikâye Kur'an'a alınırken bakıyoruz kelimelerin sıralaması bile değişmemiş, aynen Tevrat'taki gibi ilkin güneş, sonra ay diye geçiyor Kur'an'da da. Yine her iki kutsal kitapta da yıldızların sayısı on bir olarak geçiyor.

Hikâyede güneş ve aydan kasıt Yusuf'un anne babası, on bir yıldızdan kasıt da Yusuf'un on bir kardeşidir. İslami kesim bunu alıp güneşin on bir gezegeniyle ilişkilendirip adeta olağanüstü bir hadise olarak saymışlardır. Şayet bundan on bir gezegen alsak ve gerçekten de gezegen sayısı on bir olsa; bunda yine Muhammed'e mucize veremeyiz. Çünkü bu Tevrat'ta geçiyor ve Yusuf'a ait bir rüyanın anlatımı. Kaldı ki güneşin gezegenleri on bir de değil. 2006 yılına kadar dokuz gezegen diye bilim literatüründe geçiyordu. Bu tarihten sonra bilim adamları Plüton'u güneşin gezegen lis-

tesinden çıkardılar. Sonuçta ortada sekiz gezegen kaldı (Merkür, Venüs, Dünya, Mars, Jüpiter, Satürn, Uranüs ve Neptün). Yani ayetin uzaktan yakında gezegenlerle ilgisi yoktur. Diyelim ki, o zaman böyle bir bilgi paylaşılmış ve doğru çıktı; bundan yine de olumlu bir sonuç çıkaramayız. Çünkü bize yaşam konusundaki proje lazım: Kur'an tüm insanların barış içinde yaşaması için nasıl bir formül öneriyor, buna bakacağız;[383] dedim.

Devam edip konuyu biraz daha detaylandırdık.

Mesela Kur'an'da, 'Yusuf'un kardeşleri kıskançlıktan dolayı onu ortadan kaldırmak istemişler ve en son onu bir kuyuya atmışlar' diye anlatılır. Bu hikâye olduğu gibi Tevrat'tan alınmıştır, dedim ve ilgili yerleri gösterdim.[384] Ayrıca Züleyha, 'Gel aşk yaşayalım' diye Yusuf'a teklif sunmuş. Yusuf, hayır, ben efendime ihanet edemem, demiş. Bu cümle de olduğu gibi Tevrat'ta geçiyor, dedim.[385]

Yine Kur'an'da Yusuf hikâyesi bağlamında ve aynı surede anlatılır ki, Firavun rüyasında yedi güzel, semiz inek görmüş. Bir de yedi zayıf, kötü inek görmüş ve o yedi kötü inek o yedi semiz ineği yemiş. Yusuf bu rüyayı tabir ederken, 'Bundan kasıt, Mısır'da yedi yıl hasat verimli olacak, daha sonra gelen ikinci yedi yılda kıtlık olacak ve o yedi verimli yılda depolara doldurulan tahıllar yedi kıtlık yılında bitmiş olacak' demiş.[386] İşte bu yedi yıl ve inekler hikâyesi de olduğu gibi Tevrat'tan alınmıştır, diye devam ettim.

Devam ediyoruz... Yusuf rüyayı böyle tabir edince; Firavun sevinmiş: Nasıl olsa biz yedi yıllık bol tahılı depolara dol-

383 Kur'an'dan Yusuf suresi, ayet 4, Tevrat, Tekvin bölümü, bab 37/9-10.

384 Yusuf suresi, ayetler 8-10, Tevrat, Tekvin bölümü, bab 37/20-23.

385 Yusuf suresi, ayetler 23 ve 32, Tevrat, Tekvin bölümü, bab 39/7-9.

386 Yusuf suresi, ayet 46, Tevrat, Tekvin bölümü, bab 41/17.

dururuz, çevreden millet almaya gelir ve biz zengin oluruz demiş. Bu müjde Yusuf'tan geldiği için hazinelerin anahtarını ve yetkisini de Yusuf'a teslim etmiş. Zaman içinde bolluk yılları gelmiş ve daha sonra da kıtlık yılları. Yiyecek satın almak için her taraftan insanlar memlekete akın etmişler. Yusuf'un kardeşleri de yiyecek almak için Kenan diyarından Mısır'a gelmişler. Yusuf'un yanına vardıklarında Yusuf onları tanımış; ancak onlar onu tanımamışlar. Onlara göre Yusuf kuyuya düşüp ölmüş. Yusuf kaç kardeş olduklarını sormuş. Onlar, biz on bir kardeşiz; ancak Benyamin adındaki kardeşimiz evde kalıp bizimle gelmedi, demişler. Yusuf, bir dahaki gelişte onu getirmezseniz size bir daha yiyecek vermeyiz, demiş. Bu arada çaktırmadan onların ödedikleri ücreti gizlice torbalarına bırakmış (yani onlardan ücret almamış).

Bunlar memleketlerine dönüp çuvalları açınca paraları görmüşler. Elbette ki neyin nesidir anlamamışlar. Babalarına olup biteni anlatmışlar. Kardeşimiz Benyamin'i vermezsen, bir daha bize yiyecek vermezler, demişler. Baba (Yakup) korkmuş, daha önce Yusuf'u da benden alıp götürdünüz, çocuğum gitti, bunun da başına bir şey gelmeyeceğini nerden bilirim, demiş. Ama sonunda Benyamin'i onlara teslim etmiş. Bunlar ikinci kez Mısır'a Yusuf'un yanına varınca Yusuf Benyamin'i tanımış. Kardeşlerine güzel bir ziyafet vermiş ve onlar tahıl alıp yola çıkmışlar. Elbette ki bu ana kadar Yusuf kendini onlara tanıtmış değil, onlar onun Yusuf olduğunu bilmiş değiller.

Meğer Yusuf kardeşlerine karşı bir komplo kurmuş: Sevdiği kardeşi Benyamin'in çuvalına gizlice bir tabak bırakmış. Bunlar yola çıkınca peşinden gidip onları durdurmuş ve yüklerini yoklamak istemiş. Önemli bir tabağım kayıp, siz çalmış olabilirsiniz, demiş. İlkin diğer kardeşlerin yükünü yoklamış, en son Benyamin'ininkini açtığında tabak çıkmış.

Nasıl olur böyle bir şey diye şaşkına dönmüş kardeşler. O sırada Yusuf, 'Tabağı çalmışsınız; bunun cezası Benyamin'e el koymaktır, çünkü onun çuvalında çıktı...' demiş.

Hikâye uzun. Sonunda Yusuf kendini onlara tanıtmış, ben kardeşiniz Yusuf'um demiş ve herkes mutlu olmuş. Kur'an'da anlatılan bu hikâye, daha teferruatlı bir şekilde Tevrat'ta da geçiyor, dedim ve devam ettim.

Bu sırada sürekli her iki kitaptan ilgili yerlere bakıp karşılaştırıyoruz. Benzer alıntılar Kur'an'da pek çok. Anlam boşluğu bir yana bu kadar açık ve net alıntı Kur'an'da varken, kafamız hiç karışmaz mı, dedim. Arkadaş adeta şaşkına döndü. Buna rağmen habire, Kur'an'da şu geçiyor, bu geçiyor, Hz. Muhammed o zaman bunları nasıl biliyordu, demeye devam ediyor. Korku budur işte: İnananlar, nasıl olsa öleceğiz; ya eğer Kur'an Allah'tan gelmişse; bu durumda vay hâlimize deyip bir türlü korkuyu yenemezler. Bu anlattıklarım Yusuf'la ilgili kısa bir kesit. Yusuf hikâyesi hakkında epeyce bilgi Kur'an'da var ve bu bölümün adı Yusuf suresidir. Hele Musa ve Firavun'la ilgili olup bitenler hakkında Tevrat'tan Kur'an'a o kadar bilgi aktarılmış ki insan hayretler içinde kalır. Az sonra bunlardan da kısa bazı örnekler sunacağım.[387]

2) Allah'ın kâinatı altı günde yarattığı hikâyesi, Kur'an'da defalarca geçiyor. Bu olay Tevrat'ın Tekvin bölümünden alınmıştır. Diğer yandan ha 6 gün denilmiş ha 106 gün; ispatı olmadıktan sonra bunun bir değeri yoktur. Diyelim kati bir şekilde ortaya çıktı ki, kâinat altı günde yaratılmış; yine de bir ehemmiyeti yoktur. Hep söylüyorum; dünya genelinde her gün binlerce insan açlıktan ölür, zulümle

---

387 Kur'an, Yusuf suresi, ayetler 44-76. Tevrat, Tekvin bölümü, bablar 41-45.

katledilir. Bunların çözümü, barış formülü bize lazım. Yoksa gök (her ne gökse) şu kadar katmış, bilmem yer bu kadarmış gibi ifadelerin bir değeri yoktur. Kaldı ki, belirtildiği gibi bu hadise Kur'an'a ait değil; Tevrat'tan bir alıntıdır.[388]

3) Kur'an'da Hz. Musa'nın işlediği bir cinayet anlatılır. Cinayet işlendikten bir gün sonra Hz. Musa neredeyse ikinci bir cinayet daha işlemek üzereyken; adam onu uyarır: Sen dün de bizden birini öldürdün, bugün yine mi cinayet işlemek istersin der. Bu cinayet meselesi etrafa yayılınca; Musa korkudan Mısır'ı terk eder ve birkaç yıl başka diyarlarda kalır. Bu da detaylı bir şekilde Tevrat'ta anlatılır.[389]

4) Kur'an'da, tanrının Hz. Musa'yı uyardığı, 'Sen kutsal bir vadidesin (Tuva vadisi), ayakkabılarını çıkar' dediği ifade edilir. Bu cümle olduğu gibi Tevrat'ta geçiyor. Peki, çok mu önemlidir ki tanrı gerek duyup Musa'ya ayakkabılarını çıkardıktan sonra gir, demiş! Bu tür mitolojik öyküleri anlatınca zaman zaman kendime, bu dünyaya ömrümü bu mitolojilerle geçirmeye mi geldim, yazık değil mi diyorum. Ama görüyoruz; İslam bir dünya sorunu haline gelmiş; bu yüzden buna zaman ayırmaya vicdanen mecbur kalıyoruz.[390]

5) Kur'an'da Hz. Musa ve ağabeyi Harun'la ilgili bilgi verilirken; 'Elini koynuna koydu, çıkarırken bembeyaz oldu' diye bir mucizeden söz edilir. Bu da Tevrat'tan bir alıntıdır.[391] Biraz ileride Hz. Muhammed'in mucizelerinden de bahsedeceğim. Kur'an, bu eski insanların gösterdikleri (ki böyle bir şey zaten yok, olmamıştır) mucizelerle doludur; ancak sıra ona gelince hiçbir mucize gösterememiştir.

---

388 Araf suresi 54, Yunus 3, Hud 7, Furkan 59, Secde 4, Kaf 38, Hadid 4.

389 Kur'an, Kasas suresi, ayetler 15-19. Tevrat'tan Çıkış bölümü, bab 2/11-25.

390 Kur'an, Taha suresi, ayet 12. Tevrat, Çıkış bölümü, bab 3/5-6.

6) Kur'an'da anlatılır ki, Allah Hz. Musa'ya görev verdiğinde kendisi, benim dilim ağırdır, hatip değilim; dolayısıyla benimle beraber ağabeyim Harun'u da görevlendir, diye tanrıya teklif sunmuş ve teklifi kabul edilmiştir.[392] Yine Kur'an'da anlatılır ki Musa ile Firavunun sihirbazları arasındaki müsabakada/güç gösterisinde Musa'nın asası ejderhaya, onlarınki ise yılancıklara dönüşmüş. Sonunda Hz. Musa'nın ejderhaya dönüşen asası o yılancıkların tümünü yutmuş.[393]

Ayrıca Kur'an'da; Musa'nın Mısır sularını kana çevirdiği, Firavun ve yandaşları üzerine tufan, kurbağalar, çekirgeler, haşereler gönderdiği de anlatılır.[394] 'Allah, Hz. Musa ve Harun'a, Firavun'a gidin ondan İsrailoğullarını isteyin; size versin, demiş' ifadesi de Kur'an'da birkaç yerde geçmektedir.[395] Yine Kur'an'da, Hz. Musa 70 kişilik bir grupla dağa, Allah'ın huzuruna çıkmış hikâyesi de anlatılır.[396] Hz. Musa ve ona bağlı olanlar Mısır'dan çıkınca, Allah'ın emriyle Musa asasını nehre vurmuş ve nehir onlar için karaya dönüşmüş. Böylece onlar sanki karadan yürür gibi yollarına devam edip kurtulmuşlar, arkadan gelen Firavun ve yandaşları ise suda boğulmuşlar.[397]

---

391 Kur'an, Taha suresi 22, Şuara suresi, ayet 33, Kasas suresi, ayet 32 ve Neml suresi, ayet 12; Tevrat, Çıkış, bab 4/6-8.

392 Kur'an, Kasas suresi, ayetler 34-35, Şuara 13, Taha 30, Tevrat, Çıkış bölümü, bab 4/10-17.

393 Kur'an, Şuara suresi, ayet 32 ve 45, Araf 107,108,117, Kasas 31, Tevrat, Çıkış, 7/10.

394 Kur'an, A'raf suresi ayet 133, Nemle 12, Şuara 16-19, Tevrat, Çıkış bölümü, bab 7/17-25 ve bab 8/2-17 ve 9/10, 10/12-20.

395 Tevrat, Çıkış, 6/10-13, Kur'an, Taha 47, Şuara 17.

396 Tevrat, Çıkış 24/1, Kur'an, Araf suresi, ayet 155.

397 Tevrat, Çıkış, bab 14/16-31 ve bab 15/19-20, Kur'an, Bakara 50, Araf 136, Kasas 40.

Musa ve İsrailoğulları çöle çıkıp yiyecek bir şey bulamayınca Allah onlara kudret helvasını ikram etmiş, diye bir mucizeden de bahsedilir. Bu, Kur'an'da iki üç yerde geçiyor.[398] Ayrıca Hz. Musa ve yanındakiler Sina çölüne geldiklerinde su yokmuş. Allah Musa'ya, asanı taşa vur demiş. Musa taşa vurunca su fışkırıvermiş bilgisi de Kur'an'da anlatılır.[399] Keza Kur'an'da, 'Biz Tevrat'ta İsrailoğullarına, cana can, göze göz, buruna burun, kulağa kulak, dişe diş, yaralamalara karşı da yaralama (yani kısas) cezasını yazdık' diye geçer. Evet; Kur'an'da anlatılan İsrailoğullarının benzer hikâyeleri Tevrat'tan birer alıntıdır. Dikkat edilirse, neyin nerede geçtiğini hep dipnot olarak ekliyorum. Musa'nın asasında ne çok maharet varmış: Ejderha olmuş, yılanları yutmuş, denizde karayolu açmış, çölde taşa vurunca gayzer gibi su fışkırtıvermiş. Hani sihirli değnek diye meşhur bir söz var halk arasında. Sanırım mazisi Musa'nın bu bastonuna dayanır.[400]

7) Kur'an'da Sebe Kraliçesi (halk arasında Belkıs diye bilinir) ile Hz. Süleyman hakkında bazı bilgiler işlenmiştir. Bunlar yararsız mitolojiler olmakla birlikte Yahudi kaynaklarından alıntıdır; ancak yanlış bir alıntı. Tevrat'ın versiyonları sayılan birinci Krallar ve ikinci Tarihler bölümlerinde bu hadise özetle şöyle anlatılır. Sebe Kraliçesi, Hz. Süleyman'ın şanını duymuş, nasıl biri olduğunu görüp bilmek için çeşitli hediyelerle yanına gelmiş. Onunla Süleyman arasında çok samimi sohbetler geçmiş. Süleyman da ona birçok kıymetli hediyeler vermiş ve sonunda kadın hoşnutlukla memleketine dönmüş. Olayın özeti bu.[401]

---

398 Tevrat, Çıkış, 16/13-36, Kur'an, Bakara 57, Araf 160 ve Taha 80.

399 Tevrat, Çıkış, 17/6-7, Kur'an, Bakara 60.

400 Tevrat, Çıkış 21/23-25, Kur'an, Maide 45.

401 Tevrat versiyonları, 1. Krallar, bölüm 10/1-13 ve 2. Tarihler, bölüm 9/1-12.

İncil'de bu konu hakkında pek bilgi yok. Hz. İsa adına, 'Güney kraliçesi bilge Süleyman'ı dinlemek için ta güneyden, dünyanın öbür ucundan gelmişti' şeklinde çok kısa bir değinme söz konusudur. İsa'nın bu sözü hem Matta, hem de Luka nüshalarında geçiyor.[402]

Kur'an'da ise hadisenin anlatımı başkadır. Hz. Süleyman'ın kuşdili bildiği; cinlerden, insanlardan ve kuşlardan orduların toplanıp onun huzurunda düzenli olarak durduğu bilgisinden söz edilir. Süleyman bir ara kuşları yoklayınca, bakıyor ki Hüdhüd kuşu yok. Acaba kayıp mı diye sormuş ve devamında da şayet bulursam, benden izinsiz kaybolduğu için ya ona ağır bir ceza veririm ya keserim ya da haklı bir gerekçe göstermeli demiş. Bu arada fazla zaman geçmeden hüdhüd gelmiş ve Sebe memleketinden hayırlı bir haber getirdim, demiş: Sebe'de büyük bir melike gördüm. Onun özel tahtı var ve o toplum güneşe tapıyor demiş. Buna karşılık Süleyman, araştıracağız, doğru olup olmadığını göreceğiz, demiş. Süleyman bir mektup yazıp Hüdhüd kuşuna vermiş. Götür, onlara bırak bakalım nasıl bir sonuç verecek, demiş. Ayrıca, mektupta tehditlerden ve Melikeyi teslim olmaya çağırdığından da bahsedilir.

Kraliçe mektubu okuduktan sonra durumu vezirlerine anlatmış ve en sonunda kararını vermiş. Hz. Süleyman'a kıymetli hediyeler göndermiş. Hediyeler Süleyman'a gelince, beni bununla mı ikna ediyorsunuz; gidin haber verin ki ben büyük bir güçle gelir, sizi yurtlarınızdan çıkarırım, demiş. Bu arada Süleyman etrafındakilere seslenmiş; kim bana kraliçenin tahtını getirebilir, diye sormuş. Cinlerden biri, 'Sen yerinden kalkmadan ben hemen getiririm' demiş. Başka biri, 'Sen gözünü açıp kapamadan ben bu tahtı kısa süre-

---

402 Matta İncili, bab 12/42, Luka İncili, bab 11/31.

de sana getiririm' demiş ve o sırada Süleyman bakmış ki, Melike'nin tahtı yanında hazır. Adamlarına 'Tahtı biraz değiştirin; bakalım Melike geldiğinde tanıyabilecek mi?' demiş. Kraliçe gelince Süleyman sormuş, tahtın böyle mi? Kadın, benziyor demiş ve zaten hakkınızda bize daha önce bilgi verilmiştir, biz size teslim olduk, demiş. Süleyman ona köşke gir demiş. Kadın girerken bacaklarını sıvamış. Köşk o kadar şeffafmış ki onu su sanmış.

Kur'an'da anlatılan hikâyenin özeti böyle.[403]

Görüldüğü gibi Süleyman-Belkıs olayı çok eskilere dayanır. Aslında Tevrat'ta anlatıldığı şekliyle daha mantıklı ve olumludur. Çünkü Melike ile Süleyman arasındaki dostane bir ilişki söz konusudur. İncil de olumsuz bir şey yazmıyor bu konuda. Ama bakıyoruz Kur'an'da ilginç şeyler var. Bilmem hüdhüd kuşu kaybolunca Süleyman kızmış, asarım kesim demiş, Melike'nin tahtını gözün açılıp kapanması zarfında getirmişler, Süleyman, kadını tehdit etmiş vs. Bu bilgiler %100 doğru olsa ne fayda, yanlış olsa ne fayda! Kaldı ki bunun evveliyatı da var, yani alt tarafı bir alıntı.

8) İlginç bir örnekle, Kur'an'daki alıntılar kısmını bitirelim. Kur'an'da Hz. Nuh'un 950 sene yaşadığı belirtilir. İşin mantık ve ilim tarafı bir yana; Nuh'un yaşı bile Tevrat'tan aktarılmıştır: Tevrat'ta da aynı rakam geçer.[404] Şunu da görüyoruz ki, Tevrat'tan Kur'an'a bu bilgiler aktarılırken; bazen olayla hiç ilgisi olmayan şeyler de katılmıştır. Mesela; Nuh, ailesiyle birlikte ve her canlıdan çifter çifter alıp gemiye binerken, onun bir oğlu binmemiş. Nuh ona, oğlum gel bizimle bin, kâfirlerden olma; yoksa boğulursun, demiş. Oğlu, ben yüksek bir dağa çıkarım ve su bana yetişmez, demiş

---

403 Neml 16-44.

404 Tevrat, Tekvin bölümü, bab 9/29 ve Kur'an, Ankebut suresi, ayet 14.

ve binmemiş. Fırtına başlayınca da Nuh'un bu oğlu suda boğulup ölmüş.[405]

Hâlbuki Tevrat'a göre Nuh'un Sam, Ham ve Yafet adlarındaki üç oğlu, onların çocuk ve hanımları ile Nuh ve eşi gemiye binip kurtulmuşlar, diye belirtiliyor. Yani Tevrat'a göre Nuh'a muhalefet edip boğulan oğlu yok. Daha sonra sular kesilince bunlar normal hayata başlamışlar. Nuh, üzümden yapılan şarabı içince sarhoş olmuş; öyle ki farkında olmadan elbisesini çıkarıp odada çıplak kalmış. İşte bunlar ve bunlara benzer bazı hususlar Kur'an'da yoktur. Kur'an'da Nuh'un bu oğlu eklenmiş ki insanlar, 'Bir insan inanmıyorsa bakın işte peygamberin oğlu da olsa cezasını çeker' desinler. Nuh içki içmiştir denseydi o zaman Kur'an'da içki şeytan işidir, pisliktir denilemezdi. Belki bu yüzden Nuh'un içki içtiği kısım Kur'an'da yoktur.[406]

Bu ilginç örnekleri birer numune olarak yazdım; yoksa Tevrat'tan Kur'an'a aktarılan mitolojik öyküler aşırı derecede fazla. Cahil insanlar, işin hakikatini bilmeden rastgele inanırlar. **Isaac Asimov** boşuna, 'Düzgün okunduğunda, kutsal kitaplar ateizm için en büyük güçtür' dememiş. Mesela bir akademisyen kendi öğrencisine bir konu (Fizik, Kimya, Matematik gibi) verip dese ki: '80-100 sayfalık bir doktora tezi hazırla. Öyle olsun ki yazdıkların herhangi bir yerde geçmesin: %100 senin ürünün olsun.' Peki, öğrenci de hazırladığı tezini başka yerlerden alıntılarla doldursa, hoca veya komisyon ona puan verir mi? Elbette ki vermez!

Şunu hep vurguluyorum: Kur'an'da denilse, uzayda şu kadar yıldız var ve bilim de ispat etti ki %100 rakam doğrudur veya 14 asır önce denilmiş olsa ki, **Arif Tekin** falan asır ve ta-

---

405 Hud suresi, ayetler 42-43.

406 Tevrat, Tekvin bölümü, bab 7/7-9 ve bab 8/16-19, bab 9/20-22.

rihte dünyaya gelecek ve benim aynı tarihte doğduğum bilinmiş olsa, yine de bu benim yanımda bir şey ifade etmiyor. Ben, insanlık için ne önerildiğine bakıyorum. Dünya kan ağlıyor ben kalkıp lüzumsuz şeylere mi takılırım; bu ancak abesle iştigaldir.

Kur'an'daki bu tür mucize hikâyeleri Mekke'de inen surelerde -az istisnalar dışında- vardır. Çünkü Mekke döneminde bunları iyi bilip Hz. Muhammed'e yardımcı olan insanlar vardı. Bunların başında **Veraka b. Nevfel** geliyordu. Medine'de ise hem Tevrat'ı iyi bilip Muhammed'e yardımcı olabilecek yetkinlikte bir eleman yoktu, hem de Muhammed artık bu gibi mitolojiler ötesi başka programlarla meşguldü: Ganimet, cariye, yağma, iktidarını güçlendirme gibi.

Burada önemli bir noktaya dikkat çekmek isterim. Hz. Muhammed Medine'ye geçince 10-11 yaşlarında olan **Zeyd b. Sabit**'i, İbranice ve Süryanice öğrenmeye teşvik eder. Gaye, bu iki dinle ilgili merak ettiği konuları öğrenip, ayet olarak değerlendirmektir. Burada enteresan bir şeyi anlatmak isterim. Hz. Muhammed Medine'ye geçince, oranın Müslümanları (Ensar) kendisine, bu çocuk **(Zeyd)** sana inen surelerden on yedisini (17) biliyor diyorlar. Muhammed daha yeni Medine'ye gelmiş, burada henüz sure inmemiş. Zeyd'in bildiği sureler daha önce Mekke'de inen surelerden. Çocuk hemen orada o insanların huzurunda bildiği o on yedi sureden okuyunca **Hz. Muhammed** şaşkına döner.

Buradaki soru şu: O zamanlar Tevrat'ta geçen İsrailoğulları hikâyeleri artık anonim sözler gibi halk tarafından biliniyordu. **Zeyd** bunları **Muhammed**'den öğrenmemişti; bunlar meşhur hikâyelerdi. Çoğu kişi bunları bildiği gibi Zeyd de biliyordu. Bu hikâyeler yeni bir formatla Kur'an'da yer alıyordu. Kur'an'da da -dolaylı da olsa- eski Tevrat hikâyelerinin halk tarafından bilindiği kabul ediliyor. Şöyle ki:

‘Onlara ayetlerimiz okunduğu zaman, duyduk, istesek biz de bunun benzerini elbette söyleriz, bu, eskilerin masallarından başkası değildir dediler’ diye geçiyor.[407]

O zamanlar Yusuf-Züleyha olayını, Musa-Firavun çekişmesini, Süleyman-Belkıs hadisesini, İbrahim’in Nemrut’a karşı mücadelesini, Nuh Tufanı efsanesini vs bilenler çoktu. Çünkü teknoloji yok, sanayi yok. Millet ne ile uğraşsın? Onun için muhalifler, Muhammed’in ayetleri eskilerin masallarından başkası değildir diyorlardı. Burada basit örnek vereyim. Medine döneminde Hz. Muhammed bir savaştan dönünce, bakıyor ki eşi Ayşe birkaç kızla birlikte evin yanında oynuyorlar. (Bu çocuk Muhammed’in hanımı. Muhammed 60yaşlarında, kızcağız 9-10 ve bahçede çocuklarla oynuyor). Bir de tahtadan iki kanatlı bir at yapmışlar. Muhammed soruyor, ne yapıyorsunuz? Ayşe, kızlarla oynuyoruz, diyor. Peki, o kanatlı at nedir, diye sorunca; Ayşe, ‘Duymadın mı ki Hz. Süleyman’ın kanatlı atı varmış’ diyor. Yani, onu temsilen bir oyuncak yaptık, demek istiyor. Buna karşı Muhammed o kadar gülüyor ki azı dişleri görünüyor.

Ayşe’nin bu anlatımı hem **Ebu Davud**, hem de **Nesai**’de geçiyor. Bunu anlatmaktan kastım şu: Hz. Muhammed kendisi, ben göklere çıktım, günde beş vakit namaz getirdim diyor, Süleyman Peygamberin ifritleri gözün açılış kapanışında ta Belkıs tahtını Filistin’e getiriyorlar. Bu olay Kur’an’da da anlatılıyor. Ayşe buna gülmez de; kendisi Ayşe’nin oyuncağına güler. Bir de bu masallar o kadar yaygınmış ki çocuklar bile biliyormuş.[408] **Zeyd**’in Muhammed’in talimatıyla 15-17 günde İbranice dilini sökmesi olsun, Muhammed’e okuduğu sureler

---

407 Enfal suresi, ayet 31.

408 Süneni Ebi Davud, Edep başlığı altında, bab 54/4932, Süneni Nesai, Üşreti Nisa, bab 17/8901.

olsun; hepsi en başta **Buhari**'de anlatılır. İşte Kur'an'ın kaynağının nereye dayandığına dair somut bir örnek.[409]

b) Kur'an'a Göre Mucize:

Kur'an hakkında önemli bir şey hep gözlerden kaçıyor. O da mucize meselesidir: **Hz. Muhammed** Kur'an'da önceki peygamberlerden birçok mucize örnekleri sunmuş, peygamberliğini bunlarla ispatlamaya çalışmış; ancak kendisine sıra gelince ve muhaliflerin de tüm ısrar ve baskılarına rağmen; o herhangi bir mucize göstermemiştir. Önceki peygamberlerden aktardığı da zaten mucize değil; birer mitolojik öyküdür. Kabul etsek ki gerçekten **Hz. Musa**'nın asası ejderhaya dönüşmüş; peki bunun ne yararı var ki!

Kur'an'ın mucize anlayışıyla ilgili çarpıcı ayetler var; onlardan birkaç tanesini sunmak isterim.

"Derler ki, ona (Muhammed'e) rabbinden mucize indirilmeli değil miydi? De ki, mucizeler ancak Allah katındadır; ben ise sadece bir uyarıcıyım."[410]

Dikkat edilirse adamlar mucizeyi inkâr etmemişler, kimden geldiğini de tartışmamışlar; 'Madem peygambersin, Allah sana görev vermiş, bunu mucizelerle bize ispatla!' de-

---

409 a-Zehebi, Siyer-i A'lam, Zeyd b. Sabit başlığı altında, c.2/329.

b-Hindi, Kenzu'l Ummal, c.13/395, no: 37056, Fedail bölümü.

c-Dr. Muhammed Salim Muheysin, Medine İslam Üniversitesi öğretim üyesi, 'Mucem-ü Huffazi'l Kur'an", c.1/253. Darü'l Ceyl matbaası, Beyrut/1992.

d-Buhari, Tarihi Kebir, Zeyd b. Sabit konusu, no: 1278.

e-İbni Hacer Askalani, Fethu'l Bari, Ahkam bölümü, 40/7195 nolu hadis açıklamasında.

410 Ankebut suresi, ayet 50.

mişler. Gelen ayet ise sorularına yanıt değildir: 'Söyle, ben uyarıcıyım' deniliyor. Musa'ya, İsa'ya niye böyle denilmedi de Muhammed'e böyle söyleniyor? Elbette ki onlara da gönderilen bir mucize yok. Burada İslam mantığına göre konuşuyorum. Onlar vefat ettikten sonra *Tevrat*, kendilerine inanan insanlar tarafından asırlar sonra kitap haline getirilmiştir. **Musa** zamanından kalma yazılı bir *Tevrat* nüshasını zaten kimse iddia edemez. Bu, *Kur'an* ve *İncil* için de geçerli. Her ne ise; az önceki ayete göre muhalifler mucize isteyince; tanrıdan gelen yanıt, 'Mucize bana aittir, Muhammed ancak uyarıcıdır' şeklinde olmuştur.

Hiçbir kaynağa başvurulmadan mucize ile ilgili sadece Kur'an'da olup bitenlere bakılsa bile olayın ne olduğu anlaşılır. İnsanlar Hz. Muhammed'den mucize istemişler; her defasında birbirinden ilginç ayetler indirilmiş. Bunlardan bir kısmını burada sunalım.

Bir ayette, 'Onlar (bir de) şöyle dediler: Ona (Muhammed'e) bir melek indirilmeli, kendisiyle birlikte o da uyarıcı olmalıydı veya ona bir hazine sunulsaydı ya da bir bahçesi olup da ondan yeseydi' deniliyor. Tanrı buraya kadar inanmayanların sorularını anlatır. Bunun devamında bakalım nasıl bir yanıt gelir: 'Hele bak sana ne gibi örnekler veriyor. Böylece dalalette kaldılar, Allah'ın yoluna ulaşmaya güçleri yetmez. Allah dilerse sana bunlardan daha iyisini, altlarından ırmaklar akan cennetleri/bahçeleri ve sarayları ihsan edebilir. Allah'ın şanı yücedir' denilir.[411]

Ne ilginç ayetler değil mi! Soru başka, yanıtlar bambaşka.

Malum Kur'an'da Hz. İbrahim'e çok yer verilmiş. Öyle ki Kur'an'da bir surenin adı da İbrahim suresidir. İşte bu İbrahim bir gün, 'Rabbim! Bana ölüleri nasıl dirilteceğini gös-

---

[411] Furkan suresi, ayetler 7-10.

ter!' demiş. Rabbi de ona, inanmıyor musun ki böyle bir soru soruyorsun deyince İbrahim, 'Hayır (inanırım da); ancak kalbim rahat olsun!' demiş. Bu olup bitenlerden sonra Allah, 'Öyleyse, yanına dört tane kuş al ve kendine alıştır. Sonra onları parçalayıp her bir parçasını bir dağın üzerine bırak. Sonra onları çağır; sana koşa koşa gelirler...' demiş.[412]

Evet; bu Tanrı-İbrahim tartışması Kur'an'da geçiyor. Peki, yakılan, parçalanan kuşların dağıtılan külleri, Kur'an'da geçtiği gibi tekrar canlanıp eski haline dönmüştür diye hemen inanalım mı? Kafamızdaki aklın hiç mi fonksiyonu yok! Bu örneği şunun için yazdım: Kur'an'ın birçok yerinde eski peygamberlerle ilgili bu gibi mucize örnekleri pek çok; ancak Hz. Muhammed'e gelince; görüldüğü gibi bir kaçış söz konusudur.

Konuya ilişkin bir başka ayetle devam edelim.

'Dediler ki, yerden bize bir pınar fışkırtmadıkça yahut hurmalardan, üzümlerden bir bahçen (ey Muhammed) olup, aralarından şarıl şarıl ırmaklar akıtmadıkça veya gökyüzünü üzerimize parça parça düşürmedikçe ya da Allah'ı ve melekleri karşımıza getirmedikçe veya altın madeninden bir evin olmadıkça; ya da göğe çıkmadıkça veya bize gökten okuyacağımız bir kitap indirmedikçe sana inanacak değiliz.' Tanrı yine buraya kadar muhaliflerin sözlerine yer veriyor. Bundan sonra şu yanıtı veriyor: 'De ki, rabbimi tenzih ederim. Ben ancak elçi olarak gönderilen bir insanım.'[413] Bunun devamı da şöyledir: 'De ki, benimle sizin aranızda gerçek şahit olarak Allah kâfidir. Zira o, kullarını hakikaten bilip görmektedir."[414]

---

412 Bakara suresi, ayet 260.

413 İsra suresi, ayetler 90-93.

414 İsra suresi, ayet 96.

Adamlar somut mucize örneklerini sunuyorlar; şöyle yap, böyle yap; olağanüstü bir olay göster, diyorlar. Tanrıdan gelen yanıt ise, 'Muhammed beşerdir, Allah aramızda şahit olarak yeterlidir' oluyor. Gerçekten garip! Neyse, biz devam edelim benzer ayetlere.

'Eğer kendilerine (başka) bir mucize gelirse, mutlaka inanacaklarına dair en güçlü yeminleriyle Allah'a yemin ettiler. De ki, mucizeler ancak Allah katındadır. Onlar geldiği/gösterildiği vakit de inanmayacaklarını siz nerden bileceksiniz?' Tanrı böyle bir ayet gönderdikten sonra bu sefer kızgın bir şekilde, 'Biz onların kalplerini ve gözlerini ters döndürürüz de ilkin ona iman etmedikleri gibi (mucize geldikten sonra da) inanmazlar; yine onları azgınlıkları içinde bırakırız da bocalar dururlar. Eğer biz onlara melekler indirseydik, ölüler de onlarla konuşsaydı ve her şeyi toplayıp karşılarına getirseydik, Allah dilemedikçe yine inanacak değillerdi; fakat çoğu bunu bilmezler' deniliyor.[415]

Bu ayetlerde de sorulan sorulara karşı verilen yanıtta 'Mucize ancak Allah'a aittir' sözü tekrar ediliyor. Ayrıca mucize gösterilse sanki kesin inanacaklar mı deniliyor ve, 'Biz bunların gözlerini ters döndürürüz: Başta inanmadıkları gibi mucize gelse de inanmazlar. Onlara melekler de göndersem, ölüler de kalkıp onlarla konuşsa ben Allah olarak istemedikten sonra onlar inanacak değiller' deniliyor. Bizde bir tabir vardır: İn kuca, an kuca diyoruz. Yani sorularla yanıtlar arasında ne alaka!

'Hayır; (Muhammed'in anlattıkları) boş hayallerdir, kendisi uydurmuş, o bir şairdir. Peygamberse önceki peygamberler gibi o da bize mucizeler (olağanüstü olaylar) getirsin dediler.' Evet; tanrının muhaliflerden aldığı soru bu. Verilen ya-

---

[415] En'am suresi, ayetler 109-111.

nıta bakalım: 'Onlardan önce yok etmiş olduğumuz kasabalar halkı inanmadılar, bunlar mı inanacaklar' denilerek bu sefer böyle bir yanıt tercih ediliyor.[416] İnkar edenler, 'Rabbinden ona (Muhammed'e) bir mucize indirilmeli değil miydi?' derler. Sen ancak bir uyarıcısın' şeklinde karşılık veriliyor. Hatırlanacağı üzere bu anlamda ayetler az önce de geçti.[417]

Aslında peygamber adı verilen o eski insanlar da herhangi bir mucize göstermemişlerdir. Peygamberler dönemlerinin siyasi aktivistleridir, ancak taraftarlarınca bunlar büyütülüp haklarında akıl almaz şeyler isnat edilmiş ve tabu haline getirilmişlerdir. Bugün de çeşitli tarikat liderleri olsun, kimi siyasi liderler olsun; taraftarlarınca haklarında bin bir keramet uydurulmuyor mu?

Biz başka bir ayetle konumuza devam edelim.

Muhaliflerin mucize ısrarlarına karşı şöyle bir ayet iniyor:

'İnanmayanlar, 'Ona (Muhammed'e) rabbinden bir mucize indirilse ya, diyorlar. De ki, gayb ancak Allah'a mahsustur. Bekleyin, şüphesiz ben de (yani Muhammed) sizinle birlikte bekleyenlerdenim!' deniliyor. Bu ayete göre tanrı sanki bir ümit veriyor, 'Bekleyin belki mucize gönderirim' diyor. Ama boş bekleyiş! Bir türlü mucize gelmiyor. Ayet tehdit anlamını da taşıyor. Öyle ki, 'Madem Muhammed'e inanmayıp mucize istiyorsunuz; o zaman bekleyin bakalım sonunuz ne olacak?' denilerek, soru soranlar korkutuluyor. Hele bir de 'Bekleyin bakalım' ayeti indikten sonra Arap yarımadasında bir tabii afet meydana gelmiş olsaydı (deprem, kasırga gibi); o zaman Hz. Muhammed, 'Bakın işte inanmadınız; tanrı azabı geldi' diyebilecekti.[418]

---

416 Enbiya suresi, ayet 5-6.

417 Rad suresi, ayet 7.

418 Yunus suresi, ayet 20.

Kur'an'da, muhaliflerin bunca ısrarına rağmen neden mucize gönderilmediğinin bir gerekçesi de şöyle: 'Bizi, mucizeleri göndermekten alıkoyan, öncekilerin mucizeleri yalanlamış olmasıdır. Semud kavmine dişi deveyi mucize olarak verdik; onlar zalim çıktılar (deveyi kestiler). Oysa biz mucizeleri sırf korkutmak için göndeririz' diyor. Tanrı daha önce bir topluma mucize olarak deve göndermiş, onlar da buna mucize olarak inanmamışlar. Bu yüzden kızmış, Muhammed'den mucize isteyenlere artık göstermem, diyor.[419]

Muhalifler bu olup bitenlerden sonra, daha kesin bir şekilde Hz. Muhammed'de bir mucize olmadığına ikna olunca; en son şunu da söylüyorlar: 'Hani dediler ki: Allahımız! Eğer bu, senin katından gelmiş gerçeğin kendisiyse (peygamberse), gökten üstümüze taş yağdır. Yahut bize korkunç bir azap ver.' Bakalım onların bu sözüne, hatta meydan okumalarına karşılık bu sefer Kur'an'da nasıl bir yanıt verilmiş: 'Sen (ey Muhammed) onların arasında bulunduğun sürece Allah onlara ceza vermez.'[420]

Şunu da hatırlatalım ki, bu insanlar ateist değillerdi. Dikkat edilirse, bu ayette de onların Allah'a inandıkları vurgulanıyor; 'Onlar, Allahımız dediler' deniliyor. Sorun Allah'ın varlığında değil; buradaki sorun, Hz. Muhammed'in tanrı elçisi olmasında. Görüldüğü gibi Hz. Muhammed'le inanmayanlar arasında mucize konusunda kıyasıya bir çekişme yaşanmış; ancak onların tüm ısrarlarına rağmen Muhammed hiçbir mucize gösterememiştir. Sadece eski İsrailoğullarından örnekler göstererek peygamberliğini bu şekilde ispat etmeye çalışmıştır. Neden mucize göstermediğine dair inen ayetlerde ise birbirinden ilginç yanıtlar vardır.

---

419 İsra suresi, ayet 59.

420 Enfal suresi, ayet 32.

Adamlar somut mucize talep etmişler, gelen ayetlerde farklı şeyler söylenmiş. Sorularla verilen yanıtlar arasında 180 derece fark var. Bu yanıtları özetlersek; 'Ey Muhammed sen ancak bir uyarıcısın; mucize Allah'a aittir. Allah dilese onların senden talep ettikleri mucizelerden daha iyisini verebilir: Köşk de, bağ-bahçe de verebilir. Söyle, Allah aramızda şahit olsun, sanki mucize göstersem inanacakları kesin mi, önceki toplumlara da mucizeler gönderdim inanmadılar; bunlar mı inanacaklar, ben Allah olarak istemedikten sonra ha mucize varmış, ha yokmuş ne fark eder, hele bekleyin belki mucize gelir, Muhammed aranızda ise ben size ceza vermem gibi ilginç yanıtlar verilmiş.

Bu tartışmalar sonucu oluşan ayetlerden biri daha da ilginç. Kur'an'da Allah: 'Eğer onların yüz çevirmesi sana ağır geldiyse, haydi (yapabilirsen) yerin içine bir delik (tünel gibi), ya da göğe (çıkabileceğin) bir merdiven ara ki onlara bir mucize getiresin! (Yani sen yapamazsın) Allah dileseydi, elbette onları hidayet üzerinde toplardı, o halde cahillerden olma!" diyerek Muhammed uyarılıyor.[421]

Kur'an'da bir ayet de şöyle: 'Sana Kitabı (Kur'an'ı) indiren odur. Onun (Kur'an'ın) bazı ayetleri muhkemdir (anlamları nettir-sağlamdır) ki, bunlar kitabın temelini oluştururur. Diğerleri de müteşabihtir (birbirlerine benzerler, anlamları tam net değildir, anlaşılmaz). Kalplerinde eğrilik olanlar, fitne çıkarmak için bu müteşabih ayetlerin peşine düşerler. Hâlbuki onun anlamını ancak Allah bilir. İlimde yüksek dereceye erişenler inandık; hepsi rabbimiz tarafındandır derler. Bunu ancak aklıselim sahipleri düşünüp anlarlar...'[422]

---

421 En'am, ayet 35.

422 Al-i İmran suresi, ayet 7.

Biz burada bir soru sormadan geçemeyiz: Peki; madem bu kitap insanlara gönderilmiş, insanlar bundan sorumlular; o zaman tanrının, Kur'an'ın kimi ayetlerini ancak ben bilirim demesinin ne anlamı var! Madem ancak Allah bilir; o zaman niye boşuna göndermiş! Bir de ayette deniliyor ki, anlamları ancak Allah tarafından bilinen bu ayetlere ilim sahipleri inandık derler. Bunun adı safça inanmaktır.

Muhaliflerin mucize taleplerine karşılık Kur'an'dan az önce sunduğum yanıtlar, Nasrettin Hoca fıkrasını hatırlatır. Yanlış anlaşılmasın! Bunu hakaret anlamında yazmıyorum; olup bitenlerden böyle bir sonuç ortaya çıkıyor. Hani bir gün hocanın canı vaaz vermek istemeyince; 'Ey cemaat benim ne anlatacağımı biliyor musunuz?' demiş. Camidekiler hep bir ağızdan, bilmiyoruz hocam demişler. Hocanın canı daha fazla sıkılmış ve 'Madem bilmiyorsunuz, o zaman anlatsam da boştur' demiş. Cemaat bu sefer, biliriz hocam demiş. Hoca, 'Bilirseniz anlatmama ne gerek var!' demiş. Cemaat, hocam bir kısmımız bilir de bir kısmımız bilmez, demiş. Hoca bu kez, 'Her şeyi ben anlatacak değilim ki! Sizden bilenler bilmeyenlere anlatsınlar!' demiş.

c) Çelişkili Ayetler:

Kur'an'da birçok konuda birbirleriyle çelişen ayetler var. Örnek olsun diye birkaçını sunmak isterim.

1) Kur'an'da kâinatın yaradılışıyla ilgili bilgi verilirken; ilkin dünya mı yoksa uzay mı yaratılmıştır konusunda birbirlerine zıt ayetler vardır. Mesela bir yerde; 'O, yeryüzünde olanların hepsini sizin için yaratan, sonra göğe yönelip onları yedi gök halinde düzenleyendir. O, her şeyi hakkıyla

bilendir' deniliyor.[423] Diğer bir ayette, Allah'ın dünyayı iki günde yarattığını, daha sonra dört günde dağları yarattığı ve her şeyi düzene koyduğu, bunlardan sonra göğe/uzaya yöneldiği belirtiliyor.[424]

Bu ayetlere göre tanrı ilkin dünyayı, daha sonra uzayı yaratmış. Malum bunun bilime aykırı olduğunu artık ilkokul çağındaki çocuklar bilir. Çünkü dünya, uzayın bir parçası olan güneşten kopmuştur ve bu çok sonraları olmuştur. Burada ayetin bilime ters düşmesinden ziyade; az önceki bilgilerle çelişen ayetler de var. Mesela; 'Sizi yaratmak mı daha zor, yoksa göğü yaratmak mı? Allah onu kurmuş, yükseltmiş, ona düzen ve ahenk vermiş, gecesini karanlık yapmış, gündüzünü aydınlatmıştır. Ardından da yeri düzenleyip döşemiştir' deniliyor.[425]

Bu ayetlere göre de ilkin gökleri (uzayı) yarattığı, daha sonra yere başladığı belirtiliyor. Ayrıca yanlış bir hesap da var bu ayetlerde. Çünkü hem Tevrat'ın başında, hem de Kur'an'ın birçok yerinde geçiyor ki, tanrı kâinatı altı günde yaratmış. Ama az önceki ayetlerde hesap yanlış çıkıyor. İki günde dünyayı, dört günde dağları, iki günde de uzayı yarattı deniliyor. Toplamı sekiz gün oluyor. Hem hesap tutmuyor, hem de kocaman kâinata iki gün ayrılıyor, bu ufacık dünyaya da altı gün. Bunu hatırlatmak istedim.

2) Kur'an'da Allah'ın her peygamberi kendi toplumunun diliyle gönderdiği bilgisi var. Yani toplum Arapsa ona Arapça konuşan, Fars ise Farsça konuşan, Yunansa Yunanca konuşan bir peygamber gönderilmiş.[426] Bir de Kur'an'da

---

423 Bakara suresi, ayet 29.

424 Fussilet suresi, ayetler 9-11.

425 Naziat suresi, ayetler 27-30.

426 İbrahim suresi, ayet 4.

'Biz peygamber göndermediğimiz toplumlara ceza vermeyiz' ibaresi geçiyor.[427] Başka bir ayette, kıyamet günü kâfirler zümre zümre cehenneme sevk edilip ta kapılarına vardıklarında; zebaniler onlara, 'Size peygamberler gelip böyle bir günün olacağını haber vermediler mi?' diye soracaklar, deniliyor.[428]

Peki, bu çelişkili durumdan nasıl çıkılır? Japonlara bir peygamber görevlendirilip kendi dilleriyle ayetler duyurulduğunu kimse iddia edemez. Keza Çin, Tayland, Tayvan vs. Peki, kıyamet günü bunların durumu ne olacak, bunlardan hesap sorulacak mı sorulmayacak mı? Yoksa tüm insanlar dili Arapça olan Kur'an'dan mı sorumlu tutulacaklar! Hani Kur'an'ın az önceki ayetinde her toplumun dinini o toplumun dilini bilen biri görevlendirilip anlatacaktı, hani peygamberi olmayan toplumlar ceza görmeyeceklerdi! Kur'an'da böylesine ilginç ayetler var işte.

3) Kur'an'da zina cezalarıyla ilgili çelişik ve ilginç bilgiler de var. Nisa suresinde şöyle bir ayet geçiyor: 'Kadınlarınızdan fuhuş (zina) yapanlara karşı içinizden dört şahit getirin. Eğer onlar şahitlik ederlerse, o kadınları ölüm alıp götürünceye veya Allah onlar hakkında bir yol açıncaya kadar kendilerini evlerde tutun (dışarı çıkarmayın)'[429] Başka bir ayette, 'Zina eden kadın ve zina eden erkeğin her birine yüz değnek vurun; Allah'a ve ahiret gününe inananlar iseniz Allah'ın cezasını uygulamada sizi, onlara karşı acıma duygusu tut(up engelle)mesin. Müminlerden bir grup da onlara uygulanan cezaya şahit olsun' deniliyor.[430]

---

427 İsra suresi, ayet 15.

428 En'am 130, Zümer 71.

429 Nisa suresi, ayet 15.

430 Nur suresi, ayet 2.

İlk ayet ilginç: Ölene kadar onları evden çıkarmayın ne demek! Daha enteresanı, Allah onlara bir yol bulana kadar ev hapsinde kalsınlar deniliyor. Burada açıktır ki, bu ayet gönderildiğinde zina konusunda henüz netleşmiş bir çözüm yokmuş. Ne demek Allah onlara bir yol bulana kadar! Konumuza gelince; ayetlerin birinde zina cezası olarak ev hapsi öneriliyor, diğerinde ise yüz değnek. Peki, hangisi geçerli!

4) Bir ayette, İsrailoğullarına şunu yazdık deniliyor: 'Kim, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarma karşılığı olmaksızın bir insanı öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür."[431] Başka ayetlerde bunun tam tersi söz konusudur: 'Kendilerine kitap verilenlerden (yani Yahudi ve Hıristiyanlardan) Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah'ın ve elçisinin haram kıldığını haram saymayan ve gerçek dini (İslam'ı) din edinmeyen kimselerle, küçül(üp boyun eğ)erek elleriyle cizye verecekleri zamana kadar savaşın!' deniliyor. Bir taraftan haksız yere bir cana kıyan (elbette ki kısas hariç) sanki tüm insanları katletmiş gibidir deniliyor; diğer taraftan Yahudi ve Hıristiyanlar Muhammed'in getirdiğini kabul etmedikleri takdirde az önceki cezayı hak etmiş olurlar deniliyor.[432] Başka bir ayette, 'Eğer tövbe eder, namaz kılıp zekâtı da verirlerse, kendilerini serbest bırakın' deniliyor. Burada inanmayanları rahat bırakmanın şartlarından biri de onların namaz kılmalarıdır. Namaz yoksa mücadeleye devam.

Görüldüğü gibi hem ayetler arasında çelişkiler var, hem de akla sığmayan bir içerik söz konusu. Diyelim ki, bir memlekette iktidar Müslümanların eline geçti; bu ayetlere göre İslam dışı kalanlara, İslam'dan başka bir dini veya ateizmi se-

---

[431] Maide suresi, ayet 32.

[432] Tevbe suresi, ayet 29.

çenlere hayat hakkı yoktur. Farz edelim ki bir insan İslam'a inanmıyor; ama topluma faydalı bir şey icat ediyor (telefon, bilgisayar, internet gibi) veya hiç kimsenin rengine, ırkına, diline, cinsiyetine, dini inancına... bakmaksızın insan hakları için mücadele veriyor; işte bu insan az önceki ayetlere göre muhaliftir, iktidar İslam'ın olursa ona huzur yoktur.[433]

Konuya başka bir çelişki örneğiyle devam edelim.

Bir ayette; 'Ey inananlar, Yahudileri ve Hıristiyanları dost edinmeyin. Onlar ancak birbirlerinin dostlarıdır. Sizden kim onlarla dost olursa onlardan sayılır' deniliyor.[434] Gelgelelim aynı surenin başka bir ayetinde tanrı yemin ederek, 'Andolsun ki (Ey Muhammed) insanlar içerisinde inananlara azılı düşman olarak Yahudileri ve (Allah'a) ortak koşanları bulursun. İnananlara sevgice en yakınları da, biz Hıristiyanız diyenleri bulursun. Bu, onların (Hıristiyanların) içinde bilginler ve rahipler bulunmalarından ve büyüklük taslamamalarındandır' deniliyor; Hıristiyanların Müslümanlara sevgice en yakın olmalarının nedeni, onlar arasında bilginler ve din âlimlerin bulunmuş olmalarıdır, diye belirtiliyor.

Sanırım, Hz. Muhammed de burada Hıristiyan olan **Varaka b. Nevfel** ve Rahip **Bahira** gibilerini düşünmüş ki, böyle bir ayet indirilip Hıristiyanlara tolerans tanınmıştır. Çünkü bu iki zatın Hz. Muhammed'in projesine katkıları büyüktü. Öyle ki, **Varaka** vefat ettiğinde Muhammed'in bilgi kaynağı kurutulur, ona belli bir süre vahiy gelmez. Bu yüzden de bunalıma girer ve defalarca dağa çıkıp intihar etmek ister. Bunları başka kaynaklarımda detaylıca izah ettim. Bu intihar olayı ise en başta **Buhari**'de geçer. Acaba diyorum, az önceki ayetlerden birinde Hıristiyanlara gösterilen ayrı-

---

433 Tevbe suresi, ayet 5.

434 Maide suresi, ayet 51.

calık acaba **Varaka** gibilerinden yararlanıldığı için tanınan bir ayrıcalık mıdır? Sonuçta görüldüğü gibi ayetler arasında açık bir çelişki vardır.[435] Kaldı ki Kur'an, her şeyden önce tek tip bir inanç modelini kabul eder; bu konuda çeşitlilik kabul etmez. Bir ayette, 'Kim İslam dışında bir din benimsiyorsa kabul edilmez ve böyle yapan da ahirette ziyan edenlerdendir' denilmektedir.[436]

5) Ayetin birinde; 'Biz bir memleketi yok etmek istediğimizde, onun servet ve nimetle şımarmış elebaşlarına emirler yöneltiriz/onları yönetici yaparız da onlar orada kötülüğe devam ederler. Böylece o memleket hakkında ceza hak olur; biz de onun altını üstüne getiririz' deniliyor.[437] İlginç: İnsanları helak etmek için ne gibi yollara başvuruluyor ve günü gelince de yapılanlardan onlar sorumlu tutuluyor. Bunun tam tersi olarak da; 'Çirkin bir iş işledikleri vakit, biz atalarımızı bunun üzerinde bulduk, Allah da bize bunu emretti derler. De ki, şüphesiz Allah çirkin işleri emretmez. Siz bilmediğiniz şeyleri Allah'ın üzerine mi atıyorsunuz?" deniliyor.[438]

Diğer bir ayette ise; 'Şayet sen (ey Muhammed), sana indirdiğimizden kuşkulanmakta isen, senden önce kitabı okuyanlara sor' deniliyor. Kur'an'ın Allah'tan geldiği noktasında şahit ve danışma heyeti olarak öncekileri gösteriyor. Peki, Hz. Muhammed zamanında kimmiş o öncekiler ki kendisi bile Kur'an'da şüphedeyse gidip onlara danışsın! Yoksa kastedilen o bilirkişiler **Varaka** ve Rahip **Bahira** gibileri mi?[439]

---

435 Maide suresi, ayet 82. Hz. Muhammed'in intihara teşebbüsüyle ilgili bilgi, 'Hz. Muhammed'in Hocaları' adlı kitabımda, 14. bölüm, sayfa 168'de başlar.

436 Al-i İmran, ayet 85.

437 İsra suresi, ayet 16.

438 Araf, ayet 28.

439 Yunus suresi, ayet 94.

6) Kur'an'ın bir ayetinde, Hz. İbrahim ne Yahudi idi ne de Hıristiyan; o bir Müslümandı diye geçiyor. Başka bir ayette ise; 'Ey Muhammed! De ki ben ilk Müslümanım!' deniliyor. Peki, hangisi doğru: İlk Müslüman Hz. İbrahim mi yoksa Hz. Muhammed mi? (Ben burada anlam boşluğuna bakmıyorum; sadece çelişkilere bakıyorum.) Bir de bu dinin kökü neden İbrahim'e kadar götürülmüş? Acaba İbrahim Müslüman da ondan önceki peygamberler Müslüman değiller miydi ki iş sadece İbrahim'e kadar götürülüyor?[440]

7) Bir ayette de, 'Sizden birine ölüm yaklaştığında, bir mal bırakacaksa anne-babaya, yakınlara, uygun bir biçimde vasiyet etmesi farz kılındı. Bu, erdemliler için bir görevdir' deniliyor. Gelgelelim buna tam ters düşen başka bir ayette, 'Allah size, çocuklarınız(ın alacağı miras) hakkında, erkeğe iki dişinin payı kadarını emreder. (Çocuklar sadece) ikiden fazla kız iseler, (ölenin geriye) bıraktığının üçte ikisi onlarındır. Eğer kız bir ise (mirasın) yarısı onundur. Ölenin çocuğu varsa, geriye bıraktığı maldan, ana babasından her birinin altıda bir hissesi vardır. Eğer çocuğu yoksa (yalnız) ana babası ona varis oluyorsa, anasına üçte bir düşer. Eğer kardeşleri varsa, anasının hissesi altıda birdir' deniliyor. Yani bir ayete göre ölümle karşı karşıya olan kişi, malı hakkında yakınlarına vasiyet etsin, şu yakınıma bu kadar, bu yakınıma şu kadar diye belirtsin. Öbür ayete göre zaten her varisin alacağı oran belli. Dolayısıyla vasiyete gerek yok. Bu da ayrı bir çelişki örneğidir.[441]

8) Birkaç ayette, 'Allah istediği günahı istediği kişiye bağışlayabilir; ancak şirkin/Allah'a ortak koşmanın affı yoktur' diye geçiyor. Ama bakıyoruz, yine Kur'an'da İsrailoğul-

---

440 En'am 163 ve Al-i İmran 67.

441 Bakara suresi, ayet 180 ve Nisa suresi, ayetler 11-12.

larının günahlarından söz edilirken, buzağıya taptılar/onu tanrı edindiler, biz bunu da affettik, deniliyor. Onların tövbe ettikleri, pişmanlık duydukları falan yok. Müşrik oldukları halde bağışladım deniliyor. Hani az önceki ayete göre şirkin affı yoktu?[442]

9) Daha ilginç bir örnek vereyim. Malum Hz. Muhammed Medine'de birçok kadınla evlenir. Kendisi o sıralar 60 yaşlarında, hanımları ise gencecik insanlar. Hal böyle iken ister istemez sorunlar yaşanır. Nitekim öyle bir an gelir ki bunlar iki grup halinde birbirlerini kırmaya, birbirleriyle kavga etmeye başlarlar. Bu konuda Diyanet'in tercüme ettiği **Buhari**'nin özeti olan *Tecrid-i Sarih*'te çok yararlı bilgiler var.[443] Öyle bir an geliyor ki Muhammed sinirlenip hepsini boşuyor. İçlerinde Ebubekir kızı **Ayşe**, Ömer kızı **Hafsa**, üvey evladı Zeyd'den bin bir zorlukla aldığı **Zeynep binti Cahş** gibi hanımları vardır. Dolayısıyla Ebubekir ve Ömer'e rağmen onların kızlarını boşayamaz. En son, 'Ben ila yöntemiyle onlardan ayrıldım' deyip (İla, belli bir süreliğine ayrılmak demek), tekrar onları alır.

Hz. Muhammed hanımlarıyla o kadar sorun yaşıyor ki, zorda kaldığında ayet üzerine ayet gönderiliyor, kısmen nasihat, kısmen tehdit içerikli: Bakın Allah bile bana karşı itaatkâr, saygılı olmanızı ister, deniliyor.[444] Öyle ki, Ahzab suresinde Allah bir iki yerde, 'Ey Muhammed hanımları' diye özel olarak onlara hitap ediyor; Muhammed'e karşı şöyle yapın böyle yapın diye onları uyarıyor. Hatta hanımların kızgınlıklarını geçici olarak durdurmak, gidermek için özel ayet de geliyor. Özetle şöyle deniliyor: Bundan sonra artık

---

442 Nisa suresi ayetler 48, 116.

443 Tecrid-i Sarih c.8/17, no: 1130.

444 Ahzab suresi, ayetler 28-34 ve 59.

sana (başka) kadınlar(la evlenmek), güzellikleri hoşuna gitse bile helal değildir. Savaşta ele geçen ve cariye statüsüne tabi olan kız ve kadınlar hariç.[445]

Her şeyden önce bu ayetin içinde bulunduğu Ahzab suresi, Medine'de inmiş ve Kur'an'ın 114 suresi içinde geliş sırasına göre de 90. sırada yer alır. Malum Hz. Muhammed'in Hafsa odasında, cariyesi Marya ile sevişirken yakalanması, onunla kadınları arasında soruna neden olur ve ayet üzerine ayet gelir. Bunlar Tahrim suresinin ilk beş ayetidir. Bu sure, Ahzab suresinden sonra gelen ve 114 sure içinde iniş sırasına göre 107'ncidir.

Allah Ahzab suresinde az önce geçtiği gibi, artık güzellikleri Muhammed'in hoşuna da gitse bile bundan sonra başka kadınlarla evlenmek sana helal değildir demişti. Ama gelgelelim Muhammed'in evlilik konusu tekrardan gündeme gelir, hem de ilginç bir açıklamayla. Burada, 'Eğer o sizi (Muhammed'in hanımlarına hitap ediliyor) boşarsa, Rabbi ona, sizden daha hayırlı, Müslüman, inanan, sebatla itaat eden, tövbe eden, ibadet eden, oruç tutan, dul ve bakire eşler verebilir' denilir.[446]

Hz. Muhammed Medine döneminde ortalama olarak her yıl yeni kadınlarla evlendi, vefat ettiğinde bile nişanlıları vardı. Bu konuya meraklı olanlar, 'Kur'an'da Kadın ve Hz. Muhammed'in Hanımları' adlı kitabıma bakabilirler. Hani Allah Ahzab suresinde ayet göndermişti, Muhammed'e savaş esiri kadınlar dışında artık evlilik helal değil demişti; peki ne oldu! O zaman Muhammed'le hanımlarının arası iyi olmadığından onlara geçici olarak moral verip sakinleştirmek için böyle bir ayet gelmişti. Sonra duruma göre önceki yasaktan vazgeçen Muhammed'e evlilik için fetva ayetleri gelmiştir.

---

445 Ahzab suresi, ayet 52.

446 Tahrim suresi, ayet 5.

10) Kur'an'ın kimi ayetlerinde Ad diye bir topluluktan bahsedilir. Özetle şöyle denilir: Bunlar haksız yere yeryüzünde büyüklük tasladılar, bu yüzden biz de onlara dünya hayatında zillet azabını tattırmak için o uğursuz günlerde üzerlerine dondurucu bir rüzgâr gönderdik... Burada gayem bunların tam hikâyesini anlatmak değil; burada bir çelişki söz konusu, onu belirtmeye çalışıyorum. Sunduğum ayette deniliyor ki, dondurucu rüzgârı onlar üzerine uğursuz günlerde gönderdik. Yani bu ceza birkaç gün devam etmiş. Başka bir ayette bu hadise anlatılırken çelişik bir ifade kullanılıyor. Şöyle ki: 'Biz onların (Söz konusu yine Ad kavmidir) üstüne, uğursuzluğu devamlı bir günde dondurucu bir rüzgâr gönderdik' deniliyor. Çelişki şu: Bir ayette uğursuz günlerde başlarına fırtına getirdim, diğer ayette uğursuz bir günde bunu yaptım deniliyor. Peki, mitolojik anlam şöyle dursun; bu fırtına bir günlük müymüş yoksa kaç günlük![447]

11) Bir ayette, 'Hamr (içki) şeytan işi pisliktir' deniliyor.[448] Ama başka bir ayette aynı isim kullanarak; cennette hamr (içki) ırmağı vardır deniliyor.[449] Çelişki şurada: Madem şeytan işi pisliktir, neden öbür dünyada cennete sokulacak? Eğer denilse ki burası dünya orası ahiret. Dolayısıyla şartlar değişebilir. O zaman şu da söylenebilir: O ki bu dünyada pislik sayılan hamr öbür dünyada helal sayılıp cennette ırmak şeklinde akacak; o halde orada şartlar değişir; cennette adeta içki teşviki yapılabilir gibi bir anlam çıkıyor. Konumuz içkiyle ilgili çelişkili durumdu: Kur'an'da şeytan işi pislik; ama ahirette ırmak şeklinde cennette akacak deniliyor. Bunu anlatınca biraz geniş tuttum.

---

[447] Fussilet suresi, ayetler 15-16 ve Kamer suresi, ayet 19.

[448] Maide suresi, ayet 90.

[449] Muhammed suresi, ayet 15.

Ayrıca Kur'an'da; 'O insanların (cennettekilerin) etrafında öyle ölümsüz gençler servis yapacaklar ki, onları gördüğünde, etrafa saçılıp dağılmış inciler sanırsın. Cennettekilerin etraflarında gencecik uşaklar dolanırlar, etraflarında öyle delikanlılar dolaşırlar ki, onlar adeta sedefte saklı inci gibidirler' deniliyor. Cennetteki oğlanlar böyle tanıtılınca ister istemez orada oğlancılık mı var diye insanın aklına gelir. Servis yapan gençlerin güzelliği niye anlatılır, ne alakası var, çok lüzumsuz bir şey.[450] Elbette ki bunu İslam mantığına göre söylüyorum; yoksa ne işim var bu müstehcen masalları anlatmaya?

Şeyhülislam meşhur **İbni Teymiyye** şöyle diyor: Cennette bir erkeğin alabileceği huri sayısının sınırı yoktur. Bir de Kur'an'a göre dünyada iki kız kardeş kuma olmaz; ama ahirette bu yasak kalkacak. Akrabalardan istediğiyle sevişir, yabancılardan da istediğini alabilir, diyor. Ciltler dolusu Kur'an üzerine tefsir yazan **Kurtubi** bu konuda şunları yazıyor: Bu dünyada nikâhları haram olanlarla Cennette cinsel ilişki yaşamak yasak değildir; ancak usul ve füru', yani ebeveyn ve çocuklar hariç diyor. Anne, babalar hariç diyor ama bunun da kanıtı yoktur; kuru bir yorum/kendi görüşü. Dikkat edilirse kadınlar hesapta yok; hep erkekler var: Cennette bilmem erkekler akrabayla evlenebilirler mi, homoseksüellik var mı? Bunların aklı, işi-gücü hep belden aşağıda.[451]

12) Kur'an'da, 'Sana gelen iyilik, Allah'tandır, sana gelen kötülük de sendendir' deniliyor.[452] Ancak bunun tam tersini ifade eden ayetler de var. Bir yerde, 'De ki, 'Allah'ın

---

450 Tur, 24, Vakıa 17 ve İnsan 19.

451 a-İbni Teymiyye'den naklen, el-Kamus fima yehtacü ileyhil arus, Dr. Salih b. Ahmet, Darü'l Muhammedi, Suudi/2001, s.226, no: 833.

b-Süleyman b. Muhammed (h.1221.ö), Büceyremi, Ala'l Hatip, c.4/178, Nikah bölümü, Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut/1996.

452 Nisa suresi, ayet 78.

bize yazdığından (yani kaderden) başkası başımıza gelmez' denilirken;[453] başka ayetlerde, 'Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi inanacaktı. Allah'ın izni olmadan hiç kimse inanamaz' deniliyor.[454] Bir yandan, 'Şüphesiz Allah, size adaleti, iyilik yapmayı ve yakınlara bakmayı emreder; hayasızlıktan, fenalıktan ve azgınlıktan nehyeder. Düşünüp tutasınız diye size öğüt verir' denilirken;[455] diğer bir ayette ise, 'Dilediğini sapıklıkta bırakır, dilediğini doğru yola eriştirir' deniliyor.[456] Benzer çelişik ayetler pek çok.

13) Kur'an'da, 'Biliniz ki, kalpler Allah'ı anmakla huzur bulur', diye ayet var. Ama bir başkasında, 'Müminler o kimselerdir ki, Allah anıldığı zaman kalpleri ürperir' deniliyor. Peki, hangisi doğru: Allah'ı anmak mümin kişiye huzur mu verir yoksa korku mu![457]

Bu alt başlık için bu kadar örnek sanırım yeterlidir.

d) Yanlış Bilgiler:

1) Kur'an'da İsa hakkında bilgi verilirken, onu öldürmediler, çarmıha da germediler, Allah onu yanına aldı deniliyor.[458] Bu bilgi tümden yanlış. Şöyle ki, İncil'in her dört nüshasında da net bir şekilde belirtilir ki, Hz. İsa çarmıha gerilerek öldürülmüş ve gömülmüştür.[459] Hıristiyan âleminde

---

453 Tevbe suresi, 51.

454 Yunus suresi, ayetler 99-100.

455 Nahl suresi, ayet 90.

456 Müddessir suresi, ayet 31.

457 Rad suresi, ayet 28 ve Enfal suresi, ayet 2.

458 Nisa suresi, ayetler 157-158.

459 Matta İncili, bab 27/50; Markos, bab 15; Luka, bab 23 ve Yuhanna, bab 19.

de İsa'dan ta Muhammed'e kadar ve şimdi de buna böyle inanılmaktadır. Her ne hikmetse Kur'an'da İsa 180 derece farkla göklere çıkarılmıştır.

Ben Kur'an'daki bu farklı bilgiyi şuna bağlıyorum: Bir kere bunda politik bir mülahaza olduğu kesin. Şöyle ki, Hz. Muhammed zamanında Hıristiyanlar Mekke ile Medine'de sorun yaratacak durumda değillerdi. Ayrıca Roma İmparatorluğunun dini Hıristiyanlık olduğu için onlar üzerine fazla gitmek de istemiyordu. Fikren Muhammed'e karşı koyanlar Yahudilerdi. Onun için indirilen çeşitli ayetlerde hep hedef gösterildi ve bulundukları yerlerde yok edilmeye çalışıldı. Örneğin Hayber, Beni Kureyza, Beni Nadir ve Beni Kaynuka Yahudilerinin başına getirilen gibi. Kur'an'da ayrıca Yahudiler hakkında, 'Allah onları maymun ve domuzlara çevirdi' diye hem inanılmaz hem de hakaret içeren ayetler vardır.[460]

Hıristiyanlara tolerans tanınmasına gelince; onu yukarıda da belirttim: Onların **Veraka** ve **Bahira** gibi âlimlerinden yararlanıldığı için belki bir jest olarak böyle denilmiş olabilir. Bir de Kur'an'da yemin edilerek, 'Müminlerin azılı düşmanları Yahudilerdir, Hıristiyanlar ise sevgi bakımından Müslümanlara yakındırlar' deniliyor. Hâlbuki Müslümanlara karşı iki asır savaş sürdürenler (haçlı seferleri) Hıristiyanlardı.[461] Her ne kadar Hz. İsa öldürülmedi; göklere çıktı deniliyorsa da, diğer taraftan bu bilgiye ters düşen ayet de var. Mesela Meryem suresinde geçen bir ayette, Hz. İsa, 'Doğduğum gün, öleceğim gün ve dirileceğim gün bana selam olsun!' diyor. Eğer sağ kalıp öldürülmemiş olsaydı, öleceğim gün demezdi.[462] Görüldüğü gibi Hz. İsa ile ilgili Kur'an'da-

---

460 Bakara 65, Maide 60 ve A'raf 166.

461 Maide suresi, ayet 82.

462 Meryem suresi, ayet 33.

ki bilgi tarihi gerçeklere uymuyor. Bir de bu dinin sahipleri Hıristiyanlar ve onların ayrıca kitapları var. Onlarda böyle bir şey yok; ama Kur'an'da ayetlerle göklere çıkarılmış.

2) Kur'an'da birkaç yerde bir insanın anne rahminden başlayıp sütten kesilene kadar geçirdiği zaman süresi hakkında bilgi verilirken; bir yanlışın yapıldığını görüyoruz. Bir iki yerde çocuğun azami süt içme süresi iki yıldır deniliyor. Başka bir ayette, çocuğun anne rahmine düşüp sütten kesilme süresi otuz aydır deniliyor. Yani, gebelik süresine altı ay ayrılıyor. Hâlbuki yaygın ve sağlıklı süre dokuz aydır. Altı aylık iken de doğabilir; ancak bunun yaşama riski var; belli bir süre doktor kontrolünde olmalı. Bir kere çocuğun kaç ay anne rahminde kaldığı, ne kadar süte devam ettiği tarih boyunca bilinen-görünen bir şey; bu konuda filozof olmaya gerek yok. Dolayısıyla bunu Kur'an'da anlatmanın bir gereği de yok.[463]

e) Gramer Hataları:

Şimdi de Kur'an'daki gramer hatalarından birkaç örnek verelim.

1) Al-i İmran suresinde Hz. Âdem ile Hz. İsa'nın yaradılış hikâyesi anlatılırken, 'Allah katında İsa'nın (yaradılış) durumu, Âdem'inki gibidir: Onu (Âdem'i) topraktan yarattı. Sonra ona 'ol' dedi. O da hemen oluverdi' deniliyor. İşte burada cümlenin asıl anlamı bu iken; yazılışta bir hata var. Kelime olarak geçmiş zamana ait 'Kane: Oluverdi' denilmesi gerekirken; gelecek zamana ait 'Yekunu: Oluverecek' fiil kalıbı kullanılmıştır. Yani Allah Hz. Âdem'i topraktan yarattı ve ona 'Ol' deyince oluverdi denilmesi gerekirken; ona,

---

463 Bakara 233, Ahkaf 15, Lokman 14.

'ol' dedi o da oluverecek şeklinde geçiyor. Kur'an yazılıp Hz. Osman'a sunulurken, kendisinin, 'Kur'an'da yanlışlar var. Umarım işin uzmanları zaman içinde bunları düzeltecekler' sözünü daha önce yazdım. Gerçekten birçok örnek vardır ki Osman'ın bu sözü yerindedir. Buna benzer yazım hataları Kur'an'da pek çoktur.[464]

2) Maide suresinde 'İçinde hidayet ve nur olan Tevrat'ı biz indirdik. Kendilerini hakka teslim eden peygamberler, Yahudilerle ilgili meselelerde onunla hükmederlerdi' deniliyor. Ben burada ayetin anlamı üzerinde durmuyorum; yanlış kullanılan bir fiil kalıbından bahsediyorum. 'Peygamberler, gönderdiğimiz Tevrat'a göre Yahudiler arasında hükmederlerdi' cümlesinde şimdiki zaman kipi kullanılmıştır. Yani peygamberler Tevrat'a göre hükmediyorlar/edecekler şeklinde yazılmış. Hâlbuki bu ayet Hz. Muhammed'e geldiğinde *Tevrat* geçersizdi ve onu uygulayan peygamberler de artık yoktu. Ayet geçmişten bahsediyor. Dolayısıyla burada, dili geçmiş zaman kipini alan bir fiil kalıbı kullanılmalıydı. O da, 'hükmediyorlardı' şeklinde olurdu.[465]

Yine Kur'an'da iki-üç yerde 'Sabiun' kelimesi geçiyor (Zerdüştilik ve Yahudilik karşımı farklı bir dini inançtır bu). İki yerde Sabiine şeklinde doğru olarak yazılmış (İnne denilen müşebbehü fiile isim olmuş ve gerekli kalıba uymuş);[466] ancak bir yerde yazım hatası var: 'Sabiine' yerine 'Sabiune' şeklinde geçiyor. Bunu Hz. Ayşe'den soruyorlar. O da, yazım hatasıdır, diye yanıt veriyor. Biliyorum; Arapça bilmeyen okurlar bundan pek anlamazlar. Arapça bilen-

---

464 Al-i İmran suresi, ayet 59.

465 Maide suresi, ayet 44.

466 Bakara suresi, ayet 62 ve Hac suresi, ayet 17.

ler ne demek istediğimi iyi anlar.[467] Benzer bir yazım hatası Bakara suresinde de var. 'Sabredenler' anlamına gelen 'Sabirine' kelimesi bir ayette bu şekilde kullanılmış. Hâlbuki kural gereği ilgili ayette 'Sabirine' yerine 'Sabirune' kullanılmalıydı. Bu da Kur'an yazılırken hatalı bir şekilde kayda geçmiş ve böyle devam edegelmiştir.[468]

3) Mü'minun suresinin bir yerinde İslam'a göre hareket etmeyenlerin ahiret âlemindeki durumları anlatılır. Ayetler şöyledir: Ateş onların yüzlerini yalar ve orada sırıtır kalırlar. Allah onlara, ayetlerim size okunuyordu ki siz yalanlıyordunuz değil mi diyecek. Onlar da, ey Rabbimiz! Biz azgınlığımıza yenik düştük ve sapık bir toplum olduk dediler.[469] Bu son cümlede dili geçmiş zaman kipi kullanılmış; bu yanlıştır. Çünkü bu sorular ahirette olacak (İslam mantığına göre). Doğrusu ise, 'diyecekler' olmalıydı. Çok açık bir hata!

4) Bakara suresinde Hac ibadetiyle ilgili bazı bilgiler verilmiş. Şöyle ki, Hac zamanı kimi durumlarda hacı adayı on günlük oruç tutmakla mükellef olur. Kendisi misafirdir, zorluk çekmesin diye üç gün Hac'da oruç tutsun, kalan yedi günü de memleketine dönünce tutsun deniliyor. Burada da amacım hadiseyi anlatmak değil; bir gramatik hata söz konusudur. Üç gün Hac'da, yedi gün de memleketinde tutsun dedikten sonra, 'Hepsi tam on gündür' ifadesi kullanılmıştır. Bunun Arapçası Kur'an'da şöyledir: 'Tilke aşeretün kamiletün' diye. Doğrusu ise, 'Tilke aşrün kamiletün' olmalıdır.[470]

5) A'raf suresinde Hz. Musa'nın kavminden söz edilirken, 'Biz İsrailoğullarını oymaklar halinde on iki topluluğa

---

467 Maide suresi, ayet 69.

468 Bakara suresi, ayet 177.

469 Mü'minun suresi, ayetler 104-106.

470 Bakara suresi, ayet 196.

ayırdık' deniliyor. Burada da bazı kelimelerde hata vardır. Mesela; kelime kalıbı şu anki Kur'an'da, 'İsnetey aşrete esbaten' şeklindedir. Hâlbuki doğrusu, 'İsnetey aşre sibten' olmalıydı. Çünkü 11'den 99'a kadarki sayılardan sonra gelen kelime tekil olur ve erkekler (müzekker) için 'Te' harfi kullanılıp 'Aşrete' şeklinde olur. Dişiler için de 'Aşre' şeklinde 'Te' harfi kullanılmadan yazılır. Yine aynı ayette geçiyor ki, o çölde susuz kalan insanlar Hz. Musa'dan su isterler. Musa kendi asasını yere vurunca 12 çeşme fışkırıverir. Burada da bir yazım hatası var. 'İsneta aşrete aynen' yerine; kural gereği 'İsneta aşre aynen' olmalıydı.[471]

6) Münafikun suresinde, ölüm gelip çatmadan insanoğlunun sadaka vermesinden söz edilirken; bir yerde, sadaka verip de iyilerden olsaydım anlamına gelen 'Fe-assaddeka ve ekün mine-ssâlihine' ifadesi kullanılmıştır. Hâlbuki cümlede geçen 'Ekün' yerine 'Ekune' kelimesi yazılmalıydı.[472]

7) Hucurat suresinde iki mümin grup, kabile, aşiret... savaşırlarsa aralarını düzeltin, diye öğüt verilir. Arapça, Türkçe gibi değildir. Bir kişi için kullanılan zamirler-fiiller, sıfatlar farklı, iki kişi için farklı, üç kişi için farklıdır. Bu ayette 'eğer iki mümin grup' deniliyor ve savaşırlarsa anlamına gelen 'iktetelü' fiili kullanılıyor. 'İktetelü' kelimesi çoğuldur; iki kabile için kullanılmaz. Uygun olanı 'İktetela' idi. Burada denilebilir ki grup bir çoğunluk olup ikiden fazladır. Dolayısıyla bu anlam mülahaza edildiği için çoğul kelimesi kullanılmıştır. Ama bu, yaygın olan bir kullanım değildir. Benzer bir durum Hac suresinde de söz konusudur. İnananlarla inanmayanlardan bahsedilirken, 'İşte iki hasım taraf, rableri hakkında tartışmaya girmişlerdir. Bunlardan inkâr edenler için ateşten

---

471 A'raf suresi, ayet 160.

472 Münafikun suresi, ayet 10.

giysiler biçilmiştir. Başlarının üstünden de kaynar su dökülür' denilir. Burada 'Tartışmaya girmişlerdir' anlamına gelen kelime, 'İhtesemu' şeklinde çoğul olarak gelmiştir. Hâlbuki iki hasım için, tesniye olan 'İhtesema' kelimesi kullanılır.[473]

8) Nisa suresinde bir yerde, 'Allah müminlere büyük bir ecir verecektir' diye bir cümle geçiyor. Burada hiçbir neden yok iken 'Yü'ti' fiilinin son harfi olan 'Ye' harfi atılmıştır.[474]

9) Kur'an'da bir yerde,'Sizden öncekiler nasıl kâfirliğe daldılarsa siz de daldınız' deniliyor. Okuyucu burada ayetin anlamını merak etmesin. Ben yanlış kullanılan bir kelimeden söz ediyorum. Ayette, öncekileri işaret eden kelime çoğul olmalıydı. Anlam öncekiler; ancak kullanılan kelime tekildir; önceki şeklinde tekil yazılmış, sonra da 'Daldılar' çoğul fiili geliyor. 'Ellezine' çoğul şeklinde gelmeliydi.[475]

Bunların dışında Kur'an'da hiç anlamı olmayan kelimeler de vardır. Altı surenin başında 'Elif Lam Mim',[476] altı surenin başında 'Elif Lam Ra',[477] bir surenin başında, 'Elif Lam Mim Sad',[478] birinin başında,'Kâf Ha Ya Ayn Sad',[479] İki surenin başında 'Ta Sin Mim', birinin başında 'Ta Sin',[480] yedi surenin başında 'Ha Mim', birinin başında ayrıca 'Ayn Sin Kaf',[481] bir surenin başında 'Yasin', birinin başında

---

473 Hucurat suresi, ayet 9, Hac suresi, ayet 19.

474 Nisa suresi, ayet 146.

475 Tevbe suresi, ayet 69.

476 Bakara, Al-i İmran, Ankebut, Rum, Lokman ve Secde surelerinin başında geçiyor.

477 Yunus, Hud, Yusuf, Rad, İbrahim ve Hicr suresinin baş harfleri.

478 Araf'ın başı.

479 Meryem suresinin başı.

480 Şuara, Kasas ve Neml surelerinin ilk ayetleri.

481 Mümin, Fussilet, Şura, Zuhruf, Duhan, Casiye ve Ahkaf sureleri.

‘Kaf’, birinin başında ‘Nun’, birinin başında ‘Sad’, birinin de başında ‘Taha’ geçiyor ki bunlar anlamsız ifadelerdir. Benzer bir terslik yukarıda da geçti. O zaman sormak lazım: Madem bu kitap insanlara gelmiş, insanlar bundan sorumlular; peki bu anlamsız kelimeler niye?

Bu başlıkta Kur’an’la ilgili birkaç yönden bilgi verdim. Aslında Kur’an çok farklı açılardan ele alınabilir. Mesela birkaç yerde, ‘Ben Kur’an’ı apaçık, pürüzsüz bir Arapça ile gönderdim’ diye geçiyor.[482] Hâlbuki Kur’an’da, Arapça olmayan Eraik, İstebrek, Ebarik, Harut, Marut, Maun, Mişkat, Tabut, Kelale, Siccin gibi yüzlerce kelime var. Bunu kimse inkâr edemez, etmiyor da zaten. **İmam Suyuti** Kur’an’da Arapça olmayan kelimelerden yüzden fazla örnek göstermiştir, Prof. **Arthur Jeffery** bu sayıyı daha da artırmıştır. Dolayısıyla; Kur’an apaçık ve pürüzsüz bir Arapça ile gönderilmiş sözü isabetli değildir. Bir başlıkta Kur’an’daki yabancı kelimeler ele alınabilir.[483]

Kur’an’da şiddet içeren ayetler, cariyelik sistemi, kadın hakları, Kur’an’daki mitolojiler önemli konulardır. Bunlar ancak bağımsız kitaplar şeklinde ele alınabilir. Örneğin; Kur’an’daki şiddetle ilgili, kadın konusuyla ilgili, içkiyle ilgili, Kur’an’ın kökeniyle ilgili yazdığım kitaplar gibi. Diğer yandan; on dört asırdır Kur’an’da ‘Ebu Leheb’in elleri kurudu, kurusun’ cümleleri duruyor. Gerek hatimlerde ve gerekse namazlarda **Ebu Leheb**’in bu kınamasını okuyanlar da cennete gireceklermiş. Çoktan ölüp toprak olmuş, kimsesi kalmamış bu insanın günahı, cezası hâlâ bitmedi mi? İşte bunun gibi Kur’an’da şahıslarla ilgili konular bağımsız bi-

---

482 Şuara 195, Zümer 28, Şura 7, Zuhruf 3.

483 Kur’an’daki yabancı kelimeler hakkında, ‘Bilinmeyen Yönleriyle Kur’an’ adlı kitabımda kapsamlı bilgi ve kanıt bulabilirsiniz.

rer başlık olarak ele alınabilir. Örneğin; tanrının Muhammed'in hanımlarını muhatap olarak karşısına alıp onlara hitap etmesi, onları tehdit etmesi önemli bir başlıktır.

Kur'an'da bir surenin adı 'Neml' suresidir. Neml Arapçada karınca demektir. İlgili bölümde **Hz. Süleyman** döneminde bir karınca olayından bahsedilir. Bu yüzden bu bölüm Neml adını almıştır. Hadisenin özeti şöyledir: Hz. Süleyman ve ordusu, karıncası bol olan bir vadiye varınca, karıncalardan biri diğer karıncaları uyarmış, 'Aman ha! Süleyman ve ordusu buradan geçmekteler, bizi ezebilirler. O yüzden hemen yuvanıza girin ki ezilmeyesiniz!' demiş. Ben de derim ki, madem karıncalarda bu keramet var, çevremizde görüyoruz ki karıncalar çiğneniyorlar, neden Hz. Süleyman olayında olduğu gibi önceden sinyal alıp çiğnenmekten kurtulmazlar! Ayete göre karıncalar hiçbir zaman ezilmemeliler. Çünkü önceden sinyal alırlar. Evet; Kur'an'da bu gibi inanılmaz mitolojik olaylar pek çoktur.[484]

Burada haklı olarak şu soru sorulabilir: Efendim; Kur'an her ne şekilde hazırlanmışsa hazırlansın; ister usül yönünden Hz. Muhammed'den sonra yazılmış olsun, ister esas yönünden Hz. Muhammed başka yerlerden derleyip kısmen istediklerini de içine katmış olsun; demek yararlı şeyler içeriyor ki yaklaşık bir buçuk milyar insan şu anda Müslüman. Güzel bir soru. Buna kısa ve öz olarak açıklık getireyim. Bence, Müslümanların kahir ekseriyeti işin gerçeğini bilmeden, bu kadar insan inanıyorsa demek ki bir şey vardır, deyip kısa yoldan kabul ediyorlar.

İlkin şu tespitle başlayalım: **Hz. Muhammed**'in Mekke'de daha fazla peygamberlik yaptığı bilinen bir şey. Kendisi 13 yıl Mekke'de peygamberlik yaptı ve Kur'an'ın **114**

---

484 Neml suresi, ayet 18.

suresinden (bölümünden) **86** suresi, yani dörtte üçü de Mekke'de indi. Üstelik Mekke'de inen ayetlerde sertlik değil; yumuşaklık söz konusu. Herkes inancında özgürdür anlamındaki ayetler hep Mekke dönemine aittir. Mesela; 'Sizin dininiz sizin benim dinim de benim olsun",[485] 'De ki, ben dinimi Allah'a has kılarak sadece ona ibadet ederim. Siz de Allah'tan başka dilediğinize ibadet edin'[486] deniliyor.

Mekke döneminde 'En yakın akrabanı uyar'[487] diye ayet gönderildiğinde; gerçekten de hepsi ya akrabaydı ya da birbirlerini tanıyan, aynı şehirde yaşayan insanlardı ve üstelik Mekke yönetimi Muhammed soyunun elindeydi. Mesela, **Abdulmuttalip** gibi. Bu durumda ona inanmak, peygamberliğini kabul etmek daha kolay iken; bir ilerleme sağlanamadı. Hatta Mekke'de inen ayetlerde **Hz. Muhammed**'e; adeta müşriklerin eziyetini sineye çek gibi öneriler söz konusu.

Bir ayette, 'Onların sözlerine karşı sabırlı ol ve onlardan güzellikle ayrıl. Nimet içinde yüzen o yalanlayıcıları bana bırak, onlara biraz mühlet ver. Bizim yanımızda prangalar ve cehennem vardır' deniliyor. Yani Hz. Muhammed'e sadece sabır öneriliyor ve inanmayanlar cehennemle korkutuluyor. Savaş, karşı koymak yok...[488] gibi inanç özgürlüğünü içeren ayetler hep Mekke döneminde inmiştir.

Yalnız Medine'de inen Bakara suresinde bir yerde 'Dinde zorlama yoktur' ayeti geçiyor.[489] Muhtemeldir ki bu ayet Mekke'de indirilmiş; ancak ayetler kitap haline getirilirken

---

485 Kâfirun suresi, ayet 6.

486 Zümer suresi, 14-15.

487 Şuara suresi, ayet 214.

488 Müzzemmil suresi, ayetler 10-12.

489 Bakara suresi, ayet 256. Suyuti, Dürrü'l Mensur tefsiri, Bakara suresi, ayet 256 açıklaması, c.1/329.

Bakara suresine eklenmiştir. Çünkü bu tür örnekler Kur'an'da çoktur: Sure Mekke'nindir, içinde Medine ayetleri vardır veya tam tersi. Kabul edelim ki bu ayet Medine'de inmiştir; o zaman da bir özel durum söz konusudur.

Birçok kaynakta anlatılıyor ki, Medine'de kimi kadınlar düşük yaparmış. Çocuk yaşasın diye böyle kadınlar, doğurdukları çocukları Yahudi ailelere bırakırlarmış. Hz. Muhammed Yahudileri Medine'den çıkartınca (Beni Nadir gibi), bu çocuklarla ilgili sorun çıkmış: Yahudiler onları beraberlerinde götürmek istemişler, çocukların asıl sahipleri de vermek istememişler. İşte 'Dinde zorlama yoktur' ayeti bunlarla ilgilidir. Yani bu yapay yöntemle siz bu çocukları Yahudi yapamazsınız denilmek isteniyor. Burada sebep-sonuç ilişkisi önemlidir. **İmam Suyuti**, ayetin bu olay üzerine indiğine ilişkin birçok kaynak göstermiştir.

İşte hem zaman olarak Hz. Muhammed Mekke'de daha fazla peygamberlik yaptığı ve Kur'an'ın 3/4'ünün de Mekke'de indiği ve içerikleri de daha yumuşak olduğu halde; Mekke'de bir azınlık dışında Hz. Muhammed'e inanan olmadı, bir arpa boyu ilerleme sağlanamadı. Sonuçta kendisi Mekke'yi terk etmek zorunda kaldı ve Medine'ye yerleşti. Orada kaldığı on yıllık dönem içinde -neredeyse- bölgeyi kontrol altına aldı. Üstelik Medine'de inen sureler çok sert, çok katı cezalar içerir. Mesela; Allah ve peygambere karşı savaşanları katledin, kol ve ayaklarını kesin, onları çarmıha gerin ayeti ve buna benzer ağır cezalar içeren ayetler hep Medine döneminde inmiştir.[490]

Peki, Mekke ayetleri inanç özgürlüğüne vurgu yaptığı ve hiç de savaştan söz etmediği ve gerçekten de Hz. Muham-

---

490 Maide 33.

med Mekke'de -savaş şöyle dursun- hiçbir şiddete başvurmadığı halde (ki henüz ordusu yoktu; yoksa orda da Medine'deki gibi pekâlâ şiddete başvurabilirdi) neden orada taraftar bulamadı da Medine'ye geçtikten sonra, ağır cezalar içeren ayetler gelince İslamiyet hızla yayıldı?

Özetle işin gerçeği şu: Medine'de Müslümanlara ganimet-talan, savaşta ele geçen karşı tarafın kız ve kadınları cariye olarak helaldir ayetleri indirildiği için İslamiyet hızla yayıldı. Bu primlere ilaveten bir de harpte bir Müslüman erkek öldürülse öbür dünyada cennet var ve o cennette onları bekleyen bakire huriler ve yanı başında içki ırmağı var anlamındaki ayetler, Müslümanları saldırganlaştırmakta adeta doping etkisi yapıyordu. (Elbette ki Kur'an'a göre öbür dünyada kadınlara bir erkek huri yoktur. Kadınlar bedava/hurisiz ibadet ederler; bu da bilinmeli.)

İslamiyet bu nedenlerden dolayı yayıldı; yoksa insanı kendine bağlayan, yararlı, mantıklı, ilmi, olağanüstü örnekler söz konusu olduğundan değil. Bunu kabul etmeyenler, karşı çıkanlar ise ortadan kaldırılıyordu. *İslam'da Şiddet* adlı kitabımda **Hz. Muhammed**'e muhalif olanların nasıl onun talimatıyla ortadan kaldırıldığına ilişkin pekçok örnek ve kanıt sundum. Bir de niyeti iyi olup da bir şey yapamayan ve mecburiyetten sisteme uyan insanlar vardı. Buna **Erich Fromm**'un (1980.ö) şu sözü çok uyar: 'Bir öğreti ne kadar mantıksız olursa olsun toplum tarafından kabul edilerek güç kazandığı zaman, milyonlarca insan kendilerini dışlanmış ve izole edilmiş hissetmektense, ona inanmayı tercih edecektir.'

Bilindiği üzere; bu çalışmam ağırlıklı olarak Kur'an ayetlerinin Hz. Muhammed zamanında ne kayıt altına alındığı, ne de kitap haline getirildiğiyle ilgilidir. Bunu anlatırken bir başlık da içerikle ilgili olsun dedim. Bu son bölümle ilgili şu-

nu söylemek isterim. Hani ilk başta sunduğum birkaç ayette çok iddialı bir şekilde ifade edildi ki, tüm kâinat bir araya gelse Kur'an gibi bir kitap ortaya çıkaramaz diye. Ben değişik açılardan Kur'an'ı ele alıp örnekler sundum, gerçekten iddia edildiği gibi Kur'an emsalsiz midir sorusuna açıklık getirmeye çalıştım.

Hatırlanacağı üzere kitabın ikinci bölümünde 30'dan fazla kişinin farklı Mushaflarından bahsedip isimlerini sıralamıştım. Bunlardan 19'u sahabe idi. Bunların önemlilerinden somut örnekler sundum. Mushaf sahipleri olan diğer sahabilerle ilgili sarsıcı bir bilgi olmadığı için onlardan bilgi sunmuyorum. Kimilerinin Mushaflarında var olan farklar, zaten yukarıda isimlerini verdiğim sahabilerin de Mushaflarında vardı. Mesela **Abdullah b. Zübeyir**'in de (h.1-73) Kur'an nüshasında birçok fark vardı; ancak o farklar yukarıda Mushafları hakkında bilgi verdiğim sahabilerin de Mushaflarında geçtiği için yeni bir başlık açıp tekrar etmeye gerek görmedim.

İbni Abbas'ın Mushafında Bakara suresinin bir ayetinde fazladan 'Hacc mevsimleri' kelimeleri vardı. Bu, aynı zamanda **Abdullah b. Zübeyir**'in de Mushafında vardı ve bu şekilde hutbede halka karşı okurdu. Bu konuda çok kaynak ve rivayetler var. Yine En'am suresinde ders almak anlamına gelen 'Dereste' kelimesi yerine 'Dareste' okurdu. Kehf suresinde geçen ve bulanık, çamurlu anlamına gelen 'Hemietin' kelimesi yerine 'Hamietin' okurdu. Onun Mushafında, Müddessir suresinde ikinci şahsın çoğul zamiri olan 'Küm' yerine tekil zamiri 'Ke' geçiyordu. Fatiha suresinde bile onunki farklıydı. Tıpkı **Hz. Ömer**'inki gibi. A-li İmran suresinde bir cümle fazladan vardı onun nüshasında. 'Başlarına gelenle ilgili Allah'tan yardım dilerler' anlamındaki

cümle onun nüshasında fazladan vardı. Maide suresinin bir yerinde fasıklar anlamına gelen 'Füssak' kelimesi ekstradan vardı. Demin de belirttim: Sarsıcı olmadıkları için kalan Mushaflarla ilgili özel başlıklar açma gereğini duymadım.[491]

Kanımca Kur'an'ın nasıl ortaya atıldığı noktasında verdiğim bilgiler yeterli ve anlamlıdır. O yüzden daha fazla uzatmadan kitaptan kısa bir özet sunup çalışmamı sonlandıracağım.

---

491 İbni Ebi Davud, age, s.359-363, no: 220-228. Ayetler: Bakara 198, En'am 105, Kehf 86, Al-i İmran 104, Maide 52 ve Müddessir 42. Burada ayrıca birçok kaynak ismi geçiyor dipnotta.

BİTİRİRKEN

Her şeyden önce -içerik şöyle dursun- eğer Kur'an'ın arkasında -iddia edildiği gibi- kâinatın yaratıcısı olsaydı; onun ayetleri bu kadar sağlıksız bir şekilde toplanıp kitap haline getirilmezdi. Diğer yandan; **Hz. Ali**, **İbni Mesut** gibi ünlü sahabilerin adeta meydan okuyarak, 'Kur'an hakkında ne sorarsanız sorun. Biz herhangi bir ayetin ne zaman, niçin indiğini çok iyi biliriz' dedikleri ve İslamiyet'in başından beri **Hz. Muhammed**'le birlikte oldukları halde; kendilerine ne **Ebubekir**, ne de daha sonra **Osman** zamanındaki Kur'an çalışmalarında görev verilmemesi manidardır. Bu gibi sahabiler var iken **Zeyd b. Sabit** gibi çocuk yaşlarda olan dört kişiye ayetleri toplayıp kitap haline getirme görevinin verilmesi, bu işin ne kadar şaibeli olduğunu gösteriyor.[492] Ayrıca, **Hz. Ali** başlığı altında halifelikle ilgili Maide suresinde kendi isminin geçtiği; ancak **Ebubekir** ile **Ömer**'in ayetleri kitap haline getirirken **Ali**'nin ismini yazmadıkları konusunda Sünni kaynaklarda epey bilgi vardı; onları sundum.

Hatırlanacağı üzere Yemame Savaşı dönüşü **Ömer** Ebubekir'e, ayetleri toplayıp kitap haline getirelim, diye teklif sunar. **Ebubekir** buna sert tepki gösterir: Muhammed'in yapmadığı bir işi nasıl teklif edersin, der. Sonra **Zeyd**'i çağı-

492 Hindi, Kenzu'l Ummal, c.2/565, no: 4740.

rırlar, gel yazma işine başla diye. Zeyd de itiraz eder; Muhammed'in yapmadığını nasıl yaparım, der ama sonunda ayetleri toplamaya başlarlar. Başlarken de **Zeyd**, 'Biz bir kısım ayetleri de insanın ezberinden alıp yazdık' açıklamasında bulunur. Kaldı ki bunlar en başta **Buhari**'de defalarca tekrar edilen açıklamalardır.[493]

Yine **İbni Mesut**'un, Hz. Osman zamanında hazırlanan Kur'an'a olumsuz tepkisi, Halife Ömer, Hüzeyfe, Hz. Ayşe ve İkrime'nin, 'Ahzab suresi Bakara suresi kadar uzundu (şu an 73 ayettir. Bakara suresi ise 286 ayetten oluşur)' açıklamalarda bulunmaları, Kur'an'ın orijinal olmadığının diğer kanıtlarıdır. Üstelik bu bilgilerin kaynakları da güçlü. Örneğin; bunlar **Buhari**, **Müslim**, mezhep lideri **İmam Malik** ve birçok Sünni kaynaklarda geçiyor.[494]

Hatırlanacağı üzere **Ebu Musa el-Eş'ari**, **Übey b. Ka'b** ve **Hüzeyfe** gibi sahabilerin, 'Kur'an'da Tevbe suresi kadar uzun bir sure daha vardı (Tevbe suresi 129 ayetten oluşur). O surede, 'İnsanoğlu bir vadi dolusu mal isteyip de ona verilse bir vadi daha ister. O da verilse başka bir vadi ister ve isteklerin ardı arkası gelmez' ayeti de vardı açıklamaları daha önce geçti.[495] **Hüzeyfe**'nin, bugün okuduğunuz Tevbe su-

---

493 Buhari: Tefsir bölümü, Tevbe suresi, bab 20/4679, Fedaili Kur'an, bab 3/4986 ve 4989, Ahkam, bab 37/7191 ve Tevhid, bab 22/7425.

494 a-Buhari, Tarihi Kebir, c.4/241 no: 2659.

b-Müslim, Reda bölümü, no: 1452.

c-Suyuti, Dürrü'l Mensur, Ahzab suresi, c.11/716-718 ve İtkan 47. Bölüm s.1440 ve 1456.

d-Kurtubi tefsiri, Ahzab suresi başlığı altında, c.14/113.

e-İmam Malik, Muvatta, Reda kısmı, c.3/345, no: 1407.

f-Kasım b. Selam, Fedaili Kur'an, c.2/146, no: 700.

495 a-Sahihi Müslim, Zekât bölümü, no: 1050. Suyuti, İtkan, 47. bölüm, s.1461.

b-Suyuti, Dürrü'l Mensur, Ahzab suresi bölümü, c.11/716.

resi (ki 129 ayettir) gerçek Tevbe suresinin ancak dörtte biri kadardır sözüne[496] ve mezhep lideri **İmam Malik**'in 'Tevbe suresi bugünkü kadar değildi; ayetleri daha fazlaydı' açıklamasına yukarıda yer verildi.[497]

Halife Ömer'in **Abdurrahman b. Avf**'a, 'İslamiyet'in ilk yıllarında cihat ettiğiniz gibi Allah için cihat edin (gevşemeyin) ayeti vardı; ama bakıyorum şimdi bu ayet Kur'an'da yoktur. Buna ne dersin?' diye sorması üzerine; Abdurrahman'ın, 'Bu ayet Kur'an'dan atıldı/mensuh oldu/yürürlükten kaldırıldı' açıklaması da daha önce geçti.[498] **Ömer**'in ayrıca, 'Aslında Kur'an 1 milyon 27 bin harften ibaretti' açıklaması yukarıda geçti.[499] Bugün var olan Kur'an'daki harflerin sayısı 323 bin civarındadır ki, **Ömer**'in iddiasına göre Kur'an'ın dörtte üçü şu an yoktur.[500]

İbni Ömer'in, 'Hiç kimse demesin ki ben Kur'an'ın tümünü bilirim. Çünkü Kur'an'ın çoğu kayboldu, kayıtlar altına alınmadı. Ancak ben var olanı bilirim diyorsa bu olabilir' sözü, ayrı bir Kur'an hakkında ciddi şüphelerin var olduğunu

---

496 Suyuti, Dürrü'l Mensur tefsiri, Tevbe suresi, c.3/208-209.

497 Zerkeşi, el-Burhan, c.1/263.

498 Hindi, Kenzu'l Ummal, c.2/567

499 a-Taberani, Mucemii Evsat, c.6/361, no: 6616.

b-Hindi, Kenz, c.1/541, no: 2426.

c-Suyuti, İtkan, s.456. Burada ayrıca Heysemi ve Zehebi'nin de bunu işledikleri geçiyor dipnotta.

d-İbni Nedim, Fihrist, s.30. Burada Kur'an harflerinin 323500 olduğu belirtiliyor.

500 a-Taberani, Mucemii Evsat, c.6/361, no: 6616.

b-Hindi, Kenz, c.1/541, no: 2426.

c-Suyuti, İtkan, s.456.

d-İbni Nedim, Fihrist, s.30. Burada Kur'an harflerinin 323500 olduğu belirtiliyor.

gösteren önemli kanıtlardan biri.[501] **Hz. Ayşe**, **Halife Ömer** ve **Ac'ma**'nın aktardıkları 'Evliler zina yaparlarsa taşlanarak öldürülürler. Bu, onların yaptıklarına karşı bir cezadır' anlamında Kur'an'da bir ayet vardı, **Hz. Muhammed** bize okuyordu' açıklamalarına da yukarıda yer verildi. Ama Kur'an'da böyle bir ayet yok.[502] Ayrıca 'Buhari ve Müslim'e göre Kur'an' adıyla bir başlık açıp onlardaki bilgilere dayanarak, Kur'an'ın Muhammed'in ölümünden sonra değişik çalışmalar sonucu ancak ortaya atıldığını anlatmaya çalıştım.

En önemlisi de; öne sürdüğüm tüm bilgilerin İslami kesimce sağlam diye kabul edilen kaynaklarda bulunmuş olması. Sonuçta gerek bunlar ve gerekse baştan beri işlediğim bunca kanıt var iken; bugünkü Kur'an'ın **Hz. Muhamme**d zamanında var olduğunu, hatta -perakende de olsa- tüm ayetlerin yazılı olduğunu öne sürmek kuru bir iddiadır. Hz. Muhammed'in bazı sözleri deri, taş, tahta üzerine yazılmış olabilir. Bu, bugün Kur'an'da var olan tüm ayetlerin o zaman yazıldığı anlamına gelmez. Kaldı ki, **Hz. Muhammed** zamanında zaten yazılı bir Kur'an yoktu; hele daha sonra değişik aşamalarda **Ebubekir**, **Ömer** ve **Osman** tarafından hazırlanan ve nüshaları değişik bölgelere gönderilen Mushafların bile orijinalleri bugün piyasada yok. Diğer yandan; yönetimi ele geçiren **Muaviy**e ve oğlu **Yezit**'in; Osman'ın hazırladığı Kur'an'da daha sonra değişiklik yapmadıklarını kimse garanti edemez.

Kur'an'ın içeriğiyle ilgili bir başlık açtım. Orada Kur'an'ı farklı açılardan ele aldım ve görüldü ki Kur'an'da insanlar

---

501 a- Kasım b. Selam, Fedaili Kur'an, c.2/146, no: 699.
b-Suyuti, İtkan, s.1455.

502 a- Elbani, Silsiletü'l Ehadisi Sahiha, c.6/976. Buradaki dipnotta birçok kaynak gösteriliyor.
b-Nesai, Süneni Kübra, c.6/407, no: 7108-09.

için yararlı, olağanüstü bir nitelik (mucize) söz konusu değildir. **Hz. İsa**'dan yaklaşık iki bin yıl önce yaşayan **Hammurabi** gibi bir Sumer kralına ait kanunun orijinali bile bugün piyasada var iken; tanrı ayetleridir diye iddia edilen Kur'an'ın ilkel denilebilecek yöntemlerle derlenmesinin ve orijinalinin bulunmamasının bir mantığı yoktur!

Hz. Muhammed'den sonra Kur'an hakkında farklı Mushafların varlık nedeni şu benzetmeden daha iyi anlaşılır. Bir devlet başkanı veya başbakan, önemli bir isim... düşünelim. Günde birkaç kez değişik konularda konuşsun, açıklamalarda bulunsun. Etrafındakiler de onun söylediklerini takip etmiş olsunlar ve daha sonra bu izleyenleri değişik televizyon kanallarında konuşturup dinleyelim. O zaman göreceğiz ki her kafadan bir ses, farklı yorumlar karşımıza çıkar. Elbette ki bundan 14 asır önceki zamanı da göz önüne almak lazım. O zaman kamera yoktu, kaset yoktu. Dolayısıyla böyle bir çağda sağlıklı bilgi edinmek de mümkün olamıyordu. Kaldı ki **Hz. Muhammed**, benim söylediklerimi/ayetleri yazın, kaydedin de, dememiştir. Burada onu dinleyenlerin kafasında ayet adına ne, hangi formatla kalmışsa veya nasıl algılanmışsa öyle olmuştur. İşte bu yüzden her sahabenin Mushafı farklı olmuştur.

Soru şu: 'Hicr suresi dokuzuncu ayette deniliyor ki, Zikri/Kur'an'ı biz (Allah olarak) gönderdik, onu biz koruruz. Hal bu iken nasıl denilebilir ki Kur'an orijinal değildir?' İslami kesim hep bunu öne sürüyor. Gelgelelim kutsal dinlerin aynı tanrısı, aynı garantiyi Tevrat ve İncil için de verdiği halde; daha sonra Kur'an'ı gönderip bu eski dinlerin kaynakları tahrif edilmiştir, demiştir. Mesela; İncil'de, 'Yer, gök yok olur; ancak Allah'ın kelimeleri (İncil) yok olmaz' diye geçiyor. Diğer bir yerde, 'Size doğrusunu söyleyeyim ki, gök-yer yok olmadan şeriattan en küçük bir harf, bir nokta yok olmayacaktır' ifadesi var. Başka bir yerde, 'Gök-yer yok olacak;

ancak benim sözlerim (İncil) baki kalacaktır' deniliyor. Bu açıklamalar şu an mevcut bulunan Matta ve Markos İncillerinde var. Tevrat kültüründe de tanrının garantisi söz konusu. Mesela İşaya bölümünde, 'Ot kurur, çiçek solar; ancak Allah'ın sözü ebediyyen durur' deniliyor.[503] Peki, bu sözlere rağmen tanrı Tevrat ve İncil'i korudu mu? Hayır!

Daha ilginç bir örnek vereyim. Çok tanrılı inanca sahip olan Sumer kralları da, 'Ey ahali! Biz tanrılardan görev aldık, sözlerimiz tanrıların sözüdür, siz kabul etmek zorundasınız' diyorlardı. Bundan yaklaşık 4500 yıl önce **Urukagina** kendi kanunun hemen başında, 'Beni, Lagaş şehrinin baş tanrısı Ningirsu atadı, sözlerimi dinlemek zorundasınız' dedi. Ondan sonra gelen Lipid İştar da, 'Beni tanrı Anu ve tanrı Enlil atadılar' diyordu. **Hammurabi** işbaşı yapınca o da 'Anu ve Enlil beni atadılar' diyordu. Aynı şey kral **Esnunna** için de geçerlidir ve bunlar birer yazılı belge olarak günümüze kadar gelmiştir. Peki, böyle dedikleri için kalkıp bu müşriklere (Çünkü bunlar birçok tanrıya-tanrıçalara inanırlardı) peygamber mi diyelim! Zaman içinde bu tanrı görevlendirmesi evrim yoluyla gelişerek farklı bir aşamaya gelmiştir. Sonuçta hepsi kul yapısıdır.

Bir daha yineliyorum ki; İslamiyet'in yayılma, taraftar bulma nedeni bir iki noktaya bağlıdır: Cennet-cehennem hesabı, ganimet, talan ve cariyelik sistemi. 'Ya Müslüman olacaksın ya da malını, mülkünü, hanımını, kızını cariye olarak alacağız, çocuklarını köle; erkeklerini de ya öldüreceğiz ya da köle yapacağız' denilmekte. Elbette ki menfaat peşinde olan inanan bir kitle, eğer fırsat eline geçerse, bu çıkarlar için dünyayı yerle bir edecektir. Bu duruma günümüzden de bir örnek verelim: Suriye savaşında bir IŞİD elema-

---

503 Matta İncili, bab 5/18 ve bab 24/35, Markos İncili bab 13/31, İşaya bölümü bab 40/8.

nı ağır yaralanmıştı; bunun videosunu internette izledim. Adam zaten fazla kalmadan öldü. Kendisi o durumda can çekişirken, yanındaki sağ arkadaşlarından biri mahalli bir Arapça ile 'Hel şüfte'l hur?' diye soruyordu. Yani, hurileri gördün mü? Adam daha can vermemiş, kendisi 'Hurileri gördün mü?' diye soruyor. Böyledir işte; buna inanan cahil insanlar her kötülüğü rahatlıkla göze alır; hem de çok agresif bir şekilde.

Kur'an'da çoğu ayetlerde mitolojik öykülerden bahsedilir. Yukarıda bunlardan kısmen örnekler sundum: Musa'nın bastonu, onun eli, Hz. Süleyman'ın ordusuna karşı karıncanın diğer karıncaları uyarması, Ashab-ı Kehf gibi mitler. Öz olarak, Kur'an hem usul yönünden hem de esas/içerik itibariyle eleştirilerin hedefindedir. İnsanlar arasında barışı savunacağına tam tersine onları birbirine düşman kılmıştır. Bugün en büyük düşmanlık Müslümanlar, Hıristiyanlar ve Yahudiler arasında vardır. Sözde her üçü de aynı tanrıdan gelmedir. Ama aynı tanrı bunların tatil günlerini bile farklı kılmıştır (Cumartesi, Pazar ve Cuma). Burada meşhur, 'Gölge etme, başka ihsan istemem' sözü hatıra gelir. Kutsal denilen bu dinler, insanlara savaştan başka ne getirmişler!

Kitabı şu soruyla bitirmek isterim: Neden 80 milyondan oluşan bir Türkiye'de hep bu tarz kitapları, **Turan Dursun** gibi kendi çabasıyla bilgilerini geliştiren ve devletin okullarında yetişmeyen insanlar yazıyorlar? Hâlbuki binlerce ilahiyat akademisyeni var; ama onlardan ses seda çıkmaz! Çıkanların bir kısmı da, televizyonlarda milletin kafasını ütüleyip ancak Dolar-Euro toplamasını bilirler. Aslında okur bunun hikmetini bilirse, konu daha iyi anlaşılacaktır.[504]

---

504 Arif Tekin, Sümerlerden İslam'a Kutsal Kitaplar ve Dinler, s.84 ve devamında bu konuda detaylı bilgi var.

KAYNAKÇA

Abdullah b. Ahmet b. Hanbel (h.290.ö): "Zevaid'ü Abdullah b. Ahmed fi'l Müsned", tahkik eden Dr. Amir Hasan Sabri, Darü'l Beşareti'l İslamiyye, Beyrut/1990.

Abdulmelik b. Hüseyin (h.1111.ö): 'Semt- ü nücumi'l avali fi enbai'l evaili ve't-tevali", **4** cilt, tahkik Adil Ahmet ve Ali Muhammed, Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut/1998.

Abdurrahman Cezeri (1942.ö): "El-fıkhü ale'l mezahibi'l arbaa", **5** cilt. Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut/ 2003.

Abdurrazzak San'anî (h.211.ö): a) "el-Musannaf", **12** cilt, tahkik Habiburrahman, Meclisü-l İlmiyye matbaası, Pakistan/1983; b) "Tefsir'ü Abdirrazzak", **3** cilt, tahkik Dr. Mahmut Muhammed Abduh, Darrü'l Kütübil İlmiyye, Beyrut/1999.

Ahmet b. Hanbel (h.241.ö): a) "Müsned", Beyt-ü Efkâr-i Devliye matbaası, Riyad/1989; b) "Fedaili Sahabe", 2 cilt, tahkik Vasiyullah Muhammed Abbas, Dar'ü ibni'l Cevzi, Suudi Arabistan/1990.

Ali el-Kari (h.1014.ö): "Miraktü'l mefatih şerhü mişkati'l mesabih", **11** cilt, tahkik Cemal Aytani, Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut/2001.

Alusi Şehabettin Mahmut (h.1270.ö): "Ruhül Beyan", **30** cilt, tahkik Mahmut Şükri, İhyaü Türasi'l Arabi, Beyrut/tarihsiz.

Aynî Bedrettin Ebu Muhammed Mahmut b. Ahmet (h.855.ö): “Umdet’ül Kari Şerh’ü Sahihi’l Buhari”, **25** cilt, tahkik Abdullah Mahmut Muhammed Ömer, Darü’l Kütübi’l İlmiyye, Beyrut/2001.

Begavi Ebu Muhammed Hüseyin (h.516.ö): “Meâlim’ü Tenzil”, **8** cilt, tahkik komisyon, Dar’ü Tayyibe, Riyad/1989.

Belazuri Ahmet b. Yahya b. Cabir (h.279.ö): “Ensabu’l Eşraf”, **13** cilt, tahkik Dr. Süheyl Zekar ve Dr. Riyad Zirikli, Darü’l Fikir matbaası, Beyrut/1996.

Beydavî Abdullah b. Ömer Şirazî el-Kadi (h.691.ö): “Envar’ü Tenzil ve Esrar’ü Te’vil”, **5** cilt, tahkik Muhammed Abdurrahman, Dar’ü İhyai Turas’ül Arabi, Beyrut/tarihsiz.

Beyhakî Ebubekir Ahmet b. Hüseyin (h.458.ö): a) “Marifet-ü Sünne” (Sünen-i Vusta da denilir), **15** cilt, tahkik A. Muti Emin Kal’acı, Darü-l Va’y, Kahire, 1991; b) “Sünen-i Kübra”, **11** cilt, tahkik Muhammed A. Kadir Ata, Darü-l Kütübi’l İlmiyye, Beyrut/2003; c) “Delail-i Nübüvve”, **7** cilt, tahkik Dr. A. Mut’i, Darü’l Kütübi’l İlmiyye, Beyrut/1988.

Bezzar Ebubekir Ahmet b. Ömer (h.292.ö): “Bahr’ü Zehhar/Müsned-i Bezzar”, **18** cilt, tahkik Mahfurrahman Zeynullah, Müesseset-ü Ulumi-l Kur’an, Beyrut/1988.

Buhari Muhammed b. İsmail (h.256.ö): a) “Sahih-i Buhari”, **4** cilt, Dar’ü İbni Kesir, Beyrut/2002; b) “Tarih-i Kebir”, **12** cilt, tahkik Muhammed Ezher, Darü’l Kütübi’l İlmiyye, Beyrut/1986.

Büceyremi Süleyman b. Muhammed (h.1221.ö): “Büceyremi Ala’l Hatip”, Darü’l Kütübi’l İlmiyye, Beyrut/1996.

Dani Ebu Amr Osman b. Sait (h.444.ö): “el-Muk’ni’ fi Mersumi Mesahifi Ehli-l Emsar”, **2** cilt, tahkik Nure binti Hasan, Dar’ü Tedamüriyye, Riyad/2010.

Darekutni Ali b. Ömer (h.385.ö): “Sünenü Darekutni”, tahkik Adil Ahmed-Ali Muhammed, Darü’l Marife, Beyrut/2001.

Diyau'ül Makdisi (h.643.ö): "el-Ehadisü-l Muhtare", tahkik Dr. Abdulmelik b. Dehiş, Darü'l Hıdır matbaası, Beyrut/ 2001.

Dr. Cevad Ali (m.1987.ö): "el-Müfassal fi Tarihi'l Arap Kable'l İslam", **10** cilt, Bağdat Üniversitesi yayını, 1993.

Dr. Hikmet b. Beşir (İslam Üniv. tefsir anabilim dalı): "Tefsir-ü Sahih", Darü'l Measir matbaası, Medine/1990.

Dr. Muhammed Salim Muheysin (Medine İslam Üniversitesi öğretim üyesi): "Mucem-ü Huffazi'l Kur'an", Darü'l Ceyl matbaası, Beyrut/1992.

Dr. Salih b. Ahmet: "el-Kamus Fima Yehtacü İleyhil Arus", Darü'l Muhammedi, Suudi/2001.

Ebu Avane Yakup b. İshak: "Müsned", **5** cilt, tahkik Eymen b. Arif Dımaşki, Darü'l Marife, Beyrut/1998.

Ebu Davud, Süleyman b. Eş'as Cicistanî (h. 275.ö): "Sünen-i Ebu Davud", Beyt'ü Efkâr-i Devliye, Riyad/tarihsiz.

Ebu Davud Süleyman b. Necah (ö.496.ö): "Muhtasarü Tebyin li Hicai Tenzil", tahkik eden Ahmet b. Ahmet Şerşal, Mecmeü Melik Fehd li Tebaeti'l Mushaf, Medine/Suudi/2002.

Ebu Hayyan Endulusi Muhammed b. Yusuf b. Ali (h.745.ö): "Tefsiru'l Bahri'l Muhit", **8** cilt, tahkik komisyon, Darü'l kutubi'l ilmiyye, Beyrut/1993.

Ebu Şame Şehabettin Abdurrahman (h.665.ö): "Mürşidü'l Veciz", tahkik İbrahim Şemsettin, Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut/2003.

Ebu Ya'li Mevsılî Ahmet b. Ali (h.307.ö): "Müsned-ü Ebi Ya'li", **16** cilt, tahkik Hsan Selim Esed, Darü'l me'mun li-l türas, 1989/Beyrut.

Ebu Naim Esfehani (h.430.ö): "Hüliyyetü-l Evliya", **10** cilt, Darü'l Fikir matbaası, Beyrut/1996.

Er-Razî Fahrettin (h.604.ö): "Mefatihu'l Gayb", **32** cilt, Darü'l Fikir matbaası, Beyrut/ 1981.

Esfehani Ebu Naim Ahmet b. Abdillah (h.430.ö): "Hülliyetü'l evliya ve tabakatü'l esfiya", **10** cilt, Darü'l Fikir, Beyrut/1996.

Hakim Ebu Abdillah Nisaburî (h.403.ö): "El-Müstedrek-ü ala's-Sahihayn", **5** cilt, tahkik Mustafa b. Ebi Nasr, Darü-l Kütübi-l İlmiyye, Beyrut/tarihsiz.

Halife b. Hayyat (h.240.ö): 'Tarihü'l Halife', tahkik Dr. Ekrem Diyau'l Ömeri, Darü Tayyime matbaası, Riyad/1985.

Hattabi Ebu Süleyman Süleyman Hamd b. Muhammed (h.388.ö): "A'lamü'l Hadis", **4** cilt, tahkik Dr. Muhammed b. Sait, Ümmü'l Kura Üniversitesi yayını, Mekke/1988.

Hatib-i Bağdadi Ebubekir Ahmet b. Ali (h.463.ö): "Tarih-ü Bağdad", **21** cilt, tahkik Dr. Beşşar Avvad Maruf, Darü-l Garbi-l İslami matbaası, Beyrut/2001.

Heskani Ubeydullah b. Abdullah b. Ahmet (h.470.ö): "Şevahidü tenzil li kevaidi tafdil", **2** cilt, tahkik Muhammed Bakır Mahmudi, Müessesetü-l A'lemi, Beyrut/ 2001.

Hazın Alaettin Ali b. Muhammed Bağdadi (h.725.ö): "Lübabü Tevil fi Meani Tenzil", **4** cilt, tahkik A. Selam Muhammed Ali Şahin, Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut/2004

Heysemi Nurettin Ali b. Ebibekir (h.807.ö): a) "Beğiyyet-ü Raid fi Tahkik-i Mec'mei Zevaid", **9** cilt, tahkik Abdullah Muhammed Derviş, Darü-l Fikir matbaası, Beyrut/1994; b) "Mevarid'ü Zem'an", **9** cilt, tahkik Hüseyin Selim, Darü Sekafiyye el-Arabiyye, Beyrut/1990.

Hindî Alauddin el-Müttekî (h.975.ö): "Kenzü-l Ummal fi Süneni-l Akval-i ve'l Ef'al", **18** cilt, tahkik Bekri Hayan ve Safve Saka, Risale matbaası, Beyrut/1985.

Hümeydi Muhammed b. Futuh (h.488.ö): "El-cem'ü beyne sahihayn", 4 cilt, tahkik Dr. Ali Hüseyin Bevvab, Beyrut/2002.

İbni Abdilber (h.463.ö): "İstizkar", **30** cilt, tahkik Dr. Abdulmuhsin, Dar'ü Kuteybe, Beyrut/1993.

İbni Asakir Ali b. Hasan (h.571.ö): "Tarih'ü Medinet-i Dımaşk", **80** cilt, tahkik Muhibbüddin Ebu Sait, Darü'l Fikir, 1995/Beyrut.

İbni Atiyye Endülüsi (h.458.ö): "Muharrerü'l Veciz", **6** cilt tefsir, tahkik Abdusselam Abdüşşafi, Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut/2001.

İbni'l Cezeri Muhammed Dımaşki (h.833.ö): "en-Neşrü fi'l Kıraati'l Aşer", **2** cilt, tahkik Ali Muhammed Deba', Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut/tarihsiz.

İbnil Cevzi Ebu'l Ferec Cemalettin Abdurrahman (h.597.ö): "Zadu'l Mesir Tefsiri", Mektebetü'l İslami yayınları, Dar'ü İbni Hazm matbaası, Beyrut/2002.

İbni'l Cevzi el-Hanefi Yusuf b. Fereğli (h.654.ö): "Tezkiretü'l Havas", tahkik Muhammed Sadık, İskenderiye Kütüphanesi, demirbaş no: PB 206162/Mısır.

İbni Cüzey el-kelbi (h.741.ö): "et-Teshil li Ulum-i Tenzil", **2** cilt, tahkik eden Muhammed Salim Haşim, Darü-l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut/1995.

İbni Ebi Hatem (h.327.ö): "Tefsirü-l Kur'an'in Azim", **10** cilt, tahkik Esat Muhammed, Mektebet'ü Nezzar, Riyad/1997.

İbni Ebi Şeybe Absi (h.235.ö): "el-Musannaf", **26** cilt, tahkik Muhammed Avvame, Darü'l Kible li Sekafeti-l İslamiye, Cidde/2006.

İbni Esir el-Cezeri (h.630.ö): a) "Üsdü'l Gabe", **6** cilt, Darü'l Fikir matbaası, Beyrut/1993; b) "Nihaye fi Garibi'l Hadis", **5** cilt, tahkik Tahir Ahmet ve Mahmut Muhammed, Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut/2006.

İbni Hacer Askalani (h.852.ö): a) "Fethu'l Bari Şerh-ü Sahihi'l Buhari", **17** cilt, tahkik Abdurrahman b. Nasır, Da-

rü-l Tayyibe matbaası, Riyad/2005; b) "Metalibü-l Aliye", **19** cilt, tahkik Muhammed b. Zafir, Darü-l Asime matbaası, Suudi/2000; c) "Telhisü-l Habir", **4** cilt, tahkik Ebu Asım Hasan b. Abbas, Kutube matbaası, 1995/Kahire; d) "Tehzib-ü Tehzib", **12** cilt, Dairetü-l Mearif, Hindistan, h.1325; e) "Lisanü-l Mizan", **10** cilt, tahkik A. Selam Ebu Gudde, Darü-l Beşairi-l İslamiye, Beyrut/ 2002; f) "Telhisü'l Habir", **4** cilt, tahkik Ebu Asım Hasan b. Abbas, Kurtube matbaası, Kahire/1995.

İbni Hacer Heytem (h.974.ö): "Sevaiku'l Muhrika", Hakikat matbaası, İstanbul/2003.

İbni Halkan Ebu'l Abbas Şemsettin (h.681.ö): "Vefeyatü'l A'yan", **8** cilt, tahkik Dr. İhsan Abbas, Dar'ü Sadır matbaası, Beyrut/1978.

İbni Haleveyh (h.370.ö): "el-Hüccet'ü fi'l Kiraati Seb'a", tahkik Dr. Abdulal Salim Mükrim, Dar'ü Şuruk, Beyrut/1979.

İbni Hazm Muhammed b. Ali b. Sait (h.456.ö): a) "El-Muhalla bi'l Asar", **11** cilt, tahkik Abdurrahman Ceziri, Nehde matbaası,1347 h/Mısır; b) "Cevamiu Siyer", tahkik Abdulkerim Sami Cündi, Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut/2003; c) "En'nasih ve'l Mensuh", tahkik Dr. Abdulaffar Süleyman Bendari, Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut/1986.

İbni Hibban (h.354.ö): "Sahih-i İbni Hibban bi Tertib-i İbni Belban", **18** cilt, tahkik Şuayıp Arnavıt, Risale matbaası, Beyrut/1991.

İbni Kesir İmaduddin İsmail (h.774.ö): a) "el-Bidaye ve'l Nihaye", **20** cilt artı fihrist, tahkik Dr. Abdullah b. Abdülmuhsin, Hecer matbaası, Kahire/1998; b) "Tefsirü-l Kur'an-il Azim", **8** cilt, tahkik Sami b. Muhammed, Dar-ü Tayyibe matbaası, Suudi/ 1999; c) "Fedail-i Kur'an", tahkik Ebu İshak Huveyni, İbni Teymiyye matbaası, Kahire/1416 hicri.

İbni Kuteybe Dineveri (h.276.ö): a) “Te’vilü Müşkili’l Kur’an”, tahkik Dr. İbrahim Şemsettin, Darü’l Kütübi’l İlmiyye, Beyrut/1971; b) “Te’vil’ü Muhtelifi’l Hadis”, Mektebetü’l İslami, Beyrut/1999.

İbni Mace Muhammed b. Yezit Kezvini (h.273.ö): “Sünen”, Mektebetü’l Mearif, Riyad/1417-h.

İbnü’l Meğazili Ali b. Muhammed el-Vasiti (h.483.ö): “Menakibü Emiri’l Mü’minin Ali b. Ebi Talip”, tahkik Ebu Abdürrahman, Darü’l Asar matbaası, Yemen/2003.

İbnü’l Münzir Ebubekir Muhammed b. İbrahim Nisaburi (h.318.ö): “Kitab’ü Tefsiri’l Kur’an”, **2** cilt, tahkik Dr. Abdullah b. Abdilmuhsin ve Dr. Sad b. Muhammed, Darü’l Measir matbaası, Medine/2002.

İbni Nedim Ebü’l-Ferec Muhammed b. Ebî Ya’kûb İshâk b. Muhammed (ö.385.h): “Fihrist”, tahkik Dr. Eymen Fuad Seyyid, Müessesetü-l Furkan Lil Türasi’l İslami, Londra/2009.

İbni Sad Muhammed Zühri (h.230.ö): “Tabakat-i Kübra”, **11** cilt, tahkik Dr. Ali Muhammed Ömer, Mektebetü-l Hancı, Kahire/2001.

İbni Selah Ebu Amr Osman Şehrezuri (h.643.ö): a) “Mukaddime (Ulumü’l Hadis)”, tahkik Nurettin Ater, Darü’l Fikri’l Muasir, Beyrut/1986; b) “Siyanet’ü Sahih-i Müslim”, tahkik Mufik b. Abdullah, Darü’l Garbi’l İslami, 1984.

İbni Şebbe Nümeyrî (h.262.ö): “Tarih’u Medinet’il Münevvere”, **4** cilt, tahkik Fehim Muhammed Şeltut, Darü’l Ulyan, 1979/Mekke.

İbni Teymiyye (h.728.ö): a) “Hukuku Ali’l Beyt”, tahkik Abdulkadir Ahmet Ata, Darü’l Kütübi’l İlmiyye, Beyrut/1987; b) “Mecmu’ül Fetava”, **37** cilt, Melik Fehd matbaası, Suudi Arabistan/2004.

İbni Ukde el-Kufi Ebu’l Abbas Ahmet (h.332.ö): “Fedailü Emiri’l Mü’minin”, tahkik Abdurrazzak Muhammed Hüseyin, İran/h.1428.

İmam Gazali Ebu Hamid Muhammed (h.505.ö): "İhya-u'l Ulum", **4** cilt, tahkik Dr. Bedvi Tabane, Keryate Furta matbaası, Semareğ/tarihsiz.

İmam Malik b. Enes (h.179.ö): "Muvatta", tahkik Muhammed Fuad Abdulbaki, Musatafa el-babi'l Halebi, Kahire/1985.

Kasım b. Selam Ebu Ubeyd (h.224.ö): "Kitab'ü Fedaili'l Kur'an", **2** cilt, tahkik Ahmet Hayyati, Fedale matbaası, 1995/Mağrib.

Kastalani Şehabettin Ahmet b. Muhammed (h.923.ö): a) "Letaifü'l İşarat", **10** cilt, Merkezü Dirasati'l Kur'aniyye, Mecmeü Melik Fehd, Suuudi/1434 hicri; b) "İrşad'ü Sari", **10** cilt, Matbaatü'l Emiriye, Bulak/h.1323.

Keşmiri Muhammed Enver (h.1352.ö): "Feydu'l Bari Ala Sahihi'l Buhari", **4** cilt, Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut/2005.

Kezvini Halil b. Abdillah (h.446.ö): "Kitabu'l İrşad", **3** cilt, tahkik Dr. Muhammed Sait, Mektebet'ü Rüşd, Riyad/1989.

Kurtubi Muhammed b. Ahmet (h.671.ö): "Camiu Ahkami'l Kur'an" tefsiri, **24** cilt, tahkik Abdullah b. Abdilmuhsin Risale matbaası, Beyrut/2006.

Maverdi Ebu'l Hasan Ali b. Muhammed (h.450.ö): "en-Nünketü ve'l Uyun", **6** cilt, tahkik Seyyit b. Abdilmaksut, Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut/tarihsiz.

Mes'udi Ebu'l Hasan Ali b. Hüseyin (h.346.ö): "Murucu'ü Zeheb", **5** cilt, tahkik Kemal Hasan, Mektebetü-l Asriyye, Beyrut/2005.

"Mucezü Daireti'l Mearifi-l İslami": **33** cilt. Bu kitabı dört yabancı hazırlamış, aşağıda isimleri geçen Mısır âlimleri de okuyup takdirle benimsemişlerdir: Dr. Muhammed Semir Serhan, Dr. Hasan Habeşi, Dr. Abdurrahman Abdul-

lah, Dr. Muhammed Anani, Dr. Halef Abdulaziz ve Dr. Sultan b. Muhammed. Merkezü şarike li'l ibdai'l fikri, Mısır/ 1998.

Muhammed Ebu Şehbe: "el-Medhalü li Diraseti'l Kur'an", Darü Liva matbaası, Riyad/1987.

Muhammed b. Ebubekir Ensari (h.645.ö): "Ez-zühretü fi nesebi-n-nebi", 2 cilt, tahkik Dr. Muhammed Altuncu, Darü Rüfai matbaası, Riyad/1983.

Muhibbüddin Ahmet b. Abdillah Taberi (h.694.ö): "Zehairu'l Ukba", Mektebetü'l Kudsiyye, Kahire/h. 1356.

Muhittin Ebu Muhammed Abdulkadir (h.775.ö): "Cevahirü'l mudiyye fi tabakati'l haneffiye", 5 cilt, tahkik Dr. Abdulfettah, Hecer matbaası, Riyad/1993.

Müslim Ebu'l Hüseyin (h.261.ö): "Sahih-i Müslim", tahkik Muhammed Fuad Abdulbaki, Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut/1991.

Nasiruddin Elbani (1914-1999): "Silsiletü'l Ehadisi Sahiha", 9 cilt, Mektebetü-l Mearif matbaası, Riyad/1996.

Nesai Ahmet b. Şuayıp (h.303.ö): a) "Sünen-ül Kübra", 12 cilt, tahkik Abdullah b. Abdilmuhsin, Şuayıp Arnavut ve Hasan Şelbi, Müesseset-ü Risale, Beyrut/2001; b) "Fedaili Sahabe", Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut/1984.

Nesefi Ebu'l Berekat Abdullah b. Ahmet (h.710.ö): "Medarik'ü Tenzil", 3 cilt, tahkik Yusuf Ali, Darü Kelimeti Tayyibe, Beyrut/1998.

Nevevi Ebu Zekeriya Muhittin b. Şeref (h.676.ö): a) "Sahih-i Müslim bi Şerh-i Nevevi", 18 cilt, Matbaatü'l Mısriyye yayını, Kahire/1929; b) "Tehzibu'l Esma", Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut, tarihsiz.

Nisaburi Hasan b. Muhammed (h.850.ö): "Garaibu'l Kur'an ve Regaibu'l Furkan", 6 cilt, tahkik Zekeriya Umeyrat, Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut/1996.

Sealibi Abdurrahman b. Muhammed el-Mekki (h.875.ö): "Cevahirü-l Hisan fi Tefsiri-l Kur'an", **5** cilt, tahkik Adil Abdulmevcut ve Ali Muavved, Darü İhya-i Türasil Arabi, Beyrut/1997.

Sa'lebi Ebu İshak (h.327.ö): "el-Keşf ve'l Beyan", **10** cilt, tahkik Ali b. Aşur, Dar-ü İhya'ü Türasi'l Arabi, 2002/Beyrut.

Sehavi Ebu'l Hasan Ali b. Muhammed (h.643.ö): a) "Kitabu'l Vesile ila Keşfi'l Akile", tahkik Muhammed İdrisi Tahiri, Mektebet'ü Rüşd, Riyad/2003; b) "Cemalü'l Kurra", tahkik Dr. Ali Hüseyin Bevvab, Mektebet'ü Türas, Mekke/1987.

Selim b. Kays Hilali (h.72.ö): "Esrar'ü Al-i Muhammed", tahkik Muhammed Bakır Ensari, Naşrü'l Hadi, İran, hicri 1420.

Serahsi Şemsettin (h.483.ö): "Mebsut", **31** cilt, Darü'l Marife, Beyrut/1989.

Seyyid Abdulaziz Salim (İslam tarihi ve medeniyeti hocası, İskenderiye): "Edvaün ala Mushaf-i Osman b. Affan", Müesseset-ü Şebab el-Camia, Mısır/1991.

Dr. Seyyit Rızk Tavil (Ümmü'l Kura Üniv. öğretim üyesi): "Fi Ulumi-l Kıraat", Mektebetü-l Faysaliyye, 1985/Mekke.

Suyuti Celalettin Abdurrahman b. Ebibekir (h.911.ö): a) "el-İtkan fi Ulumi-l Kur'an", **7** cüz, tahkik Merkez'ü Dirasati-l Kur'aniyye, Vezaret-ü Şuuni-l İslamiye, Suudi Arabistan/h. 1426; b) "Dürrü-l Mensur", **17** cilt, tahkik Dr. Abdullah b. Abdilmuhsin, Merkez'ü Hecer, Kahire/2003; c) "Camiu'l Ehadis", **21** cilt, tahkik Ahmet Abbas Saker ve Ahmet Abdulcevvad, Darü'l Fikir, Beyrut/1994; d) "el-Havi'l li'l Fetava", Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut/1982.

Şenkiti Muhammed Emin (h.1393.ö): "Edvau'l Beyan", **7** cilt, tahkik Bekr b. Abdullah, Darü İlmi'l Fevaid, Cidde/tarihsiz.

Şevkani Muhammed b. Ali (h.1250.ö): "Fethu'l Kadir", **5** cilt, tahkik Dr. Abdurrahman Umeyre, Darü'l Vefa matbaası, Mısır.

Taberani Ebu'l Kasım b. Ahmet Süleyman (h.360.ö): a) "el-Mucemü'l Kebir", **25** cilt, tahkik Hamdi Abdulmecit Selefi, İbni Teymiyye matbaası/Kahire; b) "Mucem-ül Evsat", **10** cilt, tahkik Ebu Muaz ve Ebu Fadl, Darü-l Haremeyn matbaası, Kahire/1995; c) "Mucem-i Sağir", **2** cilt, Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut/1983.

Taberi Ebu Cafer Muhammed b. Cerir (h.310.ö): a) "Camiu'l Beyan an Te'vil-i Ayyi'l Kur'an", **25** cilt, tahkik Dr. Abdullah b. Abdülmuhsin, Hecer matbaası, Kahire/2001; b) "Tarih-i Taberi", **11** cilt, tahkik Muhammed Ebu-l Fadl, Daru-l Maarif, Mısır/1968; c) "Tehzibi Asar", **6** cilt, tahkik Mahmut Muhammed Şakir, Matbaatü'l Medeni, Kahire/1982. "Tecrid-i Sarih", **12** cilt, Diyanet tercemesi, Arısan matbaacılık, Ankara/1983.

Tehavi Ebu Cafer Ahmet b. Muhammed (h.321.ö): a) "Şerh'ü Müşkili-l Asar", **18** cilt, tahkik Şuayıp Arnavut, Müesseset-ü Risale, Beyrut/1994; b) "Şerh'ü Meani'l Asar", **5** cilt, tahkik komisyon, Alemü'l Kütüp matbaası, 1994.

Teyalisi Süleyman b. Davud (h.204.ö): "Müsned", **4** cilt, tahkik Muhammed b. Abdilmuhsin, Hacer matbaası, Kahire/1999.

Tirmizi Muhammed b. İsa (h.279.ö): "Sünen-i Tirmizi", Mektebetü-l Mearif, Riyad/h. 1417.

Vahidi Ebu'l Hasan Ali b. Ahmet Nisaburi (h.468.ö): "Esbab-ü Nüzul", tahkik Kemal Besyuni Zeğlul, Darü'l Kütübi'l İlmiyye, Beyrut/1991.

Yakubi Ahmet b. İshak (h.292.ö): "Tarih-i Yakubi", **3** cilt, Matbaatu'l Gara, Necef/1358 hicri.

Yusuf Cemalettin Ebu'l Haccac Müzi (h.742.ö): "Tehzibi Kemal", **35** cilt, tahkik Dr. Beşşar Avvad Maruf, Risale matbaası, Beyrut/1992.

Zemahşeri Carullah Mahmut b. Ömer (h.538.ö): "El-Keşşaf", **6** cilt, tahkik Adil Ahmet ve Ali, Mektebetü-l Abidin, Mısır/1998.

Zürkani Muhammed Abdulazim (1948.ö): "Menahilü'l İrfan", tahkik Fevvaz Ahmet Zümerli, Darü Kitabi'l Arabi, Beyrut/1995.

Zerikli Hayrettin (m.1976.ö): "el-Âlâm", **9** cilt, Darü'l İlmi'l Kelayin, Kahire/2002.

Zehebi Şemsettin Muhammed b. Ahmet b. Osman (h.748.ö): a) "Siyer-i A'lam-i Nübela", **29** cilt, tahkik komisyon, Risale matbaası, Beyrut, 1984; b) "Tezkiretü-l Huffaz", **4** cilt, Mektebü-l Haremi-l Mekki, 1377/Mekke; c) "Tarihü-l İslam", **55** cilt, tahkik Dr. Ömer Abdüsselam Tedmüri, Darü-l Kitabi'l Arabi, 1990/Beyrut; d) "Mizanü-l İtidal fi Nakd-i Rical", **8** cilt, tahkik komisyon, Darü-l Kütübi-l İlmiyye, Beyrut/1995; e) "Marifet'il Kurrai'l Kübbar Ale't-Tabakat-i ve'l A'sar", **2** cilt. Tahkik komisyon: Beşşar Avvas, Şuayıp Arnavud ve Salih Mehdi Abbas, Müesseset-ü Risale, 1988/Beyrut; f) "Düvelü'l İslam", **2** cilt, tahkikler Hasan İsmail Merve ve Mahmut Arnavut, Dar'ü Sadır, Beyrut/1999.

Zerkeşi Bedrettin (h.794.ö): "El-Burhan fi Ulumi'l Kur'an", **4** cilt, tahkik eden Muhammed Ebu'l Fadl İbrahim, Tarü Türas, Kahire.